

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XVIII. évfolyam 4. szám 2020. november

**SZAKMAI
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2003

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János, PhD	altábornagy
Tagok:	Árpád Zoltán	ezredes
	Dr. Farkas Ádám, PhD	főhadnagy
	Dr. Fűrjes János Norbert, PhD	alezredes
	Dr. Kassai Károly, PhD	ezredes
	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Dr. Magyar Sándor, PhD	ezredes
	Dr. Puskás Béla, PhD	alezredes
	Simon László	alezredes
	Szabó Károly	ezredes
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Dr. Vida Csaba, PhD	alezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
Tördelőszerkesztő:	Szabó Beatrix	

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1021 Budapest, Budakeszi út 99-101. 1525 Budapest, Pf. 74
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmaiszemle.kontakt@gmail.com
Weblap:	http://www.knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

SCHUBERT BÁLINT

**AZ EURÓPAI UNIÓ HÍRSZERZÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK
SZERVEZETRENDSZERE5**

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

SPECK GYULA

**STABILITÁSEXPORT, MINT AZ ÚJRAEGYESÜLT
NÉMETORSZÁG GYAKORLATI GEOPOLITIKÁJA18**

LEIB PÉTER

**KÍNA GAZDASÁGI FELEMELKEDÉSÉNEK HATÁSA A KÍNAI
NÉPI FELSZABADÍTÓ HADSEREG HADITENGERÉSZETÉRE ..33**

MUHORAY RÓBERT ANDRÁS

**A TERRORIZMUS TÁMASZTOTTA KATONAI ÉS
NEMZETBIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK NAPJAINKBAN53**

TAKÁCS LILI

**AZ OLASZ-LÍBIAI KAPCSOLATOK ENERGETIKAI
VONATKOZÁSAI.....66**

LIPPAI ZSOLT SÁNDOR – FEKETE TAMÁS

**1995-2015 EGYIPTOM – TÖBBNEMZETI ERŐK ÉS
MEGFIGYELŐK, MAGYARORSZÁG 20 ÉVES
SZEREPVÁLLALÁSA85**

THOMÁZY GABRIELLA

BOLÍVIA ÉS CHILE AKTUÁLIS GEOPOLITIKAI KÉRDÉSEI ...106

HENGER NORBERT

HIBRIDVÁROSOK – HIBRIDHADVISELÉS.....121

RÉMAI DÁNIEL

**AZ IZRAELI VÉDELMI TERVEZÉS: A HADIKULTÚRÁK
KAMÉLEONJA.....143**

TECHNIKAI RENDSZEREK

BIHARI LÁSZLÓ – DR. MAGYAR SÁNDOR MENNYORSZÁG HELYETT A POKOLBA, AVAGY AZ INFORMATIKAI TÁMOGATÁS KIHÍVÁSAI	158
--	-----

FÓRUM

DR. KENEDLI TAMÁS SZERKESZTŐI LEVÉL	170
---	-----

DR. BABOS TIBOR – PROF. DR. GYURICZA CSABA – MAGYAR FERENC – VARGA PÉTER A MEZŐGAZDASÁG 4.0, MINT KRITIKUS INFRASTRUKTÚRA ADATHASZNÁLATÁNAK FŐBB KOCKÁZATAI	172
--	-----

KÓRÉ ANDRÁS A KERESZTÉNY KÖZÖSSÉGEK VESZTESÉGEI AZ ANÓMIÁS KONFLIKTUSOK KÖVETKEZTÉBEN PAKISZTÁNBAN	196
--	-----

AZ OLVASÓHOZ

SUHAJDA ATTILA RECENZÍÓ ALÁMERÜLVE – EGY HÁLÓZATI SZEMÉLY KITÁLAL	210
---	-----

DR. BOTZ LÁSZLÓ RECENZÍÓ KEMÉNY JÁNOS – NAGY TAMÁS: MAGYAR KATONÁK DÉL- VIETNÁMBAN 1973-1975	217
--	-----

E SZÁMUNK TARTALMA.....	221
CONTENTS	222
SZERZŐINK.....	235
E SZÁMUNK LEKTORAI	237
A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI	238

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

SCHUBERT BÁLINT

AZ EURÓPAI UNIÓ HÍRSZERZÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK SZERVEZETRENDSZERE

„[...] az Európai Uniónak, amennyiben azt szeretné, hogy komolyan vegyék, fel kell szerelkeznie a védelméhez nélkülözhetetlen eszközökkel.”
Mario Monti¹

1. Bevezető

A hidegháború 1990-es befejezése a világ számos területén rendkívül gyors változásokat idézett elő. A kétpólusú világrendben a nemzetközi közösség tagjainak cselekedeteit elsődlegesen az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió törekvényeinek kapcsolata határozta meg. Ez a fajta sajátos stabilitás azonban a 21. századra felborult. A hidegháború befejeztével az államok egy új geopolitikai szituációban találták magukat, amelyhez még idejük sem volt alkalmazkodni, máris újabb globális problémák ütötték fel a fejüket. Ilyen például a vallási radikalizmus erőteljes fellángolása, a nemzetközi emberkereskedelem és a nemzetközi szervezett bűnözői csoportok tevékenységének megerősödése.² Ezek közül is kiemelkedett a 2001 után megjelenő globális terrorizmus, amely addig sosem látott kihívások elé állította a nemzetek hírszerző szervezeteit. Az addigi általánosan alkalmazott individualista megközelítés helyett az állami hírszerző szervezetek rákényszerültek a kooperációra, amely elengedhetetlennek bizonyult a nemzeteken átívelő problémák kezeléséhez. A hírszerző szervezetek közötti együttműködés igénye globális szinten jelent meg, így a kérdés az európai államok körében is hangsúlyossá vált. Európában ugyanakkor olyan lehetőségek és nehézségek merültek fel, amelyekkel más kontinenseken nem találkozhatunk. Itt az államok együttműködésének legmeghatározóbb intézménye, az Európai Unió (a továbbiakban: EU) kézenfekvő megoldásnak tűnt a hírszerző tevékenység összehangolásához. Egy egységes európai hírszerző szervezet létrehozására irányuló javaslat először a 2000-es évek elején merült fel a kisebb tagállamok részéről, azonban a nagyobb tagállamok (Németország, Franciaország) gyorsan lesöpörték a javaslatot annak időszerűtlenségére hivatkozva.³ A kérdés azóta újra és újra felmerül, hogy aztán

¹ Mario Monti volt olasz miniszterelnök, korábban 1995 – 1999 között az EU belső piacért, szolgáltatásokért, vámokért és adózásért, valamint 1999 – 2004 között a versenyjogért felelős európai biztos. Gondolatok Európa múltjáról és jövőjéről – ahogyan a hajdani biztosok látják. Lásd: https://europa.eu/50/news/interview/070608_hu.htm (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)

² M. NOMIKOS, John: A European Union Intelligence Service for Confronting Terrorism; International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 2005/4, p. 191.

³ 2017 szeptemberében Julian King, a Biztonsági Unióért felelős biztos a közös ügynökség időszerűtlenségét úgy magyarázta, hogy a terroristák nem fogják megvárni, hogy az összes politikai és törvényi akadály megszűnjön azelőtt, hogy egy ilyen ügynökséget létre lehessen hozni. Lásd: NIELSEN, Nikolaj: EU Intelligence agency not a priority; Euobserver 2017. szeptember 8. <https://euobserver.com/justice/138939> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)

ismét elutasítással találkozjon.⁴ Az elutasítás alapja az az általánosan elfogadott tény, miszerint a hírszerzési tevékenység egy tagállam szuverenitásának természetesen kapcsolódó része, amelyet jelentősen befolyásol az adott állam nemzeti érdekeinek érvényesítéséhez, valamint ezen érdekek védelméhez fűződő igénye.⁵ Így tehát az EU-nak saját, a tagállamok hírszerzési tevékenységét tömörítő intézménye csak abban az esetben jöhet létre, ha tagállamai lemondanak nemzeti szuverenitásuk e részéről. Ez azonban rendkívül nagy lépés lenne nemcsak az egységes hírszerzési szolgálat létrejöttéhez, de precedenst is teremtene a más területeken érvényesülő együttműködés ilyen mértékű szorosabbra fűzésének irányába is. Nem meglepő, hogy ezt a lehetőséget jelenleg mind a politikai döntéshozók, mind maguk a nemzeti titkosszolgálatok is elutasítják, amelynek alapja az, hogy bár a tagállamok egyeztetve járnak el a fontosabb kérdésekben, alapvetően mégis önállóan vesznek részt a hírszerzési folyamatokban, nemzeti érdekeiknek megfelelően. E nyilvánvaló ellentét mellett azonban számos olyan tagállami titkosszolgálati együttműködést találhatunk, amelyek az EU keretén belül valósulnak meg.

Tanulmányomban a fenti kérdéskört körüljárva először a jelenlegi európai hírszerző együttműködés szervezetének alapjait, majd azokat az EU-n belüli szervezeteket kívánom bemutatni, amelyek hatékony működéséhez a hírszerzési információk és jelentések szükségesek. Ezt követik azok a szervezetek, amelyek ezeket szolgáltatják, majd – egy kitekintés keretében – visszatérek az egységes európai hírszerző szervezet eszményéhez.

2. Az európai hírszerző együttműködés jelenlegi szervezete

Napjainkban az EU tagállamai közötti hírszerzési együttműködés alapjait három pillérben állapíthatjuk meg. Ezek a következők: közös kül- és biztonságpolitika, az Európai Biztonsági Stratégia, és az Európai Unió Belső Biztonsági Stratégiája. A három pillért kiegészítik az azokon alapuló határozatok, szabályok és utasítások.⁶

A három fő pillér alapján a következőképpen tudjuk felvázolni ezt a sajátos keretrendszert. Az egyik legfontosabb és legalapvetőbb rendelkezést, amely áthatja a közös kül- és biztonságpolitikát, az Európai Unióról szóló szerződés 4. cikk (3) bekezdése alatt találhatjuk meg: *„A tagállamok az Unió kül- és biztonságpolitikáját a lojalitás és a kölcsönös szolidaritás jegyében tevékenyen és fenntartások nélkül támogatják, és tiszteletben tartják az Unió e területen folytatott tevékenységét.”*⁷ Az itt említett lojalitás és kölcsönös szolidaritás elvei jelennek meg az Európai Biztonsági Stratégiában is, amely kijelenti, hogy *„A közös fellépések legjobb alapját a közös fenyegetésértékelések jelentik. Ehhez a tagállamok között és a partnerekkel a*

⁴ RETTMAN, Andrew: EU should create own spy agency, Reding says; Euobserver 2013. november 4. <https://euobserver.com/justice/121979> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15)

⁵ BENEDEK Márta: A hírszerzési együttműködés európai lehetőségei; Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/3. p. 91.

⁶ MAROSI Zsuzsanna: Az Európai Unió hírszerzési együttműködésének helyzete és lehetőségei; Nemzetbiztonsági Szemle, 2017/2. p. 6.

⁷ Az Európai Unióról szóló szerződés 5. cím 24. cikk (3) bekezdés.

*hírszerzési információk hatékonyabb cseréjére van szükség.*⁸ A tagállamok közötti hírszerzési információk hatékonyabb cseréjének szorgalmazása magában hordozza a nemzeti szint elsőbbségét, amely megjelenik az utolsó pilléreként említett EU Belső Biztonsági Stratégiájában is: *„Biztosítanunk kell, hogy a tagállamok idejében megosszák egymással a hírszerzési információkat ahhoz, hogy megakadályozzák a bűncselekményeket, az elkövetőket pedig bíróság elé állítsák.*”⁹ Ezek alapján tehát megállapíthatjuk, hogy a szabályozás egyértelműen a tagállami szinthez allokálja a hírszerzési tevékenységek végzését.

Az együttműködés alapjait adó három dokumentum mellé 2016-ban egy újabb csatlakozott, amely a „Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan” címet kapta, és céljaiként az EU saját biztonságának és geopolitikai környezetének stabilitását, illetve a biztonsági közösség megerősítését fogalmazta meg.¹⁰ A stratégiában többek között olyan vállalkozások jelennek meg, mint: *„[...] ösztönözni fogjuk a tagállamok és az uniós ügynökségek közötti információmegosztás és hírszerzési együttműködés javítását.*”, valamint *„[a] tagállami erőfeszítéseket is jobban össze kell fogni: meg kell erősíteni a bűnüldöző, az igazságügyi és a hírszerző szerveink közötti együttműködést.*”¹¹

3. A „hírfogyasztók”

A következő fontos pont annak felvázolása, hogy az EU-n belül miért van egyáltalán szükség a hírszerzési információk megszerzésére, feldolgozására, és egyáltalán melyek azok a szervek, amelyeknek ezekre az információkra döntéshozatalukhoz szüksége van.¹² Az első említendő intézmény a Politikai és Biztonsági Bizottság (Political and Security Committee – a továbbiakban: PSC), amely napi szinten irányítja az EU külpolitikáját. A PSC összetételét tekintve egy nagykövetségi szintű előkészítő bizottság, amely heti kétszer ülésezik Brüsszelben. Feladatai közé tartozik a nemzetközi biztonságpolitikai helyzet monitorozása, állásfoglalások készítése az Európai Tanács számára. A Tanács felhatalmazása alapján politikai döntéseket hozhat, valamint politikai ellenőrzést folytat polgári vagy katonai válságkezelési műveletekkel kapcsolatosan.¹³

⁸ Európai Biztonsági Stratégia. Biztonságos Európa egy jobb világban; <https://www.consilium.europa.eu/media/30811/qc7809568huc.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

⁹ Az Európai Unió belső biztonsági stratégiája Az európai biztonsági modell felé; <https://www.consilium.europa.eu/media/30741/qc3010313huc.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

¹⁰ MOLNÁR Anna: Közös jövőkép, közös cselekvés: erősebb Európa. Az EU globális kül- és biztonsági stratégiája; Nemzet és biztonság, 2016/2. pp. 75-85.

¹¹ Közös jövőkép, közös fellépés: Erősebb Európa Globális stratégia az Európai Unió kül- és biztonságpolitikájára vonatkozóan; http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_hu_.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

¹² Bár ezek részei a közös hírszerzési tevékenységnek, azonban a tanulmány tényleges hírszerzési tevékenységet végző szervezetekre való fókusz miatt csak rövid terjedelemben kívánom őket bemutatni.

¹³ EU Monitor – Political and Security Committee (PSC); <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vh7ej5swwyv> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

A Lisszaboni Szerződésnek a téma szempontjából egyik legnagyobb vívmánya az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviseleti posztjának átszervezése¹⁴, valamint az irányítása alá tartozó Európai Külügyi Szolgálat (External Action Service – a továbbiakban: EEAS) megszervezése volt.¹⁵ Ezekkel lényegében megteremtette annak a lehetőségét, hogy az EU egységesebb és hatékonyabb módon léphessen fel a nemzetközi szinten.¹⁶ A főképviselet (aki jelenleg Josep Borell Fontelles) saját szerepet tölt be, hiszen mandátummal rendelkezik az Európai Tanácsban, betölti az Európai Bizottság alelnöki tisztségét, a Külügyek Tanácsának elnöke, valamint ő képviseli az EU-t a közös kül- és biztonságpolitika területén.¹⁷ Feladatát az Európai Unióról szóló szerződés a következőképp határozza meg: „[a] közös kül- és biztonságpolitikára vonatkozó ügyekben az Uniót a főképviselet képviseli. Az Unió nevében politikai párbeszédet folytat harmadik felekkel, és képviseli az Unió álláspontját a nemzetközi szervezetekben és nemzetközi konferenciákon.”¹⁸ Az irányítása alá tartozó EEAS fő feladata az EU külső tevékenységének összehangolása, a válságkezelés, polgári és katonai műveletek tervezése és végrehajtása. A szervezet lényegében az EU védelmi és külügyminisztériumaként funkcionál, irányítása alatt jelenleg több mint 100 képviselő található.¹⁹

A bemutatott intézmények közül kétségtelenül az EEAS az, amely a legfontosabb szerepet tölti be a hírszerzési együttműködés tekintetében. Ehhez megfelelő mennyiségű és minőségű információra van szüksége, amelynek beszerzésére azonban nem áll rendelkezésére egy amerikai vagy brit mintára létrehozott saját „hírszerzési közösség”, mivel az lényegében átlépné a közös kül- és biztonságpolitika által felállított kereteket, és ezáltal egy, a tagállamok kormányai felett álló szervezet létrejöttét jelentené.²⁰ Lényegében tehát a szervezet nem rendelkezik saját információszerző képességgel. Ezt kompenzálóan olyan sajátos mechanizmusokat és szervezeteket hozott létre, amelyek alkalmasak arra, hogy a

¹⁴ Az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseleti posztja már az Amszterdami szerződéssel létrejött, ám szerepének növekedése a Lisszaboni Szerződéssel valósult meg.

¹⁵ A szervezet nevének magyar fordítása kisebb pontatlanságot foglal magában, tekintve, hogy az angol névben megjelenő „Action” szót elhagyja. Így ugyanis az elnevezésben csak a szervezet egyik fő feladatköre, a klasszikus külügyi tevékenység jelenik meg, a másik fő tevékenységként megfogalmazott válságkezelés, művelettervezés kimarad. Lásd: LAKATOS Zsolt: Az Európai Unió hírszerzésének jelenlegi helyzete és kihívásai; Hadtudomány 2013/1-2. p. 15. http://mht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mht.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 08.)

¹⁶ GÖMBÖS Csilla: Görcső alatt az Európai Külügyi Szolgálat. Az EK Sz felülvizsgálat személyügyi kérdései; In: IX. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2014. p. 156.

¹⁷ High Representative/Vice President; https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/3598/high-representativevice-president_en (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)

¹⁸ Európai Unióról Szóló Szerződés 27. cikk (2) bekezdés.

¹⁹ Bár az EEAS létrejötte után számos vita középpontját képezte – mint a személyügyi, szervezeti kérdések, költségvetés –, azonban a tagállamok közös akarta képes volt ezen akadályokon túllépve kompromisszumok segítségével az EEAS működésének „beolajozására”. Lásd: GÖMBÖS Csilla: Egység az átláthatatlanságban? Az EU megerősített nemzetközi szerepvállalása, különös tekintettel a külügyi és biztonságpolitikai főképviseletre és az Európai Külügyi Szolgálatra; In: Dr. FARKAS Ádám – Dr. NÉMETH Imre PhD. – Dr. KONCZOSNÉ Dr. Szombathelyi Márta PhD. – SZABADOS Eszter (Szerk.): Optimi Nostri. Díjnyertes Tudományos Diákköri Dolgozatok; Universitas, Győr Nonprofit Kft., Győr, 2013. p. 50.

²⁰ LAKATOS: i. m. p. 16.

tagállami hírszerző ügynökségektől beszerzett információkat egységesen és gyorsan feldolgozassák, azokról jelentéseket készíthessenek, amelyeket aztán EEAS feladatainak ellátása során felhasználhat. A következő részben ezekről a szervezetekről lesz szó.

4. Az EEAS „hírszerző közössége”

4.1. Az Európai Műhold Központ (European Union Satellite Centre – a továbbiakban: SATCEN)

Az Unió szinten megjelenő ügynökségek közül kiemelkedő SATCEN egyedisége abban rejlik, hogy lényegében ez az egyetlen olyan szervezet, amely, bár korlátozott mértékben, de képes arra, hogy az EU információs igényeit kielégítse. Történetét tekintve a szervezet a Tanács 2001-es 2001/555/CFSP határozatával vált az EU egyik önálló ügynökségévé. Fő feladata a határozat 2. cikkében a következőképp van meghatározva: „[a] Központ [...] adott esetben műholdas képi és kiegészítő adatok – többek között légi felvételek – elemzésével készült termékek és kapcsolódó szolgáltatások biztosításával támogatja az Unió döntési mechanizmusát a közös kül- és biztonságpolitika (KKBP) [...] területén, az Európai Unió válságkezelési műveleteit is beleértve.”²¹ Emellett kiemelendő, hogy a SATCEN fő feladatának keretében – amennyiben a főtitkár ilyen kérést intéz hozzá, és kapacitása lehetővé teszi – köteles képességeit, illetve összegyűjtött információit a tagállamok, a Bizottság, bizonyos harmadik államok, valamint nemzetközi szervezetek rendelkezésére bocsátani.²²

Fontos, hogy az ügynökség maga nem rendelkezik saját önálló műholdakkal, ehelyett más, kereskedelmi műholdak felvételeit vásárolja meg, valamint ilyen felvételeket elemez személyzetével. Emellett hatáskörébe tartozik a GEOINT (Geospatial Intelligence – térinformatikai hírszerzés) is, amelynek segítségével a műholdképek és térinformatikai jellemzők összevetésével és elemzésével földrajzi események vizuális megjelenítése lehetséges. A rendszer nem csak katonai célokat képes kiszolgálni, hanem többek között a telekommunikáció, bányászat, a kulturális értékek megőrzésének területén is használható.²³

A Központ jelentősége 2018. évi jelentéséből is levezethető. A szervezet az év során 2354 megkeresést teljesített, fő felhasználói között pedig megtalálható az EEAS (651 igénylés), a tagállamok (554 igénylés), az Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség (FRONTEX – 314 igénylés), az Európai Biztonsági és Együttműködési

²¹ Council Joint Action of 20 July 2001 on the establishment of a European Union Satellite Centre (2001/555/CFSP); <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/990913e5-07b3-4662-a20e-6a277b9c303b/language-en> (Letöltés ideje: 2020.03.05.)

²² BEKE József: Az Európai Unió hírszerző képességének technikai támogatása; Nemzetbiztonsági Szemle, 2018/2. p. 61.

²³ Geospatial Intelligence; https://www.satcen.europa.eu/what-we-do/geospatial_intelligence (Letöltés ideje: 2020.03.05.)

Szervezet (OSCE – 355 igénylés) és a Vegyifegyver-tilalmi Szervezet (OPCW – 22 igénylés) is.²⁴

4.2. Az EU Katonai Törzs Hírszerző igazgatósága (EU Military Staff Intelligence Directorate – a továbbiakban: EUMS INT DIR)

Az EUMS INT DIR az EEAS alá tartozó EU Katonai Törzs egyik igazgatóságaként működik, állományát a tagállamok katonai hírszerző szolgálatai biztosítják, akik összekötői feladatokat is ellátnak küldő szervezetük és az igazgatóság között.²⁵ A szervezet alaprendeltetése a Katonai Törzs (EUMS) és az EU Katonai Bizottság munkájának támogatása, kvázi a tagállamok esetében megtalálható katonai hírszerzés szerepé tölti be. Tevékenységei közé (többek között) a következők tartoznak:²⁶

- a) Előrejelző és helyzetértékelő feladat keretében, hírszerző beszámolók formájában történő tájékoztatás adott országok, régiók katonai és biztonsági helyzetével kapcsolatban, beleértve a transznacionális kihívások kérdését is.
- b) Jelentések készítése különböző válsághelyzetekről azokban az országokban, térségekben, amelyekben EU-műveletek folynak.
- c) Katonai, civil műveletek, gyakorlatok felderítői biztosítása.

Az igazgatóság már az EU „hírszerző közösségének” azon két tagja közé tartozik, akik nem végeznek aktív információgyűjtést, feladataik csak a különböző forrásokból beérkező információk elemzésére terjed ki. Ennek során jelenik meg az úgynevezett Egységes Hírszerző Elemző Képesség (Single Intelligence Analysis Capability – SIAC) fogalma. Ez lényegében azt jelenti, hogy az EUMS INT DIR jelentéseinek elkészítése során együttműködik az EU polgári hírszerzési szervezetével (amelyről a következő részben lesz szó), így az információk elemzése mind katonai, mind pedig polgári hírszerzési szempontok alapján történik, biztosítva ezzel, hogy az így létrejött hírszerzési jelentések uniformizált formában, mindkét szempont alapján vizsgálva kerüljenek a döntéshozók elé.²⁷ A leggyakoribb források, amelyek feldolgozásra kerülnek: a tagállamok hírszerző szolgálatainak (már feldolgozott információkon alapuló) jelentései, nyílt (open source) információk (amelyekbe a szociális média által generált adatok is beletartoznak), illetve a már korábban említett SATCEN által biztosított felvételek.²⁸ A SIAC keretében elkészített jelentések között pedig megtalálhatóak kockázatelemzések (risk assessments), fenyegetettség-elemzések (threat assessments), helyzetelemzések (intelligence assessments), azonnali tájékoztatók

²⁴ EU SatCen Annual Report 2018;
<https://apps.satcen.europa.eu/keydocuments/EU%20SatCen%20Annual%20Report%2020185ccc4c3bf9d71b08442f0325.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 05.)

²⁵ LAKATOS: i. m. p. 18.

²⁶ The European Union Military Staff (EUMS);
[https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5436/The%20European%20Union%20Military%20Staff%20\(EUMS\)](https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5436/The%20European%20Union%20Military%20Staff%20(EUMS)) (Letöltés ideje: 2020. 03. 05.)

²⁷ Joint answer given by High Representative/Vice-President Ashton on behalf of the Commission Written questions: E-006018/12, E-006020/12;
<https://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2012-006020&language=CS> (Letöltés ideje: 2020. 03. 05.)

²⁸ LAKATOS: i. m. p. 19.

(intelligence flash briefing notes), illetve előre tervezett vagy eseti előadások (morning brief).²⁹

4.3. Az EU Hírszerzési és Helyzetelemző Központ (EU Intelligence and Situation Centre – a továbbiakban: INTCEN)

Az INTCEN gyökerei egészen az Európai Biztonsági és Védelmi Politikáig (European Security and Defence Policy – a továbbiakban: ESDP) nyúlnak vissza.³⁰ Az ESDP békefenntartási és konfliktusmegelőzési képességeinek kibontakozása során nyilvánvalóvá vált, hogy ezek hatékony működéséhez egy széleskörű információelemzési struktúra felállítása elengedhetetlenül szükséges. Ezt az álláspontot a későbbiekben a 2001 szeptemberi terrortámadások, valamint a globális terrorizmus egyre növekvő veszélyei tovább erősítették.

Az INTCEN elődjének tekinthető EU Situation Centre (SITCEN) 2002-ben kezdte meg működését. A tagállamok közötti együttműködés keretében már ekkor több állam nemzeti hírszerző szolgálata küldte szakemberét a szervezethez az információk cseréjének elősegítése érdekében.³¹ 2007-ben a szervezet, és az előző részben említett Katonai Törzs Hírszerző Igazgatósága között létrejött megállapodás létrehozta a SIAC rendszert, amely korábban már bemutatásra került. A Lisszaboni szerződés által bevezetett változások hatására a SITCEN 2011-ben az EEAS irányítása alá került, majd 2012-ben szervezeti változásokat követően átnevezték EU Hírszerzési és Helyzetelemző Központtá.³²

Szervezeti elhelyezkedését tekintve a brüsszeli székhelyű INTCEN közvetlenül az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviseletének irányítása alatt áll, lényegében az EEAS egyik igazgatósága. Jelenlegi vezetője a portugál külföldi hírszerző szolgálat korábbi vezetője, José Casimiro Morgado.³³ Szervezeti egységei az elemző-értékelő (Intelligence Analysis and Reporting), illetve a nyílt forrású információkat feldolgozó (Support/Open Sources Research) osztályok. Az elemző-értékelő osztályon a kislétszámú állandó személyzet mellett megtalálhatóak a tagállamok hírszerző szolgálatainak meghatározott időre kihelyezett tagjai is.³⁴ Az osztály további alegységekre oszlik, amelyek közül négy alosztály a nagyobb

²⁹ DELCROIX, Nicola: Single Intelligence Analysis Capacity (SIAC) and its role in supporting EU decision making; Impetus 2019/28. p. 11.
https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eums_impetus_28_final_web.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 05.)

³⁰ DR. HEGYES Gabriella: Az Európai Unió terrorizmus elleni küzdelme; Terror & Elhárítás 2012/2. p. 16. http://tek.gov.hu/tt_pdf/1.%20%C3%A9vfolyam%202.%20sz%C3%A1m.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)

³¹ EU INTCEN Fact Sheet; 05/02/2015. p. 1. <http://statewatch.org/news/2016/may/eu-intcen-factsheet.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)

³² European External Action Service, HQ Organisation Chart; https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2020_-_01_-_03_-_eeas_2.0_orgchart.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)

³³ Federica Mogherini announces senior appointments in the EEAS; https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/66977/federica-mogherini-announces-senior-appointments-eeas_en (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)

³⁴ NOMIKOS, John N.: European Union Intelligence Analysis Centre (INTCEN): Next stop to an Agency? Journal of Mediterranean and Balkan Intelligence, 2014/2. p. 8. <https://rieas.gr/images/editorial/NomikosEUintelligence15.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)

földrajzi térségeket öleli fel, kettő pedig a terrorizmussal, illetve a haditechnikai eszközökkel foglalkozik.³⁵ A nyílt forrású információkkal foglalkozó osztály fő tevékenységi köre a média, illetve közösségi oldalak által generált információk figyelemmel kísérése és elemzése. Az *INTCEN* feladatai a következők³⁶:

- a) az EU érdekszférájába tartozó területeken történt események nyomon követése;
- b) korai előrejelző, helyzetértékelő feladatok;
- c) hírszerző beszámolók, sajtójelentések készítése az *EEAS* illetékeseinek;
- d) jelentések készítése olyan területekről, ahol EU-műveletek folynak;
- e) általános támogatás a külkapcsolati döntéshozók számára;
- f) a tagállamok biztonsági és polgári hírszerző szolgálataitól beérkezett minősített információk kezelése, valamint ezekkel a szervezetekkel folyamatos kapcsolattartás.

Ahogy már korábban is említettem, fontos leszögezni, hogy hasonlóan az *EUMS INT DIR*-hoz az *INTCEN* sem végez aktív információgyűjtést, kizárólag a tagállamok által önkéntesen, illetve az *EEAS* más szervezeti egységei által biztosított információk feldolgozásával foglalkozik.

5. Kitekintés: egységes európai hírszerző szervezet?

A már jelenleg is működő szervezetek bemutatása után szeretnék kitérni a bevezetőben már említett egységes európai hírszerző szervezetre. Ebben a részben a témával kapcsolatosan felmerülő következő kérdésekre szeretnék választ adni: miért szükséges egyáltalán egy ilyen szervezet létrehozása, és hogyan illeszkedne ez az EU mechanizmusába?

Az EU a 21. század során korábban sosem látott fenyegetésekkel néz szembe, amelyek közül a kiemelkedő globális terrorizmus mellett egyre hangsúlyosabb az illegális migráció, az ehhez kapcsolódó emberkereskedelem, illetve a nemzetközi szervezett bűnözői csoportok térnyerése.³⁷ A világ számos pontján megjelenő konfliktusok által generált instabilitás (kelet-ukrajnai konfliktus, „Arab tavasz”, az Iszlám Állam térnyerése, a szíriai polgárháború, vagy akár a közelmúltban felerősödő az Amerikai Egyesült Államok és Irán közötti ellentétek) képes változásokat eredményeztetni az európai politikában és gazdaságban is.³⁸ Az EU-nak azonban nem csak az imént említett problémákkal és kihívásokkal kell szembenéznie, hiszen a nemzetközi közösségben végbemenő változások között törekednie kell politikai stabilitásának, biztonságának és gazdaságának megőrzésére

³⁵ MAROSI: i. m. p. 9.

³⁶ LAKATOS: i. m. pp. 17-18.

³⁷ NOMIKOS (2014): i. m. p. 10.

³⁸ NOMIKOS, John M.: European Union Intelligence Agency: Is it a necessary institution for a European Army? *Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale*, 2016. p. 26.

is.³⁹ Megfelelően, tagállamainak érdekeit figyelembe véve kell reagálni a nemzetközi közösségben megjelenő geopolitikai törekvésekre.⁴⁰

A felvázolt kontextusban, véleményem szerint, a kihívások megfelelő kezelésének egyik legfontosabb eszköze egy egységes szervezet létrehozása. Az egységes európai hírszerző szervezet létrejöttéhez szükséges első lépések alapvetően négy javaslatban fogalmazhatóak meg, amelyek csak a kezdeti lépései egy nagyon hosszú és rengeteg kompromisszumot igénylő folyamatnak.⁴¹

- a) A már létező testületek közötti együttműködés erősítése, amely nem csak a korábban bemutatott szervezetek együttműködésének összehangolására terjed ki, hanem az olyan szervezeteket is érinti, mint az *EUROPOL* vagy a *FRONTEX*. Ezzel nem csak ezek hatékonyságát növelnék, de megteremtenének egy olyan alapot, amely fokozná a tagállamok együttműködési hajlandóságát.
- b) Az együttműködés további erősítése érdekében megfontolandó egy, a tagállamok szakértőiből és politikusaiból álló különleges hatáskörökkel rendelkező bizottság létrehozása, amely megvizsgálná a már meglévő szervezetekben végrehajtható változtatások lehetőségét, javaslatokat és célkitűzéseket fogalmazna meg, amelyek mentén az együttműködés szorosabbra fűzhető. A bizottság súlytalanná válásának megakadályozása érdekében akár kötelező éves jelentési és javaslattevési kötelezettség is előírható számára.
- c) A már biztosított nemzeti források számának növelése, amely elsősorban jelentősebb technikai, személyzeti és pénzügyi támogatást foglal magában, hiszen ezek elengedhetetlenek a hatékony hírszerző képesség fenntartásához.
- d) „Hírszerző Tanács” létrehozása, amely szabályozottabb és hatékonyabb keretbe foglalná a jelenlegi vezetői és szakértői találkozók rendszerét, ezáltal nem csak az együttműködést erősítené, de hozzájárulna olyan megoldások kidolgozásához is, amelyeket olyan személyek dolgoztak ki, akik már megfelelő tapasztalattal és szakértelemmel rendelkeznek.

A második kérdés, amelyet röviden taglalok, az egységes európai hírszerző szervezet esetleges elhelyezkedése az EU mechanizmusában. A létrejövő szervezettel szemben alapvető elvárás, hogy az EU más szerveitől függetlenül jöjjön létre és működjön, hiszen ez biztosítaná tevékenységének objektív módon történő ellátását, illetve lehetővé tenné a döntéshozók számára a szervezet működésének átláthatóságát.⁴² Irányítása közvetlen személy vagy intézmény alá kell, hogy tartozzon, amely pozícióra a legalkalmasabb jelölt az EU külügyi és biztonságpolitikai főképvisele azzal, hogy az Európai Bizottság, illetve annak elnöke is napi tájékoztatást kell, hogy kapjon. Ez természetesen nem jelenti azt,

³⁹ NOMIKOS (2005): i. m. pp. 191-203.

⁴⁰ POLITI, Alessandro: Why is a European intelligence policy necessary? Institute for Security Studies of WEU, 1998. pp. 8-11. <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp034e.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)

⁴¹ SEYFRIED, Pia Philippa: A European Intelligence Service? Potentials and Limits of Intelligence Cooperation at EU Level; Security Policy Working Paper 2017/20. Federal Academy for Security Policy. https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2017_20.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)

⁴² NOMIKOS (2016): i. m. pp. 27-28.

hogy amennyiben a szituáció megkívánja, a főképviselő ne lehetne (akár napi) kapcsolatban olyan szervekkel, mint például az Európai Bizottság. Bár a szervezet irányítása a főképviselő alá tartozik természetesen működésébe az Európai Parlament is beleszólhatna, azonban csak költségvetésének megszavazásával, illetve tevékenységének ellenőrzésével.⁴³ A felvázolt berendezkedés ugyan csak egy vázlat, azonban ezeket a megfontolásokat alapként felhasználva lehetséges lenne egy hatékonyan működő hírszerzési szervezet létrehozása, amely képes lenne a 21. század által támasztott kihívásokat kezelni, sőt egy esetleges egységes Európai Hadsereggel kiegészítve, hatékonysága tovább növelhető.⁴⁴

Mindezek figyelembevételével sem hagyhatjuk figyelmen kívül a nehézségeket, amelyek egy ilyen szervezet létrejötte előtt állnak. Az EU-t sokszor éri (gyakran jogos) kritika döntéshozási mechanizmusával kapcsolatban, amely általában a döntések gyorsaságát, illetve hatékonyságukat taglalják. Ezek alapja lényegében az, ami az EU-t különlegessé teszi, amely a tagállamok sokszínűsége, a különböző akaratok, illetve az akaratok közötti kompromisszum a közös cél elérése érdekében. Ha ezeket a jelenlegi érdekeket megvizsgáljuk, egyértelműen megállapíthatjuk, hogy az egységes európai hírszerző szervezet közeljövőben történő létrejötte előtt jelentős akadályok állnak. Egy nagyon hosszú és bonyolult folyamat szükséges ahhoz, hogy a tagállami érdekeket sikerüljön egységbe kovácsolni, és létrehozni egy olyan szervezeti keretet, amely képes a felé támasztott elvárásoknak – mint a hatékonyság és objektivitás – megfelelni. Véleményem szerint egy ilyen szervezet létrehozása nem lehetetlen, azonban napjaink politikai helyzetére tekintettel rendkívül sok munkát és tárgyalást igényel és bár a hírszerzési együttműködés a jelenlegi keretei között működőképes, azonban egy akkora volumenű lépésnek, amelyet a közös hírszerzés megteremtése jelent, a politikai ellentétek és a nemzeti érdekek fényében nincs esélye. Ha azonban figyelembe vesszük azokat az előnyöket és lehetőségeket, amelyeket egy ilyen szervezet jelentene az EU számára, akkor kétséggel elmondhatjuk, hogy amennyiben sikerül az előbb említett akadályokat elhárítani, megtérül a megvalósulásába fektetett munka.

6. Összefoglalás

A téma vizsgálata után elmondhatjuk, hogy bár az EU hírszerzési együttműködésének szervezetrendszere napjainkra jelentős fejlődésen ment át, azonban az egységes hírszerzési szervezet létrehozásának lehetősége nem áll fenn. Az együttműködés jelenlegi pillérei ugyan keretet adnak a működő szervezeteknek, azonban a tagállami érdekek hatására ez a keret meglehetősen laza. Összességében megállapítható, hogy bár az EU szervezetei útján rendelkezik az információk feldolgozásának képességével, azonban aktív hírszerzési tevékenysége nincs, és a közös hírszerző szervezet létrejöttéig (melyre elenyésző mértékű esély van) nem is lesz. A SATCEN, EUMS INT DIR és az INTCEN által bemutatott szervezetrendszer jelenleg képes olyan jelentések és értékelések létrehozására, amelyekre az EU döntéshozói nagymértékben támaszkodhatnak, azonban az ilyen

⁴³ DONATH, Jaap: A European Community Intelligence Organization; Defense Intelligence Journal, 1993/1, pp. 15-33.

⁴⁴ NOMIKOS (2016): i. m. p. 26.

produktumok lényegében a tagállamok által önkéntesen átadott információkból és a nyílt forrású, bárki által elérhető információkra hagyatkoznak (természetesen ez nem jelenti azt, hogy ezek mögött ne lenne szakszerű kutatási és elemzési munka). Problémaként jelenik meg, és az egységes szervezetrendszer hiányára vezethető vissza, hogy hirtelen bekövetkező geopolitikai, biztonsági változások esetében az EU-hírszerzés nem képes a döntéshozatalt titkos információgyűjtéssel szerzett értesülésekkel támogatni, hiszen saját aktív információgyűjtési képessége hiányzik.⁴⁵

A felsoroltak ellenére azonban azt is megállapíthatjuk, hogy a hírszerzési együttműködési rendszer kétségtelenül növekedésnek indult és immár számos olyan lehetőséget rejt magában, amelyek alapul szolgálhatnak az együttműködés fejlődéséhez. Ilyen lehetőségnek tekinthető például a SIAC, amely rávilágít arra, hogy az EU hírszerzés integrációjához elengedhetetlen a polgári és a katonai hírszerzés közötti információ elemzésre irányuló együttműködés. Az EU külügyi és biztonságpolitikai főképviselei posztja és az EEAS szervezete megfelelő keretet biztosít a jelenleg is működő „hírszerző közösség” működésének összehangolására és megerősítésére. Ezáltal egy olyan alap jöhet létre, amelyben lehetőség nyílik a hírszerzési képesség hatékonyságának növelésére, és a tagállami együttműködés szorosabbra fűzésére, amely elengedhetetlen feltétele az EU-val szemben felmerülő biztonsági kockázatok megfelelő kezelésének. Ugyanakkor még ha az egységes keret létrehozásának lehetősége sosem valósulna meg, akkor is számos lehetőség áll rendelkezésre jelenlegi hírszerző képességek fejlesztésére. Ilyen például az EU-képviseletek munkatársainak egységes biztonsági képzése, annak a lehetősége, hogy a döntéshozók közvetlenül fogalmazzák meg információigényeiket a jelenleg működő szervezetek számára, de említhető még az elemzők és az EEAS-béli felhasználók szakmai kapcsolatának elmélyítése, valamint az Észak-atlanti Szerződés Szervezetével (North Atlantic Treaty Organisation – NATO) való együttműködés szorosabbra fűzése, amelynek alapja a közös érdek.

Felhasznált irodalom:

- Az Európai Unió belső biztonsági stratégiája Az európai biztonsági modell felé; <https://www.consilium.europa.eu/media/30741/qc3010313huc.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- BEKE József: Az Európai Unió hírszerző képességének technikai támogatása; Nemzetbiztonsági Szemle, 2018/2. p. 61.
- BENEDEK Márta: A hírszerzési együttműködés európai lehetőségei; Nemzetbiztonsági Szemle, 2014/3. p. 91.
- Council Joint Action of 20 July 2001 on the establishment of a European Union Satellite Centre (2001/555/CFSP); <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/990913e5-07b3-4662-a20e-6a277b9c303b/language-en> (Letöltés ideje: 2020.03.05.)

⁴⁵ FÄGERSTEN, Björn: For EU eyes only? Intelligence and European security; European Union Institute for Security Studies (EUISS) – Brief Issue 8, 2016/3. pp. 1-4. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_8_EU_Intelligence_Cooperation.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)

- DELCROIX, Nicola: Single Intelligence Analysis Capacity (SIAC) and its role in supporting EU decision making; Impetus 2019/28. p. 11. https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eums_impetus_28_final_web.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 05.)
- DONATH, Jaap: A European Community Intelligence Organization; Defense Intelligence Journal, 1993/1. pp. 15-33.
- EU INTCEN Fact Sheet; 05/02/2015. p. 1. <http://statewatch.org/news/2016/may/eu-intcen-factsheet.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)
- Európai Biztonsági Stratégia. Biztonságos Európa egy jobb világban; <https://www.consilium.europa.eu/media/30811/qc7809568huc.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- European External Action Service, HQ Organisation Chart; https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/2020_-_01_-_03_-_eeas_2.0_orgchart.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)
- EU Monitor – Political and Security Committee (PSC); <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vh7ej5swwyv> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- EU SatCen Annual Report 2018; <https://apps.satcen.europa.eu/keydocuments/EU%20SatCen%20Annual%20Report%2020185ccc4c3bf9d71b08442f0325.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 05.)
- FÄGERSTEN, Björn: For EU eyes only? Intelligence and European security; European Union Institute for Security Studies (EUISS) – Brief Issue 8, 2016/3. pp. 1-4. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief_8_EU_Intelligence_Cooperation.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)
- Geospatial Intelligence; https://www.satcen.europa.eu/what-we-do/geospatial_intelligence (Letöltés ideje: 2020.03.05.)
- GÖMBÖS Csilla: Górcső alatt az Európai Külügyi Szolgálat. Az EK Sz felülvizsgálat személyügyi kérdései; In: IX. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2014. p. 156.
- GÖMBÖS Csilla: Egység az átláthatatlanságban? Az EU megerősített nemzetközi szerepvállalása, különös tekintettel a külügyi és biztonságpolitikai főképviseletre és az Európai Külügyi Szolgálatra; In: Dr. FARKAS Ádám – Dr. NÉMETH Imre PhD. – Dr. KONCZOSNÉ Dr. Szombathelyi Márta PhD. – SZABADOS Eszter (Szerk.): Optimi Nostri. Díjnyertes Tudományos Diákköri Dolgozatok; Universitas, Győr Nonprofit Kft., Győr, 2013. p. 50.
- DR. HEGYES Gabriella: Az Európai Unió terrorizmus elleni küzdelme; Terror & Elhárítás 2012/2. p. 16. http://tek.gov.hu/tt_pdf/1.%20%C3%A9vfolyam%202.%20sz%C3%A1m.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)
- High Representative/Vice President; https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/3598/high-representativevice-president_en (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- https://europa.eu/50/news/interview/070608_hu.htm (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)
- http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_hu_.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 15.)
- https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/66977/federica-mogherini-announces-senior-appointments-eeas_en (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)

- Joint answer given by High Representative/Vice-President Ashton on behalf of the Commission Written questions: E-006018/12, E-006020/12; <https://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2012-006020&language=CS> (Letöltés ideje: 2020. 03. 05.)
- LAKATOS Zsolt: Az Európai Unió hírszerzésének jelenlegi helyzete és kihívásai; Hadtudomány 2013/1-2. http://mhtt.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhtt.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 08.)
- MAROSI Zsuzsanna: Az Európai Unió hírszerzési együttműködésének helyzete és lehetőségei; Nemzetbiztonsági Szemle, 2017/2. p. 6.
- MOLNÁR Anna: Közös jövőkép, közös cselekvés: erősebb Európa. Az EU globális kül- és biztonsági stratégiája; Nemzet és biztonság, 2016/2. pp. 75-85.
- NIELSEN, Nikolaj: EU Intelligence agency not a priority; Euobserver 2017. szeptember 8. <https://euobserver.com/justice/138939> (Letöltés ideje: 2020. 02. 09.)
- M. NOMIKOS, John: A European Union Intelligence Service for Confronting Terrorism; International Journal of Intelligence and Counterintelligence, 2005/4.
- NOMIKOS, John N.: European Union Intelligence Analysis Centre (INTCEN): Next stop to an Agency? Journal of Mediterranean and Balkan Intelligence, 2014/2. <https://rieas.gr/images/editorial/NomikosEUintelligence15.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)
- NOMIKOS, John M.: European Union Intelligence Agency: Is it a necessary institution for a European Army? Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale, 2016.
- POLITI, Alessandro: Why is a European intelligence policy necessary? Institute for Security Studies of WEU, 1998. pp. 8-11. <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp034e.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)
- RETTMAN, Andrew: EU should create own spy agency, Reding says; Euobserver 2013. november 4. <https://euobserver.com/justice/121979> (Letöltés ideje: 2020. 02. 15)
- SEYFRIED, Pia Philippa: A European Intelligence Service? Potentials and Limits of Intelligence Cooperation at EU Level; Security Policy Working Paper 2017/20. Federal Academy for Security Policy. https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2017_20.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)
- The European Union Military Staff (EUMS); [https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5436/The%20European%20Union%20Military%20Staff%20\(EUMS\)](https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/5436/The%20European%20Union%20Military%20Staff%20(EUMS)) (Letöltés ideje: 2020. 03. 05.)

SPECK GYULA

STABILITÁSEXPORT, MINT AZ ÚJRAEGYESÜLT NÉMETORSZÁG GYAKORLATI GEOPOLITIKÁJA

Ha Németország és a geopolitika viszonyára gondolunk, sokaknak a német geopolitikai iskola képviselői juthatnak eszébe, mint Friedrich Ratzel vagy Karl Ernst Haushofer¹. Ellenben az 1945 utáni két Németországból, illetve az 1990 utáni újraegyesített Németországból már alig tudnánk említeni kimondottan geopolitikai gondolkodókat vagy geopolitikával foglalkozó tudományos munkákat. Ennek oka, hogy a 20. század második felében Németországban a geopolitika tudományát (elsősorban Haushofer miatt) a nemzetiszocializmussal és a hatalompolitikával azonosították, ezért mind a hivatalos politikai retorikában, mind a tudományos szférában lényegében tabuvá vált. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a német kül- és biztonságpolitika teljesen mellőzte volna a geopolitikai gondolkodást és gyakorlatot, vagy hogy a geopolitika nem alkalmazható Németország biztonságpolitikájának vizsgálatában. Az alábbiakban rövid elméleti kitekintés után a „stabilitásexport” esettanulmányán keresztül a német gyakorlati geopolitikát mutatom be, amelyet nem a teoretikusok, hanem a politikát gyakorló intézmények, személyek alakítanak ki. Tanulmányom hipotézise, hogy a geopolitikai elmélet hiánya ellenére az újraegyesült Németország biztonságpolitikájában igenis felfedezhető bizonyos fokú geopolitikai szemlélet és gyakorlat, amely például a stabilitásexport koncepciójában ölt testet.

Bár az 1945 utáni Németországban a történelmi okokból kifolyólag nem alakultak ki olyan geopolitikai elméleti iskolák, mint az Egyesült Államokban, Oroszországban, vagy Törökországban, az újraegyesített Németország nemzetközi szerepéről szóló vitában már az 1990-es évek elejétől megjelentek az olyan tudományos munkák, amelyek geopolitikai érvelést alkalmaztak. Neves német történészek és politológusok, mint Egon Bahr, Gregor Schöllgen, vagy Hans-Peter Schwarz a német külpolitika normalitása mellett érveltek, miszerint Németország az újraegyesüléssel ismét Európa központi hatalma lett („*Zentralmacht Europas*”), ennek megfelelően maga mögött kell hagynia múltját és saját érdekeit képviselve a világpolitika színpadára kell lépnie, hasonlóan Nagy-Britanniához vagy Franciaországhoz.² Az 1990-es évek legnagyobb német geopolitikai gondolkodója Heinz Brill volt, aki úttörőként kifejezetten geopolitikai szemszögből vázolta fel az

¹ Friedrich Ratzel (1844-1904), a politikai földrajz megeremtője az államot organizmusként értelmezte, amelynek határai növekednek és hanyatlanak. Karl Ernst Haushofer (1896-1946) a német geopolitikai iskola kiemelkedő alakja, adaptálva Ratzel elméletét úgy vélte, hogy Németország nyugati és keleti irányú terjeszkedése elkerülhetetlen. Haushofer szemléletét Hitler és a nemzetiszocializmus eltorzítva felhasználta, így a német geopolitikai iskola a második világháború után lényegében kompromittálódott. (Bővebben lásd: COHEN, Saul, Bernard: *Geopolitics. The Geography of International Relations*. Third Edition, Rowman & Littlefield, 2015. p. 17., 25.)

² HOFFMANN, Nils: *Renaissance der Geopolitik? Die deutsche Sicherheitspolitik nach dem Kalten Krieg*. Springer VS, 2012. pp. 57-62.

egységes Németország biztonságpolitikai opcióit, többek között a magyarul is megjelent „Geopolitika ma” (*Geopolitik Heute*) című tanulmányában.³ E geopolitikával foglalkozó tudományos kör a 2000-es években tovább bővült. Összességében tehát megfigyelhető egyfajta „geopolitikai reneszánsz” az 1990 utáni német tudományos életben. E szellemi áramlat azonban nem jutott túl az elméleti síkon, lényegében továbbra is Németország történelmi múltjának feldolgozására irányult, Brillt leszámítva, aki bár egyedülállóan számított e téren, a geopolitika gyakorlati biztonságpolitikába való átültetésére nem tudott választ adni. A geopolitika továbbra is tabu maradt a gyakorlatban, következésképp nem tudott kialakulni olyan szilárd elméleti háttér, amely elterjedhetett volna a tudományos életben, és amelyre a politikai döntéshozók alapozhatták volna a kül- és biztonságpolitikát.⁴

Geopolitikai szempontok a német biztonságpolitika vizsgálatában

Nils Hoffmann politológus „*Renaissance der Geopolitik?*”⁵ című, 2012-ben megjelent könyve azon kevés tudományos munkák egyike, amelyek elemzési keretet kínálnak az újraegyesült Németország biztonságpolitikájának geopolitikai szemszögű vizsgálatához. Hoffmann abból indult ki, hogy az 1990 utáni német kül- és biztonságpolitikára nem voltak hatással geopolitikai elméletek, azonban geopolitikai tapasztalatok és benyomások már igen. Hoffmann arra a következtetésre jutott Nicholas Spykman⁶ alapján, hogy a geopolitika nemcsak mint elmélet fogható fel, hanem egy olyan biztonságpolitikai gyakorlatként is, amely olyan földrajzi tényezőket vesz figyelembe, mint a tér, a földrajzi helyzet vagy a demográfia. A geopolitika egy olyan aktív biztonságpolitikaként értelmezhető, amely földrajzi tényezők alapján befolyásolási lehetőségeket keres meghatározott célrégiókban és ott egy bizonyos rendről alkotott elképzeléseket kíván érvényesíteni. A geopolitikai gyakorlat ennek megfelelően földrajzi szempontból megalapozott, aktív biztonságpolitikai kezdeményezéseként értelmezhető. Másképpen fogalmazva, a geopolitika egyfajta „iránytű” a biztonságpolitika számára, amelynek segítségével a politikai döntéshozók meghatározhatják, hogy mely földrajzi térségek bírnak kiemelt jelentőséggel a nemzeti biztonság szempontjából, mely térségekben kell az államnak befolyást gyakorolnia.⁷

Hoffmann elsőként azt a kérdést vizsgálta, hogy a posztbipoláris kor új nemzetközi környezete miként volt hatással a német biztonságpolitikára, hogyan tükröződtek vissza az új geopolitikai kihívások⁸ a német biztonságpolitikában.

³ BRILL, Heinz: Geopolitika ma. In: GAZDAG Ferenc (Szerk.): Geopolitika és biztonság, Zrínyi kiadó, Budapest, 2006. pp. 35-61.

⁴ HOFFMANN: i. m. pp. 73-78.

⁵ Magyarul „A geopolitika reneszánsza?”

⁶ Spykman szerint a gyakorlati geopolitika egy ország biztonságának földrajzi tényezők alapján való tervezését jelenti. Lásd: HOFFMANN: i. m. p. 45.

⁷ HOFFMANN: i. m. pp. 46-47.

⁸ Hoffmann geopolitikai kihívások alatt olyan politikai válságok, konfliktusok és fejlemények összességét érti, amelyek földrajzi összefüggések révén közvetlenül vagy negatívan visszahatnak egy állam biztonságára. Ide tartoznak például olyan politikai konfliktusok, amelyek földrajzi közelségük miatt egy állam biztonságát közvetetten vagy közvetlenül befolyásolhatják.

Második kutatási kérdése az volt, hogy a német politika milyen geopolitikai szemléletet alakított ki. Álláspontja szerint Németországban a történelmi múltból fakadóan nehezen fedezhető fel valamilyen geopolitikai elméletből levezetett biztonságpolitika, mint például Oroszországban az eurázsianizmus, a biztonságpolitikai tevékenységből és döntésekből azonban következik egyfajta geopolitikai gondolkodás, így Németország esetében a geopolitika pragmatikus gyökerű. Az elemzés során megvizsgálta, hogy a geopolitikai cselekvés mennyire tudatos a biztonságpolitikában, a biztonságpolitika mennyire tervszerűen támaszkodik a biztonságilag releváns földrajzi tényezőkre. Harmadszor pedig az elemzés arra a kérdésre irányult, hogy mennyire figyelhető meg a geopolitikai szemlélet a biztonságpolitikai diskurzusban. Ennek megállapításához a politikai elit megnyilvánulásait és a biztonságpolitikai dokumentumokat vizsgálta meg.⁹ Utóbbi szempont az úgynevezett kritikai geopolitikai iskolát követi, miszerint a geopolitika egy diszkurzív gyakorlatként fogható fel, amely során a politikai elit (katonai és külügyi vezetők), esetleg tanácsadók vagy kutatóintézetek nyilatkozataikban, elemzéseikben a nemzetközi politikát térbeli dimenzióban írják le. Ezen olvasatban a geopolitika tehát lényegében egy „konstruált” felfogás a nemzetközi politikáról, amely alapján a döntéshozók alakítják a kül- és biztonságpolitikát.¹⁰

A továbbiakban Hoffmann szempontjai alapján a gyakorlati geopolitika klasszikus esettanulmányát, a stabilitásexport koncepcióját ismertetjük.

A stabilitástérség, mint geopolitikai szemlélet

Nils Hoffmann az 1990 utáni német stratégiai dokumentumok és az olyan vezető politikusok, mint Helmut Kohl, Gerhard Schröder kancellárok vagy Volker Rühe védelmi miniszter nyilatkozatainak vizsgálata alapján arra a következtetésre jutott, hogy a német biztonságpolitikában egy újfajta geopolitikai szemlélet alakult ki a hidegháború végével. Ennek a szemléletnek a lényege, hogy a hatalmi blokkok felbomlásával Németország és Európa többé már nem egy potenciális „csatátér” a nagyhatalmak között, hanem a stabilitás térsége (*Stabilitätsraum*), amelynek biztosítása a német biztonságpolitika alapvető érdeke.¹¹ A német biztonságpolitika a stabilitást a kibővített biztonságfogalom kontextusában határozta meg.¹² A szövetségi kormány egy 1996-os parlamenti kérdésre adott válaszában a stabilitást egy átfogó koncepcióként jellemezte, amely többé nem a katonai potenciál egyensúlyát vagy a rivális nagyhatalmak közötti egyensúlyt jelenti, a stabilitás ott

⁹ HOFFMANN: i. m. pp. 83-85.; Ezen elemzési szempontok közel állnak az úgynevezett kritikai geopolitikai iskola (különösen John Agnew és Géraid Ó Tuathail) elméletéhez, miszerint Lásd: Ó TUATHAIL, Gearóid – AGNEW, John: Geopolitics and discourse. Practical geopolitical reasoning in American foreign policy. *Political Geography*, Vol 11, No. 2., March 1992, pp. 190-204.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/096262989290048X> (Letöltés ideje: 2020. 06. 07.)

¹⁰ Uo. pp. 192-193.

¹¹ Uo. pp. 96-97.

¹² Uo. p. 98.

van jelen, ahol társadalmi egyenlőség, gazdasági növekedés és szilárd demokratikus struktúrák vannak.¹³

A stabilitástérség gyakori említésével párhuzamosan a politikai elit és a stratégiai dokumentumok az új biztonsági kihívásokat szintén földrajzi keretekben határozták meg: eszerint a hidegháborús hatalmi tömbök széthullásával a periféria, vagyis Kelet-Közép-Európa, Délkelet-Európa, Észak-Afrika és a Közel-Kelet politikailag, gazdaságilag és társadalmilag instabil térségekké váltak.¹⁴ Az e térségekben kialakuló regionális válságok következményei, mint a migrációs hullámok vagy a szervezett bűnözés behatolása pedig már közvetlenül fenyegethette Európát. A volt szocialista kelet-közép-európai államokban erősödő nacionalizmus, instabil gazdasági és politikai helyzetük, majd valamivel később a Jugoszlávia szétesését követő fegyveres konfliktus különösen foglalkoztatta a korabeli német biztonságpolitikát.¹⁵

A 2001. szeptember 11-i New York-i terrortámadások, a terror elleni globális háború nemzetközi napirendre kerülése azonban elhalványította a német geopolitikai alapú biztonságfelfogást, amely egyre inkább „határtalanná” vált. A 2000-es évek stratégiai dokumentumaiban a NATO és az Európai Unió kibővítése miatt a stabilitástérség immár elért eredménynek számított, a biztonsági kihívások között pedig már elsődlegesen nem földrajzi, hanem globális jellegűek szerepeltek, mint a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek proliferációja vagy a kibertámadások.¹⁶

Összességében megállapíthatjuk, hogy a hidegháború végével jelentkező geopolitikai kihívások¹⁷ arra ösztönözték a német biztonságpolitikát, hogy geopolitikai szemléletet alakítson ki, amelynek legfőbb bizonyítéka, hogy a politikusi nyilatkozatok és a stratégiai dokumentumok rendre geopolitikai érvelést alkalmaztak a biztonságpolitika vonatkozásában. Bár a geopolitika szó használatát

¹³ Antwort der Bundesregierung auf die Große Anfrage der Abgeordneten Angelika BEER – Winfried NACHTWEI – Christian STERZING und der Fraktion BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN. Neue Sicherheitspolitik der Bundesrepublik Deutschland (I). 02. 07. 96, p. 2. <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/13/051/1305181.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

¹⁴ HOFFMANN: i. m. pp. 91-92., 101-102.

¹⁵ HETTYEY András: Hegemónia helyett. Magyar-német kapcsolatok 1990-2002 között; L'Harmattan, 2019. p. 35.; HOFFMANN: i. m. p. 163.

¹⁶ Weißbuch 2006 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr, pp. 16., 19-21. http://archives.livreblancdefenseetsecurite.gouv.fr/2008/IMG/pdf/weissbuch_2006.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.);

Verteidigungspolitische Richtlinien. Nationale Interessen wahren – Internationale Verantwortung übernehmen – Sicherheit gemeinsam gestalten. 2011. Juli, p. 8. <https://www.bmvg.de/resource/blob/13568/28163bcaed9f30b27f7e3756d812c280/g-03-download-die-verteidigungspolitische-richtlinien-2011-data.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

¹⁷ A hatalmi blokkok felbomlásán felül fontos hangsúlyoznunk, hogy hidegháború végével a nemzetközi környezet alapvetően változott meg: létrejött az Európai Unió, a NATO stratégiája pedig a kollektív védelem helyett a kooperatív biztonság felé fordult. Ezzel párhuzamosan a Szovjetunió felbomlott, az Oroszországi Föderáció politikai-gazdasági-társadalmi válságba került, továbbá a délszláv háború a második világháború utáni Európa legpusztítóbb fegyveres konfliktusaként tört ki.

szigorúan kerülték, a német biztonságpolitikában mégis beszélhetünk egyfajta „geopolitikai reneszánszról”, kiemelten az 1990-2001 közötti időszakban.¹⁸

Stabilitásexport, mint geopolitikai gyakorlat

Az Európa perifériáján jelentkező geopolitikai természetű kihívásokra és kockázatokra a német kormányok válasza a stabilitás exportálása (*Stabilitätsexport*) volt a kulcsfontosságú instabil régiókba. Az 1990-es évektől a stabilitásexport lett a német biztonságpolitika egyik központi célja, amely a mai napig megfigyelhető valamilyen formában. A stabilitásexport alatt nem kizárólag a Bundeswehr békeműveletekben való bevetése, sokkal inkább egy szélesebb biztonságpolitikai eszköztár értendő, amely magába foglalja a gazdasági-politikai reformfolyamatok támogatását, a pénzügyi hitelezést, továbbá a válságmegelőzést, a fejlesztési támogatást, a konfliktus utáni újjáépítést, a demokratikus átalakulás támogatását, vagy a kelet-közép-európai államok esetében az euroatlanti integráció támogatását.¹⁹

Hoffmann a német stabilitásexport klasszikus példjaként hozza fel a NATO keleti bővítésének támogatását, valamint kisebb részben a koszovói válságkezelésben játszott szerepet. Érvelése szerint annak ellenére, hogy Bonn hivatalosan tartózkodott a kérdésben, Volker Rühe védelmi miniszter és a védelmi minisztérium tervező csoportjának vezetője, Ulrich Weisser altengernagy komoly washingtoni lobbitevékenységgel érte el, hogy a Clinton-adminisztráció felkarolta a keleti bővítés ügyét.²⁰ Nils Hoffmann Weisser altengernaggal készített interjújából kiderül, hogy a NATO bővítésének kezdeményezése egy tudatos geopolitikai megfontolásból indult ki, amely azonban nem valamely geopolitikai elméleten, hanem sokkal inkább a német geopolitikai érdekeken alapult.²¹ Noha nem vonhatjuk kétségbe, hogy a német védelmi minisztérium valóban geopolitikai szemlélettel támogatta a NATO-bővítést, Hettyey András Magyarország NATO-csatlakozásáról szóló kutatásai²² alapján azonban úgy tűnik, Rühe és Weisser lobbitevékenysége inkább tekinthető egyfajta „magánkezdeményezésnek”, mint egy német összkormányzati geopolitikai szemléletnek.

¹⁸ HOFFMANN: i. m. p. 120.

¹⁹ Uo. pp. 108., 116-119.

²⁰ Hoffmann arra a következtetésre jutott, hogy Rand Corporation 1995-ben elkészített bővítési tanulmánya nagy részben visszatükrözte Rühe és Weisser koncepcióját, miszerint Németországtól keletre egy biztonságos előteret kell létrehozni baráti államok gyűrűjével, továbbá stabilizálni kell a kelet-közép-európai államokat, egyben viszont Oroszországgal is stratégiai partnerségre kell lépni.

²¹ HOFFMANN: i. m. pp. 127-134., 142-143.

²² Hettyey szerint bár Németország fontos szerepet játszott Magyarország NATO-csatlakozásában, azonban kiemeli, hogy a csatlakozás konkrét lépéseiről Bonnban nem volt egységes álláspontja, az ugródeszkaként szolgáló Békepartnerségi koncepciót is Washington kezdeményezte. A geopolitikai szemléletnek ellentmond továbbá, hogy Lengyelország, Magyarország és Csehország 1999-es csatlakozása után Bonn már tartózkodott a további bővítés kérdésében. Lásd: HETTYEY András: Támogatás és halogatás: a német külpolitika és Magyarország NATO-integrációja a Horn-kormány éveiben; *Nemzet és Biztonság*, 2016/1., p. 51., 61. http://real.mtak.hu/40265/1/real_40265.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)

Az 1990-es évek balkáni válságkezelésében vállalt német szerep kapcsán szintén nem beszélhetünk teljes mértékben geopolitikai szemléletről. Bár 1991-1999 között a szövetségi kormányok aktív diplomáciai tevékenységet folytattak, a stabilitásexport csak a koszovói válság kezelésében valósult meg, amely a Bundeswehr koszovói szerepvállalásában, illetve a Joschka Fischer külügyminiszter által kezdeményezett stabilitási tervben öltött testet. A Fischer-tervet az Európai Unió 1999 májusában fogadta el Délkelet-európai Stabilitási Paktum néven, amelynek elindításához a Szövetségi Köztársaság 1,2 milliárd márkával járult hozzá.²³ A változás oka, hogy az 1990-es évek második felére, elsősorban a közel 350.000 Németországba érkező menekült miatt, a válság földrajzi közelsége már tudatosult a döntéshozókban. A koszovói válságkezelésben azonban a geopolitikai szempontok nem voltak kizárólagosak, a szövetségi politikai, valamint a morális és belpolitikai szempontok²⁴ egyaránt szerepet játszottak. Fontos kihangsúlyozni, hogy a balkáni válságkezelés nem proaktív, hanem reaktív gyakorlat volt, ugyanis Németország a válság kitörése után cselekedett, nem pedig azt megelőzően. A Nyugat-Balkánnal kapcsolatos geopolitikai szemlélet felemáságát mutatja, hogy a térséggel szembeni német elkötelezettség jelentősen alábbhagyott a 2000-es évekre.²⁵

A 9/11 utáni időszakban a német politikai érvelés megpróbálta globális keretekbe vonni a stabilitásexport koncepcióját. A német külpolitika elsődleges stratégiai iránya ellenben továbbra is Európa keleti fele volt. Afrika és a Közel-Kelet térsége növekvő figyelmet kapott, azonban a német szerepvállalás itt inkább csak jelképes volt. A geopolitikai szemlélet szinte teljes hiányát mutatja a 2011-es líbiai intervenció kapcsán tanúsított tartózkodó magatartás, amely pont Európa előterét érintette.²⁶ Csalóka lehet azt gondolni, hogy az afganisztáni német katonai és fejlesztési tevékenység geopolitikai megfontolásokból történt. Peter Struck védelmi miniszter úgy érvelt, hogy „Németország biztonságát a Hindukusnál is megvédi”,²⁷ az afganisztáni részvétel azonban elsődlegesen szövetségi szolidaritásból, a terrorizmus elleni globális háború jegyében történt.²⁸

Álláspontunk szerint tehát az újraegyesítést követő évtizedben a szövetségi kormányok bár felismerték a Németországot és Európát fenyegető geopolitikai kihívásokat és kockázatokat, azonban a stabilitásexport, mint válasz, nem volt egy határozott, koherens koncepció, még a Hoffmann által kiemelt NATO-bővítés támogatásában sem.

²³ HOFFMANN: i. m. pp. 188-190.

²⁴ Koszovó kapcsán Fischer, Schröder és Wolfgang Ischinger az emberi jogok védelmét hangsúlyozták, valamint Schröder a szövetségi szolidaritást is. Ehhez hasonlóan 1991-92-ben Szlovénia és Horvátország elismerésében Genscher és Kohl hangsúlyosan a népek önrendelkezésére hivatkoztak, valamint a CDU, az SPD és a közvélemény is erős nyomást helyezett a kormányra.

²⁵ HOFFMANN: i. m. pp. 197-199.

²⁶ Uo. pp. 113., 201-207.

²⁷ ECKERT, Dirk: Die Sicherheit Deutschlands wird auch am Hindukusch verteidigt; 13. Dezember 2002, <https://www.heise.de/tp/features/Die-Sicherheit-Deutschlands-wird-auch-am-Hindukusch-verteidigt-3427679.html> (Letöltés ideje: 2020. 04. 13.)

²⁸ HOFFMANN: i. m. p. 208.

Geopolitikai szemlélet és gyakorlat a jelenlegi német biztonságpolitikában?

A német biztonságpolitika irányaira jelentős hatással voltak a 2010-es években lezajló válságok Európa szomszédságában, mint az „Arab tavasz”, 2013-ban a Közép-afrikai Köztársaság és Mali területén fellángoló fegyveres konfliktusok, a szíriai polgárháború, 2014-től az Iszlám Állam előretörése, és különösen a 2014-ben kitört orosz-ukrán konfliktus. Mindezen válságok és a fokozódó nemzetközi elvárások arra készítették Németországot, hogy felülvizsgálja kül- és biztonságpolitikai szerepét. Az új külpolitikai álláspont a 2014-es Münchener Biztonságpolitikai Konferencián ütközött ki, amely Németország hitelesebb és erőteljesebb nemzetközi szerepvállalása mellett foglalt állást.²⁹ Bár az új stratégiai irány ismételten előtérbe helyezte a kollektív védelmi feladatokat, a stabilitásexport koncepciója is hangsúlyosan megjelent a német biztonságpolitikában.

A stratégiai felülvizsgálat eredményeként 2016-ban kiadott új Fehér könyvből (*Weißbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr*) alapvetően globális szintű biztonságfelfogás kristályosodik ki³⁰, ennek ellenére még mindig kivehető a '90-es évek „stabilitástérség versus periféria” geopolitikai szemlélete. A nemzetközi rendszer változása kapcsán említi, hogy az Európai Unió és tagállamai számára a gazdasági válság következményei és a menekültválság mellett a külső határoknál jelentkező instabilitás egyaránt kihívást jelent. A dokumentum a kihívások közé sorolja a törekeny államiséget és a rossz kormányzást, amely az Észak-Afrikától a Száhel-térségen, Afrika-szarván és a Közel-Keleten át egészen Közép-Ázsiáig terjedő válságövben (*Krisenbogen*) jelentkezik. Az Európa szomszédságában jelentkező instabilitás a terrorhálózatok, bűnözői csempészhalózatok számára nyújthat menedéket és akadályozhatja a globális energia- és nyersanyagellátást, illetve a nemzetközi kereskedelmet, ezáltal Németország biztonsága szempontjából is kockázatot jelent. A klímaváltozás szintén felerősítheti a szomszédos régiók instabilitását.³¹ Mindezek mellett azonban a Fehér könyv megállapítja, hogy Németország biztonságpolitikájában a földrajz csökkenő relevanciával bír.³² A Fehér könyv nyomán 2017-ben kiadott válságkezelési irányelvek megemlítik, hogy az olyan válságok hatásai, mint a szíriai, jemeni, ukrajnai, iraki vagy mali, nem állnak meg Európa határainál, ezen Európa kapujában történő konfliktusok vezettek a 2015-2016-os menekültválsághoz is, amelyek az európai országok közül Németországot különösen érintette. Az irányelvek továbbá Afrikát Európa jövője szempontjából meghatározó szomszédos kontinensként jellemzik.³³ E földrajzilag behatárolható kihívások és kockázatok a vezető

²⁹ CSIKI VARGA Tamás – ETL Alex: A „müncheni konszenzus” és Németország stratégiai jövőképe; Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések, 2019/19, pp. 6-7. <https://svkk.uni-nke.hu> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

³⁰ Weißbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr; pp. 22-23. <https://www.bmvg.de/resource/blob/13708/015be272f8c0098f1537a491676bfc31/weissbuch2016-barrierefrei-data.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

³¹ Uo. pp. 33-34., 39-40., 42.

³² Uo. p. 34.

³³ Krisen verhindern, Konflikte bewältigen, Frieden fördern. Leitlinien der Bundesregierung; pp. 11-12., 28. <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/1213498/d98437ca3ba49c0ec6a461570f56211f/krisen-verhindern-data.pdf>; (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

politikusok beszédjeiben is fellelhetők. Ursula von der Leyen egykori védelmi miniszter 2015-ben úgy fogalmazott, a válságövezet nem csak Afganisztántól az Eufrátész és Tigris folyóig terjed, hanem Nyugat-Afrikáig, ezért Németország ki fogja terjeszteni jelenlétét Maliban is.³⁴ Frank-Walter Steinmeier korábbi külügyminiszter a 2014-es Müncheni Biztonságpolitikai Konferencián szintén említette a válságívet a Közel-Kelet, a Száhel-térség és a Guineai-öböl vonatkozásában, továbbá 2016-ban a Bundestag előtt elmondott beszédében a válságövet a Líbia és Irak közötti térségre vonatkoztatta.³⁵ Heiko Maas jelenlegi külügyminiszter a külpolitikai kihívások között említette az Európa körüli válságövet.³⁶

Fontos kiemelni, hogy a 2015-ös menekültválság a német kül- és biztonságpolitika fókuszába emelte Európa határainak és szomszédságának fontosságát. Angela Merkel kancellár 2015 októberében az Európai Parlamentben elmondott beszédében kiemelte, hogy „*Európa külső határainak védelme is csak akkor lesz sikeres, ha a szomszédságunkban teszünk valamit a számos válság kezeléséért, amelyek úgymond bejáratú ajtónk előtt történnek.*” Merkel nyilatkozataiból kiderül, hogy a menekültválság hatására Németország számára megnőtt Afrika jelentősége, ezt bizonyítja, hogy Merkel 2016 októberi látogatásaival az első német kancellár lett, aki Nigerbe és Maliba utazott. Kiemelendő, hogy a 2013-2017 közötti kormányzati ciklusban kéttucat afrikai miniszteri látogatás történt.³⁷ A német G20-as elnökség kulcstémája volt az afrikai kontinens, nem utolsó sorban pedig Berlin a 2019. januári berlini nemzetközi konferenciával kezdeményezte a líbiai konfliktus rendezését.³⁸ A német diplomácia tehát kiterjesztette „akciórádiuszát” az Európa szomszédságában elterülő válságövre, hangsúlyosan az afrikai kontinensre. A stratégiai dokumentumok és a politikusi nyilatkozatok tehát arra utalnak, hogy a geopolitikai szemlélet 2014 után ismételtén visszatért a német biztonságpolitikai diskurzusba, amelyben kulcsszerepe volt a 2010-es évek regionális válságainak, majd ennek hatására a 2014-es felülvizsgálati folyamatnak.

A válságívben jelentkező instabilitásra a német biztonságpolitika ismételtén a stabilitásexport eszköztárával felelt. A 2016-os Fehér könyv a stratégiai prioritások közé sorolja a konfliktusok és válságok megelőzését, a kiváltó okok kezelését és a

³⁴ Rede der Bundesministerin der Verteidigung, Dr. Ursula von der Leyen; <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/bulletin/rede-der-bundesministerin-der-verteidigung-dr-ursula-von-der-leyen--468604> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

³⁵ Rede von Außenminister Frank-Walter Steinmeier anlässlich der 50. Münchner Sicherheitskonferenz; <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/140201-bm-muesiko/259554> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.);

Rede des Bundesministers des Auswärtigen, Dr. Frank-Walter Steinmeier; <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/bulletin/rede-des-bundesministers-des-auswaertigen-dr-frank-walter-steinmeier--782910> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

³⁶ Rede des Bundesministers des Auswärtigen, Heiko Maas. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/bulletin/rede-des-bundesministers-des-auswaertigen-heiko-maas--1523644> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

³⁷ RINKE, Andreas: Deutschlands neue Nachbarn; <https://dgap.org/de/deutschlands-neue-nachbarn> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

³⁸ CSIKI VARGA Tamás: Ambíció és kockázat: a német külpolitika lehetőségei is korlátjai Líbia kapcsán; Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Nézőpontok, 2020/1. p. 1. <https://svkk.uni-nke.hu> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

stabilitás elérését. Ennek egy fontos eszköze a szövetségi kormány által 2011-ben meghirdetett *Ertüchtigung* kezdeményezés, amely a válságövezetekben fekvő partnerállamok, illetve regionális szervezetek biztonsági erőinek kapacitás- és képességfejlesztését célzó befektetéseket takarja, így az országok és szervezetek képessé válnak saját biztonságukat garantálni külső katonai intervenció nélkül. A kezdeményezés három fő eleme a tanácsadás, kiképzés és felszerelés, amelyek egy átfogó, a biztonsági szektor reformját (SSR) és a kormányzás megerősítését magában foglaló szemléletbe ágyazódnak be, kiegészítve a NATO és az Európai Unió hasonló intézkedéseit.³⁹ A szövetségi kormány a 2016-2019 közötti évekre Irakot, Jordániát, Libanont, Tunéziát, Malit, Nigériát, Burkina Fasot, Gambiát, Szomáliát és Nigert nevezte meg az *Ertüchtigung* célországaként. A kormány 2016-ban 100 millió eurót különített el, majd 2017-től kezdve évenként 130 millióra emelte a kezdeményezésre fordított forrásokat.⁴⁰ Jelenleg a kezdeményezés keretében több mint 70 projekt van folyamatban.⁴¹ Az *Ertüchtigung* célországai, mint származási vagy tranzitországok kiemelkedő jelentőséggel bírnak a Németországot nagyban érintő tömeges migrációs válság szempontjából.⁴² Nem egy közülük pedig törékeny vagy bukott állam, mint Szomália, Nigéria, Niger vagy Mali, amelyeket súlyos ökológiai, társadalmi, gazdasági és politikai válságok sújtanak.

Fontos látni, hogy a kormány meghatározásában az *Ertüchtigung* nem egyszerűen fegyverexportot és kiképzést jelent, hanem egy átfogó válságkezelési koncepció része, amely a célországokban számos más intézkedéssel is kiegészül, mint a fejlesztési támogatások, a humanitárius segítségnyújtás, az igazságügyi reformok támogatása, a biztonsági szektor reformja (SSR) vagy az Európai Unió kiképző és kapacitásépítő misszióiban való részvétel. Mindezen intézkedések igen nagy részben a stabilitás kiterjesztését szolgálják, kiemelten a tömeges és ellenőrizetlen migráció okainak kezelése érdekében. Ez utóbbi célt a 2017-es válságkezelési irányelvek Németország érdekeként határozzák meg,⁴³ hasonlóan a fejlesztéspolitikai dokumentumokhoz.⁴⁴

³⁹ Weißbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr. pp. 50-52.

⁴⁰ Antwort der Bundesregierung auf die Kleine Anfrage der Abgeordneten Sevim DAĞDELEN – Heike HÄNSEL – Christine BUCHHOLZ, weiterer Abgeordneter und der Fraktion DIE LINKE. „Ertüchtigungsinitiativen“ der Bundesregierung. pp. 1-2. <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/19/096/1909612.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)

⁴¹ Fragen und Antworten zu Ertüchtigung. <https://www.bmvg.de/de/themen/dossiers/engagement-in-afrika/das-engagement/ertuechtigung-in-afrika/faq-ertuechtigung> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)

⁴² 2015-2017 között Gambia, Mali, Nigéria, Tunézia a nyugat- és közép-mediterrán migrációs útvonal fő származási országai között szerepeltek, Niger és Líbia pedig tranzitországok voltak. A keleti útvonalon a fő származási országok Szíria és Irak voltak. Lásd: The Mediterranean and migration: Postcards from a 'crisis'. https://www.ecfr.eu/specials/mapping_migration (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)

⁴³ Krisen verhindern, Konflikte bewältigen, Frieden fördern. p. 49.

⁴⁴ Afrika und Europa – Neue Partnerschaft für Entwicklung, Frieden und Zukunft; p. 14. http://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/reihen/infobroschueren_flyer/infobroschueren/Materialie310_Afrika_Marshallplan.pdf (Letöltés ideje: 2020. 08. 04.)
Entwicklungspolitik als Zukunfts- und Friedenspolitik. 15. Entwicklungspolitische Bericht der Bundesregierung; p. 48. https://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/reihen/infobroschueren_flyer/infobroschueren/Materialie319_Entwicklungspolitische_Bericht.pdf (Letöltés ideje: 2020. 08. 04.)

Az elmúlt években a német hivatalos fejlesztési támogatások elsődleges célországai közé szintén bekerültek a migráció szempontjából meghatározó országok, mint Szíria, Törökország, Irak, Marokkó és Jordánia. Szíriában és Törökországban a fejlesztési támogatások tekintélyes része a menekültek ellátását szolgálta, például az egészségügyi szolgáltatásokhoz és ivóvízhez való hozzáférés vagy az oktatás elősegítése érdekében. Ezen kívül a német fejlesztéspolitika számos kezdeményezése, mint például az afrikai „Marshall-terv” az afrikai országok támogatására irányul, szintén a migráció okainak kezelése céljából.⁴⁵ A stabilitásexportot szolgálják továbbá az olyan transzformációs partnerségek (*Transformationspartnerschaften*), amelyeket Németország kötött például Tunéziával, Irakkal vagy Libanonnal. A külügyminisztérium által koordinált partnerségek a demokrácia, a jogállamiság, a képzés, a gazdaság és a nemek közötti egyenrangúság támogatására irányulnak.⁴⁶

Az afrikai és közel-keleti válságöv országainak támogatása mellett nem feledkezhetünk meg Németországnak az ukrajnai válság kezelésében játszott szerepéről sem, ahol igen nagy mértékben a német diplomáciának volt köszönhető a közös uniós álláspont megteremtése az Oroszországgal szembeni szankciókról és egyben a minszki béketárgyalások előmozdítása, összességében tehát a válság eszkalációjának megakadályozása. Az érme másik oldala azonban, hogy Merkel kancellár szavakban elutasította a befolyási övezetekről szóló orosz geopolitikai szemléletet. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy az Oroszországgal szembeni német külpolitikában ne játszottak volna szerepet a geopolitikai megfontolások. A szakirodalom szerint a konfliktus kezelésében játszott aktív német szerepben egyéb tényezők mellett nagy jelentőséggel bírt a válság földrajzi közelsége.⁴⁷ 2014 után azonban felmerült több olyan geopolitikai kihívás, melyre Németország nem adott geopolitikai választ. A szíriai válság kezelésében Berlin komoly „ziccert” hagyott ki azzal, hogy 2019 őszén Annegret Kramp-Karrenbauer védelmi miniszter egy észak-szíriai biztonsági zóna létrehozásáról szóló terve előzetes kormányzati koordináció híján megbukott, annak ellenére, hogy Európát újabb migrációs válság fenyegette. Ugyanakkor Németország jelentős lépést tett azzal, hogy az Iszlám Állam elleni harcot támogatva kiképzőket és hadianyagokat szállított a kurdoknak, ráadásul önállóan, mindenfajta szövetségi kötelezettség nélkül.⁴⁸

⁴⁵ SPECK Gyula: Németország fejlesztéspolitikája, mint a biztonságpolitika eszköze; Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések, 2019/26. pp. 9-12. <https://svkk.uni-nke.hu> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)

⁴⁶ Krisen verhindern, Konflikte bewältigen, Frieden fördern. p.78.

⁴⁷ WRIGHT, Nicholas: The EU's Common Foreign and Security Policy in Germany and the UK. Co-operation, Co-optation and Competition; Palgrave Macmillan, 2018. p. 130.

⁴⁸ HETTYEY András: Különutas kezdeményezések: fordulat a német külpolitikában? Nemzet és Biztonság, 2015/1., pp. 57-58. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_1_07_hettyey.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 17.)

Ezen kívül Berlin 2019 júliusában tartózkodott a Hormuzi-szorost ellenőrző nemzetközi haditengerészeti művelettől, ⁴⁹ annak ellenére, hogy e stratégiai főtópont a regionális stabilitás és a kőolajimport szempontjából is fontos Németország számára.⁵⁰

Mit állapíthatunk meg a 2014 utáni német biztonságpolitikáról Nils Hoffmann elemzési szempontjai alapján? Milyen hatással volt a nemzetközi környezet a német biztonságpolitikára, mennyire mondható tudatosnak, tervszerűnek a német geopolitikai cselekvés, illetve mennyire figyelhető meg a geopolitikai szemlélet a biztonságpolitikai diskurzusban?

Egyértelműen leszögezhetjük, hogy a 2014-es ukrán-orosz konfliktus és a 2015-ös menekültválság katalizátor-szerepet töltött be a német kül- és biztonságpolitika újraorientálásában. Különösen a menekültválság világított rá arra, hogy Németország nem hagyhatja figyelmen kívül az Európa szomszédságában jelentkező instabilitást, a tömeges migráció kiváltó okait, e tényezőket a német vezető politikusok nyilatkozatai és a stratégiai dokumentumok egyaránt biztonsági kihívásként azonosították.

A geopolitikai cselekvés tudatosságának, tervszerűségének vizsgálata már felemás eredményt mutat. A fejlesztési tevékenység, és különösen az Ertüchtigung projektek célországai olyan kulcsfontosságú országok, amelyek kibocsátó vagy tranzitországok a menekültválságban, valamint a szervezett bűnözés és a nemzetközi terrorizmus melegágyai, továbbá a jövőben is meghatározóak lesznek Európa biztonsága szempontjából. Míg az afganisztáni német katonai és fejlesztési részvétel inkább szövetségi politikai szempontokat követ, az aktív afrikai fejlesztési, békefenntartói és diplomáciai tevékenység már nem történhetett volna meg a menekültválság nélkül. A konkrét kulcsfontosságú országokat a német stratégiai dokumentumok és a politikusok is beazonosították. Az afrikai kontinens, mint Európa déli szomszédságának felértékelődése a német kül- és biztonságpolitikában tehát mindenképpen geopolitikai szemléletre vall. A geopolitikai cselekvésben azonban komoly hiányosság, hogy a menekültválság szempontjából talán leginkább meghatározó Szíriában kevésbé volt meghatározó a német diplomáciai vagy katonai kezdeményezés. Ennek magyarázata lehet, hogy az afrikai országokkal ellentétben Szíriában sokkal dominánsabbak a nagyhatalmak (Egyesült Államok, Oroszország) és Törökország érdekei, amelyekkel Németország önmagában nem kíván konfrontálódni. Ugyanez igaz Ukrajna esetében is, ahol Berlin célja a válság diplomáciai úton történő rendezése, vagyis a stabilitást inkább megőrizni, mint kiterjeszteni akarja. Németország tehát csak akkor hajlandó a geopolitikai cselekvésre, ha a térség (Afrika) és a fellépés módja (*Ertüchtigung*, fejlesztés, fegyverszállítás) nem jár jelentős kockázatokkal. Berlin továbbá szükség esetén hajlandó „helyettesítő”, támogató kapacitást is nyújtani szövetségeseinek,

⁴⁹ CSIKI VARGA: i. m. p. 3.

⁵⁰ Bár Németország elsődleges kőolajimportőrei Oroszország, Norvégia és az uniós tagállamok, az OPEC államok jelentősége csökkent, azonban az utóbbiak (különösen Szaúd-Arábia) továbbra is meghatározó befolyással bírnak a globális kőolajpiacon. (Lásd: Ölimporte und Rohölproduktion in Deutschland; <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Energie/mineraloel-oelimporte-und-rohoelproduktion-in-deutschland.html> (Letöltés ideje: 2020. 08. 05.)

ugyanakkor gyakran vonakodik az önálló katonai fellépésektől.⁵¹ Hozzátesszük, hogy Koszovóhoz hasonlóan a geopolitikai megfontolások megint csak nem kizárólagosak, a fejlesztési tevékenységben szintén szerepet játszanak a morális szempontok.

A 2014 utáni német biztonságpolitikai nyilatkozatokban és dokumentumokban – bár nem olyan nyíltan kimondva, mint a '90-es években – továbbra is megfigyelhető a stabilitás térségének és a perifériának a jelentősége, sőt e geopolitikai érvelés erősebben is jelenik meg, mint a 2000-es évek második felében. A stabilitás kiterjesztése pedig továbbra is hangsúlyos célja a német biztonságpolitikának. Ezért tehát a geopolitikai gondolkodás a globális biztonságfelfogás mellett még mindig vezérelv a jelenlegi német biztonságpolitikában.

Következtetés

Közkeletű vélekedés, hogy Németország történelmi béklyóiból fakadóan egy pacifista hatalom, amelynek döntéshozói nem rendelkeznek világos, hosszú távú külpolitikai stratégiával, döntéseiket pedig nemzetközi elvárások és az aktuális elképzelések alapján hozzák.⁵² Ennek a nézetnek azonban ellentmond következtetésünk, miszerint a 1990-es évek elejétől napjainkig mégis megfigyelhető egy kormányokon átívelő geopolitikai szemlélet és gyakorlat, amely a biztonságpolitikai dokumentumokban, nyilatkozatokban és kezdeményezésekben egyaránt megfigyelhető. A szemlélet szerint Németország és Európa a stabilitás térsége lett, amelynek megőrzése a német biztonságpolitika feladata, a stabilitás megőrzése érdekében pedig „rendet kell tartani” Európa szomszédságában. Az 1990-es évek óta a stabilitás térsége az euroatlanti integráció révén sikeresen kibővült Kelet-Közép-Európával, illetve Horvátország EU- és NATO-csatlakozása, valamint Észak-Macedónia és Montenegró NATO-csatlakozása révén már részben a Nyugat-Balkánnal is. Következésképpen a periféria már nem ezen régiókra vonatkozik, hanem elsősorban a Nyugat-Afrikától a Közel-Keletig terjedő válságövre. A stabilitás exportálása mindig is rugalmas eszköztárat foglalt magába, kezdve az euroatlanti integráció támogatásával a különböző fejlesztési és biztonsági támogatásokig, azonban funkcióját tekintve nem változott. Németország kül- és biztonságpolitikájának geopolitikai szemszögű vizsgálata tehát rámutat arra, hogy a kezdeményezések nemcsak valamilyen homályos morális érvelésből, vagy megfelelni akarásból történtek, hanem reálpolitikai megfontolásokból is.

Áttekintve az 1990 utáni német biztonságpolitikát, Hoffmannal egyetértünk abban, hogy a stabilitásexport soha nem volt világosan kidolgozott koncepció, hanem inkább egyfajta irányelv, amely vezérfonalként húzódik végig a szövetségi kormányok kül- és biztonságpolitikájában. Ebből kifolyólag a német biztonságpolitikában valójában nem azonosították olyan világosan az ország

⁵¹ Erre jó példa, hogy a líbiai intervenció idején, 2011 márciusában a Bundeswehr a francia és brit légierőktől átvállalta az AWACS megfigyelő repülőket Afganisztánban, ezzel tehermentesítve szövetségeseit. Lásd: Bundeswehr konzentriert sich auf Afghanistan. <https://www.dw.com/de/bundeswehr-konzentriert-sich-auf-afghanistan/a-14938267> (Letöltés ideje: 2020. 08. 05.)

⁵² HETTYEY (2015): i. m. pp. 46., 49.

biztonsága szempontjából releváns kulcsrégiókat, mint például az Egyesült Államokban, és az eszközök tárháza is túlságosan széleskörű. A legfőbb hiányosság mégis abban mutatkozik, hogy a német biztonságpolitika gyakran reaktívnak bizonyult, a stabilitástérség fokozatos kiterjesztése nem egyszer kényszer hatására, válságokra adott reakcióként történt. Németország a megfelelő geopolitikai lépéseket nem a válságok kialakulása előtt, hanem már időközben tette meg. Stratégiai kezdeményezőkézségben tehát továbbra is hiányt szenved a német biztonságpolitika.⁵³ E téren előrehaladást jelentene, ha az angolszász országokhoz hasonlóan Németországban a biztonsági tanulmányok nem csak a konfliktus- és békekutatásra fókuszálnának, hanem a geopolitikára is, ezáltal egy szilárd elméleti háttérrel biztosítva a biztonságpolitikai döntéshozók számára.⁵⁴

Felhasznált irodalom

- Antwort der Bundesregierung auf die Große Anfrage der Abgeordneten Angelika BEER – Winfried NACHTWEI – Christian STERZING und der Fraktion BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN. Neue Sicherheitspolitik der Bundesrepublik Deutschland (I). 02. 07. 96, <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/13/051/1305181.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- Antwort der Bundesregierung auf die Kleine Anfrage der Abgeordneten Sevim DAĞDELEN – Heike HÄNSEL – Christine BUCHHOLZ, weiterer Abgeordneter und der Fraktion DIE LINKE. „Ertüchtigungsinitiativen“ der Bundesregierung. pp. 1-2. <http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/19/096/1909612.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)
- BRILL, Heinz: Geopolitika ma. In: GAZDAG Ferenc (Szerk.): Geopolitika és biztonság, Zrínyi kiadó, Budapest, 2006.
- Bundeswehr konzentriert sich auf Afghanistan. <https://www.dw.com/de/bundeswehr-konzentriert-sich-auf-afghanistan/a-14938267> (Letöltés ideje: 2020. 08. 05.)
- COHEN, Saul, Bernard: Geopolitics. The Geography of International Relations; Third Edition, Rowman & Littlefield, 2015.
- CSIKI VARGA Tamás – ETL Alex: A „müncheni konszenzus” és Németország stratégiai jövőképe; Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések, 2019/19, <https://svkk.uni-nke.hu> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)
- CSIKI VARGA Tamás: Ambíció és kockázat: a német külpolitika lehetőségei is korlátjai Líbia kapcsán; Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Nézőpontok, 2020/1. <https://svkk.uni-nke.hu> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

⁵³ HOFFMANN: i. m. pp. 210-214.

⁵⁴ STEINICKE, Stefan: Die Neo-Geopolitik; <https://www.ipg-journal.de/rubriken/aussen-und-sicherheitspolitik/artikel/die-neo-geopolitik-4053/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 17.)

- ECKERT, Dirk: Die Sicherheit Deutschlands wird auch am Hindukusch verteidigt; 13. Dezember 2002, <https://www.heise.de/tp/features/Die-Sicherheit-Deutschlands-wird-auch-am-Hindukusch-verteidigt-3427679.html> (Letöltés ideje: 2020. 04. 13.)
- Entwicklungspolitik als Zukunfts- und Friedenspolitik. 15. Entwicklungspolitische Bericht der Bundesregierung; https://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/reihen/infobroschueren_flyer/infobroschueren/Materialie319_Entwicklungspolitische_Bericht.pdf (Letöltés ideje: 2020. 08. 04.)
- Fragen und Antworten zu Ertüchtigung. <https://www.bmvg.de/de/themen/dossiers/engagement-in-afrika/das-engagement/ertuechtigung-in-afrika/faq-ertuechtigung> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)
- HETTYEY András: Hegemonia helyett. Magyar-német kapcsolatok 1990-2002 között; L'Harmattan, 2019.
- HETTYEY András: Különutas kezdeményezések: fordulat a német külpolitikában? Nemzet és Biztonság, 2015/1., http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2015_1_07_hettyey.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 17.)
- HETTYEY András: Támogatás és halogató: a német külpolitika és Magyarország NATO-integrációja a Horn-kormány éveiben; Nemzet és Biztonság, 2016/1. http://real.mtak.hu/40265/1/real_40265.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)
- HOFFMANN, Nils: Renaissance der Geopolitik? Die deutsche Sicherheitspolitik nach dem Kalten Krieg. Springer VS, 2012.
- http://www.bmz.de/de/mediathek/publikationen/reihen/infobroschueren_flyer/infobroschueren/Materialie310_Afrika_Marshallplan.pdf (Letöltés ideje: 2020. 08. 04.)
- https://www.ecfr.eu/specials/mapping_migration (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)
- Krisen verhindern, Konflikte bewältigen, Frieden fördern. Leitlinien der Bundesregierung; <https://www.auswaertiges-amt.de/blob/1213498/d98437ca3ba49c0ec6a461570f56211f/krisen-verhindern-data.pdf>; (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)
- Ó TUATHAIL, Gearóid – AGNEW, John: Geopolitics and discourse. Practical geopolitical reasoning in American foreign policy. Political Geography, Vol 11, No. 2., March 1992, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/096262989290048X> (Letöltés ideje: 2020. 06. 07.)
- Ölimporte und Rohölproduktion in Deutschland; <https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Artikel/Energie/mineraloel-oelimporte-und-rohoelproduktion-in-deutschland.html> (Letöltés ideje: 2020. 08. 05.)
- Rede der Bundesministerin der Verteidigung, Dr. Ursula von der Leyen; <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/bulletin/rede-der-bundesministerin-der-verteidigung-dr-ursula-von-der-leyen--468604> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

- Rede des Bundesministers des Auswärtigen, Dr. Frank-Walter Steinmeier; <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/bulletin/rede-des-bundesministers-des-auswaertigen-dr-frank-walter-steinmeier--782910> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)
- Rede des Bundesministers des Auswärtigen, Heiko Maas. <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/bulletin/rede-des-bundesministers-des-auswaertigen-heiko-maas--1523644> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)
- Rede von Außenminister Frank-Walter Steinmeier anlässlich der 50. Münchner Sicherheitskonferenz; <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/140201-bm-muesiko/259554> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14);
- RINKE, Andreas: Deutschlands neue Nachbarn; <https://dgap.org/de/deutschlands-neue-nachbarn> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)
- SPECK Gyula: Németország fejlesztéspolitikája, mint a biztonságpolitika eszköze; Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések, 2019/26. <https://svkk.uni-nke.hu> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)
- STEINICKE, Stefan: Die Neo-Geopolitik; <https://www.ipg-journal.de/rubriken/aussen-und-sicherheitspolitik/artikel/die-neo-geopolitik-4053/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 17.)
- Verteidigungspolitische Richtlinien. Nationale Interessen wahren – Internationale Verantwortung übernehmen – Sicherheit gemeinsam gestalten. 2011. Juli, <https://www.bmvg.de/resource/blob/13568/28163bcaed9f30b27f7e3756d812c280/g-03-download-die-verteidigungspolitische-richtlinien-2011-data.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- Weißbuch 2006 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr; http://archives.livreblancdefenseetsecurite.gouv.fr/2008/IMG/pdf/weissbuch_2006.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.);
- Weißbuch 2016 zur Sicherheitspolitik und zur Zukunft der Bundeswehr; <https://www.bmvg.de/resource/blob/13708/015be272f8c0098f1537a491676bfc31/weissbuch2016-barrierefrei-data.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)
- WRIGHT, Nicholas: The EU's Common Foreign and Security Policy in Germany and the UK. Co-operation, Co-optation and Competition; Palgrave Macmillan, 2018.

KÍNA GAZDASÁGI FELEMELKEDÉSÉNEK HATÁSA A KÍNAI NÉPI FELSZABADÍTÓ HADSEREG HADITENGERÉSZETÉRE

*„Kína egy alvó óriás. Hagyd aludni!
Mert ha felébred, abba beleremeg a Föld!”¹*
(Napóleon Bonaparte)

1. Bevezetés: Változó világrend

A hidegháború és a Szovjetunió 1991-es széthullásával az Amerikai Egyesült Államok maradt az egyetlen szuperhatalom. Egy adott állam szuperhatalmi státusza összefügg erőketítő képességével. Erőketítés alatt egy állam azon képességét értjük, hogy nemzeti erejének – politikai, gazdasági, információs vagy katonai – összes, vagy néhány elemét gyorsan, hatékonyan és tartósan alkalmazza több (globálisan elszórt) helyszínen vagy helyszínről annak érdekében, hogy reagáljon a válságokra, közreműködjön az elrettentésben, illetve növelje a regionális stabilitást.² A szuperhatalom olyan állam, amely nemzeti erejének ketítésével globálisan képes érdekeinek érvényesítésre, így az egész világ eseményeire képes jelentős hatást gyakorolni.³

Az Amerikai Egyesült Államok a hidegháborút követő évtizedekben valóban kihívók nélkül maradt, így lényegében világszerte akadálytalanul érvényesíthette érdekeit. Napjainkban az elmúlt évtizedek kialakult világrendjének átalakulását figyelhetjük meg. A vezető szerep még mindig Washingtoné, azonban Peking egyre erőteljesebb kihívóként jelenik meg a nemzetközi porondon, esetenként az USA érdekeit is veszélyeztetve.

2. Az óriás ébredése

Kína adottságait tekintve, ha szuperhatalomnak még nem is, de nagyhatalomnak, illetve potenciális szuperhatalomnak már tekinthető. 9.706.961 négyzetkilométeres területével a világ harmadik legnagyobb országa az összes szárazföld 6,3%-át birtokolva.⁴ Lakosságát tekintve, amely a születésszabályozás

¹ Goodreads: Napóleon Bonaparte; <https://www.goodreads.com/quotes/875112-china-is-a-sleeping-giant-let-her-sleep-for-when> (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)

² Power projection in United States Department of Defense: Terms. https://www.militaryfactory.com/dictionary/military-terms-alphabet-list.asp?letter_group=P (Letöltés ideje: 2020. 04. 18.)

³ HUNTINGTON, Samuel P. (1999): The Lonely Superpower Foreign Affairs; Vol. 78. No. 2. https://www.academia.edu/4967721/Huntington_1999_Lonely_Superpower?auto=download (Letöltés ideje: 2020. 04. 29.)

⁴ Worldometer: Largest Countries in the World (by area) <https://www.worldometers.info/geography/largest-countries-in-the-world/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 27.)

ellenére is növekszik, 2020-ban is a Föld legnépesebb országa 1.439.323.776 lakossal, ami a világ népességének 18,5%-a.⁵

Kína hatalmas területi kiterjedése és lakosságszáma ellenére a 20. században gazdaságilag elmaradott, fejletlen ország volt. Az elmúlt évtizedekben azonban dinamikus gazdasági fejlődésen ment keresztül, ami joggal nevezhető „kínai gazdasági csodának”. Mao halálát követően Teng Hsziao-ping vette át a hatalmat, aki 1978-tól kezdve „reform és nyitás” jelszavakkal fémjelzett újító folyamatokat indított el.⁶ A reformok megnyitották Peking gazdaságát a külkereskedelem és a fejlődés előtt. Egyéb gazdaságélénkítő intézkedések is történtek, mint például a földművesek tulajdonszerzésének, vagy a városi polgárság saját vállalkozásainak támogatása, a kereskedelem bizonyos fokú liberalizálása, illetve a kereskedelem korlátainak eltávolításával párhuzamosan a piaci verseny, továbbá a külföldi működő tőkebefektetés elősegítése.⁷ Kína 1978-ban mért 214 milliárd dolláros bruttó nemzeti összterméke (GDP – gross domestic product) 2013-ra 9.200 milliárdra nőtt, amivel a világ második legnagyobb gazdaságává vált. 2014-ben, vásárlóerő paritáson mérve (GDP PPP – gross domestic product by purchasing power parity) 17 trillió (17000 milliárd) dollárral már világenső volt, és az akkori előrejelzések 2030-ra 36 trillió, 2050-re pedig 61 trillió dollárt prognosztizáltak. A Nemzetközi Valuta Alap (IMF – International Monetary Found) 2018-as jelentése szerint a kínai a világ leggyorsabban növekvő gazdasága, amelyik az elmúlt 25 évben rendre két számjegyű növekedési ütemet ért el. Peking a világ legnagyobb acél- és cementfogyasztója, valamint a világ harmadik legnagyobb kereskedelmi hatalma. Az Egyesült Államokkal zajló kereskedelemben 200 milliárd dolláros többletet tud felmutatni, ide érkezik a legtöbb külföldi befektetés, és innen exportálják a világon a legtöbb információs technológiai terméket.⁸ A gazdasági fejlődést jól demonstrálja, hogy az egy főre jutó bruttó nemzeti össztermék összege Banglades és Nepál, illetve jó néhány afrikai ország szintjéről, Szerbiát és Brazíliát is hagyva, a világ átlaga fölé emelkedett. A fellendülés következtében a születéskor várható élettartam az 1970-es éve második fele és a 2010-es évek első fele között, 65,2-ről 75,4 évre emelkedett, ami már a magyarországi értékeket is meghaladja.⁹

A kínai „gazdasági csodának” a 2000-es évek elejétől a tengeri szállítások súlypont-áthelyeződésében is jól megfigyelhető következményei vannak. A 20. században jellemzően a transzatlanti áruforgalom volt a meghatározó, azonban 2007-ben a csendes-óceáni már meghaladta azt. Napjainkban a transzpacifikus

⁵ Worldometer: Most Populous Countries in the World (2020); <https://www.worldometers.info/population/most-populous-countries/> (Letöltés ideje: 2020.04.27.)

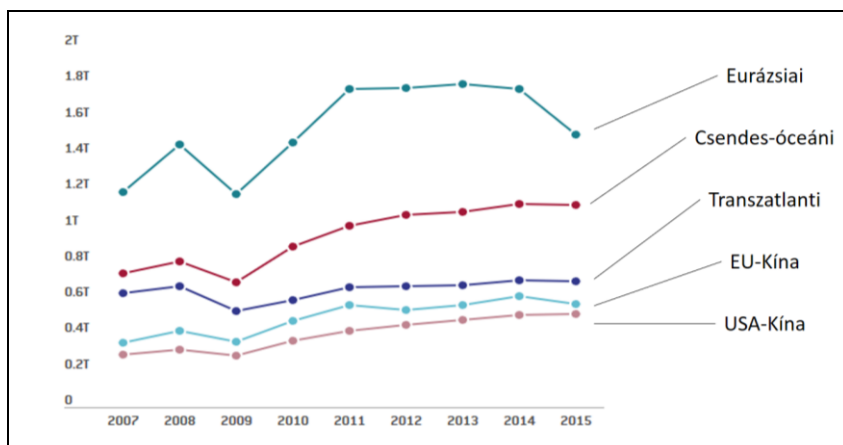
⁶ GYURIS Ferenc: A kínai gazdasági csoda okai és korlátai. in Földrajzi Közlemények 2017/3. p. 276. https://www.foldrajzitasasag.hu/downloads/foldrajzi_kozlemenyek_2017_141_evf_3_pp_275.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 27.)

⁷ KAMAL, Tasiu Abdullahi – PHIRI, Joseph: Study on the rise of China as a dangerous superpower. in International Journal of Multidisciplinary Research and Development. Volume 6; Issue 1; January 2019. p. 134. https://www.researchgate.net/publication/330543467_Study_on_the_rise_of_China_as_a_dangerous_superpower/link/5c474f78458515a4c7389156/download (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)

⁸ Uo.

⁹ GYURIS: i. m. p. 279.

áruforgalom mind értékben, mind a szállított TEU¹⁰-mennyiségben jelentősen meghaladja az Atlanti-óceánon bonyolított kereskedelmét.

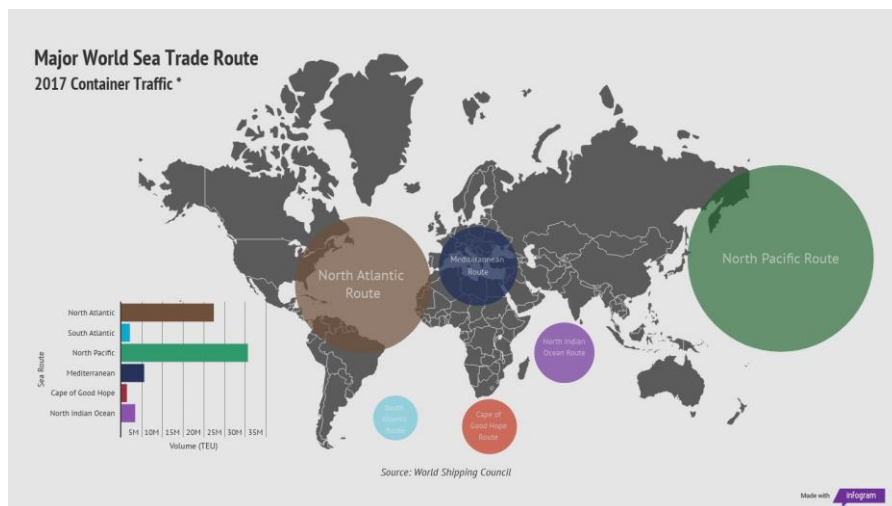
1. ábra: Bilaterális kereskedelmi forgalom alakulása, trillió USD¹¹

Kína további gazdasági növekedése szempontjából problémát jelent az erőforrásokhoz – elsősorban a fosszilis energiahordozókhoz – való korlátozott hozzáférése, az azoknak való kiszolgáltatottsága. Az erőforrások biztosítása érdekében Pekingnek szakítania kellett a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg hagyományosan szárazföldi túlsúlyú szerkezetével, és meg kellett kezdenie egy olyan haditengerészet kiépítését, amely a partvédelmi feladatokon túlmenően képes a kínai érdekek tengerentúli védelmére is. Ehhez Kínának globális hatalommá, ha úgy tetszik, szuperhatalommá kell válnia, ami további erőforrásokat vesz igénybe.¹²

¹⁰ TEU: (twenty foot equivalent unit) az áruforgalomban általánosan elterjedt standard 20 láb hosszú szállító konténer. Lásd: FÖLDESI Péter (Szerk.): Logisztika I-II. Széchenyi István Egyetem, Győr, 2006. elektronikus jegyzet, p. 242. <http://jegyzet.sze.hu/index.php?fajl=jegyzett&tsz=lo&intz=eki&kr=mtk&PHPSESSID=771c550bd2857a5210c78de8a7a20c94> (Letöltés ideje: 2020. 04. 18.)

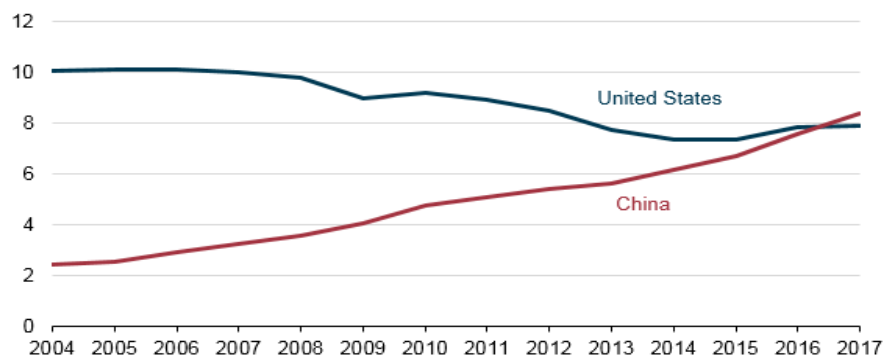
¹¹ MoËs, Nicolas (2018): A Transatlantic, Transpacific or Eurasian Global Economy? <https://www.nakedcapitalism.com/2018/02/transatlantic-transpacific-eurasian-global-economy.html?fbclid=IwAR3nxAW1H1AdMa1767maElhQW6t8aaI1H7pXdVcm5EDkNGYG6FrgQvx5-0> (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)

¹² ERICKSON, Andrew S. (2019): Maritime Interests: Power vs. Distance: China's Global Maritime Interests and Investments in the Far Seas; In: TELLIS, Ashley J. – SZALWINSKI, Alison – WILLS, Michael: Strategic Asia 2019: China's expanding strategic ambitions; The National Bureau of Asian Research, Seattle and Washington D.C. p. 250. http://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/01/PLAN_China%E2%80%99s-Global-Maritime-Interests-and-Investments-in-the-Far-Seas_NBR_Strategic-Asia-2019-China%E2%80%99s-Expanding-Strategic-Ambitions.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 12.)

2. ábra: Főbb tengeri kereskedelmi útvonalak 2017-ben (konténerszállítás)¹³

Az ország már most a világ legnagyobb kőolajfogyasztója, azonban előrejelzések szerint 2035-re kőolaj-felhasználása 80, míg földgázigényének 46%-át importálni fogja. Figyelembe véve, hogy nem, vagy csak részben áll rendelkezésre megbízható szárazföldi csővezeték hálózat, ezeknek a nyersanyagoknak a szállítása főként a tengeren fog megvalósulni.¹⁴

3. ábra: Az USA és Kína éves nyersolaj-felhasználása 2004-2017 (millió hordó/nap)¹⁵

¹³ World Shipping Council (2017): Global Sea Trade Routes. <https://www.worldtradia.com/global-sea-trade-routes/> (Letöltés ideje: 2020.04.18.)

¹⁴ ERICKSON: i. m. p. 250.

¹⁵ US Energy Information Administration (2018): China surpassed the United States as the world's largest crude oil importer in 2017. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=34812> (Letöltés ideje: 2020. 04. 21.)

3. A gazdasági fejlődés biztosításának feladatai

A gazdasági fejlődéshez szükséges erőforrások megszerzése és biztosítása számos követelményt támaszt:

3.1. Az erőforrások jelentős részét csak a tengerentúlról és csak tengeri szállítással lehet biztosítani, ezért a kereskedelmi flottát is fejleszteni kell!

2018-ban Kína, Japán és Dél-Korea volt a három vezető állam a világ hajóépítése terén. Együttesen a globális szektor 90%-át fedték le, amelyből Kína 40, Japán és Dél-Korea pedig 25-25%-kal vette ki a részét.¹⁶ Szintén 2018-ban Peking állította elő a Föld hagyományos teherszállító hajóinak 60, a konténerszállító hajók 49, az általános szállító hajók 47 és az egyéb tengerjáró hajók 45%-át. A világ legnagyobb konténerszállító flottái között, 313 egységgel a 4. helyen található a kínai COSCO (Chinese Ocean Shipping Company).¹⁷ A tengeri kereskedelem nem bonyolítható le megfelelő parti, kikötői infrastruktúra nélkül. Kína ezen a téren is a világ vezető államai közé tartozik már, mivel a tíz legnagyobb konténerkikötőből 7 Kína területén található!

	China	Japan	Philippines	Republic of Korea	Rest of world	World total	Percentage
Oil tankers	4 505	2 819	288	6 046	865	14 524	25.0
Bulk carriers	9 274	5 134	654	352	91	15 505	26.7
General cargo ships	416	159	-	74	234	884	1.5
Container ships	6 630	3 020	992	2 632	341	13 614	23.5
Gas carriers	762	1 754	52	4 709	26	7 302	12.6
Chemical tankers	466	647	-	274	64	1 452	2.5
Offshore vessels	774	18	-	472	453	1 718	3.0
Ferries and passenger ships	162	72	2	51	1 573	1 860	3.2
Other	270	816	-	24	76	1 186	2.0
Total	23 260	14 440	1 988	14 633	3 724	58 045	100.0
Percentage	40.1	24.8	3.4	25.2	6.4	100.0	

4. ábra: Átadott új építésű szállítóhajók országoként, típus és bruttó regiszter tonna szerint (2018)¹⁸

¹⁶ United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD): Review of Maritime Transport 2019. Geneva, October 2019. p. 30.

https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2019_en.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

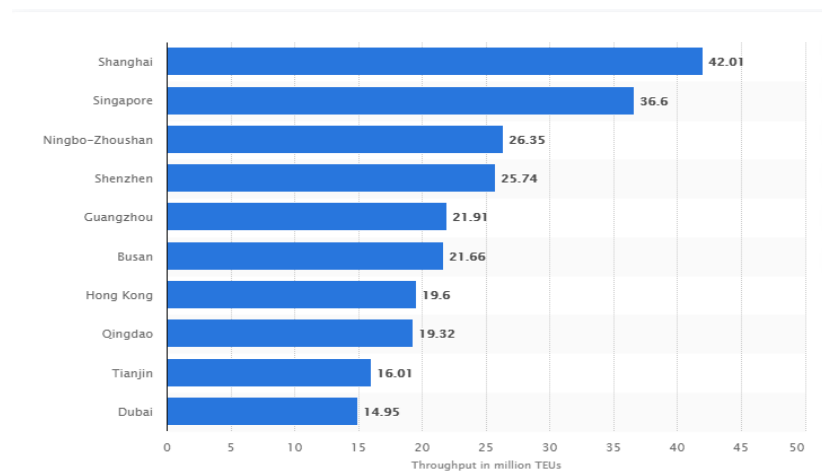
¹⁷ LOESCHE, Dyfed (2017): The Largest Container Ship Fleets Worldwide.

<https://www.statista.com/chart/9901/container-shipping-companies-worldwide-by-number-of-ships/> (Letöltés ideje: 2020.04.22.)

¹⁸ UNCTAD: i. m. p. 32.

5. ábra: A legnagyobb konténerszállító flották (2017)¹⁹

6. ábra: A legnagyobb konténerkikötők 2018-ban (millió TEU éves forgalom)²⁰

¹⁹ LOESCHE: i.m.

²⁰ Statista Research Department (2020): Largest container ports worldwide based on throughput 2018. <https://www.statista.com/statistics/264171/turnover-volume-of-the-largest-container-ports-worldwide/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

3.2. Biztosítani kell a Kelet- és Dél-kínai tenger mélyén a kontinentális selfen található fosszilis energiahordozók (kőolaj, földgáz, hidrokarbonát) kitermelését!

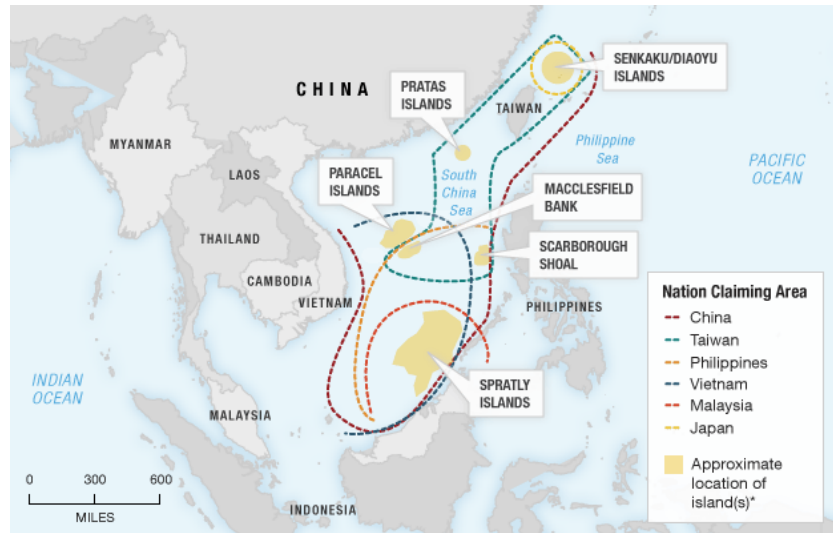
Kína felemelkedése megváltoztatta a hatalmi dinamikát az ázsiai–csendes-óceáni térségben. A kínai területi terjeszkedés viták sorát váltotta ki a kizárólagos gazdasági területek és a természeti erőforrások elosztása kapcsán. A kínai fegyverkezés azzal a veszéllyel fenyeget, hogy Peking az erőegyensúlyt a maga javára fordítja az USA-val szemben, továbbá gyors gazdasági növekedése révén valamennyi szomszédját képes erős gazdaságával, illetve dinamikus erősödő képességű haderejével kisebb-nagyobb mértékben befolyásolni, a kialakult függőségnek köszönhetően.

Brunei, Kína, Indonézia, Malajzia, a Fülöp-szigetek és Vietnám vetélkedik a Dél-Kínai tenger egyes területeiért. Mindegyik ország kizárólagos gazdasági zónákat hozott létre, amelyek átfedik egymást a stratégiai fontosságú területeken. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének Tengerjogi Egyezménye értelmében minden országnak kizárólagos gazdasági joga van partjainak 200 mérföldes (370 kilométeres) körzetében. Ezek a zónák a halászat, az energiaforrások, illetve bizonyos szigetek stratégiai elhelyezkedése szempontjából fontosak. A legnagyobb területi viták a Paracel-, és a Spartly-szigetek, a Scarborough-zátony, valamint a Natina-atoll körül folynak. Kína megerősített létesítményeket hozott létre ezekben a térségekben, amelyeket katonai bázisként, illetve hírszerző-megfigyelő-felderítő állomásként, vagy rakéta ütegek bázisaként is felhasználhat. A legnagyobb jelentőségű projekt egy 3125 méter hosszúságú kifutópálya építése volt a Fiery Cross-zátony területén, amely képes a vadászbombázó és felderítő repülőgépek kiszolgálása mellett hadászati bombázók elhelyezésére is. A zátony militarizálása elleni nemzetközi követelések dacára, Kína J-11-es vadászgépeket és egyéb harceszközöket állomásoztat a repülőtéren.²¹

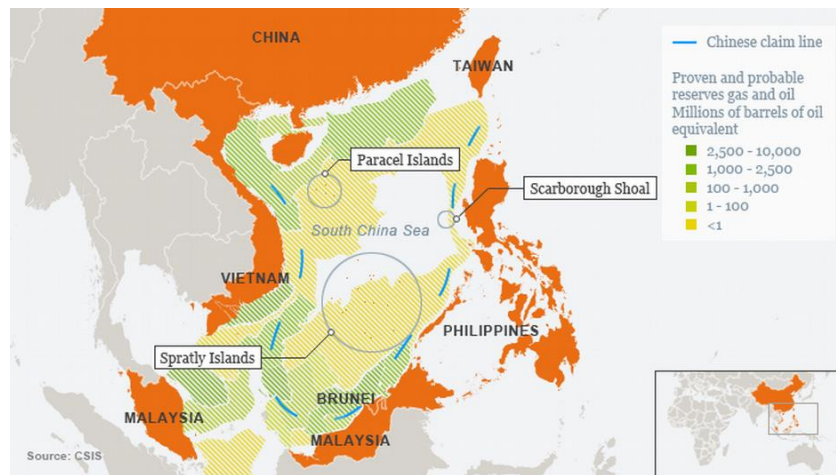
Japán és Kína évtizedek óta vitáznak az elmúlt bő száz évben japán fennhatóság alatt álló Szenkaku/Daiyu-szigetek hovatartozása felett, mivel közelükben gazdag halászati területek, illetve kőolaj- és földgázmezők találhatóak, de a szigetcsoport maga is stratégiaileg fontos területen helyezkedik el. A két ország közötti vita 2014-ben csúcsosodott ki, amikor a Japán Parti Őrség kínai halászkat vett őrizetbe a szigetektől nem messze, erre válaszul pedig Kína légvédelmi zónát hozott létre a Kelet-Kínai-tenger felett, amelynek célja a légi forgalom korlátozása és irányítása volt. Ez a légvédelmi zóna átfedésben van Japán légvédelmi zónájával, és magában foglalja a Szenkaku-szigetek feletti területet is.²²

²¹ MONTEMALO, Michael S.: United States Asia Strategy: Policy, Power, Pivot; In: The Review: A Journal of Undergraduate Student Research 2016, Volume 17th Article 13. St. John Fisher College p. 8. <https://core.ac.uk/download/pdf/48621973.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 11.)

²² Uo. p. 9.

7. ábra: Területi követelések a Dél-Kínai-tengeren²³

8. ábra: Igazolt és feltételezett kőolaj- és földgáztartalékok (millió hordó egyenérték)²⁴

²³ NEUMAN, Scott – KUHN, Anthony (2018): Beijing Reportedly Installs Communications Jamming Equipment In South China Sea; <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2018/04/10/601075294/beijing-reportedly-installs-communications-jamming-equipment-in-south-china-sea?t=1588432978535> (Letöltés ideje: 2020. 04. 24.)

²⁴ RAHN, Wesley (2017): Will the US fight for oil in the South China Sea? <https://www.dw.com/en/will-the-us-fight-for-oil-in-the-south-china-sea/a-37677319> (Letöltés ideje: 2020. 04. 20.)

8. ábra: A Dél-Kínai-tenger fosszilis energiahordozói²⁵

3.3. A mesterséges szigetek védelmére katonai bázisokat és repülőtereket kell létrehozni, amelyeken jelentős hozzáférést gátló/területmegtagadó képességekkel rendelkező egységeket állomásoztatni!

Napjainkra Kína regionális hatalommá növekedett, robosztus hozzáférést gátló és területmegtagadó (anti-access/area denial – A2/AD-képességekkel, illetve tisztázatlan politikai és katonai szándékokkal rendelkezik.²⁶ A hozzáférés gátlása (A2) azon tevékenységek összessége, amelyek az ellenség részéről arra irányulnak, hogy lassítsák a saját erők felvonulását egy adott térségbe, vagy arra kényszerítsék ezen erőket, hogy a konfliktuszónától messzebb, az optimálisnál nagyobb távolságról hajtsák végre feladataikat. Az A2 tehát saját erőink hadműveleti területre történő felvonulását befolyásolja.

A területek megtagadása (AD) azon cselekmények összessége, amelyeknek célja a saját erők műveleteinek korlátozása azokon a területeken, ahol az ellenség

²⁵ Stratfor (2012): Hydrocarbon Exploration and Politics in the South China Sea; <https://worldview.stratfor.com/article/hydrocarbon-exploration-and-politics-south-china-sea> (Letöltés ideje: 2020. 03. 21.)

²⁶ VARGA Gergely: Az Egyesült Államok globális politikájának új súlypontjai; Nemzet és Biztonság 2014/1. p. 8. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_1_03_varga_gergely.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 21.)

nem képes, vagy nem akarja megakadályozni a hozzáférést. A területek megtagadása a saját erők manővereit befolyásolja.²⁷

Az Egyesült Államok és Kína – hivatalosan legalábbis – törekszenek a katonai és politikai együttműködésre,²⁸ a növekvő kínai képességek közeli vizsgálata azonban számos potenciális kihívást fed fel, amivel az Egyesült Államok haderejének szembe kell néznie. A kínai hozzáférést megtagadó képességet elsősorban a Sz-300/400-as sorozatból való, nagy hatótávolságú légvédelmi rakéta erői, míg a terület megtagadó képességet a fejlett hajó- és légierej elleni rendszerek adják. Ez a fajta A2/AD képesség már nem csak a hagyományosan értelmezett katonai közegekben van jelen, hanem a kibertérben és az űrben is.²⁹

Az USA hadereje, mint expedíciós haderő hozzászólt ahhoz, hogy bármely hadszíntérre biztonságosan települhet, hogy azonnal megszerzi és fenntartja légi-, űr- és tengeri fölényét. Azonban Kína új képességei jelentős kihívásokat gyakorolnak az amerikai cselekvési szabadságra.³⁰ Ez elsősorban a megnövelt hatótávú, pontosságú és hatékonyságú hálózatba integrált fegyverrendszereknek köszönhető. Háború esetén Kína olyan földi célokat támadó ballisztikus és cirkáló rakétákat alkalmazhatna, amelyek fenyegetnék az Egyesült Államok tengerészetének és légierejének létesítményeit Okinaván és Guamon egyaránt. Ezen létesítmények használata nélkül egy Kínával való katonai konfliktus rendkívül bonyolulttá válna az USA számára, a meghosszabbodott utánpótlási vonalak miatt. Ezen túlmenően, a kínai hajó elleni képességek is fontos fenyegetést jelentenek az USA tenger feletti ellenőrzésére nézve. Ezen rendszerek közül nagyon sok a korszerű, hajó elleni ballisztikus vagy cirkáló rakéta, amelyeket földről, vízről vagy levegőből is lehet indítani. Például az új DF-21 D hajó elleni ballisztikus rakéta, amelynek becsült hatótávolsága eléri a 800 tengeri mérföldet (1500 km), arra kényszerítheti az amerikai repülőgép-hordozókat, hogy a hatótávolságán kívül maradjanak, drasztikusan lecsökkentve ezzel a repülőgép-hordozó csapásmérő kötelékek hatékonyságát. Kína felszín alatti ereje szintén fenyegetést jelent az USA számára a Csendes-óceán nyugati medencéjében. A kínai légvédelmi rakétarendszer orosz gyártmányú SZ-300-as légvédelmi rakétakomplexumokból, illetve annak hazai másolataiból tevődik össze, amelyekkel akár 100 (185 km) tengeri mérföldes távolságból is célba vehető bármilyen repülőgép. Mindezt figyelembe véve, egy esetleges konfliktus Kínával nem tenné lehetővé a légi uralom kivívását az USA számára. Az 5. generációs alacsony észlelhetőségű repülőgépek, mint az F-22-es Raptor vadászrepülőgép, vagy a B-2A Spirit bombázó feltehetőleg rendelkezik bizonyos

²⁷ Air Sea Battle Office: AIR- SEA BATTLE Service Collaboration to Address Anti-Access & Area Denial Challenges; p. 2. <https://archive.defense.gov/pubs/ASB-ConceptImplementation-Summary-May-2013.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 22.)

²⁸ Kiss Roland: Prioritási rend – Az Egyesült Államok Ázsia-csendes-óceáni stratégiája; Nemzet és Biztonság 2010/október, p. 23.

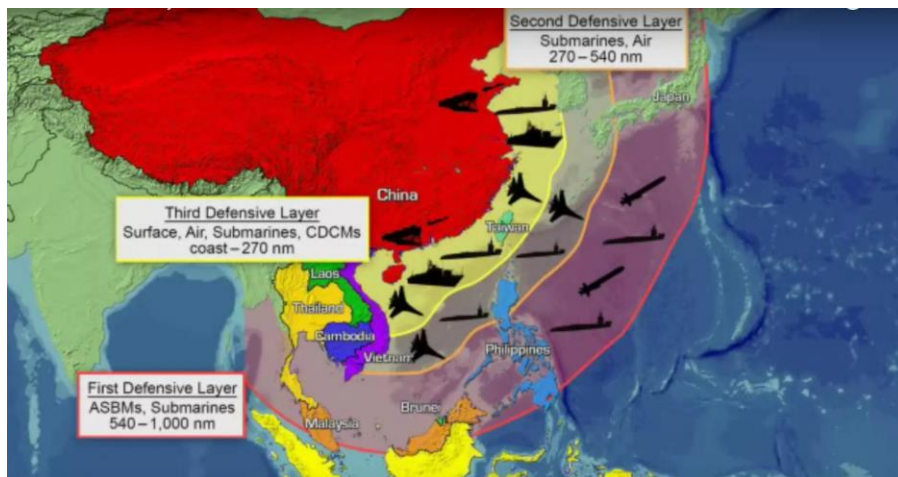
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kiss_roland-prioritasi_rend_az_egyesult_Allamok_Azsia_csendes_oceani_strategiaja.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 21.)

²⁹ Kiss Roland: Air- Sea- Battle – A globális közös terekhez való hozzáférés hadműveleti koncepciója; NKE Stratégiai Védelmi Kutató Központ, Elemzések 2015/8. p. 1. <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2015-8-globalis-kozos-terekhez-valo-hozzaferes-air-sea-battle-kiss-r-1.original.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 28.)

³⁰ Kiss (2010): i. m. p. 24.

előnyökkel, ugyanakkor ezek a gépek sem sebezhetetlenek, és csak kis számban állnak rendelkezésre. Az előrejelzések szerint a legelterjedtebb 4. generációs gépek (F-15, F-16, F/A-18) mintegy 20-30%-os veszteséget könyvelnének el, ha ilyen védelmi rendszer ellen vetnék be őket. Amennyiben Kínának sikerül beszereznie, vagy kifejleszteni az SZ-400-as komplexumokat, azzal megduplázná a védernyő kiterjedését, amelynek hatótávolsága elérné a 200 tengeri mérföldet (360 km).³¹

Ezen túlmenően Kína képessé vált kiber- és űrtámadások végrehajtására, ami nagymértékben fenyegeti az amerikai erőket támogató technológiákat, mint amilyen a műholdas kommunikáció vagy a globális helymeghatározó rendszer alapú navigációs berendezések.

9. ábra: Kína A2/AD képességei³²

3.4. A robotszusz „kék vízi” haditengerészet kiépítése elkerülhetetlen a tengeri kommunikációs vonalak (SLOC), illetve a „tengeri selyemút” védelme céljából!

A Nemzeti Népkongresszus által jóváhagyott, és 2016. március 17-én nyilvánosságra hozott 13. ötéves terv soha nem látott mértékű haditengerészeti tartalmat hordozott. Az ötéves terv egyik célkitűzése, hogy Kína tengeri hatalommá váljon és olyan hatékony rendszert építsen ki, amely képes a tengerentúli érdekek és polgárok védelmére, továbbá aktívan elősegíti a 21. századi „tengeri selyemutat” támogató stratégiai bázisok megépítését.³³ Ennek előzményeként 2013-ban a Kínai Hadtudományi Akadémia kiadta a Katonai Stratégia Tudománya című munkáját. Ebben a kötetben kerültek meghatározásra a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg

³¹ Congressional Research Service (2010): China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities—Background and Issues for Congress. p. 37. <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33153.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 12.)

³² Missile Defence Advocacy Alliance: China’s Anti-Access Area Denial July 2016. <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/todays-missile-threat/china-anti-access-area-denial-coming-soon/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

³³ ERICKSON: i. m. p. 252.

stratégiai feladatai, tehát egyfajta doktrínaként is értelmezhető.³⁴ Az ötéves terv és a Katonai Stratégia Tudománya című kiadvány alapján világosan megfogalmazták a haditengerészet feladatait:

- Kína tengerentúli érdekeinek, valamint állampolgárai érdekeinek és jogainak védelme;
- a tengeri szállítás biztonságának megőrzése;
- a nemzetközi vizek biztonságának megőrzése.³⁵

A fentebb sorolt feladatok végrehajtására Pekingnek, az egységek számát tekintve, a világ legnagyobb flottája áll rendelkezésére. 2017-ben a kínai haditengerészet vált a világon a legnagyobb, több hadihajóval és tengeralattjáróval rendelkezőnek, mint az Egyesült Államok, és döbbenetes ütemben folytatják az új hajók építését. A haditengerészeti fejlesztések léptékére jellemző, hogy amíg 1995-ben Kínában három, modernnek tekinthető tengeralattjáró építése zajlott, addig napjainkra Peking már hatvan korszerű egységgel rendelkezik, és ezt a számot az előrejelzések alapján várhatóan nyolcvanra fogja feltornáztatni.³⁶ 2017-ben Kína 317 aktív hadihajóval rendelkezett, míg az Egyesült Államok Haditengerészete csupán 283-al. Habár az amerikai flotta minőségét tekintve továbbra is fölényben van, előnye egyre inkább csökken.³⁷

2019-ben a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg Haditengerészete, a teljesség igénye nélkül, az alábbi főbb egységekkel rendelkezett:

- 59 darab tengeralattjáró (ebből 4 darab nukleáris meghajtású, ballisztikus rakétahordozó; 6 darab nukleáris meghajtású 48 darab hagyományos meghajtású támadó tengeralattjáró, illetve 1 darab hagyományos meghajtású ballisztikus rakétahordozó);
- 2 darab repülőgép-hordozó (LIAONING, SHANDONG);
- 28 darab irányított rakétás romboló;
- 52 darab fregatt;
- 122 darab különböző típusúhoz tartozó kétélű és partraszállító hajó és naszád;
- 209 darab különböző partmenti járőrnaszád;
- további 148 darab kiszolgáló és ellátó hajó.³⁸

Ahogy az polgári gazdaságában is történt, Kína megvásárolta, vagy – számos esetben illegálisan – megszerezte a szükséges technológiákat a világ többi részétől. Katonai eszközparkjának nagy része szovjet eredetű, vagy elavult szovjet terveken

³⁴ Military Mandarin (2017): 2013 Science of Military Strategy (SMS); <https://www.junyu.org/2013-science-of-military-strategy-sms/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 28.)

³⁵ ERICKSON: i. m. pp. 253-254.

³⁶ MYERS, Steven Lee (2018): With Ships and Missiles, China Is Ready to Challenge U.S. Navy in Pacific; <https://www.nytimes.com/2018/08/29/world/asia/china-navy-aircraft-carrier-pacific.html> (Letöltés ideje: 2020. 04. 11.)

³⁷ Uo.

³⁸ International Institute for Strategic Studies (2020): The Military Balance 2020. pp. 261-263. <https://www.routledge.com/The-Military-Balance-2020/IISS/p/book/9780367466398> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)

alapszik, de elemzők szerint a gyártás minden egyes új hullámával Kína egyre fejlettebb képességeket alkalmaz.³⁹

A Szovjetunióval ellentétben, amely csődbe ment a hidegháborús fegyverkezési versenyben, a kínai hadikiadások a növekvő gazdaság elfogadható hányadát teszik csak ki. A Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet becslése szerint 2019-ben Peking védelmi költségvetését csupán az Egyesült Államok előzte meg – 261 milliárd dollár a 732 milliárd dollár ellenében.⁴⁰

Mindemellett az sem elhanyagolható, hogy Pekingnek most még nincs szüksége olyan nagyméretű fegyveres erő létrehozására, amely a világon bárhol legyőzi az Egyesült Államokat, hanem mindössze akkorára, amely Washington számára túlságosan költségessé tehet minden, Kína közelében tervezett intervenciót.⁴¹

Természetesen a repülőgép-hordozók vonzzák a legtöbb figyelmet, azonban Kína haditengerészeti expanziója ennél jóval sokrétűbb. A Kínai Haditengerészet – hivatalosan a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg haditengerészete – csupán az elmúlt évtizedben több mint száz hadihajót és tengeralattjárót épített, ami több mint a világ legtöbb országának teljes hadihajó-állománya. Kína első repülőgép-hordozóját, a LIAONING-ot eredetileg 1988-ban a Szovjetunióban bocsátották vízre, de építése félbeszakadt, amikor az állam három évvel később összeomlott. Az újonnan függetlenné váló Ukrajna 20 millió dollárért adta el egy kínai befektetőnek.⁴² A második repülőgép-hordozót, a hazai fejlesztésű SHANDONG-ot 2018-ban bocsátották vízre, azóta ez az egység is teljesítette a szükséges tesztek, és hadrendbe állt, igaz, a művelési képesség elérése még várat magára. A harmadik kínai hordozó már építés alatt áll egy Sanghaj-közeliki kikötőben. Egyes elemzők azt prognosztizálják, hogy Kína egy 4-6 egységből álló repülőgép-hordozó flottát igyekszik felállítani.⁴³

3.5. *A tengeri kommunikációs vonalak és a „tengeri selyemút” biztosításhoz elengedhetetlen egy kínai flottabázisokból és kikötőkből álló „gyöngyfűzér” (string of pearls) létrehozása*

A kínai gazdaság erőforrásigényét hazai erőforrásokból egyre kevésbé lehet kielégíteni. A tengerentúli piacokra mindenképpen szükség van, egyfelől az energiahordozók és ritka nyersanyagok importjához, másfelől a kínai termékek exportjához. A kínai gazdaság olajszükségletének kielégítése a Közel-Keletről és

³⁹ MYERS: i. m.

⁴⁰ SIPRI (2020): Military expenditure by country, in constant (2018) US \$m., 1988-2019. pp. 17-18.

<https://www.sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932019%20in%20constant%202018%29%20USD.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 12.)

⁴¹ MYERS: i. m.

⁴² Uo.

⁴³ SEIDEL, Jamie (2017): China is about to launch its second aircraft carrier, 001A; <https://www.news.com.au/technology/innovation/china-is-about-to-launch-its-second-aircraft-carrier-001a/news-story/ce97a88eba53b00ea37892698b12504c> (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)

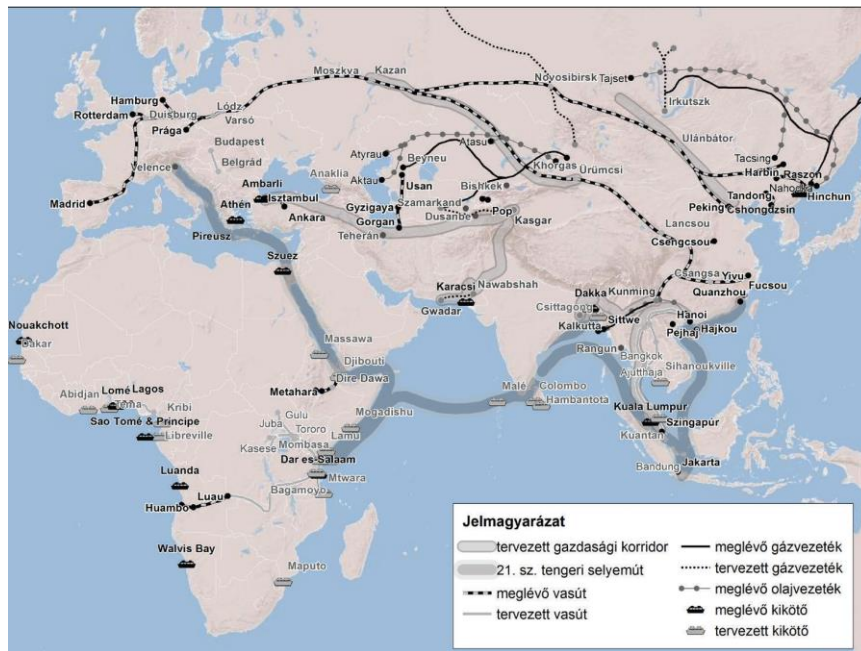
Afrikából történik, ami nagymértékben felértékeli az Indiai-óceánt Peking számára. Ezen vízi útvonal fontosságához nem férhet kétség, ugyanis becslések alapján a régióban található a világ kőolajtartalékainak 55%-a, földgázkészleteinek 40%-a, az uránium 60%-a, gyémánt 80%-a, valamint az aranykészletek 40%-a. 2014-ben az Indiai-óceán szorosain keresztül történt a nemzetközi forgalomba kerülő nyersolaj 80%-ának szállítása. Napi szinten 32,2 millió hordó olaj haladt át a Hormuzi- és a Malacca-szorosokon. A kínai olajimport 85%-a szintén ezen a tengeri útvonalon jut el rendeltetési helyére.⁴⁴ A kínai gazdaság szempontjából egyfajta „köldökszinórként” is tekinthetünk erre a tengeri szállítási útvonalra, ami egyben hozzáférést biztosíthat a Földközi-tenger térségéhez is! Ez már csak azért is fontos, mert a 2013-ban Hszi Csin-ping kínai elnök által bejelentett „egy övezet, egy út”, 2016-tól „öv és út kezdeményezés”, tengeri komponense, a „21. századi tengeri selyemút” is ezen a térségen vezet keresztül.⁴⁵

A régió korántsem mentes a veszélyektől. Afrika szarvánál és az indonéz szigetvilágban fénykorát éli a modern kori kalózkodás, de emellett a terrorizmus és a szervezett bűnözői csoportok is jelen vannak a térségben.⁴⁶ Peking szempontjából ugyanakkor az Amerikai Egyesült Államok is veszélyt jelenthet, hiszen egy eszkálálódó kereskedelmi háborúban a tengeri szorosok, mint fojtópontok ellenőrzésével könnyen nyersanyaghiányt lehetne előidézni.

⁴⁴ European Foundation for South Asian Studies: China's 'String of Pearls' exhibits The Dragon's Great Game of Loans and Debts. Amsterdam, May 2019. p. 2. <https://www.efsas.org/China's%20String%20of%20Pearls'%20exhibits%20The%20Dragon's%20Great%20Game%20of%20Loans%20and%20Debts.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)

⁴⁵ KOCSIS János Balázs – KOMJÁTHY Dénes – PÉTI Márton: Kína Új Selyemút kezdeményezésének bemutatása és nemzetközi értelmezései; In: Az Új Selyemút Gazdasági Övezet geostratégiai és földrajzi dimenziói. Corvinus Geographia, Geopolitica, Geoeconomia. Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságföldrajz, Geoökonómia és Fenntartható Fejlődés Intézet, Budapest, 2017. p. 17. https://www.researchgate.net/publication/323165472_Kina_Uj_Selyemut_kezdemenyezesenek_bemutatasa_es_nemzetkozi_ertelmezesei (Letöltés ideje:2020. 04. 10.)

⁴⁶ European Foundation for South Asian Studies: i. m. p. 3.

10. ábra: Az Új Selyemút és a kezdeményezéshez kapcsolódó infrastrukturális fejlesztések⁴⁷

A tengeri kereskedelmi útvonalak, illetve azon keresztül az export és import biztonságának szavatolása érdekében Peking az indiai-óceáni térségben található baráti országokban elsősorban kereskedelmi célú flottabázisok kiépítésébe kezdett. Ezeknek a kikötőknek az összességét kezdték el 2004-től „gyöngyfüzérnek” nevezni egy, az Egyesült Államok Védelmi Minisztériumának készült jelentésben.⁴⁸ A „gyöngyfüzér” fontosabb elemei a Hambantota-i kikötő Sri Lankán, a Gwadar-i kikötő Pakisztánban, a Kyauk Pyu-i kikötő Mianmarban, a Chittagong-i kikötő Bangladesben és a maldív-szigeteki infrastrukturális beruházások. A fentiek túlmenően, 2017-ben Kína hivatalosan is megnyitotta első, és idáig egyetlen tengerentúli katonai bázisát Dzsibutiban.⁴⁹ Habár Peking állításai szerint a tengerentúli infrastruktúra pusztán a békés kereskedelem szavatolását szolgálja, számos országban, elsősorban Indiában és az Amerikai Egyesült Államokban kételyek merültek fel ezzel kapcsolatban, ugyanis a kereskedelmi célú kikötők egy válság esetén könnyen elláthatnak katonai célokat is!

⁴⁷ KOCSIS – KOMJÁTHY – PÉTI: i. m. p. 16.

⁴⁸ European Foundation for South Asian Studies: i. m. p. 5.

⁴⁹ Uo. pp. 4.-5.

11. ábra: A kínai „gyöngyfűzér” elemei⁵⁰

4. Következtetések

Írásomban röviden áttekintettem a kínai gazdasági fellendülés haditengerészeti vonatkozásait. A gazdaság további fejlődése és az elért magasabb életszínvonal fenntartásához szükséges a nyersanyagok, illetve a kereskedelmi útvonalak biztosítása. Kína esetében mindkét feladat nélkülözhetetlenné tette a tengerészet, és azon belül a haditengerészet fejlesztését. Azt gondolom, hogy túlzás nélkül megállapítható, hogy az ország valóban tengeri hatalommá vált, kilépett a nemzetközi porondra és ezáltal korábbi világrendünk is átalakult. Mindez bizony számunkra sem érdektelen.

Magyarország – habár szárazföldi állam, amely Kínától nagyon távol helyezkedik el – sem vonhatja ki magát a változások alól. Azt gondolom, hogy nem jelentene nagy kockázatot arra fogadni, hogy valamennyi magyar háztartásban található olyan használati tárgy, amely Kínából származik és tengeri szállítással jutott hazánkba. Azonban ennél nyilvánvalóan többről van szó! Kína nem csak az áruházak polcain terjeszkedik Európa felé. A Budapest–Belgrád vasútvonal megépítésének mintegy 750 milliárd forintos költsége 85%-ban a kínai Eximbank hitelkeretéből kerül finanszírozásra. A vasútvonal felújításának 2025-ben történő befejezését követően, a tervek szerint Magyarország válna a görögországi kikötőkből érkező kínai áruk regionális logisztikai központjává a térségben.⁵¹

A trieszti kikötővásárlás, illetve az arra irányuló magyar kormányzati szándék háttérében szintén a Kínával történő együttműködést kell látnunk. Hazánk mintegy 31 millió euróért tervez meg vásárolni egy kikötőrészt az olaszországi Triesztben. A

⁵⁰ Researchgate: The String of Pearls of China and ports of the Chinese Navy in the Indian Ocean Arena; https://www.researchgate.net/figure/The-String-of-Pearls-of-China-and-ports-of-the-Chinese-Navy-in-the-Indian-Ocean-Arena_fig5_318959775/download (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)

⁵¹ MTI (2020): Aláírták a Budapest-Belgrád vasútvonalról szóló hitelszerződést. <https://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszerium/hirek/alairtak-a-budapest-belgrad-vasutvonalrol-szolo-hitelszerzodeset> (Letöltés ideje: 2020. 04. 28.)

kínai „öv és út kezdeményezésben” Trieszt az egyik közlekedési-szállítási csomópontként szerepel, így tehát nem lehet meglepő a magyar szerepvállalás sem.⁵² Látható tehát, hogy a kínai gazdaság erősödése és terjeszkedése a világ többi részén is nagy volumenű beruházásokat indított, vagy indíthat el. A távolság a tengeri szállítással leküzdhető, és jelek szerint Kína modernizálódó haditengerészetével készen áll ennek fenntartására. Nem is nagyon tehet mást, hiszen ez legalapvetőbb gazdasági érdeke! Kérdés persze, hogy mit tesz ez ellen a jelenlegi globális hegemon – nem mellesleg hazánk legfontosabb szövetségese – az Amerikai Egyesült Államok.

Felhasznált irodalom:

- Air Sea Battle Office: AIR- SEA BATTLE Service Collaboration to Address Anti-Access & Area Denial Challenges; <https://archive.defense.gov/pubs/ASB-ConceptImplementation-Summary-May-2013.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 22.)
- Congressional Research Service (2010): China Naval Modernization: Implications for U.S. Navy Capabilities—Background and Issues for Congress. <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33153.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 12.)
- DUNAI Péter (2019): Trieszti kikötővásárlás – lehetőségek és csapdák; <https://novekedes.hu/elemlzesek/trieszti-kikotovasarlal-lehetosegek-es-csapdak> (Letöltés ideje: 2020.04.05.)
- ERICKSON, Andrew S. (2019): Maritime Interests: Power vs. Distance: China’s Global Maritime Interests and Investments in the Far Seas; In: TELLIS, Ashley J. – SZALWINSKI, Alison – WILLS, Michael: Strategic Asia 2019.: China’s expanding strategic ambitions; The National Bureau of Asian Research, Seattle and Washington D.C. http://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/01/PLAN_China%E2%80%99s-Global-Maritime-Interests-and-Investments-in-the-Far-Seas_NBR_Strategic-Asia-2019-China%E2%80%99s-Expanding-Strategic-Ambitions.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 12.)
- European Foundation for South Asian Studies: China’s ‘String of Pearls’ exhibits The Dragon’s Great Game of Loans and Debts. Amsterdam, May 2019. <https://www.efsas.org/China's%20String%20of%20Pearls'%20exhibits%20The%20Dragon's%20Great%20Game%20of%20Loans%20and%20Debts.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)
- Goodreads: Napoléon Bonaparte; <https://www.goodreads.com/quotes/875112-china-is-a-sleeping-giant-let-her-sleep-for-when> (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)

⁵² DUNAI Péter (2019): Trieszti kikötővásárlás – lehetőségek és csapdák; <https://novekedes.hu/elemlzesek/trieszti-kikotovasarlal-lehetosegek-es-csapdak> (Letöltés ideje: 2020. 04. 05.)

- GYURIS Ferenc: A kínai gazdasági csoda okai és korlátai. in Földrajzi Közlemények 2017/3. https://www.foldrajzitasasag.hu/downloads/foldrajzi_kozlemenyek_2017_141_evf_3_pp_275.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 27.)
- HUNTINGTON, Samuel P. (1999): The Lonely Superpower Foreign Affairs; Vol. 78. No. 2. https://www.academia.edu/4967721/Huntington_1999_Lonely_Superpower?auto=download (Letöltés ideje: 2020. 04. 29.)
- International Institute for Strategic Studies (2020): The Military Balance 2020. <https://www.routledge.com/The-Military-Balance-2020/IISS/p/book/9780367466398> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)
- KAMAL, Tasiu Abdullahi – PHIRI, Joseph: Study on the rise of China as a dangerous superpower. in International Journal of Multidisciplinary Research and Development. Volume 6; Issue 1; January 2019. https://www.researchgate.net/publication/330543467_Study_on_the_rise_of_China_as_a_dangerous_superpower/link/5c474f78458515a4c7389156/download (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)
- KISS Roland: Air- Sea- Battle – A globális közös terekhez való hozzáférés hadművelleti koncepciója; NKE Stratégiai Védelmi Kutató Központ, Elemzések 2015/8. <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-elemzesek-2015-8-globalis-kozos-terekhez-valo-hozzaferes-air-sea-battle-kiss-r-1.original.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 28.)
- KISS Roland: Prioritási rend – Az Egyesült Államok Ázsia–csendes-óceáni stratégiája; Nemzet és Biztonság 2010/október, http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/kiss_roland-prioritasi_rend_az_egyesult_Allamok_Azsia_csendes_oceani_strategiaja.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 21.)
- KOCSIS János Balázs – KOMJÁTHY Dénes – PÉTI Márton: Kína Új Selyemút kezdeményezésének bemutatása és nemzetközi értelmezései; In: Az Új Selyemút Gazdasági Övezet geostratégiai és földrajzi dimenziói. Corvinus Geographia, Geopolitica, Geoeconomia. Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságföldrajz, Geoökonómia és Fenntartható Fejlődés Intézet, Budapest, 2017. https://www.researchgate.net/publication/323165472_Kina_Uj_Selyemut_kezdemenyezeseinek_bemutatasa_es_nemzetkozi_ertelmezesei (Letöltés ideje:2020. 04. 10.)
- LOESCHE, Dyfed (2017): The Largest Container Ship Fleets Worldwide. <https://www.statista.com/chart/9901/container-shipping-companies-worldwide-by-number-of-ships/> (Letöltés ideje: 2020.04.22.)
- Military Mandarin (2017): 2013 Science of Military Strategy (SMS); <https://www.junyu.org/2013-science-of-military-strategy-sms/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 28.)

- Missile Defence Advocacy Alliance: China's Anti-Access Area Denial July 2016. <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/todays-missile-threat/china-anti-access-area-denial-coming-soon/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)
- MOËS, Nicolas (2018): A Transatlantic, Transpacific or Eurasian Global Economy? <https://www.nakedcapitalism.com/2018/02/transatlantic-transpacific-eurasian-global-economy.html?fbclid=IwAR3nxAW1H1IAdMa1767maElhQW6t8aa1IH7pXdVcm5EDkNGYG6FrgQvx5-0> (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)
- MONTEMALO, Michael S.: United States Asia Strategy: Policy, Power, Pivot; In: The Review: A Journal of Undergraduate Student Research 2016, Volume 17th Article 13. St. John Fisher College <https://core.ac.uk/download/pdf/48621973.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 11.)
- MTI (2020): Aláírták a Budapest-Belgrád vasútvonalról szóló hitelszerződést. <https://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/hirek/alairtak-a-budapest-belgrad-vasutvonalrol-szolo-hitelszerzodeset> (Letöltés ideje: 2020. 04. 28.)
- MYERS, Steven Lee (2018): With Ships and Missiles, China Is Ready to Challenge U.S. Navy in Pacific; <https://www.nytimes.com/2018/08/29/world/asia/china-navy-aircraft-carrier-pacific.html> (Letöltés ideje: 2020. 04. 11.)
- NEUMAN, Scott – KUHN, Anthony (2018): Beijing Reportedly Installs Communications Jamming Equipment In South China Sea; <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2018/04/10/601075294/beijing-reportedly-installs-communications-jamming-equipment-in-south-china-sea?t=1588432978535> (Letöltés ideje: 2020. 04. 24.)
- Power projection in United States Department of Defense: Terms. https://www.militaryfactory.com/dictionary/military-terms-alphabet-list.asp?letter_group=P (Letöltés ideje: 2020. 04. 18.)
- RAHN, Wesley (2017): Will the US fight for oil in the South China Sea? <https://www.dw.com/en/will-the-us-fight-for-oil-in-the-south-china-sea/a-37677319> (Letöltés ideje: 2020. 04. 20.)
- Researchgate: The String of Pearls of China and ports of the Chinese Navy in the Indian Ocean Arena; https://www.researchgate.net/figure/The-String-of-Pearls-of-China-and-ports-of-the-Chinese-Navy-in-the-Indian-Ocean-Arena_fig5_318959775/download (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)
- SEIDEL, Jamie (2017): China is about to launch its second aircraft carrier, 001A; <https://www.news.com.au/technology/innovation/china-is-about-to-launch-its-second-aircraft-carrier-001a/news-story/ce97a88eba53b00ea37892698b12504c> (Letöltés ideje: 2018. 12. 10.)
- SIPRI (2020): Military expenditure by country, in constant (2018) US \$m., 1988-2019. <https://www.sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932019%20in%20constant%20282018%29%20USD.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 12.)

- Statista Research Department (2020): Largest container ports worldwide based on throughput 2018. <https://www.statista.com/statistics/264171/turnover-volume-of-the-largest-container-ports-worldwide/> (Letöltés ideje: 2020.04.12.)
- Stratfor (2012): Hydrocarbon Exploration and Politics in the South China Sea; <https://worldview.stratfor.com/article/hydrocarbon-exploration-and-politics-south-china-sea> (Letöltés ideje: 2020. 03. 21.)
- TEU: (twenty foot equivalent unit) az áruforgalomban általánosan elterjedt standard 20 láb hosszú szállító konténer. Lásd: FÖLDESI Péter (Szerk.): Logisztika I-II. Széchenyi István Egyetem, Győr, 2006. elektronikus jegyzet, <http://jegyzet.sze.hu/index.php?fajl=jegyzett&tsz=lo&intz=eki&kr=mtk&PHPSESSID=771c550bd2857a5210c78de8a7a20c94> (Letöltés ideje: 2020. 04. 18.)
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD): Review of Maritime Transport 2019. Geneva, October 2019. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2019_en.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- US Energy Information Administration (2018): China surpassed the United States as the world's largest crude oil importer in 2017. <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=34812> (Letöltés ideje: 2020. 04. 21.)
- VARGA Gergely: Az Egyesült Államok globális politikájának új súlypontjai; Nemzet és Biztonság 2014/1. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2014_1_03_varga_gergely.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 21.)
- World Shipping Council (2017): Global Sea Trade Routes. <https://www.worldtradia.com/global-sea-trade-routes/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 18.)
- Worldometer: Largest Countries in the World (by area) <https://www.worldometers.info/geography/largest-countries-in-the-world/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 27.)
- Worldometer: Most Populous Countries in the World (2020); <https://www.worldometers.info/population/most-populous-countries/> (Letöltés ideje: 2020.04.27.)

A TERRORIZMUS TÁMASZTOTTA KATONAI ÉS NEMZETBIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK NAPJAINKBAN

Bevezetés

A terrorizmus olyan fojtogató jelenséggé vált napjainkra, amely mind Európát, mind a Föld többi részét érinti. Hatása van a különböző kormányok működésére, országok gazdaságára, a lakosok biztonságára, és mindemellett geopolitikai szerepe is jelentős. Bár az Iszlám Állam (ISIS) fennhatósága megszűnt Irak és Szíria területén, ám az ISIS harcosainak egy része migránsként próbál menekülni, illetve visszatérni Nyugat-Európába, vagy anyaországukba. Az Iszlám Állam, illetve más terroriszervezetek létrejöttében nagy szerepet jelent(ett) a tagok, valamint pártolók, támogatók terroriszervezeteket illető megközelítésének kialakulása, a használt propaganda, illetve a kiberhadviselés is. A szerző célja, hogy tanulmányában a terrorizmus haderőkre gyakorolt hatását vizsgálja, de kitér az internet, a média, a kiberhadviselés, a migráció terroristák általi felhasználhatóságára is. Összegzésében javaslatot fogalmaz meg a terrorizmus elleni harc módszereire.

A terrorizmus bemutatása

A terrorizmus *„terroristák (egyének vagy csoportok) által, politikai célok elérése érdekében, főként a polgári lakosságon, erőszakos eszközökkel folytatott tevékenység abból a célból, hogy akarataikat az ellenfélre kényszerítsék.”*¹ A kívánt cél elérése érdekében pedig semmitől sem riadnak vissza. Áldozataik között a civilek mellett a fegyveres erők tagjai is növekvő számban szerepelnek. Erőszakos cselekedeteik révén folyamatosan csökkentik a lakosok biztonságérzetét, az államba vetett hitüket, és igyekeznek minél nagyobb gazdasági és politikai befolyásra szert tenni.

A terrorizmus nem újkeletű dolog. Amióta a hatalomvágy, az árulás, erőszak politikai csoportosulással társul, azóta létezik a terrorizmus. Mindig van egy ellenfél, aki nem hajlandó a status quo-ba belenyugodni, és vélt vagy valós sérelmét erőszakos módon kívánja megtorolni. Mindemellett természetesen politikai hatalomra is szert akar tenni, vagy meglévő hatalmát és befolyását akarja tovább növelni.

Már az ókorban és a középkorban is voltak terroristák (pld.: zelóták, szikáriusok, asszaszínok). De az is előfordult, hogy a terroristák mások megbízásából hajtották végre terrorcselekedeteiket annak érdekében, hogy a megbízó uralmát tovább erősíthessék, az alattvalók félelmét tovább növeljék (pld.: Oroszlánszívű Richard asszaszínokat bérelt fel terrorcselekmények végrehajtására Angliában).

¹ RESPERGER István: Terrorista szervezetek, módszerek, eljárások; Szakmai Szemle, 2018/2. p. 6.

A francia forradalom idején, 1793-ban Maximilien de Robespierre vezette be a terror fogalmát azzal, hogy a Közbiztonsági Bizottság által a forradalom ellenségeinek titulált személyeket nyilvánosan kivégeztette, ezáltal uralma alá vonta a Francia Köztársaságot, illetve félelemben tartotta Franciaország lakosságát.²

A terrorizmus erősödését az egyes kormányok belső, illetve külső ellenfelek gazdasági, politikai hatalmának, regionális befolyásának gyengítésére is használják közvetlen és közvetett módon. Erre példa lehet az afgán tálibok támogatása az USA ellen Irán és Pakisztán részéről.³

A terrorizmus támogatása rövid távon eredménnyel járhat a támogató (harmadik fél) részére, mivel ellenségét gyengíti. Mindazonáltal idővel akár a visszájára is fordulhat „az ellenségem ellensége a barátom”-elv. Erre példa, amikor az USA támogatta az afgán ellenállókat az orosz megszállókkal szemben. A támogatás és a kiképzés olyan jól sikerült, hogy ebből fejlődött ki az al-Kaida, amely tevékenysége később a 2001. szeptember 11-i terrortámadáshoz vezetett. De ilyen, az adott kormányzó rezsimet megdönteni kívánók támogatása vezetett végül az ISIS kialakulásához is.⁴ A hatalmi, ideológiai elképzelések változnak a terrorista vezérekben, vagy a lerombolt infrastruktúrát és a rendet az aktuális (hivatalos) kormány nem tudja újjáépíteni. Az egyes hadurak megerősödését, befolyását követően (anyagi, fegyveres, humán) a korábban támogatottak fellázadhatnak, és akár még szembe is fordulhatnak korábbi támogatóikkal.⁵

A terrorista csoportok céljai:

- félelelmeltetés a lakosságban és az ügyükkel szemben közönytökökben,
- tömeges zűrzavar a népességben belül, minél több halott és sebesült,
- pénzügyi zavarkeltés,
- politikai bizonytalanság megteremtése az adott ország kormányával, hivatalaival szemben,
- nagyfokú médianyilvánosság révén a képviselt ügyet lehető legtöbb ember számára eljuttatni,
- rákényszeríteni az adott kormányt, hogy politikai vagy bürokratikus változásokat, intézkedéseket vezessen be a különböző ügymenetek tekintetében.⁶

A 2001. szeptember 11-i terrortámadás és az Iszlám Állam megjelenése átírta a terrorizmust illető korábbi gondolkodásmódot.⁷ Innentől kezdve kiemelten fontos lett a polgári lakosság, a nem harcolók ellen irányuló, lehető legtöbb áldozatot

² MARAS, Marie-Helen: A terrorizmus elmélete és gyakorlata; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016. pp. 37-39.

³ ABLAKA Gergely – HÁDA Béla: Az afganisztáni válság regionális perspektívából I.; NKE Stratégiai és Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2012/3., pp 1-12.

⁴ RITECZ György: A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján, Acta Humana 2016/5., p. 116.

⁵ CRILE George: Charlie Wilson háborúja; Ekren Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008.

⁶ MARAS i. m. p 54.

⁷ RESPERGER István: A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége – biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések; In.: RESPERGER István (Szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. pp. 71-72.

követelő támadások megszervezése úgy, hogy közben a terroristák a médiát használják eszközül cselekedeteik közvetítésére, reklámozására (hírek, fájlmegosztók, közösségi média). Többnyire stratégiai jelentőségű, illetve a szimbólumokat érő támadásokkal, valamint az ezekhez kapcsolódó, és az eseményeket követő sokkoló videók megosztásával akarják a terroristák a teljes körű működésképtelenséget elérni (gazdasági/politikai/kereskedelmi/idegenforgalmi területen) a célországban.⁸

Katonai kihívások 2001-et követően

Az aszimmetrikus hadviselés egyik sajátossága, hogy a hagyományos államok közötti háborúhoz képest nem találhatóak frontvonalak, az attraktor fél nem kötelezi el magát az ENSZ egyezmények iránt, a civil lakosságot tekinti célpontnak, illetve a civil lakosság között „szívódik fel”. Egy „arctalan” sereggel szemben pedig igen nehéz sikeres háborút vívni.

Az ismeretlen harcmodor

Az al-Kaida módszereinek alkalmazása felkészületlenül érte a katonai gondolkodást. Az aszimmetrikus hadviselés nem hagyományos, illetve kevésbé költséges merényletek, akciók sora, amelyek kivédésére nem készült fel megfelelően a katonai haderő.

2002-ben az Amerikai Egyesült Államok a U.S. Joint Forces Command (JFCOM) szervezésében nagyszabású hibrid hadgyakorlatot hajtott végre egy feltételezett ellenséges arab állam elleni háborút illetően, Milleneum Challenge 2002 néven. A gyakorlat célja az volt, hogy egy 2007-ben várható Irán elleni támadást szimuláljanak. Ehhez részben az emberi erőforrásokat (13 ezer katona 17 különböző helyszínen), részben számítógépes szimulációkat használtak. A Kékek voltak az amerikai csapatok, a Pirosak pedig az ellenség csapatai. A Kékek részére teljes információáramlást és a várható legmodernebb hadieszközöket biztosítottak a játékban, míg a Pirosaknak csak korlátozott mennyiségű információ és haderő áll rendelkezésére.

A Kékek virtuális Perzsa-öbölbeli megérkezésüket követően 8 pontból álló ultimátumot adtak a Pirosaknak az azonnali kapituláció mellett, mivel hadműveleti elemzéseik egyértelműen megmutatták, hogy melyek a Piros csapatok gyenge pontjai, milyen erősségeik vannak, illetve mit fognak legnagyobb valószínűséggel tenni. Ezzel egyidőben lerombolták a Pirosak mikrohullámú átjátszó adóit, és elvágták az optikai szálas gerincevezetékeket, azt feltételezve, hogy ennek következtében a Pirosak műholdas kapcsolatokon és mobiltelefonon keresztül fognak kommunikálni, amit lehallgathatnak. A Pirosak viszont motoros futárokkal és a mecsetekből szóló imák segítségével kommunikáltak, a repülőgépek pedig fényjelekkel tartották összeköttetést a toronnyal. Ennek köszönhetően a

⁸ DÁVID Ferenc: Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra; In: RESPERGER István: Nemzetbiztonsági alapismeretek; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. pp. 25-26.

hadgyakorlat másnapján a Pirosak összehangolt légi- és rakétatámadást, valamint robbanóanyaggal megrakott motorcsónakkal elkövetett öngyilkos merényleteket hajtottak végre a Kékek ellen. A támadásban elsüllyesztették a Kék flotta 16 hajóját 20.000 fős létszámvesztéssel okozva (virtuálisan) – nem egészen egy óra alatt. Ezzel a Kék hegemoniára épített hadgyakorlat véget ért (megbukott), mivel a Pirosak nem az előre feltételezett forgatókönyv szerint cselekedtek.⁹

Bár a hadgyakorlatot újraindították, jelentős korlátozásokat vezetve be a Pirosak támadási és mozgási lehetőségeit illetően, tekintettel arra, hogy egy állam többnyire nem ekkora mértékben rebellis. Még így sem sikerült megsemmisítő erejű csapást mérni a Pirosakra. A bevezetett (irreális) korlátozások miatt a Pirosak parancsnoka a 6. nap lemondott vezetői beosztásáról és a továbbiakban csak tanácsadóként vett részt a hadgyakorlatban.¹⁰

A fenti példa is jól mutatja, hogy a hadseregek a 2001-es terrortámadás után még nem készültek fel a hagyományostól eltérő háború megvívására. Ami az ezt követő évtizedben vívott iraki és afganisztáni emberi veszteségek számából is látható. Irak (2003-2011) 4.804 fő halott, 37.974 fő sebesült, Afganisztán (2002-) 3.344 fő halott, 25.674 fő sebesült.¹¹

Az öngyilkos merényletek nem újkeletűek. Már a II. világháborúban, Japánál is megjelentek a kamikázék. A vallási fanatizmus csak tovább erősíti az öngyilkos merényleteket. Nem ritka női, illetve a gyermekkatonák alkalmazása a kiválasztott célpontok ellen. A statisztikák azt támasztják alá, hogy manapság egy állam elleni harci cselekmény többnyire gyorsan befejeződik, viszonylag kevés katonai áldozattal jár a támadó fél részéről, viszont az azt követő újrastrukturálási időszakban, amíg a megszálló csapatok a közigazgatást és rendfenntartó erőket újjászervezik, jelentős veszteségek érik mind a megszállókat, mind a civil lakosságot a felkelők, illetve a terroristák merényletei miatt. Ebben az elhúzódozó utóidőszakban az elesett/sebesült arány elérheti az 1:6, vagy akár 1:7 arányt is.¹²

Komplexitás

A konvencionálistól eltérő hadviseléssel lehet csak a terroristák felett győzelmet aratni. Ezt a megközelítést erősíti meg az Irakban állomásozó Alkalmi Harci Kötelék (a továbbiakban: AHK) parancsnoka, Stanly McChrystal is, aki 2003-2010 között vezette az AHK-t. A hagyományos hadviselési módszerekkel lehetetlen legyőzni az al-Kaidát. A terrorizmus komplexitása (időnként érthetetlen módon) befolyásolja az elért hatást. Azaz egy esemény adott esetben több (száz) olyan eseménnyel is kölcsönhatásban lehet, amelyek összekapcsolódásai előzetesen nem érzékelhetők. Ilyen lehet például egy megszálló/békefenntartó katonai támadásról

⁹ GLADWELL, Malcolm: Ösztönösen; HVG Kiadó, 2010. pp. 85-118.

¹⁰ ZENKO Micah: Millennium Challenge: The real story of a corrupted military exercise and its legacy; War on the rocks, 2015. 11. 05.
<https://warontherocks.com/2015/11/millennium-challenge-the-real-story-of-a-corrupted-military-exercise-and-its-legacy/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)

¹¹ RESPERGER István: Az aszimmetrikus hadviselésre adható válaszok; Honvédségi Szemle, 2017/1. pp. 31-32.

¹² Uo. pp. 30-33.

készült videó, amely azonnali hatást vált ki a megtorlások tekintetében, vagy akár a terroristák toborzási statisztikáinak növekedésében. A komplexitás az előrejelzéseket számtalan ismeretlennel befolyásolja. A Pentagon 12 hónapos előrejelzéseinek hibaaránya 47%-os, míg a 24 hónapos előrejelzéseké 93%-os volt a 2003-as Iraki háborút követően az iraki térséget illetően. Az előzetes tervek a végrehajtás idejére idejétmúltakká váltak.¹³

A működési mechanizmust szükséges megváltoztatni azért, hogy adekvát választ lehessen adni a komplexitás adta kihívásokra:

- Egyrészt az egyes szakterületek szigorú elhatárolódását fel kell oldani, szorosabb együttműködést kell kialakítani;
- Másrészt magas bizalmi szintet kell kialakítani más szervezeti egységeknél/szolgálatoknál dolgozók irányába is, és ennek megfelelően kell az információkat megosztani, illetve a holisztikus szemléletet követni;
- Harmadrészt a parancsláncot rövidíteni kell, és ennek megfelelően a gyorsreagálású erőknek a műveletek előkészítésében és végrehajtásában magasabb döntési jogkört kell biztosítani, mert a túlzott centralizáltság és a döntéshozással együtt járó idővesztés a siker gátjává vált.¹⁴

A hatékony működés elérése érdekében hálózatközpontú hadviselés kialakítására van szükség, amelyben szükséges, hogy a katonai műveletekhez szükséges információkat valós időben ériék el a parancsnokok, illetve a végrehajtó erők. Ehhez a megfelelő technikai eszközök biztosításán túl szükséges a harctéri környezetre vonatkozó valós idejű adatok megszerzése, megjelenítése, (fúziós) adatfeldolgozása és a decentralizált vezetési struktúra kialakítása a gyorsabb döntések meghozatala érdekében. Természetesen mindez kiegészülve a felelősségi szintekhez tartozó döntési jogosultságokkal, adathozzáférésekkel, valamint az eszközök és a műveletekben résztvevők – a döntéshozók, illetve a végrehajtók – közötti védett kommunikációval.¹⁵

Big Data

A technológia fejlődésével egyidejűleg a rendelkezésre álló adatok mennyisége is növekszik, illetve minőségük javul. Kis túlzással az orwelli társadalom életre kelt napjainkra. 1,7 MB adat áll elő másodpercenként. Ez pedig azt jelenti, hogy túl sok az információ, amelyek előzetes szűrés és értékelés hiányában használhatatlanok, vagy ténútra visznek.¹⁶

A nemzetbiztonsági titkosszolgálatok már korábban is felismerték, hogy értékes információkhoz tudnak jutni a nyílt forrásokból, amelyet az internet révén

¹³ McCHRISTAL, Stanley – COLLINS, Tatum – SILVERMAN, David – FUSSEL, Chris: A csapatok csapata; HVG Kiadó, Budapest, 2016. pp. 83-95.

¹⁴ Uo. pp. 156-263

¹⁵ HAIG Zsolt: Információs műveletek a kibertérben; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. pp. 136-137.

¹⁶ CZINER Zoltán: A tömeges adatgyűjtés kérdései; Nemzetbiztonsági Szemle, 2019/1. p. 32.

aktívabban használnak. A nyílt forrású hírszerzés (OSINT) révén a szükséges adatok akár 80-90%-át is be tudják szerezni a szolgáltatók.¹⁷ A Snowden-ügy és a Wikileaks-botrány kirobbanását követően nyilvánossá vált, hogy az egyes nemzetbiztonsági szolgáltatók minden adatot (e-mail, üzenet, telefonhívás, oldallátogatási előzmények, vásárlási szokások stb.) begyűjtöttek, nem csak a saját állampolgáraikról, hanem gyakorlatilag mindenkiről.¹⁸ Ezért a terroristák igyekeznek olyan eszközöket és szoftvereket használni, amelyek nem, vagy csak nehezen követhetők/lehallgathatók (iPhone, Signal, Telegram, esetleg egyszer használatos mobilok).

A nagy mennyiségű adatok megfelelő elemzéséhez már nem elegendő a humán erőforrás. A Mesterséges Intelligencia (a továbbiakban: MI) térhódításával egyre nagyobb szerep hárul a számítógépes elemzésre, a profilozásra. Az egyes sci-fi filmekben szereplő MI-k, amelyek meghatározzák, előrevetítik az egyén várható cselekedeteit, társadalmi hasznosságát, már nincsenek is olyan messze a valóságtól. Példaként hozom a Kínában bevezetendő Social Credit System-et, amely értékeli az állampolgár ösztönességét a kormányzati ügyeket illetően, az üzleti becsületességét, a társadalmi becsületességét, valamint az igazságügyi hitelességét a róla begyűjtött vásárlási, hobbi, munkahelyi stb. adatok alapján.¹⁹

Jelenleg is folynak kísérletek arra vonatkozóan, hogy a napjainkban alkalmazott mobil technológiák felhasználásával – a magánélet tiszteletben tartása mellett – az egészségügyi szolgáltatók megkaphassák azok adatait, akik egy COVID 19-el fertőzött közelében tartózkodtak anélkül, hogy közben megismerték volna a fertőzött személy tartózkodási, helyét, bejárt útvonalait.²⁰ E módszer alkalmazása meggyorsíthatná a kihallgatások alkalmával megszerzett információk ellenőrzését, értékelését, célszemélyek elfogását.

Összegzésként elmondható, hogy a „Nagytestvér” figyelme lehet, hogy negatív érzéseket kelt bennünk – hiszen teljesen transzparensé válik életünk –, viszont ezen megoldások segítségével remélhetőleg könnyebben ki lehet szűrni a terrorista elkövetőket, támogatóikat, hogy kártékony cselekedeteik megelőzhetőek legyenek.

A média és a terrorizmus

A média alapvető célja a minél magasabb nézettség és befolyás elérése a különböző információk közlése révén. Számtalan különböző csatorna, platform létezik arra, hogy az információk megjelenhessenek. Ebben az ádáz versenyben az

¹⁷ BODA József – DOBÁK Imre: Titkosszolgálatok fejlődése – technikai szemmel. Nemzetbiztonsági Szemle, Különlenyomat, 2016/4. pp. 22-23.

¹⁸ Civil Liberties, Justice and Home Affairs A7-0139/2014. számú jelentés; <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0139+0+DOC+XML+V0//HU> (Letöltés ideje: 2020. 04. 28.)

¹⁹ KOBIE Nicole: The complicated truth about China's social credit system; Wired, 2019. 06. 07. <https://www.wired.co.uk/article/china-social-credit-system-explained> (Letöltés ideje: 2020. 05. 01.)

²⁰ SHAH Julie – SHAH Neel: Fighting Coronavirus with Big Data., Harvard Business Review, 2020.04.06. <https://hbr.org/2020/04/fighting-coronavirus-with-big-data> (Letöltés ideje: 2020. 06. 20.)

nyer, aki durvább, kegytelenebb híradásokról tud beszámolni. Szerencsére sokkal kevesebb áldozattal jár tevékenységük, mint ahányan egy évben például közlekedési balesetben vagy cukorbetegségben meghalnak, mégis sokkal nagyobb hírverést kapnak a félelemkeltés miatt. Megítélése érzelmi alapon történik, nem anyagi hatása alapján, mivel célpontjaik között gyakran szerepelnek jelképek (pl.: World Trade Center).²¹

Az ISIS-t az különböztette meg más terrorista szervezetektől, hogy felismerték a média és a közösségi média befolyásoló szerepét, céljuk volt az információs fölény megszerzése. Aktívan használták a tömegkommunikációs eszközöket (honlapok, közösségi oldalak, videómegosztók stb.). Elkezdtek propagandát gyártani, hogy támogatókat, szövetségeseket találjanak, toborozzanak, ügyüket, a szent háborút hirdessék. A radikalizálódást segítette elő a közösségépítés, illetve a közösséghez tartozás élménye. Innen már csak egy lépés volt, hogy a virtuális térből az off-line-térre váltsanak. Így a közösséghez tartozás valós élményét élőben is átélhették a tagok. A propaganda eredményessége a közösségi médiában történő megjelenések, megosztások és hivatkozások révén tovább fokozódott, ami többek között nagy mértékben befolyásolta a tagok, támogatók toborzásának volumenét. Hiszen bármely országban, ahol közvetítették az eseményeket, vagy elérték az eseményeket rögzítő tartalmakat, lehetett tagokra, támogatókra számítani²² a korábban leírt komplexitásnak megfelelően.

A média eszköz a terroristáknak ügyük népszerűsítéséhez, amelynek egyik eleme volt a katonai erő demonstrálása, illetve a terrorcselekményeik hatásának bemutatása. A befolyásolás végső célja az internalizáció, azaz a gondolkodás nélküli elfogadás és azonosulás.²³ A valós hírek mellett jelentős szerepe van az álhíreknek is, mivel terjesztésükhöz gyakran elegendő, hogy a hírek csak bizonyos része legyen igaz. A propaganda segítségével hamar el lehet érni, hogy a hírt nézők/hallók már nem kételkednek a hír igazságában, a felületes ismereteik, valamint a hír iránti személyes beállítódásuk miatt gondolkodás nélkül továbbítják, megosztják azt ismerőseikkel. Innentől pedig futótűzként terjed.

A propagandát megszüntetni ellenpropagandával (védelmi információs ellentevékenység) lehet. Ám ez csak akkor hatásos, ha követőkhöz a saját nyelvükön jut el. 2015-től kezdődően már 6:1 arányban jelentek meg ISIS-ellenes anyagok. Kezdetben angolul, aztán arab nyelven is, amelynek köszönhetően is csökkent az ISIS támogatottsága.²⁴

²¹ HARARI, Yuval Noah: 21 lecke a 21. századra; Central Kiadói Csoport, Budapest, 2019. pp. 143-145.

²² TÓTH Zoltán Balázs: Az Iszlám Állam online térhódítása; Nemzetbiztonsági Szemle, Különlenyomat, 2016/4. pp. 30-33.

²³ KELMAN, Herbert C.: Compliance, identification, and internalization: Three processes of attitude change; Journal of Conflict Resolution, 1958. Vol. 2, No. 1. pp. 51-60.
https://scholar.harvard.edu/hckelman/files/Compliance_identification_and_internalization.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 01.)

²⁴ TÓTH: i. m. p. 37.

Kiberhadviselés

Napjainkban a számítógépes befolyás rendkívül jelentős mind az állami, mind a magánszektorban. *„A kibertér az ember által mesterségesen létrehozott, dinamikusan változó tartomány, amelyben az információ gyűjtését, tárolását, feldolgozását, továbbítását és felhasználását végző, egymással hálózatba kapcsolt és az elektromágneses spektrumot is felhasználó infokommunikációs eszközök és rendszerek működnek, lehetővé téve ezzel az emberek és a különféle eszközök közötti folyamatos és globális kapcsolatot.”*²⁵

Míg korábban államközi konfliktusok katonai műveleteiben jelent meg például a kritikus infrastruktúrák elleni támadás (Ukrajna), addig napjainkra a különböző hackercsoportok politikai célok elérése, illetve gazdasági haszonszerzés érdekében hajtanak végre kibertámadásokat intézmények és szervezetek ellen.²⁶ Ilyen volt például a 2015-ös ISIS túlterheléses támadás Nagy-Britannia ellen.²⁷

Az informatikai programok és rendszerek támadásán túl (logikai réteg) számolni kell a földrajzi és hálózati komponensek (fizikai réteg), valamint az interfész-, felhasználói és közösségi komponensek (kiberszemélyiség-réteg) támadásával is.

A logikai réteg megóvásához szükségesek a jogosultságok, a tűzfalak, vírusírtók, kémprogram keresők, túlterheléses támadás elleni védekezés, spamszűrés, titkosítás, információ továbbítását biztosító védett vonal (fekete szál) stb.

A fizikai réteghez tartozó hardver-infrastruktúrát (szerverek, adatátviteli eszközök, mobilcella állomások, adótoronyok, szenzorok stb.) a fizikai támadásoktól, hatásoktól, valamint elektromágneses sugárzások (impulzusok) ellen is meg kell védeni, szükség esetén elrejtésükről, álcázásukról, illetve a redundanciáról is gondoskodni kell. A fizikai védelem erőssége függ az egyes infrastruktúrák biztonsági besorolásától is.²⁸

Migráció és beszivárgás

A közel-keleti régió, illetve Észak-Afrika államainak destabilizálódásával felelerősödött a migráció. Az otthonukat elhagyó emberek vágyott jólét reményében kelnek útra (Nyugat) Európa felé. Az ISIS megszűnésével pedig elkezdődött a csatlakozott katonák visszaszivárgása Európába.

A migráció önmagában is erős társadalmi feszültségeket hordoz, tekintettel arra, hogy a migránsok eltérő kultúrában szocializálódtak, a célországban jellemző valláshoz képest eltérő vallást gyakorolnak, és többnyire nem beszélik a célország nyelvét sem.

²⁵ HAIG: i. m. pp. 226-227.

²⁶ HAIG: i. m. p 238.

²⁷ TÓTH: i. m. p 33.

²⁸ 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról

A legnagyobb kihívást az illegális migráció jelenti, mivel az a szervezett bűnözést erősíti, és az Európai Unió szabályokat kijátszva igyekszik emberkereskedők segítségével az egyéneket a célországba eljuttatni. Ezért az Unió tagországok feladata az illegális bevándorlás feltartóztatása, megakadályozása.

Az illegális bevándorlók között elvegyülő terroristák beszivárgása veszélyes, mivel az ISIS visszaszorulását követően a dzsihadista mozgalom nem szűnt meg. Támadásokat indíthatnak európai célpontok ellen, ahogy ez történt korábban Madridban, Párizsban vagy Londonban is.

Márpedig a nemzetbiztonsági érdek az ország szuverenitásának fenntartása, az ország gazdaságpolitikai és honvédelmi érdekeinek megóvása, valamint az alkotmányos rendet, a szuverenitást sértő vagy veszélyeztető tevékenységek felderítése és elhárítása. A támadó tevékenységet csak úgy lehet megelőzni, és a biztonságot garantálni, ha katonai és polgári szolgálatok felderítő tevékenységet végeznek, illetve katonai vagy terrorelhárító módszerekkel a terroristagyanús személyeket elfogják.

Nemzetbiztonság és terrorelhárítás Magyarországon

Magyarország eddig sem volt, és remélhetőleg ezután sem lesz terrorista célpont. Klasszikus értelemben vett terrorelhárítás 1978-ig nem is létezett Magyarországon. A II. világháborút követően a terrorelhárítás a rendőrség feladata volt. Az 1972-es Müncheni Olimpián bekövetkezett terrortámadás, illetve az azt követő 1973-as balassagyarmati túsdráma volt a végső indikátora a terrorelhárítási csoport felállításának. Amely először a Belügyminisztérium II. Csoportfőnökségén belül jött létre.²⁹

A nemzetbiztonsági szolgálatok több átalakításon mentek keresztül az elmúlt közel fél évszázadban. A 2016-os módosítások alapján ma a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok tekintetében megkülönböztetjük az Információs Hivatalt, az Alkotmányvédelmi Hivatalt, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatot, a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központot, és katonai nemzetbiztonság terén a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatot.³⁰ A szolgálatok jelentékenyen részt vesznek nemzetközi együttműködésben, tekintettel arra, hogy Magyarország határos a Balkáni államokkal, illetve tranzitállomás Nyugat-Európa felé.

Magyarország biztonsága kulcsfontosságú, ezért a legmagasabb jogforrásban, az Alaptörvényben is külön cikkek foglalkoznak vele. Mindazonáltal Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája³¹ (a továbbiakban: NBS) fontos megállapításokat tesz a védelmi irányokat illetően:

²⁹ FÁBIÁN Péter: A Terrorelhárítási központ Létrehozásának jelentősége a Rendőrség terrorelhárító feladatainak történelmi áttekintése tükrében; Rendőrségi tanulmányok, 2019/2. p. 57.

³⁰ DÁVID: i. m. pp. 18-26.

³¹ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (NBS)

- a biztonsági környezet romló tendenciát vetít előre, amelynek főbb elemei: váratlanság, hatalmi centrumok közötti növekvő versengés, geostratégiai kihívások, migráció, vallási fundamentalizmus-irányzatok, terrorizmus, technológiai forradalom, növekvő digitális és pénzügyi sérülékenység,
- aszimmetrikus és hibrid hadviselés térnyerése, szűrkezőnás átmeneti állapotok kialakításával,
- a tömeges bevándorlás és migráció (Afrika és Közép-Ázsia területéről) – közbiztonsági és közegészségügyi problémákat is jelent,
- a globális pandémia kihatásai a gazdasági, szociális, katonai biztonságra,
- terrorizmus (szélsőséges vallási indíttatásból), tömeges migráció fokozza terrorveszélyt a beszivárgó katonák, radikálisok miatt,
- szervezett bűnözés felerősödése,
- információs műveletek Magyarország vagy annak lakosai ellen, mesterséges intelligencia rossz szándékú elterjesztése,
- kiberbűnözés felerősödése – kibertámadások a sérülékeny elektronikus információs rendszerek ellen (kritikus infrastruktúra),
- illegális fegyverkereskedelem felerősödése – tömegpusztító fegyverek,
- ivóvíz és élelmiszerlánc biztonságának megóvása.³²

Ezek mind olyan területek, amelyekben a terroristák (esetleg ellenséges államok) potenciális célpontot láthatnak, ezért mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a terrorcselekmények megelőzésre, a terrorcsoportok felderítésre és felszámolásra, a védelmi képességek megerősítésre kerüljenek.³³

Ennek érdekében a polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatok főbb feladata, hogy információt szerezzenek a tömeges migrációhoz kapcsolódóan a kibocsátó országokról, az ottani gazdasági, politikai, társadalmi helyzetről, feltérképezzék a migrációs és embercsempész útvonalakat, szervezett bűnözést. A rendvédelmi és katonai erők főbb feladatai a határ műszaki biztosítása, ellenőrzés, járőrözés, Magyarország területére jogosulatlanul belépők feltartóztatása.³⁴

A Magyar Honvédségnek interoperábilis képességekkel kell rendelkeznie. Az országvédelem és nemzetközi válságkezelés mellett alkalmasnak kell lennie a migráció okozta válsághelyzet, valamint terrorveszélyhelyzet kezeléséhez történő hozzájárulásra, a hibrid támadások elhárítására szárazföldön, levegőben és kibertérben egyaránt.³⁵

³² NBS 124. pont

³³ NBS 99. pont

³⁴ RESPERGER (2018): i. m. p 38.

³⁵ NBS 135. pont

Összegzés

A terrorizmus világméretű problémát jelent a haderők és a nemzetbiztonsági szolgálatok részére. A megváltozott harci stratégiák megkövetelik, hogy a hadseregek hálózatalapúan működjenek a válságkezelés során, mivel csak így lehet sikeresen felvenni a harcot a sejtyszerűen működő terrorista csoportokkal.

A hálózatalapú működés megköveteli a valós idejű információáramlást, az információk kimagasló értékelését és az azonnali reagálás lehetőségét. Mindez csak akkor tud megvalósulni, ha a rendszerek védettek a kibertámadások ellen, és megakadályozzák az információk külső módosítását.

Az ellenség legyőzése nem csak fizikailag, hanem virtuálisan is meg kell, hogy történjen, mivel az internet, a közösségi média és egyéb platformok segítségével a terrorizmusellenes erők versenyt futnak a lakosság figyelmének és tudatosságának megszerzésért. Tekintettel arra, hogy akár olyan erős propagandát is használhatnak a terrorista csoportok, mint nagyobb államok vagy nagyobb gazdasági szereplők. A különbség az, hogy amíg az államok leginkább a saját polgáraikat akarják propagandájukkal befolyásolni, vagy másik állam stabilitását akarják szétzúzni, addig a terroristák a Föld összes országában akarnak követőket, támogatókat találni. A terrorizmus fenntartásához, bármennyire is olcsó a hagyományos haderőhöz képest, az apparátusát fizetni kell, és bevételekre is van szükség. Az ISIS esetében a pénzszerzés a támogatásokon felül kivetett adó formájában is történt.

A tömeges migráció veszélye kettős. Egyrészt társadalmi problémákhoz vezethet a bevándorlók kontrollálatlan bejövetele (vallási, nyelvi, etnikai, szociális különbségek), másrészt biztonságpolitikai kockázatot is rejt magában. Az ISIS visszaszorulását követően az ott szolgáló katonák (zsoldosok) igyekeznek vissza/beszivárogni Európába, ahol adott esetben további terrorcselekményeket hajthatnak végre.

Szerencsére Magyarország nem célpontja a terroristáknak. A nemzetbiztonsági szolgálatok feladata, hogy felderítsék, megelőzzék a lehetséges terrorcselekményeket, nemcsak hazánkra vonatkozóan, hanem más országok szolgálataival együttműködve információmegosztással segítsék az ő munkájukat is. A magyar haderő feladata pedig, hogy készen álljon a lehetséges beavatkozásokra belföldön és a missziókban egyaránt.

Felhasznált irodalom:

- ABLAKA Gergely – HÁDA Béla: Az afganisztáni válság regionális perspektívából I.; NKE Stratégiai és Védelmi Kutatóközpont Elemzések, 2012/3.,
- BODA József – DOBÁK Imre: Titkosszolgálatok fejlődése – technikai szemmel. Nemzetbiztonsági Szemle, Különlenyomat, 2016/4.

- Civil Liberties, Justice and Home Affairs A7-0139/2014. számú jelentés; <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0139+0+DOC+XML+V0//HU> (Letöltés ideje: 2020. 04. 28.)
- CRILE George: Charlie Wilson háborúja; Ekren Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008.
- CZINER Zoltán: A tömeges adatgyűjtés kérdései.; Nemzetbiztonsági Szemle, 2019/1.
- DÁVID Ferenc: Történeti visszatekintés a magyar titkosszolgálatokra; In: RESPERGER István: Nemzetbiztonsági alapismeretek; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- FÁBIÁN Péter: A Terrorelhárítási központ Létrehozásának jelentősége a Rendőrség terrorelhárító feladatainak történelmi áttekintése tükrében; Rendőrségi tanulmányok, 2019/2.
- GLADWELL, Malcolm: Ösztönösen; HVG Kiadó, 2010.
- HAIG Zsolt: Információs műveletek a kibertérben; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- HARARI, Yuval Noah: 21 lecke a 21. századra; Central Kiadói Csoport, Budapest, 2019.
- KELMAN, Herbert C.: Compliance, identification, and internalization: Three processes of attitude change; Journal of Conflict Resolution, 1958. Vol. 2, No. 1. https://scholar.harvard.edu/hckelman/files/Compliance_identification_and_internalization.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 01.)
- KOBIE Nicole: The complicated truth about China's social credit system; Wired, 2019. 06. 07. <https://www.wired.co.uk/article/china-social-credit-system-explained> (Letöltés ideje: 2020. 05. 01.)
- MARAS, Marie-Helen: A terrorizmus elmélete és gyakorlata; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2016.
- MCCHRISTAL, Stanley – COLLINS, Tantum – SILVERMAN, David – FUSSEL, Chris: A csapatok csapata; HVG Kiadó, Budapest, 2016.
- RESPERGER István: A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége – biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések; In.: RESPERGER István (Szerk.): Nemzetbiztonsági alapismeretek; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- RESPERGER István: Az aszimmetrikus hadviselésre adható válaszok; Honvédségi Szemle, 2017/1.
- RESPERGER István: Terrorista szervezetek, módszerek, eljárások; Szakmai Szemle, 2018/2.
- RITECZ György: A terrorizmus és a migráció viszonya a számok alapján, Acta Humana 2016/5.

- SHAH Julie – SHAH Neel: Fighting Coronavirus with Big Data., Havard Business Review, 2020.04.06. <https://hbr.org/2020/04/fighting-coronavirus-with-big-data> (Letöltés ideje: 2020. 06. 20.)
- TÓTH Zoltán Balázs: Az Iszlám Állam online térhódítása; Nemzetbiztonsági Szemle, Különlenyomat, 2016/4.
- ZENKO Micah: Millennium Challenge: The real story of a corrupted military exercise and its legacy; War on the rocks, 2015. 11. 05. <https://warontherocks.com/2015/11/millennium-challenge-the-real-story-of-a-corrupted-military-exercise-and-its-legacy/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 30.)
- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (NBS)
- 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról

Bevezetés

A második világháború vége óta az olasz külpolitika egyik sarokkövét a mediterrán kapcsolatok alkotják. A térségben a gyarmati időszak óta hagyományosan a líbiai olasz szerepvállalás a legerősebb politikai, gazdasági és katonai szempontból is, ami tükrözi a Líbiához fűződő olasz érdekeket. Olaszország líbiai érdekeit három fő csoportra különíthetjük el: 1.) a stabil gazdasági kapcsolatok megőrzése és a két ország közti kereskedelmi forgalom bővítése; 2.) a Líbiából szállított kőolajon és földgázon keresztül az olaszországi energiabiztonság garantálása és annak diverzifikálása, valamint az Oroszországtól való energiafüggőség csökkentése; 3.) a Földközi-tengeren keresztül Olaszországba irányuló illegális migráció megállítása, ezzel a nemzetközi terroristacsoportok európai kontinensre jutásának megelőzése.

A tanulmány röviden áttekinti a mediterránizmus, mint olasz külpolitikai stratégiai irány háttérét, az olasz energiafüggőség főbb jellemzőit, majd megvizsgálja az olasz-líbiai kapcsolatokat energetikai szempontból.

Mediterránizmus, mint az olasz külpolitika egyik hagyományos iránya

1945 után Olaszország gazdaságilag, politikailag és katonailag is meggyengült, így erős külső szövetségesekre volt szüksége a demokratikus intézmények működéséhez, és az ország külső biztonságának garantálásához, ezt a nyugati szövetségi rendszertől kapta meg. Az olasz külpolitika fokozatosan három kör köré épült fel: atlantizmus, europaizmus és mediterránizmus, amelyek közt a gyorsan változó kormányok igyekeztek egyensúlyt teremteni. Az olasz külpolitikai stratégia alapelképzelése az volt, hogy az ország egyik körön belüli pozícióját a másik két körön belül elfoglalt helye fogja megerősíteni: a Washingtonnal való szoros kapcsolatok arra (is) szolgáltak, hogy növeljék Olaszország súlyát és hitelét mind a kialakuló európai integráción belül, mind az arab fővárosokban. Ezzel párhuzamosan az arab fővárosokban való viszonylagos elfogadottsága az USA és az európai partnerek számára is előny volt.¹ A kilencvenes évek elejétől létrejövő ún. második köztársaság alatt a korábbi évtizedekben kialakult külpolitikai stratégiai keret fennmaradt, az azon belüli súlypontok elsősorban az aktuális kormánykoalíciótól függtek.² A mediterrán térség, mint stratégiai irány, visszatérő jelleggel prioritásként szerepel a külpolitikai, a biztonság- és védelempolitikai, valamint a nemzetbiztonsági, stratégiai jellegű dokumentumokban. 2008-ban elkészült a *2020 jelentés – a külpolitika választásai* címmel, ami gyakorlatilag nem

¹ ANDREATTA, Filippo: Italian Foreign Policy: Domestic Politics, International Requirements and the European Dimension; Journal of European Integration, 2008/1. p. 172.

² MOLNÁR Anna: Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai; Felderítő Szemle 2018/3. p. 91.

hivatalos külpolitikai stratégiaként is felfogható, ebben az atlantizmus és europaizmus, mint hagyományos irányok mellett a mediterránizmus egy olyan térségként jelenik meg, ahol Olaszországnak önálló fellépésre való képességet kell kialakítania, hiszen ez az a terület, ahonnan a legnagyobb kihívások érik az országot az energiabiztonság, a terrorizmus elleni harc, és az illegális bevándorlás terén.³ A 2015-ben elfogadott, rövid- és középtávú védelempolitikai stratégiaként szolgáló Fehér Könyvben (Libro Bianco)⁴, valamint az évente elfogadott hároméves programokban⁵ is Olaszország geostratégiai prioritásként kezeli az euro-atlanti, az euro-mediterrán, és a közel-keleti térségeket. Ezek közül az első a NATO-ENSZ-EU jelentette biztonsági triád keretében folytatott nemzetközi szerepvállalásként és biztonsági hálóként, a második kettő inkább kihívásként jelenik meg, amelyek kezelése érdekében az olasz hadsereg az államhatárokon belül és a válságövezetekben is megfelelő kapacitásokkal kell, hogy rendelkezzen. A stratégiai irányok első helyén az euro-mediterrán térség található, ami az említett olasz külpolitikai és védelmi stratégiai dokumentumok alapján egy olyan nyílt geopolitikai térségként értelmezendő, ahol a Száhel-térségben, az Afrika-szarván és a Perzsa-öböl országában lejátszódó folyamatok és válságok hatása kumulálódik, a Földközi-tenger déli partjáról pedig közvetlenül érinti Olaszországot is, ahogy ez a közép-mediterrán útvonalon érkező migráción keresztül egyértelműen megmutatkozik. Gyakorlatilag az összes fontosabb külpolitikai, védelmi stratégiai dokumentum, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok éves jelentései külön kiemelik Líbiát, mint a térség olasz szempontból legfontosabb államát, amely a történelmi okok mellett biztonsági és energiabiztonsági okokból is stratégiai prioritás az olasz kormányok számára. A mediterrán térség stabilitásának növelése Olaszország stratégiai érdeke, ez az a térség, ahol olyan képességekkel kell rendelkeznie az olasz hadseregnek, hogy akár többnemzeti, koalíciós erők vezetését is fel tudja vállalni.⁶ A Földközi-tenger déli partvidéke az olasz hírszerzés (Agenzia informazione e sicurezza esterna, AISE) számára kiemelt hírszerzési irány a fenti okok következtében. A szolgálatok 2018-as parlamenti jelentése alapján, térségekre lebontva az AISE a legtöbb kormányzati tájékoztató anyagot az észak-afrikai

³ DASSÙ, Marta – MASSARI, Maurizio (Szerk.): Rapporto 2020 – Le scelte di politica estera; Unità di analisi e di programmazione, Ministero degli Affari Esteri, pp 5-6. http://www.esteri.it/mae/doc/Rapporto2020_SceltePoliticaEsteri_090408.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 29.)

⁴ Ministero della Difesa: Libro bianco della Difesa, 2015, https://www.difesa.it/Primo_Piano/Documents/2015/04_Aprile/LB_2015.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 03.)

⁵ Hivatalos nevén Documento Programmatico Pluriennale (DPP), amelyek célja, hogy a stratégiai irányok kijelölésével meghatározza a fegyveres erők operatív szükségleteit, beleértve a képességfejlesztés irányait, a fegyverkezési programokat, mellérendelve a tervezett pénzügyi kiadásokat. Ministero della Difesa: Documento Programmatico per la Difesa per il triennio 2019-2021, 2019, [https://www.difesa.it/Content/Documents/Documento_Programmatico_Pluriennale_\(DPP\)_2019_2021_digit.pdf](https://www.difesa.it/Content/Documents/Documento_Programmatico_Pluriennale_(DPP)_2019_2021_digit.pdf) (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

⁶ MOLNÁR Anna: Olaszország hozzájárulása a közös biztonságához; Grotius, 2009, pp. 1-25. http://www.grotius.hu/doc/pub/MOJMFS/2009_18_moln%C3%A1r%20anna.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 01.)

térségről készítette, az éves jelentések visszatérő jelleggel Líbiát jelölik meg, mint a térség legfontosabb államát Olaszország számára.⁷

Olaszország és a mediterrán térség energetikai szempontból

Energiabiztonság alatt egy olyan állapotot értünk, amelyben egy nemzet, annak minden állampolgára és vállalkozása az előrelátható jövőben elegendő energiaforráshoz jut hozzá, méltányos áron, az ellátás megszakításának számottevő veszélye nélkül.⁸ A hidegháború végével, a gazdasági, környezeti, szociális kihívások nemzeti biztonság értelmezési keretébe való integrálásával párhuzamosan egyértelművé vált, hogy az energia politikai kérdés, így az energiabiztonság kérdése biztonságiasodott és átpolitizálódott.⁹ Az energiabiztonság garantálása egy belső, technika megközelítés helyett külső dimenziót kapott, előtérbe kerültek az exportáló országokkal való külkapcsolatok és a geopolitikai szempontok, ez az energiahordozókkal gyengén ellátott, importfüggő Olaszország külpolitikájában is hangsúlyos elem lett. Politikailag az energiaellátás biztosítása kölcsönös érdekek meglétét igényli egyenlő felekként fellépő exportőrök és fogyasztók között. A külpolitika épp ezért egyre fontosabb szerepet játszik az energiapolitikában. Líbia esetén ez fordítva is igaz: az állami olajvállalat, az ENI (*Ente Nazionale Idrocarburi*) fontos szerepet játszik a külpolitikai érdekérvényesítésében, mert amíg Olaszország befolyása csökkent az „Arab tavasz” óta, az ENI megőrizte vezető pozícióját.

Az energetika kérdése meghatározó a mediterrán térség politikai és gazdasági kapcsolataiban, jelentősen hozzájárul a régió biztonsági folyamainak alakulásához is. Egyrészt a Földközi-tenger medencéje csomóponti szerepet tölt be a Perzsa-öbölből, Oroszországból és a Kaszpi-tenger térségéből az európai, amerikai és ázsiai piacokra érkező (cseppfolyós) földgáz- és kőolajtranzit szempontjából, másrészt a terület stratégiai fontosságú az észak-afrikai szénhidrogén-kitermelő (?) országok és a dél-európai fogyasztók közötti, régióon belüli kereskedelem szempontjából.¹⁰ A

⁷ Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica: Relazione annuale; 2018. p. 17. <https://www.sicurezzanazionale.gov.it/sisr.nsf/wp-content/uploads/2019/02/Relazione-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 24.)
Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica: Relazione annuale; 2019. <https://www.sicurezzanazionale.gov.it/sisr.nsf/wp-content/uploads/2020/03/RELAZIONE-ANNUALE-2019-4.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

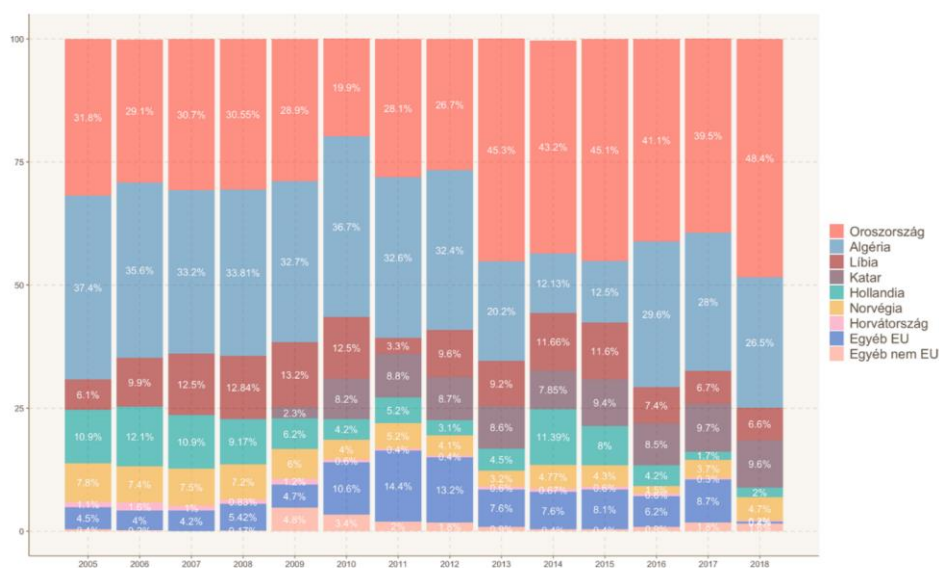
⁸ BAHGAT, H.: Europe's energy security: Challenges and Opportunities; *International Affairs*, 2006/5. p. 965.

⁹ A hetvenes évek válságai után egy olyan nyugodtabb időszak köszöntött be, ahol viszonylag alacsony áron biztosítva volt a bőséges energiaellátás, és a nagyobb kitermelő régiókban a nemzetközi környezet is relatíve nyugodt volt. Ennek hatására számos nyugati ország privatizálta a nemzeti olajvállalatát, illetve olyan piaci mechanizmusokat vezetett be, ami azt a meggyőződést tükrözte, hogy az energia nagyon hasonló egy áruhoz vagy egy szolgáltatáshoz. Lásd: VARVELLI, Arturo: Le strategie di politica energetica dell'Italia; *Criticità interne e opportunità internazionali; Quaderni di Relazioni Internazionali*, num. XXII, aprile 2010. pp. 98-114.

¹⁰ SARTORI, Nicolò: Il Mediterraneo e la sicurezza energetica; In: MARRONE, Alessandro – NONES, Michele (Szerk): *La sicurezza nel Mediterraneo e l'Italia; Quaderni IAI*, 2015, p. 53., http://www.iai.it/sites/default/files/iaiq_15.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 19.)

térség észak-afrikai államai közül történelmileg Algéria, Egyiptom és Líbia a fő kőolaj- és földgázexportálók, évtizedek óta járulnak hozzá az európai országok energiabiztonságának fenntartásához.

Bár Olaszországban a belföldi kőolaj- és földgázkereslet évtizedek óta csökkenő tendenciát mutat, az ország nem rendelkezik elegendő energiaforrással, átlagos energiafüggősége 83% körül van (szemben az uniós 55%-os átlaggal), az energiamix legnagyobb részét (54%, ez kétszerese az uniós átlagnak) a földgáz alkotja. A földgáz tekintetében Olaszország az európai átlagnál (kb. 70%) jóval magasabb mértékben függ az importtól, 90% feletti a függőség. A földgázszállító partnerországok megválasztását jelentősen befolyásolja a gázvezetékekhez való kötöttség, és bár a cseppfolyósított földgáz tankerhajókon történő importálása növeli a választási lehetőségeket, és a földgázimport földrajzi diverzifikációjának fokozását is lehetővé teszi, az LNG import aránya a földgázimporton belül alacsony, 2017-ben még 12% alatt volt.¹¹

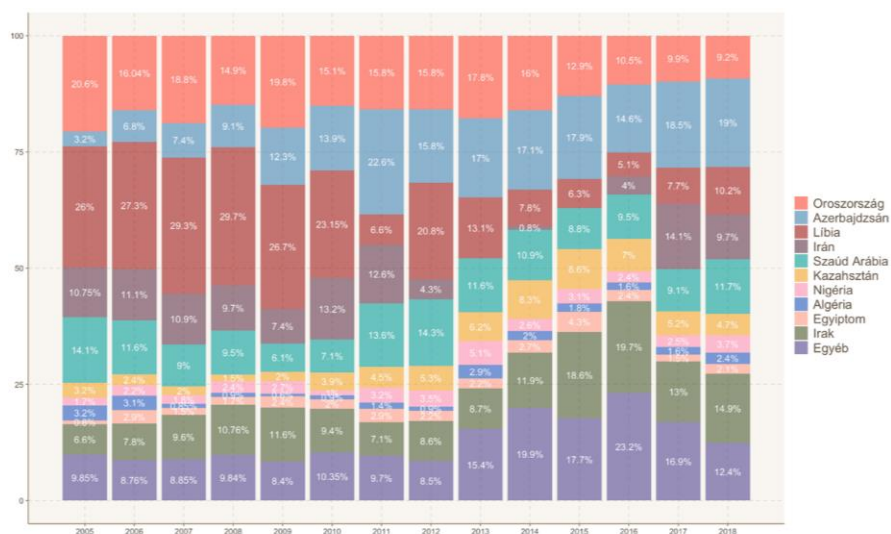
1. ábra: Az Olaszországba exportált földgáz ország szerinti megoszlása 2005-2018¹²

A földgázellátás kapcsán (1. ábra) kiemelendő a növekvő függés Oroszországtól (2018-ban 48,4%), és bár a Líbiából érkező földgáz aránya mindig kisebb volt, mint a kőolaj aránya, a földgázszállítás sem érte el az „Arab tavasz” előtti szintet. A líbiai földgáz exportálása csővezetéken (Greenstream) történik,

¹¹ SRM: MED & Italian Energy Report 2019., Energy sources, flows and strategies of Italy between Europe and the Mediterranean; p. 71., 93. https://www.sr-m.it/wp-content/uploads/2019/04/abstract_ENEMED_19_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 23.)

¹² Forrás: Ministero dello Sviluppo Economico: Analisi e statistiche energetiche a minerarie – Gas naturale, importazioni alapján saját szerkesztés. https://dgsaie.mise.gov.it/gas_naturale_importazioni.php, (Letöltés ideje: 2020. 03. 26.)

kizárólag Olaszországba, hiszen az egyetlen LNG cseppfolyósító üzem (Marsa al-Bregaban) 2011 óta nem működik.¹³

2. ábra: Az Olaszországba exportált kőolaj ország szerinti megoszlása 2005-2018¹⁴

Ahogy a 2. ábrán is látható, az „Arab tavasz” előtt Líbiából érkezett a legtöbb kőolaj Olaszországba, a teljes export több mint egynegyede, ez azonban 2011-ben jelentősen lecsökkent. Bár Kadhafi-halála után, 2011 végén és 2012-ben úgy tűnt, konszolidálódik a líbiai helyzet, ismét növekedett a Líbiából érkező kőolajexport aránya (kb. 20,8%-ra), azonban a líbiai belső konfliktusok elhúzódásával, a konfliktus proxysodásával párhuzamosan ismét csökkent, és az „Arab tavasz” előtti időszakot azóta sem tudja megközelíteni. Az így kieső exportot Olaszország főként azeri, iráni és szaúd-arábiai olajjal igyekszik pótolni, de az „Arab tavasz” óta kétszeresére nőtt az Irakból exportált olaj aránya is

Ahogy a két statisztika mutatja, a kőolaj és a földgázimport forrásait alapvetően sikeresen diverzifikálja Olaszország, hiszen más országokhoz hasonlóan energiabiztonsági stratégiája is egy N-1 modellen alapul, amelynek lényege, hogy egy fontosabb, Olaszországba exportáló ország „kiesését” is hosszabb ideig képes pótolni. A sikeres diverzifikáció szempontjából fontos, hogy a legnagyobb importőr országok geopolitikailag különböző területeken fekdjenek, ez a kőolajellátás szempontjából nagyjából megvalósul (Azerbajdzsán/Irak, Szaúd-Arábia/Líbia), és bár a négy legnagyobb földgázszállító ország három geopolitikai területen fekszik (Oroszország/Algéria, Líbia/Katar), Oroszországtól és Algériától függ az olasz földgázimport kétharmada.¹⁵

¹³ MED & Italian Energy Report 2019. i. m. p. 107., 121.

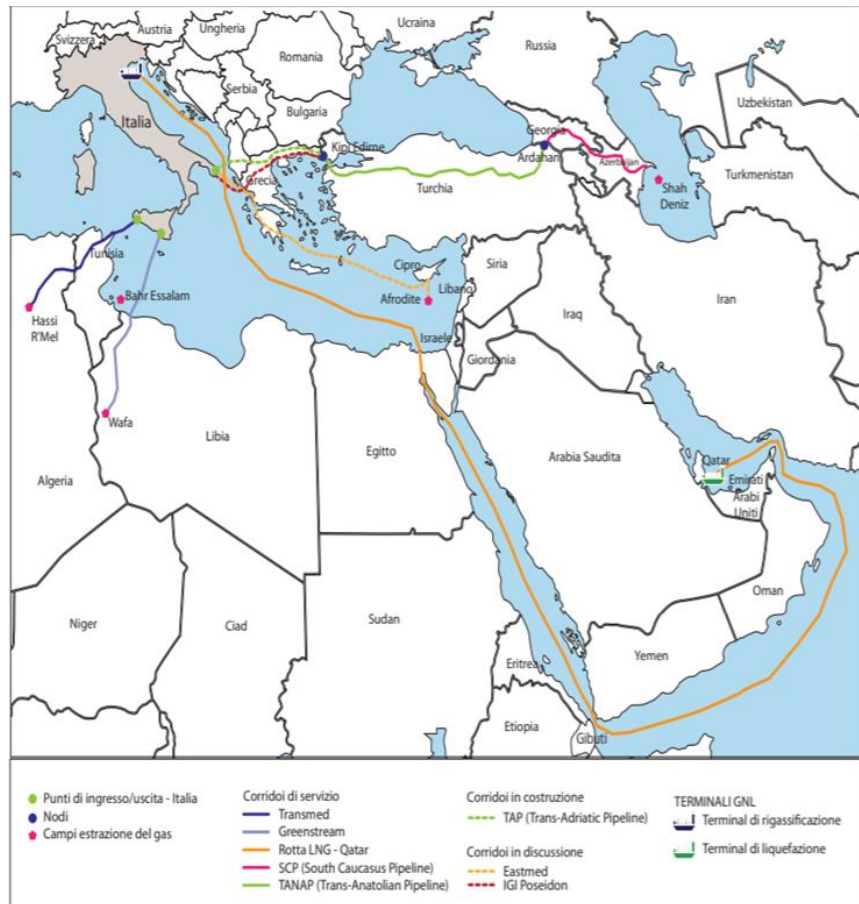
¹⁴ Forrás: Ministero dello Sviluppo Economico: Analisi e statistiche energetiche a minerarie – Gas naturale, importazioni alapján saját szerkesztés. https://dgsaie.mise.gov.it/gas_naturale_importazioni.php, (Letöltés ideje: 2020. 03. 26.)

¹⁵ MED & Italian Energy Report 2019. i. m. pp. 70-73.

2011 óta a líbiai belső instabilitás következtében a kőolajszállítmányok mennyisége változó volt, de ezt más forrásból (pld. Szaúd-Arábia, Azerbajdzsán) megfelelően tudták pótolni az olasz importőrök. Bár 2011 után némiképp megnőtt a líbiai kőolaj ára – tovább fokozva Olaszország egyébként is súlyos gazdasági problémáit –, ez annak a következménye volt, hogy a térség eseményei a nemzetközi olajárakat bolygatták fel, nem pedig az olasz import árát. Ezzel ellentétben a földgázimport pótlása nehezebb, mert ez fix import-struktúra meglétét igényli (az LNG-import egyelőre a teljes földgázszükséglet töredékét fedezi csak), de ahogy ez a statisztikában is látszik, az észak-afrikai földgázimport kevésbé volt kitéve a térség szocio-politikai instabilitásának és biztonsági fenyegetéseinek, mint a kőolaj.¹⁶

Olaszország energiabiztonsága szempontjából az észak-afrikai régió fontos szerepet tölt be, hiszen a térség államai a kőolajexport kb. 16-17%-át, a földgázexport kb. 32-33%-át biztosítják Olaszországnak, az észak-afrikai államok számára pedig Olaszország egyrészt fontos gazdasági felvevőpiac, másrészt pedig az olasz vállalatok know-how transzferje és fejlesztései hozzájárulnak a vegyipar, és általánosságban a gazdaság fejlődéséhez. Róma számára energetikai szempontból a Földközi-tenger déli partján fekvő államok közül Algéria és Líbia a legfontosabb partner. Bár Algéria több kőolajat és földgázt exportál, a történelmi múlt (gyarmatosítás) és az Olaszországba áramló migráció miatt az olasz-líbiai kapcsolatok az elsődlegesek külpolitikai és nemzetbiztonsági szempontból is.

¹⁶ VILLA, Matteo: In for the Long Haul: Italy's Energy Interests in Northern Africa; ISPI Online, 2016. <https://www.ispionline.it/it/publicazione/long-haul-italys-energy-interests-northern-africa-15198> (Letöltés ideje: 2020. 03. 19.)

3. ábra: Olaszország gázellátása a mediterrán térségben¹⁷

Ahogy azt a 3. ábra mutatja, Algériából Tunézián keresztül megy a Transmediterrán (Transmed) gázvezeték, amely az algériai olajmezőket köti össze Mazara del Vallóval (Szicília), évi 30 milliárd köbméteres kapacitásával európai szinten az egyik legjelentősebb vezeték.¹⁸ Ehhez hasonlóan, a Szicíliai-csatornán halad át a Földközi-tenger leghosszabb vezetéke, az 520 km hosszú Greenstream, ami a líbiai Wafa és Bahr Essalam olaj- és gázmezőkről indulva évi 8 milliárd köbméter földgázt szállít Olaszországba a szicíliai Gelánál csatlakozva az olasz nemzeti hálózatba.¹⁹ Ezt az infrastruktúrát – és ezáltal közvetlen Olaszország energiabiztonságát – sebezhetővé teszi a térség politikai instabilitása, ami Líbia esetében jelenti a legnagyobb problémát, elég csak a Greenstream tevékenységének

¹⁷ Forrás: Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica 2019. i. m. p. 69.

¹⁸ Transmed: Gas Transportation System; https://www.transmed-spa.it/sistema_di_trasporto.php?lingua=2 (Letöltés ideje: 2020. 03. 19.)

¹⁹ ENI: Fact Book; 2018. p. 69. <https://www.eni.com/assets/documents/documents-en/Fact-Book-2018-eng.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 19.)

2011-es, kb. nyolc hónapig tartó, ideiglenes felfüggesztésére²⁰ gondolni: a 2010-ben kb. 9400 millió köbméter gáz érkezett Líbiából Olaszországba, 2011-ben csak 2239 millió (lásd 3. ábra).

A líbiai kőolaj és földgáz csak töredékét teszi ki a globális energiatermelésnek, de a nagyméretű, még feltáratlan kőolajmezők²¹, a líbiai kőolaj minősége és annak alacsony kitermelési költsége, valamint az európai piacokhoz való közelsége globálisan is fontos szereplővé teszi Líbiát.²² Amennyiben a líbiai belső instabilitás²³ és kiszámíthatatlan politikai folyamatok következtében a líbiai kitermelés mértéke tovább csökkenne vagy teljesen leállna, az így keletkező kőolaj- és földgázhiányt is globális szinten jelentős árváltozás nélkül pótolni tudná a többi exportáló ország, ez különösen igaz a koronavírus járvány miatt összeomló olajárak, az OPEC+ együttműködés szétesése és az orosz-szaúdi árháború következtében. Líbia az ún. rentier state-ek közé sorolható, gazdasága és jóléte az energiahordozók exportjából származó jövedelemtől függ. A központi bevételek 96%-a az energiahordozókból származik, ez adja a teljes líbiai export 98%-át.²⁴ Olaszország a térség többi

²⁰ U.S. Energy Information Administration: Country Analyses Brief: Libya; 2014. p. 12. http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2014/EIA_Country_AnalysisBrief_Libya_25nov2014.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

²¹ Líbia 2,3 millió hordós kitermelési kapacitással rendelkezik, itt található Afrika legnagyobb kőolajtartalékai (kb. 48,4 milliárd hordó), ez a világ kilencedik legnagyobb kőolajtartalékkal rendelkező országa. Míg a Kadhafi-korszakban a kitermelés átlagosan kb. 1,65 millió hordó/nap volt (de a hetvenes években a 3 millió hordó/napot is elérte), a rezsim összeomlása után ez ideiglenesen 200.000 hordó/napra csökkent le, ez az olajbevételek drasztikus csökkenését vonta maga után. Lásd: SERRAO, Giandomenico: Qual è il reale peso della Libia dal punto di vista energetico nell'area del Mediterraneo; AGI, 2018. 09. 11. https://www.agi.it/blog-italia/energia-e-sostenibilita/libia_petrolio-4366439/post/2018-09-11/ (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)

²² SARTORI, Nicolò: La crisi libica e il legame energetico con l'Italia; Affari Internazionali, 2011. <https://www.affarinternazionali.it/2011/02/la-crisi-libica-e-il-legame-energetico-con-litalia/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 03.)

²³ 2011 vége óta nincs weberi értelemben vett központi főhatalom Líbiában. Ekkor egy ideig úgy tűnt, hogy a felkelők ernyőszervezeteként megalakult Nemzeti Átmeneti Tanács (National Transitional Council) stabilitást hozhat, ám 2014-től, az ún. második líbiai polgárháború kitörésétől kezdve az ország újra káoszba süllyedt. 2014 nyara óta a politikai hatalom három centrum körül csoportosul, azonban ténylegesen – az egyik hatalmi központ gyengesége miatt – két rivális kormány között oszlik meg: a tripoli és tobruki kormány között. Az egyik hatalmi központ a nemzetközi közösség által elismert tripoli egységkormány, amelyet Fajez al-Szarrádzs vezet, ez azonban lényegében sem a fővárost, sem a polgári és katonai értelemben vett közigazgatási rendszert nem tudja ellenőrzése alatt tartani. A másik hatalmi központnak az ország keleti részében, Tobrukban és Baydában székelő hatóságokat tekinthetjük, amelyek az önmagát anti-islamistaként definiáló Kalifa Haftar tábornok szövetségesei, aki a Líbiai Nemzeti Hadsereg (Libyan National Army, LNA) kelet-líbiai bázissal mára az ország nagy részét ellenőrzése alatt tartja. Bár Haftar hatalmát a nemzetközi közösség hivatalosan nem ismeri el, a gyakorlatban a líbiai befolyásukat növelni kívánó államok számára kikerülhetetlen a Haftarral való tárgyalás. Haftar 2019 áprilisában támadást indított Tripoli ellen, azóta az ország legnagyobb részét ellenőrzése alatt tartja.

²⁴ QualEnergia: Rapporti Libia-Italia, il peso di gas e petrolio; 2016. <https://www.qualenergia.it/articoli/20160308-rapporti-libia-italia-il-peso-di-gas-e-petrolio/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

államánál jóval kitettebb a líbiai instabilitásnak. 2010-ben Líbia az olasz kőolajimport 23,15%-át, és a földgáz 12,5%-át biztosította Olaszországnak. Az ENI volt a legnagyobb külföldi olajvállalat Líbiában, itteni kőolaj- és földgáz kitermelése (kb 244.000 millió hordó/év) globális tevékenységének kb. 14%-át tette ki.²⁵

Év	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Mennyiség (millió km ³)	9401	2239	6469	5705	6513	7080	4840	4641	4466

4. ábra: Líbiából Olaszországba exportált földgáz mennyisége 2010-2018²⁶

Ahogy az ábrán is látható, a Líbiából exportált földgáz sosem érte el az „Arab tavasz” előtti mennyiséget, de az elmúlt években nagyjából stabilizálódott annak mennyisége. Amíg a líbiai helyzet nem rendeződik, nem várható, hogy a líbiai kitermelés – így az Olaszországba irányuló export – nagyságrendileg növekedjen. Bár az energiaellátás diverzifikálva van, a Líbiából érkező kőolaj- és földgázimport szünetelése esetén – főként a földgázszektorban – Olaszország jobban ki lenne téve az orosz-ukrán konfliktusnak, valamint az algériai és tunéziai²⁷ instabilitásnak is. Pont ez a bizonytalanság készítette/készíti az országot egyrészt a diverzifikálásra (Irak, Azerbajdzsán, Oroszország), másrészt geopolitikailag Líbia stabilitásának előmozdítására.²⁸

Az ENI Líbiában

Az ENI jelenleg 67 országban van jelen, forrásainak 52%-a Afrikában található. A líbiai kitermelés 45%-át végzi, ez az ENI globális tevékenységének 16%-át teszi ki.²⁹ Hat koncessziós területen folyik a kitermelés a Földközi-tengeren és a szárazföldön, főként az ország nyugati részében. Az onshore koncessziók a következők: Area A (korábbi 82. sz. koncesszió, ENI részesedése 50%); Area B, korábbi 100. sz. koncesszió, Bu-Attifel mező) és a NC 125 Blokk (ENI részesedése 50%); Area E, (El Feel mező, ENI érdekeltsége 33.3%); Area F, 118. Blokk, ENI részesedése 50%); Area D (NC 169 Blokk, ENI 50%). Az offshore koncessziók a következők: Area C, (Bouri olajmező, ENI részesedése 50%); Area D (NC 41 Blokk) (lásd 5. ábra).

²⁵ SARTORI (2011): i. m.

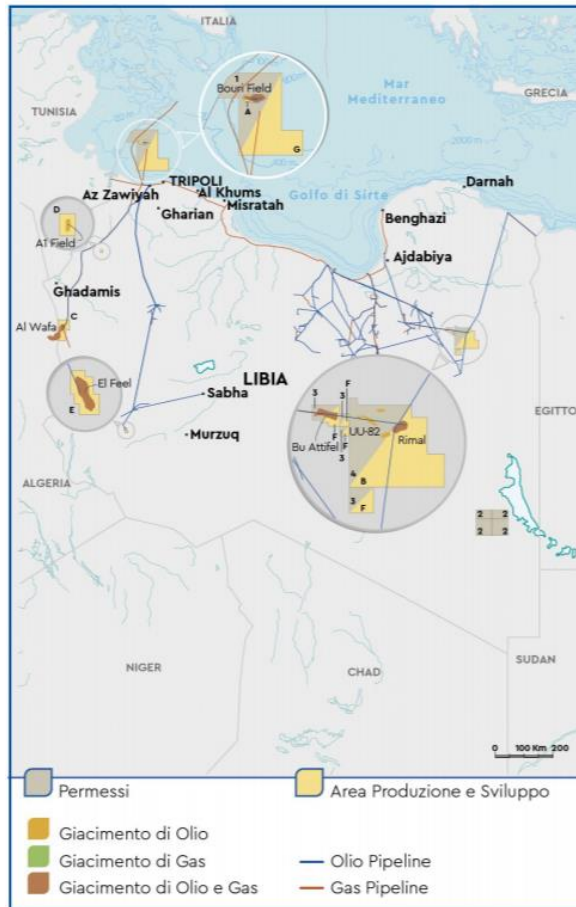
²⁶ Forrás: Statista: Volumes of gas imported from Libya to Italy from 2020 to 2018; <https://www.statista.com/statistics/807120/volumes-of-natural-gas-imported-from-libya-to-italy/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 29.)

²⁷ Ezek az országokon mennek keresztül az Olaszország ellátása szempontjából fontos vezeték.

²⁸ BRESSAN, Matteo: Sicurezza nazionale ed energetica. Perché per l'Italia la posta in gioco in Libia è alta; Formiche, 2019. <https://formiche.net/2019/04/libia-sicurezza-energia-posta-in-gioco/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)

²⁹ GALEAZZI, Goffredo: L'Italia e il grande gioco del petrolio; Il Manifesto, 2020. <https://ilmanifesto.it/litalia-e-il-grande-gioco-del-petrolio/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 15.)

Az ENI líbiai tevékenységét hosszútávú, ún. EPSA-szerződések biztosítják, ezek 2038-ig szavatolják a C, 2041-ig az E, 2042-ig az A és a B, 2043-ig pedig a D terület kitermelését.

5. ábra: Az ENI líbiai érdekeltségei³⁰

A líbiai belpolitikai instabilitás hatása az olasz-líbiai energetikai kapcsolatokra

2014-ben tört ki az ún. második líbiai polgárháború, azóta a rivális líbiai hatóságok egymás ellen küzdenek a líbiai nemzeti olajvállalat, a NOC (*National Oil Company*) formális ellenőrzéséért, de a vállalat máig megmaradt a – egyébként szinte semmilyen hatalommal nem rendelkező – Tripoli-egységkormány irányítása

³⁰ Forrás: Allegato al Fact Book 2018, Mappedei paesi d'attività; <https://www.eni.com/assets/documents/EandP-Mappedei-Paesi-di-Attivita-Fb2018-ita.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 15.)

alatt, hasonlóan a Líbiai Nemzeti Bankhoz, ahova áramlik az összes kőolaj- és földgázbevétel, bár a kitermelhető olajmezők kb. 80%-a a Haftar ellenőrzése alatti Szirte-i medencében található. Haftar egy ideig próbálkozott egy alternatív, Bengázi székhelyű NOC létrehozásával, ezt azonban a nemzetközi közösség nem ismerte el legitimként, ennek következtében hivatalosan olajat sem tudott adni, így végül „egyesült” a Tripoli NOC-kal.³¹

2011 óta a belpolitikai instabilitás és a fegyveres konfliktusok közvetlenül érintették az olaj-infrastruktúrát, kitermelést, exportot, de paradox módon a NOC-nak és leányvállalatainak sikerült többé-kevésbé kimaradni ebből. Bár gyakran törték ki harcok rivális líbiai csoportok között az olajmezők, gázvezetékek, terminálok ellenőrzéséért, ezek a csoportok is általában törekedtek a NOC-kal való együttműködésre, a kitermelés és az export folyamatosságának biztosítására. A központi hatalom és a működőképes központi erőszakszervezetek hiánya miatt, valamint a milíciák számának robbanásszerű növekedése miatt az olajvállalatok (mind a NOC, mind a külföldi vállalatok, mind az ő vegyes tulajdonukban levő joint venture-ök) egyrészt nem számíthattak a líbiai állam védelmére, másrészt egyre nehezebben tudták garantálni a megfelelő biztonsági körülményeket a munkaerő és az infrastruktúrák védelmére.³² Ennek ellensúlyozására a líbiai érdekeinek és saját biztonságának biztosítása érdekében az ENI egyensúlyozni próbál(t) a helyi, rivális milíciák között. Ehhez ütőkártyaként használhatja azt, hogy a líbiai belső fogyasztásra kitermelt földgáz biztosításában az ENI kiemelt szerepet játszik, hiszen az ENI líbiai kőolaj és földgáz kitermelése biztosítja az elektromos energia kb. 80%-át mind Tripolitániában, mind Kirenaikában, az ENI jelenlétéből származó jövedelem így közvetetten hozzájárul a Tripoli és a Bengázi adminisztrációk fenntartásához is.³³

Az instabil líbiai belpolitikai helyzet ellenére azonban valószínűsíthető, hogy ha a harcok következtében más hatalmi központ (vagy kisebb dimenzióban más milíciák) venné is át az ENI érdekeltségébe tartozó olajmezők irányítását, az ENI folytatni tudná a tevékenységét, egyrészt mert annyira régóta van jelen Líbiában, hogy megfelelően beágyazódott már a helyi viszonyokba, másrészt pedig a líbiai állam rendkívüli módon függ az olaj- és földgázbevételektől.

Azonban, ha politikailag Olaszország „elveszíti” Líbiát, az ENI helyzete is megnehezülne. Mivel Olaszország riválisainál sokkal később reagált az „Arab tavasz” tüntetéseire, majd még akkor is csak a nemzetközileg elismert

³¹ BUONGIORNI, Roberto: Libia, colpita la sede della compagnia petrolifera nazionale; *Il Sole 24 Ore*, 2018. <https://www.ilsole24ore.com/art/libia-colpita-sede-compagnia-petrolifera-nazionale-AEgkjzpf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 03.)

³² BARLTROP, Richard: Oil and Gas in a New Libyan Era: Conflict and Continuity; *The Oxford Institute for Energy Studies*, 2019. p. 7. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Oil-and-Gas-in-a-New-Libyan-Era-Conflict-and-Continuity-MEP-22.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 04.)

³³ NEGRI, Alberto: Come perdere la Libia una seconda volta; *l'Antidiplomatico*, 2019. https://www.lantidiplomatico.it/dettnews-alberto_negri_come_perdere_la_libia_una_seconda_volta/82_33253/ (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)

egységkormányt támogatta, amikor már a többi külső szereplő³⁴ Líbiában kiépítette a kapcsolatait Haftarral, Olaszország számára nagyon érzékeny kérdés, ki fogja irányítani Líbiát. Tekintettel arra, hogy az Európába Líbiából érkező illegális bevándorlók 90%-a a Tripoli környéki partokról indul, valamint Tripolitániában van a líbiai olasz gazdasági érdekeltségek kb. 70%-a, és az ENI érdekeltségeinek nagy része is³⁵, Rómának a Tripoli egységkormányral való kapcsolatai jóval kiépítettebbek³⁶, mint a Haftarral való kapcsolatai. Haftar 2019-ben Líbia nagy részét ellenőrzése alá vonta, azóta Olaszország is a két líbiai hatalmi központtal próbál egyenlő kapcsolatot kialakítani, az ENI érdekeinek védelme is ezt indokolja.³⁷ Haftar esetleges teljes hatalomátvétele azzal a kockázattal járna Olaszország számára, hogy Haftar átrendezhetné a líbiai energiakitermelés piacát azzal, hogy a fő nemzetközi támogatói (pld. Egyiptom, Egyesült Arab Emírátságok, Franciaország) javára, az ENI kárára módosíttatja a meglévő szerződéseket³⁸, és őket preferálná az új koncessziók odaítélésénél is.

Haftar a szénhidrogén-lelőhelyek feletti ellenőrzést nemzetközi szinten is pozíciója befolyásolására használja. A 2019 áprilisában Tripoli ellen indított offenzívája új lendületet kapott 2020 elején, ekkor kb. 6 hét alatt elfoglalta Líbia déli részének többségét, beleértve a legnagyobb kőolajmezőt is (Sharara) és az ENI érdekeltségébe tartozó El Feel mezőt is, valamint zintáni szövetségesén keresztül megszerezte az ország legnagyobb földgázmezőjét (Wafa). Mivel a Szirti-medence keleti részét – ahol az ország kőolaj-kitermelésének kb. kétharmada folyik – eddig is Haftar és szövetségesei ellenőrizték, 2020 elején a GNA (nemzetközileg elismert egységkormány) már csak kb. 100.000 hordó/nap kitermelési kapacitású olajmezőket (Bouri és al-Jurf – offshore) ellenőriz.³⁹

³⁴ A líbiai nemzetközi jelenlétről bővebben lásd: MOLNÁR Anna – MOLNÁR Éva – TAKÁCS Lili – VECSEY Mariann: A nemzetközi jelenlét Líbiában 2011-től napjainkig; SVKI Elemzések, 2019/11.

³⁵ NEGRI, Alberto: Vi specchio chi festeggia (e chi si preoccupa) per l'avanzata di Haftar in Libia; Start Magazine, 2019. <https://www.startmag.it/mondo/vi-spiego-chi-festeggia-e-chi-si-preoccupa-per-l'avanzata-di-haftar-in-libia/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 25.)

³⁶ Pont ezek az érdekeltségek okozták Olaszország – Franciaországhoz és Nagy-Britanniához képest – megkésett reakcióját az „Arab tavasz” líbiai eseményeire. A római kormány tudta, amíg nem biztos Kadhafi bukása, addig nem lehet teljes mellszélességgel kiállni a rezsim ellen állást foglalva. Hiszen ha Kadhafi mégis megőrzi hatalmát, beláthatatlan következményekkel jár nem csak a migrációs nyomás, hanem az olasz gazdaság (lásd a líbiai tulajdont olyan stratégiai jelentőségű vállalatokban, mint az Unicredit, Finmeccanica), és energiabiztonság szempontjából is. 2011 februárjában egyáltalán nem volt világos, ki jöhet Kadhafi után, nem látszott az a releváns csoportosulás, amely ugyanazt a viszonylagos stabilitást tudta volna biztosítani Olaszországnak, amit Kadhafi.

³⁷ Energy Voice: Eni on living through the chaos in Libya; 2019. <https://www.energyvoice.com/oilandgas/africa/208641/eni-on-living-through-the-chaos-in-libya/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 03.)

³⁸ Ez nem azonnali veszélyt jelentene az ENI számára, mivel jelenlegi tevékenységét a már megkötött nemzetközi szerződések 2038-2043-ig biztosítják.

³⁹ KALEHSAR, Omid Shokri: Petro-politics in Libya; United World International, 2020. <https://uwidata.com/7452-petro-politics-in-libya/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 25.)

Közvetlenül a 2020 januárjában tartott berlini konferencia előtt Haftar erői megakadályozták a Sharara és El Feel mezők kitermelését, mivel blokkolták azt a vezetékot, ami a Földközi-tenger partjára, a Zawiyai finomítóba szállítja a kőolajat.⁴⁰ A líbiai szerepét erősíteni kívánó Olaszország szempontjából ez azért jelentős esemény, mert mind az ott található olajkutakat, mind az olajfinomítót az ENI és a NOC közös leányvállalata, a Mellitah Oil&Gas működteti. 2020 márciusában a NOC bejelentette, hogy január 17-e óta, mióta Haftar milíciái blokkolják a kitermelést, 3.276 milliárd dollár veszteséget szenvedtek, hiszen a kitermelés mértéke 1,2 millió hordó/napról kb. 91-108.000 hordó/napra csökkent,⁴¹ ez óriási zsarolási potenciált jelent Haftar számára.

Líbia rentier state mivolta miatt a központi hatalom (amennyiben ez a jelenlegi Líbia esetén értelmezhető fogalom) a jövőben is rá lesz szorulva az exportra. Ebből a szempontból az ENI közel hét évtizedes líbiai jelenléte során kialakított helyi kapcsolatrendszere és beágyazottsága, az ENI-hez köthető infrastruktúra (pld. Greenstream), valamint a tény, hogy az ENI a líbiai konfliktus során folyamatosan biztosította a belső fogyasztásra szánt földgáz kitermelését, megalapozza az ENI jövőbeli szerepét Líbiában. Ugyanezen indokok alapján az ENI fontos eszköz a pozitív olasz országimázs líbiai visszaállításához, amit korábban a gyarmati időszak tépázott meg, majd az, hogy Olaszország – bár nemzetközi koalíció részeként, de – részt vett a 2011-es katonai intervencióban.

A líbiai helyzet hatása Olaszország „mediterrán középhatalmi” törekvéseire

A Líbiával való energetikai kapcsolatok stabilitásának megőrzése és a kapcsolatok kiterjesztése nem csupán Olaszország energiabiztonságának garantálása miatt fontos, ennek külpolitikai vetületei is kiemelendők. A líbiai helyzet nemzetközi környezet alapján történő átfogó értékelése stratégiai fontosságú Olaszország számára, amennyiben mediterrán középhatalmi törekvéseit meg akarja valósítani: ennek érdekében súlyát a Földközi-tenger keleti medencéjében – ahol az ENI többi, térségbeli érdekeltje van – is meg kell őriznie. Így elengedhetlenné válnak a Haftart támogató Oroszországgal, Egyiptommal, Franciaországgal, valamint az Eastmed-projektben részt vevő országokkal való tárgyalások is.⁴² Eddig az olasz kormány volt a Szarrázs-kormány egyik legelkötelezettebb támogatója nemzetközi szinten, de Törökország egyre növekvő líbiai szerepvállalása, Líbiának nyújtott támogatása miatt előbb-utóbb elengedhetlenné válnak az Ankarával való tárgyalások a líbiai olasz befolyás és az ENI önálló líbiai mozgásterének megőrzése érdekében.

⁴⁰ WARDANY, Salma El: Libyan oil production halts in advance of talks to end civil war; World Oil, 2020. <https://www.worldoil.com/news/2020/1/17/libyan-oil-production-halts-in-advance-of-talks-to-end-civil-war> (Letöltés ideje: 2020. 03.28.)

⁴¹ INDELICATO, Mauro: Libia: è ancora stallo sul blocco di petrolio da parte di Haftar; Inside Over, 2020. <https://it.insideover.com/economia/libia-e-ancora-stallo-sul-blocco-del-petrolio-da-parte-di-haftar.html> (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)

⁴² MASSOLO, Gianpiero: Se in Libia cambiano le regole del gioco; ISPI Online, 2020. <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/se-libia-cambiano-le-regole-del-gioco-24791> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

Olaszország mediterrán középhatalmi státuszának megerősítéséhez az európai gázellátás szempontjából „mediterrán hubbá” szeretne válni. Már a korábban említett Jelentés 2020 – a külpolitikai választásai c. külpolitikai stratégiában megjelent, hogy Olaszországnak földrajzi pozícióját kihasználva a mediterrán térségből Európába érkező gáz fő elosztópontjává kell válnia.⁴³ Az külügyminisztérium 2017-es, mediterrán stratégiája céldátumnak 2025-öt tűzte ki. A már működő Transmed és Greenstream vezetékek mellett (ezeknek az ENI 50-50%-ban tulajdonosa) 2020-ra a mediterrán gázfolyosó kiegészülhet a Transz-adriai gázvezetékekkel (*Trans Adriatic Pipeline*, TAP), ami elsősorban azeri gázt szállítva Törökország-Görögország-Albánia érintésével Pugliánál csatlakozik be az olasz földgázhálózatba, ez a mediterrán gázszállítást jelentősen növelheti. A „mediterrán hub” szerep betöltése érdekében Olaszország számára kiemelt fontosságú a mediterrán térség keleti részében, az Izraelt, Ciprust, Libanont és Szíriát magába foglaló Levantei medencében található jelentős gázkészletek kitermelése, az egyiptomi Zohr földgázmező⁴⁴ kiaknázása, valamint a Török Áramlat megépítése, hiszen így a mediterrán folyosó földgázforgalma megnőne, valamint Olaszország is saját gázellátásának akár háromnegyedét a mediterráneumból tudná biztosítani.⁴⁵

Az energiaellátás folyamatosságának biztosítása, a nemzeti energiavállalatok érdekeinek érvényesítése, valamint az energetikai infrastruktúra, különösen az offshore érdekeltségek védelme a szénhidrogén-exportáló és -importáló országok számára is stratégiai fontosságúvá vált. A líbiai instabilitás egyik következménye az lett, hogy központi hatalom hiányában a Földközi-tengeren nem csak az illegális migráció, hanem az illegális olajcsempészet is megnőtt, ami Olaszország mellett más uniós tagállamok érdekeit is sértette (pl. Franciaország, Nagy-Britannia). Ebben a környezetben is kell értelmezni a Földközi-tengeren futó nemzeti és nemzetközi műveleteket, amelyekben Olaszország törekszik vezető szerep betöltésére: az Olaszország által elindított Mare Sicuro művelet keretében a haditengerészet feladatai közé tartozott többek között a líbiai parti vizek azon részén való járőrözés, ahol az ENI offshore mezői vannak, valamint ezen érdekeltségek védelme.⁴⁶ Az Európai Unió által 2015-ben elindított EUNAVFOR MED (Sophia) művelet egyik legjelentősebb támogatója és résztvevője Olaszország volt, és bár eredetileg a művelet célja az emberkereskedők elleni fellépés volt, mandátuma kiegészült a líbiai illegális kőolajexport elleni fellépéssel is.⁴⁷

⁴³ DASSÙ – MASSARI: i. m. p. 72.

⁴⁴ Ezt 2015-ben az ENI fedezte fel, a kitermelést a Rosnefttel és a BP-vel közösen végzi. Forrás: Ministero degli Affari Esteri: La strategia italiana nel Mediterraneo; 2017. pp. 38-39. <https://www.esteri.it/mae/resource/doc/2017/12/rapporto-med-maeci-ita.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Repubblica: Terrorismo: navi, aerei e uomini dell'operazione Mare Sicuro. Ma non sarà un blocco navale; 2015. https://www.repubblica.it/politica/2015/03/20/news/terrorismo_operazione_mare_sicuro-110061642/ (Letöltés ideje: 2020. 04. 03.)

⁴⁷ A római székhelyű és olasz parancsnok (Enrico Credendino ellentengernagy) által irányított művelet elsődleges célja az volt, hogy felderítse, feltartóztassa és megsemmisítse az embercsempészek vagy emberkereskedők által használt, vagy gyaníthatóan használt hajókat és eszközöket. 2016 júniusában a művelet mandátuma további két támogató feladattal bővült: a líbiai parti őrseg és haditengerészet kiképzése, valamint a Líbiára vonatkozó ENSZ-fegyverembargó végrehajtásában való részvétel a

E műveletekben való aktív részvételnek megemlíthető egy másik, külső dimenziója: mivel Olaszországot földrajzi elhelyezkedése a két nagy EU-tagállamnál jobban kiteszi a Földközi-tenger medencéjében felmerülő fenyegetéseknek és veszélyeknek, ez nyilvánvaló hatást gyakorol az olasz haderő válságokban való részvételére nemcsak regionális, hanem globális szinten is. Ugyanis nem kérheti az EU-s partnerektől, hogy több közös finanszírozást és erőforrást fordítsanak a mediterrán térség előre nem látott eseményeire, és jobban vegyék ki a részüket azok kezeléséből, ha csak Olaszország nem vállalja fel térségbeli láthatóságának súlyos költségvetési döntések árán történő növelését,⁴⁸ ez szintén összekapcsolja a líbiai helyzet kezelését Olaszország középhatalmi törekvéseinek megvalósításával.

Konklúzió

Olaszország számára a köztársaság megalakulása óta a mediterránizmus stratégiai külpolitikai irányának tekinthető, a térségen belül történelmileg a Líbiával való kapcsolatokra irányult a legtöbb figyelem. Ennek a kapcsolatrendszernek az energetikai vonatkozásai is mindkét ország számára fontosak. Olaszországnak az energiaellátás biztosítása és diverzifikálása miatt, Líbiának pedig azért, mert rentier state-ként az állam bevételeinek nagy részét a kőolaj- és földgázexport adja, Olaszország pedig a líbiai kőolaj első számú, a földgáz – Greenstreamen keresztül – kizárólagos importőre. Az „Arab tavasz” következtében a Líbiából érkező kőolaj és földgáz mennyisége is lecsökkent, a 2011 előtti szint elérése a jelenlegi instabil helyzetben nem reális.

Az ENI jelentősége nemcsak abban rejlik, hogy ez az olasz állami olajvállalat, hanem abban is, hogy az ötvenes évektől kezdve az olasz külpolitika egyik fontos eszköze, az ENI aktív szerepvállalása az olasz diplomácia egyik legfontosabb érdekérvényesítési eszköze Líbiában, erős líbiai gazdaságfejlesztési hatása miatt. Az ENI továbbra is a legnagyobb külföldi vállalat, ami jelen van Líbiában, ezen a téren egyeduralkodónak tekinthető, a kitermelés 45%-áért az ENI felel⁴⁹. Az ENI líbiai érdekeltségeinek megvédése tehát azért is elsődleges Olaszország számára, mert politikai-diplomáciai téren befolyása az „Arab tavasz” óta jelentősen visszaszorult, az energiaszektorban azonban az ENI meg tudta őrizni vezető szerepét, így a politikai érdekérvényesítés egyik fontos eszköze.

nyílt tengeren és a líbiai partok mentén. 2017 nyarától a mandátum tovább bővült: új megfigyelési tevékenységek végzése és információgyűjtés a líbiai exportkőolaj illegális kereskedelméről; az emberkereskedelemre vonatkozó információknak a tagállami bűnüldöző hatóságokkal, a Frontex-szel és az EUROPOL-lal való megosztására szolgáló lehetőségek bővítése. Lásd: MOLNÁR Anna: Az EUNAVFOR MED Sophia művelet; In: MOLNÁR Anna – KOMLÓSI Orsolya (Szerk.): Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata; Dialóg Kiadó, Budapest, 2019. pp. 110-114.

⁴⁸ MENOTTI, Roberto: Italy's Growing Burden of Choice in Security Policy; The International Spectator, 2007/3. p. 438.

⁴⁹ Quifinanza: Libia, il vero protagonista è il petrolio: quali effetti sull'Italia; 2020. <https://quifinanza.it/soldi/libia-conferenza-berlino-protagonista-petrolio-effetti-italia/344493/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 11.)

Tekintettel arra, hogy az ENI Líbia keleti és nyugati részén is rendelkezik koncessziókkal, a líbiai olajmezőkön folytatott olasz kitermelés folytonosságának biztosítása miatt is rá van kényszerülve az olasz vezetés arra, hogy Líbia mindegyik felét irányítása alatt tartó csoportokkal stabil kapcsolatokat ápoljon, ez számos kihívás elé állította a nemzeti egységkormány mellett túl sokáig kiálló olasz diplomácia számára. Bár ma már Róma igyekszik egyenlő kapcsolatot tartani Szarráddzal és Haftarral, a két hatalmi központtal, a Haftarral való kapcsolatai még most is kevésbé kiépítettek és rendszeresek.

Felhasznált irodalom:

- Allegato al Fact Book 2018, Mappe dei paesi d'attività; <https://www.eni.com/assets/documents/EandP-Mappe-Paesi-di-Attivita-Fb2018-ita.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 15.)
- ANDREATTA, Filippo: Italian Foreign Policy: Domestic Politics, International Requirements and the European Dimension; *Journal of European Integration*, 2008/1.
- BAHGAT, H.: Europe's energy security: Challenges and Opportunities; *International Affairs*, 2006/5.
- BARLTROP, Richard: Oil and Gas in a New Libyan Era: Conflict and Continuity; The Oxford Institute for Energy Studies, 2019. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Oil-and-Gas-in-a-New-Libyan-Era-Conflict-and-Continuity-MEP-22.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 04.)
- BRESSAN, Matteo: Sicurezza nazionale ed energetica. Perché per l'Italia la posta in gioco in Libia è alta; *Formiche*, 2019. <https://formiche.net/2019/04/libia-sicurezza-energia-posta-in-gioco/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)
- BUONGIORNI, Roberto: Libia, colpita la sede della compagnia petrolifera nazionale; *Il Sole 24 Ore*, 2018. <https://www.ilsole24ore.com/art/libia-colpita-sede-compagnia-petroliera-nazionale-AEgkjzpf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 03.)
- DASSÙ, Marta – MASSARI, Maurizio (Szerk.): Rapporto 2020 – Le scelte di politica estera; *Unità di analisi e di programmazione*, Ministero degli Affari Esteri, http://www.esteri.it/mae/doc/Rapporto2020_SceltePoliticaEsteri_090408.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 29.)
- Energy Voice: Eni on living through the chaos in Libya; 2019. <https://www.energyvoice.com/oilandgas/africa/208641/eni-on-living-through-the-chaos-in-libya/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 03.)
- ENI: Fact Book; 2018. <https://www.eni.com/assets/documents/documents-en/Fact-Book-2018-eng.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 19.)

- GALEAZZI, Goffredo: L'Italia e il grande gioco del petrolio; Il Manifesto, 2020. <https://ilmanifesto.it/litalia-e-il-grande-gioco-del-petrolio/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 15.)
- INDELICATO, Mauro: Libia: è ancora stallo sul blocco di petrolio da parte di Haftar; Inside Over, 2020. <https://it.insideover.com/economia/libia-e-ancora-stallo-sul-blocco-del-petrolio-da-parte-di-haftar.html> (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)
- KALEHSAR, Omid Shokri: Petro-politics in Libya; United World International, 2020. <https://uwidata.com/7452-petro-politics-in-libya/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 25.)
- MASSOLO, Gianpiero: Se in Libia cambiano le regole del gioco; ISPI Online, 2020. <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/se-libia-cambiano-le-regole-del-gioco-24791> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)
- MENOTTI, Roberto: Italy's Growing Burden of Choice in Security Policy; The International Spectator, 2007/3.
- Ministero degli Affari Esteri: La strategia italiana nel Mediterraneo; 2017. <https://www.esteri.it/mae/resource/doc/2017/12/rapporto-med-maeci-ita.pdf> (Letöltés ideje: 2020.04.02.)
- Ministero della Difesa: Documento Programmatico per la Difesa per il triennio 2019-2021, 2019, [https://www.difesa.it/Content/Documents/Documento_Programmatico_Pluriennale_\(DPP\)_2019_2021_digit.pdf](https://www.difesa.it/Content/Documents/Documento_Programmatico_Pluriennale_(DPP)_2019_2021_digit.pdf) (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)
- Ministero della Difesa: Libro bianco della Difesa, 2015, https://www.difesa.it/Primo_Piano/Documents/2015/04_Aprile/LB_2015.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 03.)
- Ministero dello Sviluppo Economico: Analisi e statistiche energetiche a minerarie – Gas naturale, importazioni alapján saját szerkesztés. https://dgsaie.mise.gov.it/gas_naturale_importazioni.php, (Letöltés ideje: 2020. 03. 26.)
- MOLNÁR Anna – MOLNÁR Éva – TAKÁCS Lili – VECSEY Mariann: A nemzetközi jelenlét Líbiában 2011-től napjainkig; SVKI Elemzések, 2019/11.
- MOLNÁR Anna: Az EUNAVFOR MED Sophia művelet; In: MOLNÁR Anna – KOMLÓSI Orsolya (Szerk.): Az Európai Unió mediterrán térséggel összefüggő kapcsolata; Dialóg Kiadó, Budapest, 2019.
- MOLNÁR Anna: Olaszország biztonsági kihívásai és stratégiai irányai; Felderítő Szemle 2018/3.
- MOLNÁR Anna: Olaszország hozzájárulása a közös biztonságához; Grotius, 2009, http://www.grotius.hu/doc/pub/MOJMFS/2009_18_moln%C3%A1r%20anna.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 01.)

- NEGRI, Alberto: Come perdere la Libia una seconda volta; l'Antidiplomatico, 2019. https://www.lantidiplomatico.it/dettnews-alberto_negri_come_perdere_la_libia_una_seconda_volta/82_33253/ (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)
- NEGRI, Alberto: Vi spiego chi festeggia (e chi si preoccupa) per l'avanzata di Haftar in Libia; Start Magazine, 2019. <https://www.startmag.it/mondo/vi-spiego-chi-festeggia-e-chi-si-preoccupa-per-lavanzata-di-haftar-in-libia/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 25.)
- QualEnergia: Rapporti Libia-Italia, il peso di gas e petrolio; 2016. <https://www.qualenergia.it/articoli/20160308-rapporti-libia-italia-il-peso-di-gas-e-petrolio/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- Quifinanza: Libia, il vero protagonista è il petrolio: quali effetti sull'Italia; 2020. <https://quifinanza.it/soldi/libia-conferenza-berlino-protagonista-petrolio-effetti-italia/344493/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 11.)
- Repubblica: Terrorismo: navi, aerei e uomini dell'operazione Mare Sicuro. Ma non sarà un blocco navale; 2015. https://www.repubblica.it/politica/2015/03/20/news/terrorismo_operazione_mare_sicuro-110061642/ (Letöltés ideje: 2020. 04. 03.)
- SARTORI, Nicoló: Il Mediterraneo e la sicurezza energetica; In: MARRONE, Alessandro – NONES, Michele (Szerk): La sicurezza nel Mediterraneo e l'Italia; Quaderni IAI, 2015. http://www.iai.it/sites/default/files/iaiq_15.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 19.)
- SARTORI, Nicoló: La crisi libica e il legame energetico con l'Italia; Affari Internazionali, 2011. <https://www.affarinternazionali.it/2011/02/la-crisi-libica-e-il-legame-energetico-con-litalia/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 03.)
- SERRAO, Giandomenico: Qual è il reale peso della Libia dal punto di vista energetico nell'area del Mediterraneo; AGI, 2018. 09. 11. https://www.agi.it/blog-italia/energia-e-sostenibilita/libia_petrolio-4366439/post/2018-09-11/ (Letöltés ideje: 2020. 04. 02.)
- Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica: Relazione annuale; 2018. <https://www.sicurezzanazionale.gov.it/sisr.nsf/wp-content/uploads/2019/02/Relazione-2018.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 24.)
- Sistema di informazione per la sicurezza della Repubblica: Relazione annuale; 2019. <https://www.sicurezzanazionale.gov.it/sisr.nsf/wp-content/uploads/2020/03/RELAZIONE-ANNUALE-2019-4.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)
- SRM: MED & Italian Energy Report 2019., Energy sources, flows and strategies of Italy between Europe and the Mediterranean; https://www.srm.it/wp-content/uploads/2019/04/abstract_ENEMED_19_ENG.pdf (Letöltés ideje: 2020. 03. 23.)
- Statista: Volumes of gas imported from Libya to Italy from 2020 to 2018; <https://www.statista.com/statistics/807120/volumes-of-natural-gas-imported-from-libya-to-italy/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 29.)

- Transmed: Gas Transportation System; https://www.transmed-spa.it/sistema_di_trasporto.php?lingua=2 (Letöltés ideje: 2020. 03. 19.)
- U.S. Energy Information Administration: Country Analyses Brief: Libya; 2014. http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2014/EIA_CountryAnalysisBrief_Libya_25nov2014.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- VARVELLI, Arturo: Le strategie di politica energetica dell'Italia; Criticità interne e opportunità internazionali, Quaderni di Relazioni Internazionali, num. XXII, aprile 2010.
- VILLA, Matteo: In for the Long Haul: Italy's Energy Interests in Northern Africa; ISPI Online, 2016. <https://www.ispionline.it/it/pubblicazione/long-haul-italys-energy-interests-northern-africa-15198> (Letöltés ideje: 2020. 03. 19.)
- WARDANY, Salma El: Libyan oil production halts in advance of talks to end civil war; World Oil, 2020. <https://www.worldoil.com/news/2020/1/17/libyan-oil-production-halts-in-advance-of-talks-to-end-civil-war> (Letöltés ideje: 2020. 03.28.)

**1995-2015 EGYIPTOM – TÖBBNEMZETI ERŐK ÉS MEGFIGYELŐK,
MAGYARORSZÁG 20 ÉVES SZEREPVÁLLALÁSA¹**

1. Bevezetés:

Az aggodalom, a félelem nélküli állapotra való törekvés egyaránt jellemző az egyénekre, az emberi közösségekre, az államokra és a nemzetközi rendszerekre², amely törekvés korszakonként változó és szubjektív értékelésű eredménye maga a biztonság. A XX. század második felétől a nemzetközi közösség béke és biztonság megteremtésére irányuló erőfeszítéseit, a válsághelyzetek megelőzését, kezelését és utógondozását célzó nemzetközi küldetések során a katonai tevékenységet felváltó polgári jellegű rendvédelmi szerepvállalás vált meghatározóvá. Írásunkban a Barry Buzan által vezetett ún. „koppenhágai iskola” 1980-as években a biztonság modern értelmezésére kidolgozott szektorális biztonságfelfogás katonai szektorába sorolt humanitárius intervenciókhoz és válságkezeléshez kapcsolódunk. Bemutatjuk Magyarország rendőrségének egy mára már megszűnt missziós szerepvállalásban betöltött polgári válságkezelési tevékenységét, annak működését.

2. Történelmi előzmények

A rendőrség polgári válságkezelési tevékenységének kialakulása természetesen nem előzmény nélküli, ugyanis már az 1897-1898-as ún. krétai konfliktusban³ – a magyar származású Pintér Gyula konzul politikai vezetésével – az Osztrák-Magyar Monarchiát egy zászlóalj képviselte, akik járőrözéssel, ellenőrző áteresztő pontok létesítésével, valamint a felkelők fegyvereinek begyűjtésével foglalkoztak, míg az 1900-as kínai boxerlázadásban⁴ a Monarchia három tengerészgyalogos különítménnyel vett részt, amely feladat végrehajtása során 12 osztrák-magyar tengerész halt hősi halált.⁵ Érdekességként említendő, hogy ennek okán egyes források a békefenntartást amolyan „magyar találmánynak” tekintik, mivel előtte még nem volt klasszikusan békefenntartásnak definiált tevékenység (igaz, hogy ez sem annak indult, hanem a konzulátus megvédésével, de olyan sikeres lett, hogy békefenntartás lett belőle).

¹ Multinational Force & Observers; <http://mfo.org/en> (Letöltés ideje: 2020. 07. 24.)

² GAZDAG Ferenc: A biztonsági tanulmányok alapjai; Nemzeti Közszerológiai Egyetem Budapest, 2013. p. 14. 1.7. pont Biztonság és védelem

³ SZŰCS László: Krétától Afganisztánig; <https://honvedelem.hu/hatter/kretatol-afganisztanig/> (Letöltés ideje: 2020. 07. 23.)

⁴ Az 1899-1901-es kínai népi felkelés, amelynek a kínai elnevezésében (jihotuan) előforduló „ököl” szó alapján a nyugati imperialista hatalmak adták gúnyból a „boxerlázadás” nevet.

⁵ GORECZKY Tamás: Egy görög–török konfliktus története a 19. századból – az 1896-97-es krétai válság az osztrák–magyar diplomáciai iratok tükrében; ELTE, Öt kontinens. Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék Közleményei, 2013.

<http://real.mtak.hu/19319/1/17-GoretzkyTamas.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 07. 23.)

Az első „modern” rendvédelmi békemisszióra a Balkánon 1903-1909 között került sor. 1903 közepére általános etnikai és polgárháború alakult ki a megszálló török hadsereg és az albán, bolgár, görög, macedón, montenegrói és a szerb népesség között. A Török Porta 1903. november 6-án elfogadta az I. Ferenc József osztrák császár és apostoli magyar király, valamint II. Miklós orosz cár javaslatát a békés rendezésre. A három vilajetet csendőrkerületekre osztották fel. Az osztrák-magyar csoport – amely hat főből állt – Koszovóba került. A csendőrkerülethez 23 szárnyparancsnokság és 82 órs tartozott. A kerületben 277 török csendőr szolgált. A nemzetközi ellenőrzéssel működő csendőrség feladata a vidék közrendjének biztosítása, a fegyveres csoportok felszámolása volt. 1904 szeptemberére, az osztrák-magyar tisztek száma 12 főre emelkedett. A Magyar Királyi Csendőrség tagjainak a misszióban történő részvételére az Osztrák-Magyar Monarchia kiegyezési törvényében foglaltakból fakadóan kerülhetett sor.⁶

Jelen voltak a magyar békefenntartók Albániában is, ahol Szkutari védelmében léptek színre 1913-1914 között. 1913-ban a nagyhatalmak a londoni békekonferencián döntöttek az önálló Albánia létrehozásáról. A hat nagyhatalom (Franciaország, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Oroszország, Osztrák-Magyar Monarchia) döntött arról is, hogy Szkutari Albániához tartozzon. A montenegrói és a szerb kormány azonban nem tartotta tiszteletben ezen döntést, ezért tengeri blokádot létesítettek és nemzetközi flottademonstrációt hajtottak végre. A Monarchiát a Ferenc Ferdinánd főherceg, a Radetzky és a Zrínyi csatahajó, a Szent György páncélos cirkáló, az Aspern cirkáló, a Dianara, a Scharfschütze és az Ulan torpedórombolók képviselték.⁷

1973-1975-ben Vietnámban, a II. világháborút követő első magyar részvételű, ENSZ támogatású Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságban való részvétel missziós szerepvállalása során a magyar kontingens két tagja halt hősi halált.⁸

1989-1990. Egyesült Nemzetek Átmeneti Támogató Csoport (United Nations Transition Assistance Group – ENSZ UNTAG) Misszió Namíbiában, ahol Javier Perez de Cuellar, akkori ENSZ-főtitkár felkérésére 22 fő magyar rendőr látott el szolgálati feladatot a helyi Délnyugat-afrikai rendőri erők és a nemzetközi szerződésekben foglaltak felügyeletében, ellenőrzésében.⁹ (Megjegyzés: az UNTAG misszió magyar szerepvállalásának emlékére 2109-ben „30 éves a rendőri békefenntartás” rendezvény megtartására került sor).

1992-1993. Egyesült Nemzetek Átmeneti Hatósága (United Nations Transitional Authority in Cambodia – ENSZ UNTAC) Kambodzsában a századerejű magyar kontingensben 120 fő magyar rendőr szolgált a közrend, közbiztonság biztosításában, illetőleg a helyi rendészeti erőkkel közösen vett részt az emberi

⁶ BODA József: A magyar rendvédelmi békefenntartás humán története; p. 13. http://epa.oszk.hu/02100/02176/00007/pdf/RTF_21_013-023.pdf (Letöltés ideje: 2020. 07. 23.)

⁷ BODA: i. m. p. 14.

⁸ DR. BOTZ László altábornagy: Küldetés a békéért – 35 éve ért véget a vietnami háború; Felderítő Szemle, 2010/2. p. 14. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2010-2.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

⁹ Namibia, Egyesült Nemzetek Átmeneti Támogatási Csoport (UNTAG, April 1989 – March 1990); <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/untag.htm> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

jogok betartásának felügyeletében, a háborús bűncselekmények nyomozásában, a választások felügyeletében.¹⁰

1990-től napjainkig – tekintettel Magyarország jelentős számú nemzetközi szerepvállalására – már jelentősen megnövekedett az Európai Unió (European Union – EU), ENSZ, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet¹¹ (EBESZ) és más nemzetközi szervezetek felkérése alapján teljesített missziós tevékenységek száma.¹² Ugyanakkor hazánk geopolitikai helyzetéből adódóan természetesen kiemelt terület a Balkán, a volt Szovjetunió utódállamai, valamint a közel-keleti térség, Észak-Afrika és Közép-Ázsia.

3. Jogszabályi háttér, szakirányítás, a missziók általános feladatai

A rendőrség hivatásos állományának hazánk határain belüli és kívüli polgári válságkezelési tevékenységének kormányhatározatok (2224/2000. (IX. 21.) az Európai Unió válságkezelő erőihez való magyar hozzájárulásról; 1012/2008. (III. 4.) Magyarország külkapcsolati stratégiájáról; 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról), törvény (az 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről 1. § 17. pontja alapján alapfeladatként) és belügyminiszteri utasítás (21/2013. (VII. 12.) BM utasítás a béketámogató és polgári válságkezelési missziókban részt vevő hivatásos állománnyal kapcsolatos feladatokról) adnak jól körülhatárolható jogszabályi keretet. A normatív alapon nyugvó¹³ béketámogató és polgári válságkezelési missziókkal kapcsolatos szakirányítást a Belügyminisztérium Európai Együttműködési Főosztálya, míg a napi szintű végrehajtói feladatokat a

¹⁰ Cambodia, Egyesült Nemzetek Átmeneti Hatósága (UNTAC, February 1992 – September 1993); <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/untac.htm> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

¹¹ angolul: Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE)

¹² 1994-1995 Mozambik – ENSZ ONUMOZ (United Nations Operations in Mozambique), 1994-1999 Angola – UNA VEM I-II-III. (United Nations Angola Verification Mission), 1995-2001 Nyugat-Szahara – ENSZ MINURSO (United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara), 1995-2015 Egyiptom – MFO (Multinational Force and Observers), 1996-2002 Bosznia-Hercegovina – ENSZ UNMIBH (United Nations in Bosnia and Herzegovina), 2003-2012 Bosznia-Hercegovina – EUPM (European Union Police Mission), 1998-2002 Albánia – MAPE (Multinational Advisory Police Element), 1999-től UNMIK Koszovó (United Nations Mission in Kosovo), 2005-től EUBAM Moldova – Ukrajna (European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine), 2007-2016 EUPOL Afganisztán (European Union Police Mission in Afghanistan), 2008-től EUMM Grúzia (European Union Monitoring Mission in Georgia), 2009-től EULEX Koszovó (European Union Rule of Law Mission in Kosovo), 2014-jelenleg is EUBAM Líbia, 2013-jelenleg is EUBAM Rafah, 2014-től EUAM Ukrajna (European Union Advisory Mission in Ukraine), 2014-től EBESZ Ukrajna, 1990-től az EBESZ (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) balkáni misszióiban (Macedonia, Szerbia, Koszovó, Montenegro).

¹³ A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 1 §. (2) „A rendőrség az Alaptörvényben, az e törvényben és törvény felhatalmazása alapján más jogszabályban meghatározott bűnmegelőzési, bűnüldözési, államigazgatási és rendészeti feladatkörében” a 17. pont alapján pedig „részt vesz az Egyesült Nemzetek Szervezete, az Európai Unió, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, az Észak-atlanti Szerződés Szervezete keretében szervezett, vagy nemzetközi szerződés alapján a béketámogató és polgári válságkezelési feladatokban”.

Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központ Képzésigazgatási Szervek Külszolgálati és Békétámogató Osztálya látja el.

A misszióban végrehajtásra kerülő tényleges tevékenységet minden esetben annak mandátuma határozza meg, amely alapján a rendészeti szakember elláthat megfigyelői (tűzszüneti megállapodás, emberi jogok, választások, biztonsági szektor reformja), tanácsadói, mentori, kiképzési, a helyi rendészeti szervek képességével kapcsolatos fejlesztési tevékenységet, illetőleg közreműködhet az átlátható, elszámoltatható, politikai befolyástól mentes rendészeti szervek kialakításában, a helyi államigazgatási szervek megerősítésében, a jogállamiság kiépítésének és javításának támogatásában.

A végrehajtó missziókban résztvevő kollégáink teljes jogkörrel járhatnak el a tényleges rendőri, illetve rendvédelmi feladatok ellátásában pld.: háborús bűncselekmények, emberiség elleni bűncselekmények, szervezett bűnözés, korrupció stb. esetén, amennyiben a helyi rendészeti szervek nem képesek, vagy nem hajlandók ellátni a feladataikat. Ilyen rendészeti tevékenység volt a már említett 1992-1993 ENSZ UNTAC Kambodzsa, az ENSZ történetének addigi legösszetettebb és legnagyobb létszámú nemzetközi akciója, az ENSZ Ideiglenes Adminisztrációs Missziója Koszovóban (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo – UNMIK), az EU Jogállamiság-missziója (European Union Rule of Law Mission in Kosovo – EULEX Kosovo), illetőleg 1995-2015 között az Egyiptom Multinational Force and Observers (MFO), amelynek részletes leírásával a továbbiakban foglalkozunk.

Ha az MFO rendkívül érdekes és különlegesen összetett mandátumát nézzük, szigorúan csak megfigyelő misszió, végrehajtói hatalom nélkül, azaz a békemegállapodás megsértésének esetén sem avatkozik be, hanem csak megfigyel, dokumentál, jelent, majd Rómán keresztül politikai szintérré kerül az ügy (elvben, mert jelenleg béke van a két ország között). A magyar kontingens – mint belső rendfenntartó szerv – csak és kizárólag a misszió rendjével foglalkozott, a mandátumában szereplő feladatokkal csak érintőlegesen, azaz megfigyelői feladata nem volt, de természetesen, ha feladat végzése közben a békeszerződés megsértésére utaló jelet észlelt, azt köteles volt – lett volna – jelenteni. A magyar kontingens végrehajtói feladata így belső rendfenntartásra (járőrözés, sebességmérés, biztonsági ellenőrzések, bűnmegelőzés, fegyelmi ügyek, táborokon belüli, illetve missziótagokat érintő bűncselekmények vizsgálata) irányult, de semmiképp nem a helyi rendvédelmi szervek feladatainak átvétele volt. Végrehajtói feladata kizárólag a misszió működtetésben volt.

4. Az MFO-misszió megalakulása

Az 1978. szeptember 17-én Camp Davidben aláírt – az arab-izraeli konfliktust lezáró¹⁴ – egyiptomi-izraeli megállapodások alapján 1979. március 26-án létrejött az egyiptomi-izraeli különbéke-szerződés, melynek lényege, hogy Egyiptom elismeri

¹⁴ Az 1978-as béke sajnos nem zárta le az arab-izraeli háborúkat, hanem csak az Egyiptom és Izrael közötti konfliktust, ugyanis ezután még volt több arab-izraeli háború. Gyakorlatilag a 4. arab-izraeli (Jom kippuri) háború után az addigra meggyengült Egyiptom béketárgyalásokat (1975 és 1978) kezdett Izraellel, az arab országok közül elsőként elismerve Izrael Államot.

Izrael Államot, azzal gazdasági és politikai kapcsolatokat létesít. Viszonzásul Izrael három éven belül kivonul az 1976-ban Egyiptomtól elfoglalt Sínai-félszigetről.¹⁵ A békeszerződés jegyzőkönyve megfogalmazta, hogy az ENSZ műveleti osztálya fogja felügyelni a szerződés 1-es függelékében rögzített feladatok végrehajtását. Az erre létrehozott NSZ Első Rendkívüli Hadereje (United Nations Emergency Force – UNEF) működése azonban megszakadt, mivel 1981. május 18-án az ENSZ Biztonsági Tanácsa elnöke jelezte, hogy az ENSZ nem lesz képes biztosítani az UNEF fenntartását, mivel Szíria kérésére a Szovjetunió vétóval fenyeget. Az UNEF leváltására alternatív megoldásként az Amerikai Egyesült Államok segítsége mellett Egyiptom és Izrael részleteiben megtárgyalta és kidolgozta az MFO-misszió alapjait lefektető jegyzőkönyvet¹⁶, amelyet 1981 augusztusában írtak alá.

Néhány nappal a Protokoll aláírása után bejelentették, hogy Egyiptom és Izrael Leamon R. Hunt nyugállományú amerikai diplomatát választotta az MFO első főigazgatójává (director general), aki többek között a stratégiai tervezésért, az MFO-adminisztráció irányelveinek megalkotásáért, a fogadó és résztvevő államok kormányaival való kapcsolattartásért, a szerződés megsértésének megállapításáért, az általános vezetésért és szervezésért volt felelős.

Egyiptom és Izrael jóváhagyásával Hunt főigazgató a norvég Fredrik V. Bull-Hansen altábornagyot nevezte ki az MFO első parancsnokává (force commander). A parancsnok kinevezése három évre szólt és ő gyakorolta a műveleti irányítást az MFO felett. Feladatai közé tartozott, hogy jelentse a főigazgatónak a békeszerződés 1. mellékletével kapcsolatos összes eseményt, majd a főigazgatóval való koordináció után jelentsen a feleknek. A parancsnok hozta létre a vezetés rendjét az egyes nemzeti kontingensek között, és fenntartotta az MFO általános rendjét.

4.1 Az MFO-misszió beindítása

Az MFO végleges felállításához vezető tárgyalások közben egy szemrevételező csoport látogatott a Sínai-félszigetre azért, hogy meghatározza a misszió működéséhez szükséges létesítmények helyét. A felmérések alapján az izraeli eitami légibázist jelölték ki az Északi Tábor, és a félsziget déli csücskén található Sharm el-Sheikh-et a Déli Tábor helyéül. Különböző helyeket választottak ki a leendő ellenőrző pontoknak¹⁷ és megfigyelő pontoknak¹⁸ a C zónában. Nem sokkal a Protokoll aláírása után az MFO irodát nyitott Tel Avivban, a félsziget legközelebbi nagyvárosban azzal a céllal, hogy koordinálja az építkezést, amit 1982 márciusának közepére, a csapatok megérkezésére kellett befejezni – a kivitelező az Amerikai Hadserg Műszaki Szolgálat volt.

¹⁵ Amerikai Egyesült Államok Hivatalának Történeti Irodája (USA Department of State Office of the historian); <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/camp-david> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

¹⁶ A Protokoll (Protocol Concerning Israeli Withdrawal and Security Arrangements) teljes szövege:
<https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/eed216406b50bf6485256ce10072f637/577f8dd050bb55aa85256f1800676155?OpenDocument>

¹⁷ angolul: control point – CP

¹⁸ angolul: observer point – OP

A 2000 főt befogadó Északi Tábor megépítése igen bonyolult feladat volt, mert azt egy működő izraeli katonai bázison kellett létrehozni, amit éppen akkor szereltek le, emiatt az építkezés 1981 decemberéig igen lassan haladt. A Déli Tábor helye fejletlen és kiépítetlen volt, tehát a mintegy 1200 katonának és támogató személyzetnek otthont adó létesítményt teljesen a nulláról kellett kezdeni. Amikor a katonák március közepén megérkeztek, mindkét tábor félig kész, de alapvetően lakható állapotban volt, majd az építkezés 1982. augusztus 31-re fejeződött be. Az Északi és Déli Tábor között 400 km-es pormentes ellátó útvonalat is építettek. Az építkezés teljes költsége akkoriban 93 millió dollár volt.

4.2 Az MFO szervezeti felépítése

Az építkezési munkálatok ideje alatt a főigazgató megkezdte az erők összeállítását, tárgyalásokat folytatott a részvétel feltételeiről a kontingenseket adó országokkal. A Protokoll (az MFO-misszió alapjait lefektető jegyzőkönyv) aláírásakor az Amerikai Egyesült Államok biztosította a résztvevő feleket, egy civil megfigyelő egység¹⁹, egy lövészászlóalj és egy logisztikai egység felállításával. Tárgyalások folytak a Fidzsi-szigetekkel, Uruguay-al és Kolumbiával. A Fidzsi-szigetek és Kolumbia már komoly tapasztalatokat szereztek a közel-keleti ENSZ békefenntartó missziókban, és hajlandóak voltak egy-egy lövészászlóalj felállítására, így az MFO-nak már működésének viszonylag korai szakaszában három lövészászlóalja volt. Uruguay a megállapodás értelmében egy szállító, majd egy műszaki egységgel csatlakozott a misszióhoz.

1981 végén és 1982 elején az amerikai diplomáciai, pénzügyi, jogi és katonai szakértők tárgyalásokat folytattak az Európai Közösség és a Brit Nemzetközösség országaival, amely tárgyalások eredményeképpen:

- Olaszország adott és felszerelt három járőrhajót,
- Ausztrália és Új-Zéland egy helikopter századot,
- Franciaország egy légiszállító egységet,
- Hollandia egy katonai rendészeti és híradó egységet,
- Nagy-Britannia egy törzsszázadot,
- Norvégia pedig a misszió parancsnokát és törzstisztjeit adta.

A katonai erő részvétele – a menet közbeni kisebb változásoktól eltekintve – már a kezdetektől fogva stabil volt. Kanada 1985-ben csatlakozott az MFO-hoz, Ausztrália 1986-ban kivonta csapatait, Nagy Britannia 1992-ben vonta ki erőit, amelyek helyére Ausztrália küldött katonákat az 1993-as visszatérése után. Hollandiát 1995-ben váltotta fel Magyarország, átvéve a katonai rendész feladatokat. A Cseh Köztársaság 2009-ben küldött törzstiszteket a misszióba – ekkor a misszió teljes létszáma (katonai állomány, civil megfigyelők, szerződött alkalmazottak) már meghaladta a 2300 főt. A törzstiszti kar és a katonai rendész egység megerősítésére a missziót korábban elhagyó Hollandia 2012-ben újra csatlakozott a misszióhoz.²⁰

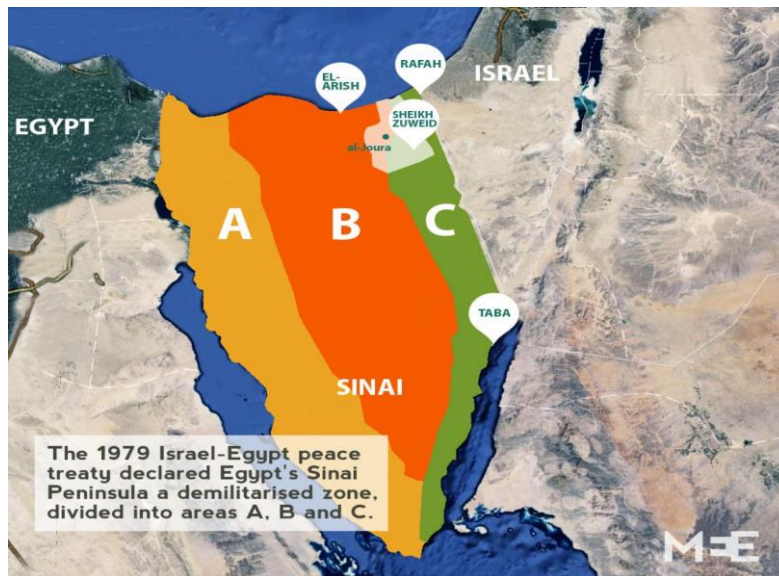
¹⁹ A COU-t azért célszerű megemlíteni, mert ők a civilek a misszióban, akik a misszió mandátumában foglaltakat végzik, az egyéb civilek a kiszolgálói feladatot látják el, mindenki más katona. Angolul: Civilian Observers Unit – COU

²⁰ A biztonsági helyzet és az aktuális műveleti igények szerint a misszió struktúrája és a hozzájáruló államok köre, hozzájárulásuk mértéke jelenleg is folyamatosan változik.

Az eredeti felépítés szerint az erők 1982. március 20-ra foglalták el helyüket és az MFO missziója 1982. április 25-én kezdte meg hivatalosan a feladatellátását, azon a napon, amikor Izrael újra visszaadta a Sínai-félszigetet egyiptomi fennhatóság alá. 1982 februárjában az MFO irodát nyitott Kairóban. Ennek az irodának, ugyanúgy, mint Tel Aviv-i megfelelőjének, az volt a feladata, hogy lefektesse az ellátás megszervezésének alapjait a két fogadó államban.

4.3 Az MFO feladata, elhelyezkedése, műveleti területének jellemzői

Az MFO két egyiptomi táborból hajtotta/hajtja végre feladatait: Északi Tábor²¹, Déli Tábor²². E két alaptáboron kívül további harminc ellenőrző- és megfigyelőpont²³ helyezkedett el a Sínai-félszigeten a C-zónában.²⁴

1. ábra: Sínai-félsziget zónabeosztása²⁵

Az MFO-misszió feladata az Egyiptom és Izrael közti fent említett békeszerződés biztonsági előírásai betartásának megfigyelése, ellenőrzése, esetleges megsértés esetén annak jelentése volt, amit a légi, földi és tengeri, statikus és mobil megfigyelő tevékenységek kombinálásával végzett. Az általános MFO-szolgálat a nemzetekkel kötött megállapodásoktól függően 2-12 hónapig tartott. Az ellenőrző-, illetve megfigyelőpontokon a katonák 21-90 napig szolgáltak, mielőtt visszatértek a táborokba.

²¹ angolul: North Camp

²² angolul: South Camp

²³ angolul: Remote Site Op, CP

²⁴ A misszió tevékenysége még jelenleg is folyamatos, plusz az Északi Tábor, ami egyben a főhadiszállás volt (a magyarok kivonulása után) gyakorlatilag előretolt bázissá csökkent le, és a vezetés leköltözött az egykori Déli Táborba, és néhány CP-t és OP-t is bezártak.

²⁵ Forrás: <https://www.middleeasteye.net/news/decapitated-bodies-four-men-found-egypt-sinai> (Letöltés ideje: 2020. 07. 24.)

A műveleti terület – a Sínai-félsziget, amelynek – neve a Sínáj szóból ered (magyar jelentése „fog”, ami a félsziget formáját is hűen tükrözi). A mintegy 61.100 négyzetkilométeres, Egyiptomhoz tartozó félsziget északkelet felől Izraellel, délkeleten az Akabai-öböllel, délnyugaton a Szuezi-öböllel, nyugaton a Szuezi-csatornával határos. A félsziget déli részét magas hegyláncok jellemzik (itt van az ország legmagasabb pontja), északi része sivatagos síkság. Jelentősebb települései el-Aris, et-Tór, Nuveiba, Dahab és a kedvelt üdülőhely, Sharm el-Sejk.

A félsziget Észak-Afrika szubtrópusi övezetében fekszik, tehát itt rendkívül száraz, sivatagi éghajlat uralkodik, enyhe téllal és forró nyárral. A félsziget éghajlata sivatagi, kivéve a Földközi-tenger partvidékét, ahol száraz szubtrópusi éghajlat alakult ki, csak a Földközi-tenger környékén, télen hullik némi csapadék. Északról dél felé haladva egyre szárazabb lesz a levegő, és egyre nő a hőmérséklet. Homokvihar („hamaszin”) rendszeresen előfordulhat február és május között. Homokvihar esetén az érintett körzetek repülőtereit és a gyorsforgalmú autótutakat lezárják. Esőzések következtében vízárdat veszélye jelentkezik a téli hónapok alatt – az időjárás függvényében – a Sínai-félsziget hegyei között.

4.4 Biztonsági helyzet

Sajnos az MFO békefenntartó misszió működése is követelt áldozatokat. 1984-ben első főigazgatója, Leamon R. Hunt római rezidenciáján kívül lett a „Vörös Brigádok” terrorszervezet áldozata. Az MFO történetének legnagyobb katasztrófája 1985-ben következett be: az USA 101. légiszállítási hadosztályának zászlóalját – a Sínai-félszigeten letöltött misszió után – hazaszállító repülőgép Gander (Új-Fundland) közelében lezuhant. A fedélzeten tartózkodó 248 katona közül senki sem élte túl a katasztrófát.²⁶ E két tragédián kívül 2015-ig – a magyar szerepvállalás befejezéséig – Kanada, Kolumbia, a Fidzsi-szigetek, Franciaország, Magyarország, Olaszország, Hollandia és az MFO-törzs összesen 58 katonáját és civil alkalmazottját vesztette el a béke szolgálatában.

Az 1990-es évek Egyiptomának biztonsági helyzetét példázza, hogy terroristák már célzatosan támadnak meg turistákat vagy szállodákat. Ilyen terrorcselekmények voltak például az Al-Gama'at al-Islamiyya szervezet által elkövetett 1996-os és 1997-es kairói löfegyveres támadások, valamint az 1997-es luxori mészárlás is. Az iszlamista terrorszervezet tudatos célpontkiválasztásra épülő terve szerint az ország turizmusa a támadások hatására olyan mértékben fog visszaesni, hogy az gazdasági nehézségeket, így az egyiptomi kormány támogatottságának csökkenését eredményezi. A terv eredeti formájában nem valósult meg, mert az akció kegyetlensége a közvélemény ellenszenvét váltotta ki, ami a terrorszervezet meggyengüléséhez vezetett. A más terrorista szervezetek által elkövetett támadások viszont tovább folytatódtak, gondolva a 2005-ben, Sharm el-Sheik óvárosi piacán történt hármas robbantásra, vagy a Ghazala Gardens és Mövenpick szállodákban, illetőleg a 2006-ban végrehajtott szintén hármas robbantásokra Dahab városában.²⁷

²⁶ 30 évvel ezelőtt 248 katona halt meg Gandernél a 101-es légierő katasztrófában (101st Airborne marks 30 years since Gander plane crash killed 248 soldiers). <https://www.armytimes.com/news/your-army/2015/12/09/101st-airborne-marks-30-years-since-gander-plane-crash-killed-248-soldiers/> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

²⁷ LIPPAI Zsolt, THIEME-ESŐ Milán: A szállodák elleni terrortámadások elkövetésének módszerei; Szakmai Szemle 2020/2. p. 79.

https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2020:2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2020.07.27.)

2011-ben az „Arab tavasz” egyiptomi eseményei a Mubarak-rezsim megdöntése után a Sínai-félszigeten biztonsági vákuum kialakulását, ezáltal a térség instabilitását eredményezték. Az Egyiptomot meglátogató turisták száma az instabil politikai helyzet, valamint a turisták elleni támadások hatására a 2010-es 14,7 milliőről 2016-ban 5,4 millióra esett vissza.²⁸

A biztonsági helyzet romlása a lakosság (főleg beduin törzsek tagjai) kormányzat elleni erőszakos fellépéseiben, a fegyver-, és kábítószer-csempészet, az illegális migráció növekedésében, valamint a szélsőséges (terrorista) csoportok aktivitásának erősödésében nyilvánult meg. A csempészet mértékére jellemző, hogy a határ mellett álló Rafahból rengeteg (kb. 1000) alagút fut/futott be a Palesztin Autonómia területére, amelyek benzinnel, építőanyaggal, vagy éppenséggel fegyverrel látták/látják el az Izrael által 2006 óta blokád alatt tartott övezetet.

A közbiztonság romlása következtében dzsihádisták fegyveres csoportosulások kezdtek burjánzani a félsziget északi régióiban és a középső, hegyek által rejtett területein. Két év alatt rengeteg szélsőséges csatlakozott ehhez a tevékenységhez, ezért Egyiptom már csak korlátozottan tudta gyakorolni kormányzati hatalmát.

A területen lévő főbb fegyveres csoportok:

- Gama'á Takfir²⁹, amelyet az al-Kaida terrorszervezet egyiptomi ágának képviselőjeként is számon tartanak;
- Egyiptomi Anszár as-Saría³⁰ (a csoport arra szólította fel híveit, hogy fegyverkezzenek fel, és magukat kiképezve készüljenek a harcra);
- szómáliai iszlamisták, vagyis az al-Shabaab³¹;
- Ansar Bayt al-Maqdis (a Muzulmán Testvériség eszméjének végrehajtó szerveként is említik, kifejezetten Sínai illetőségű, legtöbb tagja korábbi csempész vagy más okból korábban elítélt beduin. A csoport rengeteg terroristacselekményt vállalt, többek között az Izrael és Jordánia felé szállító gázvezetékek felrobbantását, és sok gyilkos merényletet.)³²

A közbiztonság konszolidálására az ország első demokratikus úton választott elnöke (Mohamed Morsi) tett intézkedéseket. 2012 augusztusától a hadsereg átfogó hadművelete keretében több alegységet vezényeltek a félsziget északi részére azzal a céllal, hogy minél nagyobb terület kerüljön az egyiptomi reguláris erők állandó biztonsági ellenőrzése alá. A műveletek fokozására 2013 májusától napjainkig az egyiptomi hadsereg intenzív antiterrorista műveleteket folytat az Észak-Sínai

²⁸ Uo.

²⁹ Al-Takfir wa'l Hijra: Egy rejtély kicsomagolása (Al-Takfir wa'l Hijra: Unpacking an Enigma) <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10576100902886044> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

³⁰ Ismerje meg a Ansar al-Sharia-t (Know Your Ansar al-Sharia). <https://foreignpolicy.com/2012/09/21/know-your-ansar-al-sharia/> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

³¹ Ki a Somáliai al-Shabab? (Who are Somalia's al-Shabab?). <https://www.bbc.com/news/world-africa-15336689> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

³² Terrorizmusellenes útmutató, Ansar Bayt al-Maqdis (Counter Terrorism Guide, Ansar Bayt al-Maqdis) https://www.dni.gov/nctc/groups/ansar_bayt_al_maqdis.html (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

félszigeten.³³ A rendszeres műveletek eredményei ellenére azonban úgy tűnik, hogy a haderő alakulatai nem képesek felszámolni a szélsőséges fegyveres csoportokat, amelyeket már nehéz elkülöníteni, megkülönböztetni a beduin szélsőségesektől. A térségbe vezényelt erősítés nem csökkentette jelentős mértékben a szélsőségesek képességeit, így a térség biztonsági helyzete továbbra is instabil.

Bár az MFO-t jobbra csak közvetett fenyegetés vagy veszély érte, azonban két eseményt mindenképpen meg kell megemlítenünk:

- 2012 szeptemberében követték el az MFO ellen az eddigi legnagyobb támadást, amikor az iszlám vallást kritizáló film ellen tüntetők és a terrorista szervezetek által erősen felfegyverzett beduinok betörték az Északi Táborba, amely incidens személyi sérüléssel nem, de jelentős anyagi kárral járt.³⁴ Az esemény után merült fel az igény a magyar kontingens tömegosztatási képességének fejlesztésére, ami a felkészítések során a Készenléti Rendőrség bevonásával valósult meg.
- 2013. április 11-én az állomány egyik tagját (Hajnal Péter r. századost) szolgálatteljesítés közben, az Északi Tábor – Kairó között közlekedő, MFO által bérelt civil buszról rabolták el és tartották rövid ideig túszul beduin fegyveresek. A kollégát később sérelem nélkül elengedték, és az egyiptomi hatóságok segítségével szolgálati helyére visszazállításra került (a buszjárat az esemény után leállításra került és azóta sem közlekedik). A misszió előtti célfelkészítésben az esemény megemelte a lélektani tréning fontosságát, amelyen belül külön túszhelyzeti képzés kerül végrehajtásra.

Az események okán az MFO vezetése felkészült a védelemre, beruházások történtek, biztonsági eljárásokat vezettek be, valamint szigorított feladatellátás mellett a készenlétet is magas szinten tartották. Azonban a rossz biztonsági helyzetre visszavezethetően akadozott az áramellátás, a vízellátás, a telefon- és internetelérhetőség, illetve sokszor fordult elő, hogy az arab munkások nem tudtak a táborba bejutni, így az állománynak kellett az általuk végzett feladatokat is ellátni. Az MFO-misszió veszélyeztetettségi fokozata magas szintűvé vált, amellyel egyidejűleg a Magyar Honvédség is emelte a misszió biztonsági besorolásának szintjét. A biztonsági helyzet alakulásának megfelelően a misszió előtti célfelkészítés feladatrendszere – 2015-ig, a magyar szerepvállalás befejezéséig – többször változtatásra került.

5. Magyarország szerepvállalása az MFO-misszióban

Magyarország a nemzetközi szervezet felkérését elfogadva, a holland kontingenst leváltva, 1995. szeptember 01-től 2015. április 01-ig – a 82/1995. (VII.

³³ Az Egyesült Államok nem tudja ellenőrizni Egyiptom terrorizmusellenes küzdelmének katonai támogatását (U.S. Unable to Monitor Military Aid to Egypt's Anti-Terrorism Fight); <https://foreignpolicy.com/2020/06/02/us-cant-monitor-aid-egypt-anti-terrorism-isis-sinai/> (Letöltés ideje: 2020. 08. 06.)

³⁴ A fegyveres támadás az MFO békefenntartó erők Sínai Központja ellen, négy sebesült (Gunmen attack Sinai HQ of MFO peacekeeping force, four injured); <https://www.timesofisrael.com/gunmen-attack-sinai-headquarters-of-mfo-peacekeeping-force-several-reported-killed/> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

6.) OGY-határozat³⁵ alapján – vegyes összetételű (Honvédelmi Minisztérium és Belügyminisztérium), katonai rendészeti feladatokat ellátó kontingenssel (Force Military Police Unit – FMPU) vett részt az MFO-misszióban. Az MFO-ban megvalósuló rendőri-katonai együttműködés jó példa a rendvédelmi és a katonai képességek kiegyensúlyozott arányban történő megjelenésére a nemzetközi közösség válságkezelő tevékenységében. A felkészítést, kiválasztást, a műveleti területen való feladatellátást és annak biztosítását, a telepítést, a pénzügyi elszámolást a „*Honvéd Vezérkar főnöke és az országos rendőrfőkapitány között a Sínai-félszigeten állomásozó Multinacionális Erők és Megfigyelők békefenntartó misszió Magyar Kontingens vonatkozásában*” készült együttműködési megállapodás szabályozza.

A Rendőrség, BM részéről a misszióval kapcsolatos minden feladatot (pályázattal, kiválasztás, felkészítés, telepítés, kapcsolattartás, hazatelepítés) először a Rendészeti Szervek Kiképző Központja, majd az annak bázisán megalakuló BM Nemzetközi Oktatási Központ (később NOPVK, ma NOK), a válságkezeléssel kapcsolatos feladatok átadásával 2012. január 1-től pedig az ORFK Humánigazgatási Szolgálat, Oktatásigazgatási és Kiképzési Főosztály, majd annak jogutódja, a Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központ, Képzés-igazgatási Központ, Polgári Válságkezelési Alosztálya végezte. A Magyar Honvédség részéről az együttműködő partner a képzés, felkészítés terén a szolnoki MH Béketámogató Kiképző Központ, a többi feladat végzésében pedig az MH Műveleti Központ, majd annak megszűnésével, 2011. március 1-től az MH Összhaderőnemi Parancsnokság volt.

Az MFO az első misszió, amelyben egységeink fegyveres békefenntartó misszió keretében kiemelt katonai rendészeti feladatokat végeztek. A kontingens tagjai alapvetően 1 éves rotációban teljesítettek szolgálatot, szeptemberi és márciusi váltások között arányos megosztásban.³⁶ A kontingens tagjai az alap egy éves szolgálatukat újabb hat hónappal hosszabbíthatták meg a helyszínen. A rendőri missziók közül egyedül itt működött a „klasszikus kontingens rendszer” – amikor is a vállalt létszám folyamatos fenntartása mellett úgy kellett szervezni a váltásokat, hogy a kiutazó és hazaérkező váltóállomány létszáma ugyanannyi legyen.³⁷

2014. április 10-én David M. Satterfield, az MFO római főigazgatója levélben tájékoztatta a Külügyminisztériumot – Martonyi János külügyminisztert – arról, hogy a Sínai-félszigeten működő nemzetközi békefenntartó misszióban 1995 óta szolgálatot teljesítő magyar kontingenst egy másik NATO-tagállam haderejével kívánják felváltani. Magyarázként azt közölték, hogy az akkor még meg nem nevezett ország kész teljes mértékben finanszírozni kontingensének MFO-beli tevékenységét, ezért a váltás pénzügyileg előnyös a finansziális gondokkal küszködő misszió számára. A magyar kontingens kivonásának végső határidejeként 2015. április 1-jét jelölték meg.

³⁵ Az OGY határozat elolvasható:

<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=995h0082.OGY>

³⁶ 2016. 03. 16-tól gyakorlatilag ugyanilyen katonai rendészeti feladatot lát el jelenleg 2 tiszthelyettes és 1 főtitest az UNFICYP misszióban, szintén az MH együttműködésével.

³⁷ A kontingens természetesen máshol is volt, de nem fixen vállalt létszámmal.

Az MFO római főigazgatója levelében megköszönte Magyarországnak az MFO misszióban való, 1995 óta tartó folyamatos részvételét, méltatta a katonai rendész alegység munkáját, ugyanakkor megjegyezte, hogy mivel a Magyar Honvédség a hazai struktúrájában hasonló feladatokat ellátó rendész alegységgel nem rendelkezik, ezért ennek misszióbeli fenntartása folyamatos kihívást jelent. Ugyanakkor a levélben szereplő értékelés szerint a magyar katonák és rendőrök MFO-beli teljesítményével kapcsolatban soha nem merült fel panasz (az MFO-nál tett magas szintű magyar látogatások során a misszió vezetői mindig a legnagyobb elismerés hangján beszéltek a magyar kontingens teljesítményéről és megbízhatóságáról).³⁸

A főigazgató leírta továbbá, hogy az afganisztáni nemzetközi szerepvállalás csökkenésével egy NATO-tagország felajánlotta szabadabbá vált kapacitását, amely szerint az MFO részére egy olyan tradicionális katonai rendész alegységet tud térítésmentesen biztosítani, amely a haderejében szervezetszerűen is rendész feladatokat lát el, továbbá jelentős védelmi kapacitásokkal is rendelkezik. Ezt az ajánlatot – a nyilvánvaló szakmai előnyök mellett – az MFO 2013 óta meglévő finanszírozási, anyagi problémáira való tekintettel a főigazgató nem tudta figyelmen kívül hagyni, úgy, hogy közben a magyar egység évente 500.000,- USD összegbe került az MFO-misszióhoz az évi két rotáció missziót terhelő költségén kívül.

A lépés előzményeként megemlítendő a 2012. novemberi háromoldalú (MFO-Egyiptom-Izrael) találkozáson született döntés, amelynek értelmében 2013. januártól ismét telepítettek 4 fő holland szakértőt az MFO-misszióba annak érdekében, hogy fokozzák a misszió biztonságát, valamint elősegítsék a misszió katonai rendész alegységének nyomozási és egyéb kulcsfontosságú feladatainak végzését (1995-ben Magyarország Hollandiától vette át a katonai rendész feladatkört és ezzel akkor Hollandia befejezte MFO-beli szolgálatát.) A magyar rendész alegységgel együtt dolgozó, újra telepített holland katonai rendészek nem leváltották, hanem a misszió jogászához hasonlóan támogatták a magyar nyomozókat azáltal, hogy segítséget nyújtottak a nyomozások összefoglaló jelentésének elkészítésében, a nyomozások végzésében, egyéb katonai rendész feladatok végzésében (ekkor már felmerültek problémák a katonai rendész kontingens összetételével, a honos hasonló szervezet hiányával, angol nyelvtudási hiányosságokkal kapcsolatban). Az intézkedés a későbbiekben jelentősen könnyítette a misszió túlterhelt jogászának, illetve a nyomozók munkáját is, ezáltal lehetővé tette, hogy a különösen fontos nyomozások nagyobb figyelmet kaphassanak. A holland és a magyar nyomozók közötti pozitív munkakapcsolat és a kialakult bajtársiasság élő példája az együttműködés szellemiségének, ami a misszió folyamatos sikerének az alapja és hűen tükrözte a rendész alegység hitelét.

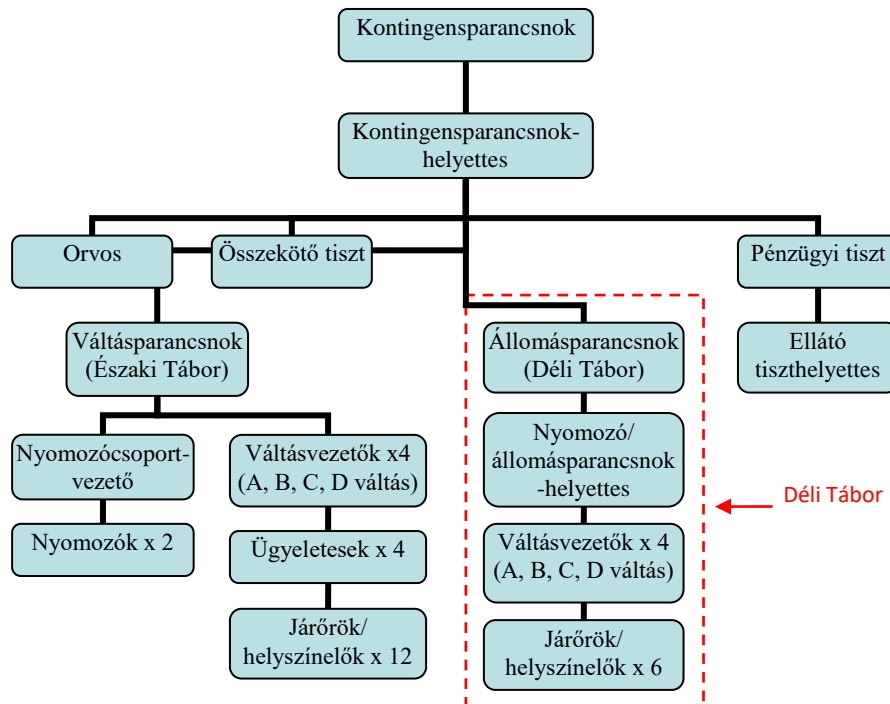
A magyarországi tárcaközi megbeszélések után elkezdődött a magyar kontingens kivonásának szakmai, logisztikai előkészítése. A kivonási dátumot több tényező is befolyásolta, így többszöri változtatás után azt 2015. április 1-re tűzték ki, amellyel a magyar szerepvállalás az MFO-misszióban megszűnt. A műveleti területről való kivonulás azonban még nem zárta le a HM és az ORFK közös munkáját, mivel ezzel egy időben kezdődött meg a közel 20 éves időszak

³⁸ Az igazság azért ennél kissé árnyaltabb, hiszen a magyar szerepvállalás alatt is sor került néhány honfitársunk fegyelemsértés miatti repatriálására...

tapasztalatait feldolgozó munkacsoport működése. Az értékelő-elemző munka fő célja a későbbiekben közösen végrehajtandó válságkezelői feladatokban az együttműködés sikerességének további javítása. Ennek kiemelt fontosságot ad a NATO civil szakértők felé tett nyitása a válságkezelői feladatokban.³⁹

5.1 A magyar kontingens feladatrendszere, működése

A katonai rendész alegység (FMPU) a misszió mindkét táborában jelen volt, az Északi Táborban, el-Gorah-ban a magyar szerepvállalás megszűnésekor 29 magyar katona és rendőr, a Déli Táborban, Sharm el-Sheikh-ben pedig 13 katona és rendőr teljesített szolgálatot. A kontingens felépítése, létszáma az eltelt közel 20 év alatt többször változott, azonban annak fő struktúrája állandó maradt, amely az alábbi szervezeti ábrán látható:

2. ábra: Magyar Kontingens szervezeti ábra
(Készítette: Fekete Tamás r. alezredes)⁴⁰

³⁹ Az Egyesült Nemzetek Ciprusi Békefenntartó Erőinek missziójában (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus – UNFICYP), ahol az MH régóta jelen van, majd az MFO-ból való kivonulás utáni mozgolódás hatására felkérték a Rendőrséget az együttműködésre, melynek következtében 2016 március 16-tól két fő katonai rendészt (tiszthelyettest), majd 2019. augusztus 25-től (a szlovákokat leváltva) 1 fő tisztet adunk katonai rendész egység parancsnokhelyettes beosztásba.

⁴⁰ A szervezeti ábrában foglalt szolgálati beosztások és a hozzárendelt erők a már említett biztonsági helyzet változásának megfelelő igénybevétel alapján megváltozhattak (és gyakran változtak is).

A váltásos munkarendben dolgozók négy váltása három műszakban, a hét minden napján, huszonnégy órában biztosította a rendészeti feladatokat. Az egyes váltások nappalos időszakban 06-14 óráig, délutános időszakban 14-22 óráig és éjszakai időszakban 22-06 óráig dolgoztak, míg a negyedik váltás pihenőidejét töltötte. A váltások munkarendjét az 5 naponkénti váltás jellemezte, így egy munkaciklus 15 nap szolgálatból (5 nap délelőtt, 5 nap délután és 5 nap éjszaka) és 5 nap szabadnapból, összesen 20 napból állt. Az egyes váltások létszáma táboronként eltérő volt: 3-6 fő, amelyek felépítése is eltérő a két állomáshelyen: 1 váltásvezető, 1 ügyeletes (csak Északi Táborban), 2-4 fő járőr.

8 órás hivatali munkarendben (vasárnaptól csütörtökig), illetve a parancsnok feladatszabása alapján látta el munkáját a kontingens vezető állománya (parancsnok, parancsnokhelyettes, váltásparancsnok, állomásparancsnok), a nyomozócsoport vezetője, a nyomozók, a pénzügyi tisz, az ellátó tiszthelyettes (logisztikus), valamint az MFO törzsében szerepet vállaló orvos és összekötő tisz. Ez utóbbi két beosztás – bár a magyar kontingens részét képezte – nem tartozott a katonai rendész alegység szervezetébe, attól különállóan végezték feladatukat az orvoscsoportban, illetve az összekötő tiszti csoportban.

Az ORFK és az MH állomány közötti munkamegosztás a speciális szakmai tapasztalatokat megkövetelő beosztások szerint került kialakításra. Állandó rendőri beosztások a kontingensparancsnok-helyettesi, a nyomozócsoport-vezetői, állomásparancsnok-helyettesi, nyomozói, valamint helyszínelői beosztások, míg állandó katonai beosztások a kontingensparancsnoki, összekötő tiszti, pénzügyi tiszti és az ellátó tiszthelyettesi beosztások, míg a többi pozíció a rendőri és katonai állomány között vegyesen került elosztásra (a félévenkénti rotációk során az egyes beosztások azonos állománykategóriákból kerültek váltásra). Az MFO belső szabályozói szerint mind az északi, mind a Déli Táborban szolgálatot teljesítő katonai rendész beosztásokhoz rendfokozat-kategória is hozzárendelésre került, amelytől csak kivételes esetben lehetett eltérni. Ez az évek során a kiválasztás feladatait nagyban megnehezítette, mivel nem csak a szakmai hátteret, az angol nyelvtudás szintjét, de még a meglévő rendfokozatot is be kellett illeszteni a váltás tervezésének folyamatába.

A beosztások közül kiemelendő a kontingens parancsnoki feladatkör, amelyhez nem csak a magyar kontingens és egyben az MFO katonai rendész alegységének irányítása tartozik, ugyanis a beosztás betöltője egyben az MFO Katonai Rendőr Főnöke (Provost marshal), így az MFO parancsnokának első számú rendészeti tanácsadója is. Ezt a beosztást viszont mindig katona töltötte be, ezért a szakmai ismeretek pótlása, illetve a kontingensparancsnok ezen minőségében való támogatása a rendőri helyettesre, esetenként a nyomozócsoport vezetőjére rótt jelentős többletterhet. Emiatt mindkét – saját feladata ellátása mellett – a parancsnokot is segítő beosztást betöltő kollégák kiválasztása során körültekintően kellett eljárni.

A magyar kontingens – katonai rendész alegységhez tartozó – tagjai az MFO teljes felelőségi körzetében végzett katonai rendész feladatokon belül bünyügyi, közlekedésrendészeti, közrendvédelmi, valamint rendfenntartó feladatokat láttak el. Ezen belül MFO-alkalmazottakat, MFO-tulajdont érintő ügyekben folytattak le nyomozást, közlekedési balesetek, rendkívüli események kivizsgálását, fegyver-, veszélyes anyag-, pénz-, járműkísérési feladatokat, közrendvédelmi, közlekedésrendészeti járőrtevékenységet, bűn- és balesetmegelőzést,

rendezvénybiztosítási feladatokat végeztek, ellátták az Északi Tábor kilépő forgalmának ellenőrzését, valamint feleltek az MFO táborain belül a katonai rend, fegyelem betartásáért, amely feladatrendszer jelentősen kibővült a gyengülő biztonsági környezet okozta fokozódó készenléti feladatokkal.

A katonai rendész alegység által vizsgált ügyek nagy részét a közlekedési balesetek tették ki, amelynek százalékos aránya a romló biztonsági helyzet miatt bevezetett táborelhagyási korlátozások következtében 2015-re jelentősen lecsökkent. A közlekedési balesetek közül az ügyek jelentős hányadát a kisebb súlyú, anyagi káros balesetek tették ki, mindazonáltal több esetben kellett halálos kimenetelű baleset ügyében is vizsgálatot folytatni (közlekedési balesetben hunyt el a magyar kontingens két katona tagja is). Kiemelkedő ügy volt az MFO kötelékében szolgáló, francia üzemeltetésű Twin Otter⁴¹ repülőgép Északi Tábor–Déli Tábor közötti útvonalon történt lezuhanása 2007-ben, amelyben az MFO kilenc tagja vesztette életét (a helyszíni szemlést és a halaszthatatlan nyomozati cselekményeket a magyar kontingens tagjai végezték).⁴²

Előfordulási sorrendben a közlekedési baleseteket a vagyoni elleni cselekmények, majd az egyéb ügyek, végül pedig a személy elleni ügyek követték. Vagyon elleni ügyek mind a misszió, mind az MFO-tagok sérelmére történnek. A lopások és csempész ügyek kárértéke változó, a drágább légkondicionáló berendezésektől a laptopokon, ételkészleten keresztül a kis értékű evőeszközökig szinte minden előfordult. Az egyéb ügyek kategórián belül a legtöbb vizsgált ügyet az alkoholos befolyásoltság alatt történt garázda jellegű cselekmények adták. Ugyanakkor, a személy elleni cselekmények bekövetkezésében is többször szerepet játszott az alkoholos befolyásoltság. Ezen esetek a magyar büntetőjog szerint általában a könnyű testi sértés kategóriáját érték el, de kellett vizsgálni kolumbiai kontingenstagok közötti szándékos emberölés bűncselekményét is.

A vizsgált ügyek a fentiekén kívül az egyéb esetek, a szabálysértések, a bűncselekmények, így a rendkívüli események széles palettáját mutatták. A teljesség igénye nélkül ezek lehetnek különböző tárgyak elvesztése, MFO-szabályt sértő viselkedések, öltözködési normák be nem tartása, gyorsajtás, egyéb közlekedési szabálysértések, okirathamítás, kábítószerrel kapcsolatos cselekmények, kóbor állat befogása (kígyó, vad kutya) is. Azonban a rendkívüli események jelentős részét az MFO-táborokban, objektumokban történt elhalálozások adták (a fidszi katonák rendkívül rossz egészségügyi állapota miatt körükben szinte rendszeresek voltak a keringési rendszeri betegségekre visszavezethető rendkívüli halálesetek.)

A súlyosabb megítélésű, vagy a nemzetközi érdeklődést kiváltó ügyekben a halaszthatatlan nyomozati cselekményeket és az elsődleges vizsgálatokat úgy kellett végrehajtani, hogy az egyidejűleg az MFO szabályainak, az elkövetés helye szerinti ország eljárásjogának, a magyar jogszabályi háttérnek, valamint a sértett és/vagy

⁴¹ Repülésbiztonsági Hálózat exkluzív szolgáltatása a Repülésbiztonsági Alapítvány számára (Aviation Safety Network an exclusive service of Flight Safety Foundation). <https://aviation-safety.net/database/record.php?id=20070506-0> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

⁴² Békefenntartó repülőgép-katasztrófa az egyiptomi Sinán (Peacekeepers' plane crashes in Egypt's Sinai); <https://www.reuters.com/article/us-egypt-crash/plane-crashes-in-egypt-sinai-peninsula-idUSL0665276920070506> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

elkövető országának hatóságai számára is megfeleljen. További komoly feladatot adó probléma volt a kisebb szabálysértési ügyekben a magyar és az MFO eljárási szabályok különbözősége, valamint az MFO belső szabályaiban lévő joghézagok, illetve le nem fedett területek. Ezen hiányosságok észlelése esetén a magyar kontingens több esetben szabályzatkiegészítést, -módosítást kezdeményezett az MFO jogásza felé, amely az esetek többségében eredményes volt.

A magyar katonai rendész alegység nemzetközi környezetbe való integrálását tovább segítette, hogy az állomány az Északi Táborban a Fidzsi-szigeteki és a kolumbiai, a Déli Táborban pedig az amerikai zászlóaljához tartozó 2-3 fő (általában) katonai rendész járőrökkel is kiegészült, akik a magyar társaikkal közösen láttak el szolgálatot a váltásparancsnok által megszabott váltási rend szerint. Az együttműködés természetesen több előnnyel (kultúrák, szokások közötti szakadékok áthidalása) és néha nehézséggel (nyelvi problémák) is járt, mindazonáltal az együttműködés mindvégig sikeres volt.

A közel húsz évre visszanyúló időszak már erősen hiányos dokumentációja ellenére – két év üresen maradásával – sikerült összeállítanunk a magyar kontingens parancsnokhelyetteseinek, egyben a rendőri egység parancsnokainak névsorát:

Név, rendfokozat	beosztás átvétele	beosztás átadása
Szabó Miklós r. alezredes	1995. szeptember	1996. szeptember
Horváth Gyula r. alezredes	1996. szeptember	1997. szeptember
Hajdú Sándor r. alezredes	1997. szeptember	1998. március
Dömölki Zsolt r. alezredes	1998. március	1999. március
	1999. március	2000. március
	2000. március	2001. március
Szabó Miklós r. alezredes	2001. március	2002. március
Dr Szabó Károly r. alezredes	2002. március	2003. március
Stadler Mihály r. alezredes	2003. március	2004. március
Márta Ferenc r. alezredes	2004. március	2004. szeptember
Dr. Pető Péter Vince r. őrnagy	2004. szeptember	2005. március
Novák István hőr. alezredes	2005. március	2006. március
Bérdi László hőr. őrnagy	2006. március	2006. március
Székely József r. őrnagy	2007. március	2008. szeptember
Zsíros Mihály r. őrnagy	2008. szeptember	2009. február
Fekete Tamás r. alezredes	2009. február	2010. szeptember
Besszer Ferenc r. őrnagy	2010. szeptember	2010. június
Dr. Kianek Richárd r. őrnagy	2010. június	2011. március
Dr. Zalka András r. őrnagy	2011. március	2011. szeptember
Dr. Schultz Tamás r. alezredes	2011. szeptember	2012. március
Dr. Bakti Csaba r. őrnagy	2012. március	2013. március
Parti Attila r. őrnagy	2013. március	2013. szeptember
Dr. Schultz Tamás r. alezredes	2013. szeptember	2015. március

6. Összegzés

A magyar békefenntartók Sínai-félszigeti missziója hozzájárult ahhoz, hogy a térségben ne újuljanak ki a harcok, és a Szentföld kapuja biztonságosabb hely legyen.⁴³ A magyar rendőrök megjelenésére a tisztán katonai megfigyelő MFO-misszióban pedig azért volt szükség, mert a katonai rendész feladatokat megkapó Magyar Honvédség nem rendelkezett ennek ellátásához megfelelő katonai rendész (MP) állománnyal. Bár katonai rendész egység szerepel a honvédség állományában, azonban más NATO-tagországoiktól eltérően nem rendelkeznek önálló nyomozati, rendészeti jogkörrel, ezért merőben más feladatokat látnak el, mint amire az MFO-misszióban szükség volt (nem rendelkeztek például nyomozati, helyszínelési ismeretekkel, tömegkezelési, forgalomszervezési ismeretekkel).

Az eredeti elképzelés szerint a katonáállomány „közrendvédelmi járőrözést”, illetve biztosítási feladatokat végzett volna, míg a rendőri állomány a közlekedési, bűnügyi helyszínelést, nyomozásokat, baleset-, illetve bűnmegelőzést. Az állománytábla is ennek megfelelően lett kialakítva, így állandó rendőri beosztások lettek:

- a kontingensparancsnok-helyettes (egyben a rendőri kontingens parancsnoka),
- nyomozócsoport-vezető,
- (Déli Tábor FMPU-állomás) állomásparancsnok-helyettes,
- nyomozók,
- helyszínelők.

A váltásvezetői, ügyeletes tiszti, járőri beosztásokban katonák és rendőrök is szerepeltek, ügyelve arra, hogy minden váltásban két rendőr kapjon helyet.

A gyakorlati munkavégzés során azonban kiderült, hogy a beosztások nem választhatóak el egymástól, valamint a 2007-es évtől meginduló biztonsági helyzetromlás okozta többletfeladatok miatt katonáknak, rendőröknek egyaránt ki kellett vennie a részét a munkából. A megfelelő végzettség, tapasztalat hiányában ekkorra már jelentkeztek kisebb problémák az állomány körében, amelynek kiküszöbölésére számos, saját szervezésű képzés került megtartásra a misszióban a kontingensen belül, illetve a katonáállomány is egyre aktívabban bevonásra került a rendőri jellegű feladatokba.

A Magyar Honvédség, felismerve a katonai rendész területen meglévő kapacitás hiányát, beindította a katonai rendész képzést a saját állománya részére, továbbá a Rendőrséggel kötött együttműködési megállapodás alapján a Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központjában (ROKK) szervezett helyszínelő képzésekre is beiskolázták az MP-beosztásra tervezett katonákat. Ennek célja az volt, hogy a hazai MP-képességeket is növelve megfelelő tudással rendelkező állományt képezzenek a jövőbeli, illetve más misszióbeli MP-feladatok ellátására.

⁴³ A Sínai-félszigetről hazatért magyar békefenntartókat köszöntötték Budapesten. <https://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/a-sinai-felszigetrol-hazatert-magyar-bekefenntartokat-koszontottek-budapesten> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

Következő mérőföldkő volt a 2016. március 1-én megalakuló MH Katonai Rendészeti Központ⁴⁴, amelynek parancsnoki beosztására – MH-állományba vétele mellett – Mergancz Sándor r. dandártábornokot, volt Somogy megyei rendőrfőkapitányt nevezték ki. A központ számára meghatározott feladat a rendészeti és a bűnüldözési feladatok mellett Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, a nemzetközi szerződésekből fakadó közös védelmi és békefenntartói megbízások ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység ellátása, a védelmi képesség fenntartása, illetve fejlesztése, továbbá nem titkolt céllal békefenntartó missziók katonai rendész állományának felkészítése.

A misszióbeli közös munkavégzés mind a katonai, mind a rendőrállomány részére sok tapasztalatot hozott, az eltérő háttérből szerzett tudás összekapcsolásával megtanultak egymás segítségével eredményesen dolgozni. Nem is meglepő, hogy 2015-ben Magyarország honvédelmi miniszterétől a belügyminiszter felé érkezett kérés, hogy az ENSZ ciprusi missziójában (UNFICYP)⁴⁵ szolgálatot teljesítő katonai kontingens állományába két fő rendőr kerüljön vezénylésre katonai rendész feladatok ellátására. Ezen, a rendőrség részére új misszióban a szerepvállalásunk 2016. márciusában kezdődött meg (2019-től kezdődően már három főt adunk).

A katonai misszióban megszerzett tapasztalat és tudás a későbbiek során is gyümölcsöző lehet, mivel az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (North Atlantic Treaty Organisation – NATO) a stabilizációs és újjáépítési (stabilization and reconstruction – S&R) képesség növelése érdekében civil szakértőkkel (a katonai terminológia szerint mindenki civil, aki nem katonai) keresi az együttműködési lehetőségeket a békefenntartó, válságkezelő missziókban.⁴⁶ A NATO felismerte azt, hogy nem elég katonai erővel helyreállítani a biztonságot egy konfliktusövezetben, hanem annak fenntartása miatt a helyi államigazgatást újra kell indítani, amelyhez a rendőrség, közigazgatás és egyéb civil szervezetek szakértőire is szükség van.⁴⁷

A globális világban nehéz helyi biztonságról beszélni, amire különösen eklatáns példa a hazánkat is érintő migránsválság és a nemzetközi kereteket öltő, számtalan publikus és nem publikus esettel szolgáló terrorfenyegetettség. Vitathatatlan tény, hogy napjainkban egyre nagyobb szükség van a válságok nemzetközi összefogású helyi szintű és globális kezelésére, a katonai tevékenységet felváltó polgári jellegű rendvédelmi szerepvállalásra, a helyi rendészeti szervek képességfejlesztésére. A misszióinkban szolgáló rendészeti szakemberek hazánk biztonságpolitikai kockázatelemzéséhez olyan első kézből származó információkkal,

⁴⁴ MH Katonai Rendészeti Központ; <https://honvedelem.hu/alakulatok/mh-katonai-rendeszeti-kozpont/>

⁴⁵ ENSZ Békefenntartó Ereje Cipruson (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus); <https://unficyp.unmissions.org/> (Letöltés ideje: 2020.07.27.)

⁴⁶ MOLNÁR Ferenc: Egy sikeresebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során; *Nemzet és Biztonság*, 2012/4. p. 10. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2012_4_04_molnar_ferenc.pdf (Letöltés ideje: 2020.08.06.)

⁴⁷ A NATO S&R képességsomaghoz korábban tett 10 fős felajánlást a belügyminiszter 2016-ban 15 főre emelte. A felajánlott 15 fős kiképzői keretlétszám eddig még nem került lehívásra a NATO részéről, de annak igény szerinti rendelkezésre bocsátására a Rendőrség a meghatározott feltételek mellett készen áll.

tapasztalatokkal, ismeretekkel szolgálhatnak, amelyekre más körülmények között nincs lehetőség (pld. a helyi nyelv, kultúra, a válságövezetekből kiinduló szervezett bűnözői csoportok, terrorszervezetek megismerése stb.).

7. Befejezés

Tanulmányunkban az MFO-misszióban történő 20 éves szerepvállalással mutattuk be Magyarország Rendőrségének egyik legjelentősebb békefenntartó tevékenységét, amelyen keresztül rávilágítottunk a tevékenység funkciójára, ezáltal bizonyítva a nemzetközi rendészeti együttműködés szükségességét és létjogosultságát.

Felhasznált irodalom:

- 30 évvel ezelőtt 248 katona halt meg Gandernél a 101-es légierő katasztrófában (101st Airborne marks 30 years since Gander plane crash killed 248 soldiers). <https://www.armytimes.com/news/your-army/2015/12/09/101st-airborne-marks-30-years-since-gander-plane-crash-killed-248-soldiers/> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- A fegyveres támadás az MFO békefenntartó erők Sínai Központja ellen, négy sebesült (Gunmen attack Sinai HQ of MFO peacekeeping force, four injured); <https://www.timesofisrael.com/gunmen-attack-sinai-headquarters-of-mfo-peacekeeping-force-several-reported-killed/> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- A Sínai-félszigetről hazatért magyar békefenntartókat köszöntötték Budapesten. <https://www.kormany.hu/hu/honvedelmi-miniszterium/hirek/a-sinai-felszigetrol-hazatert-magyar-bekefenntartokat-koszontottek-budapesten> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- Al-Takfir wa'l Hijra: Egy rejtély kicsomagolása (Al-Takfir wa'l Hijra: Unpacking an Enigma) <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10576100902886044> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- Amerikai Egyesült Államok Hivatalának Történeti Irodája (USA Department of State Office of the historian); <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/camp-david> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- Az Egyesült Államok nem tudja ellenőrizni az Egyiptom terrorizmusellenes küzdelmének katonai támogatását (U.S. Unable to Monitor Military Aid to Egypt's Anti-Terrorism Fight); <https://foreignpolicy.com/2020/06/02/us-cant-monitor-aid-egypt-anti-terrorism-isis-sinai/> (Letöltés ideje: 2020. 08. 06.)
- Békefenntartó repülőgép-katasztrófa az egyiptomi Sinán (Peacekeepers' plane crashes in Egypt's Sinai); <https://www.reuters.com/article/us-egypt-crash/plane-crashes-in-egypts-sinai-peninsula-idUSL0665276920070506> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

- BODA József: A magyar rendvédelmi békefenntartás humán története; http://epa.oszk.hu/02100/02176/00007/pdf/RTF_21_013-023.pdf (Letöltés ideje: 2020. 07. 23.)
- Cambodia, Egyesült Nemzetek Átmeneti Hatósága (UNTAC, February 1992 – September 1993); <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/untac.htm> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- DR. BOTZ László altábornagy: Küldetés a békéért – 35 éve ért véget a vietnami háború; Felderítő Szemle, 2010/2. <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2010-2.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- ENSZ Békefenntartó Ereje Cipruson (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus); <https://unficyp.unmissions.org/> (Letöltés ideje: 2020.07.27.)
- GAZDAG Ferenc: A biztonsági tanulmányok alapjai; Nemzeti Közszolgálati Egyetem Budapest, 2013.
- GORECZKY Tamás: Egy görög–török konfliktus története a 19. századból – az 1896–97-es krétai válság az osztrák–magyar diplomáciai iratok tükrében; ELTE, Öt kontinens. Az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék Közleményei, 2013. <http://real.mtak.hu/19319/1/17-GoretzkyTamas.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 07. 23.)
- <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=995h0082.OGY>
- <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/eed216406b50bf6485256ce10072f637/577f8dd050bb55aa85256f1800676155?OpenDocument>
- <https://www.middleeasteye.net/news/decapitated-bodies-four-men-found-egypts-sinai> (Letöltés ideje: 2020. 07. 24.)
- Ismerje meg a Ansar al-Sharia-t (Know Your Ansar al-Sharia). <https://foreignpolicy.com/2012/09/21/know-your-ansar-al-sharia/> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- Ki a Somaliai al-Shabab? (Who are Somalia's al-Shabab?). <https://www.bbc.com/news/world-africa-15336689> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- LIPPAI Zsolt, THIEME-ESŐ Milán: A szállodák elleni terrortámadások elkövetésének módszerei; Szakmai Szemle 2020/2. https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/szsz/2020_2_szam.pdf (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- MH Katonai Rendészeti Központ; <https://honvedelem.hu/alakulatok/mh-katonai-rendeszeti-kozpont/>
- MOLNÁR Ferenc: Egy sikeresebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során; Nemzet és Biztonság, 2012/4. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2012_4_04_molnar_ferenc.pdf (Letöltés ideje: 2020. 08. 06.)

- Multinational Force & Observers; <http://mfo.org/en> (Letöltés ideje: 2020. 07. 24.)
- Namibia, Egyesült Nemzetek Átmeneti Támogatási Csoport (UNTAG, April 1989 – March 1990); <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/untag.htm> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- Repülésbiztonsági Hálózat exkluzív szolgáltatása a Repülésbiztonsági Alapítvány számára (Aviation Safety Network an exclusive service of Flight Safety Foundation). <https://aviation-safety.net/database/record.php?id=20070506-0> (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)
- SZŰCS László: Krétától Afganisztánig; <https://honvedelem.hu/hatter/kretatol-afganisztanig/> (Letöltés ideje: 2020. 07. 23.)
- Terrorizmusellenes útmutató, Ansar Bayt al-Maqdis (Counter Terrorism Guide, Ansar Bayt al-Maqdis) https://www.dni.gov/nctc/groups/ansar_bayt_al_maqdis.html (Letöltés ideje: 2020. 07. 27.)

Bevezetés

Bolívia és Chile kapcsolatát a salétromháborúként is ismert csendes-óceáni háború óta (1879–1894) különböző konfliktusok tarkítják. A háborút lezáró, 1904-ben aláírt békeszerződés értelmében Bolívia jelentős területi veszteséget szenvedett (120.000 km²), valamint tengeri kijárata is a győztes Chiléhez került.¹ A két ország XXI. századi geopolitikai konfliktusaiban – bár a tenger elvesztése mindig is fájó pont marad a bolíviaiak életében – már kevésbé a területre, mint inkább az erőforrásokhoz való hozzáférésre és a határmenti problémákra helyeződik a hangsúly. A tanulmány célja Dél-Amerika geopolitikai jellemzőinek áttekintésén túl Bolívia és Chile aktuális helyzetének rövid bemutatása, majd három olyan geopolitikai téma ismertetése (szervezett bűnözés illegális tevékenysége, a lítium és a gáz kérdése), amelyek a jövőben tovább mélyíthetik az eddig is fennálló konfliktust a két ország között.

Dél-Amerika geopolitikai jellemzői

Dél-Amerika országainak komoly geopolitikai hagyományai vannak. Már a XX. század elején megjelentek az első geopolitikai témájú könyvek, nem sokkal az európai geopolitikai gondolkodás kezdetei után, és kapcsolódva azokhoz: egy chilei katonai földrajzi szöveg már 1905-ben Ratzelt, míg az argentin Storni² admirális 1915-ben Mahan-t idézte írásában.³ Chilében az első valódi geopolitikai írás az 1940-ben kiadott 1747-es rendelet, amely Chile antarktisz területi igényéről szólt, de például Augusto Pinochet⁴, Chile egykori diktátora több geopolitikai tanulmányt is írt,⁵ valamint a régió számos XX. századi politikusa is hozzájárult a geopolitika

¹ SZENTE-VARGA Mónika: Bolívia, In: SZENTE-Varga Mónika – BÁCS Zoltán: Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok; Dialóg Budapest Campus, 2019. p. 32.

² Segundo Rosa Storni (1876–1954): argentin admirális, politikus, külügyminiszter 1943–1944 között.

³ HEPPLÉ, Leslie W.: South American Heartland: The Charcas; Latin American Geopolitics and Global Strategies, Geographical Journal, 2004/4. p. 360. DOI: 10.1111/j.0016-7398.2004.00137.x.

⁴ Augusto Pinochet (1915–2006): chilei tábornok, a hadsereg főparancsnoka. 1973. szeptember 11-i katonai puccs után került hatalomra, 1990-ig vezette Chilét. 1968-ban jelent meg a chilei Katonai Akadémiának írt tankönyve, Geopolitika címmel.

⁵ La geopolítica y geoestrategia chilena: ¿presente en el discurso y ausente en la práctica? Cuaderno de trabajo del Centro de Investigaciones y Estudios Estratégicos 2015/2. <https://www.anepe.cl/wp-content/uploads/cuaderno-del-CEE-N%C2%BA2.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

irodalmához, mint a brazil Golbery do Couto e Silva⁶ és az argentin Osiris Villegas⁷ tábornokok.⁸

Dél-Amerika geopolitikai elemzéséhez a latin-amerikai geopolitikai gondolkodásból érdemes kiindulni. Többféle felfogás létezik a régió felosztására. Detlef Nolte és Leslie Wehner⁹ vagy Saul B. Cohen¹⁰ Latin-Amerikán belül Dél-Amerikát egy külön régióként tekintik, míg más szerzők, mint például a brazil Mario Travassos már 1938-ban Dél-Amerikán belül is több kisebb régiót különített el.¹¹ A hidegháború után a térség amerikai és szovjet befolyása is csökkent, így Dél-Amerika egy önálló geopolitikai régióvá nőtte ki magát.¹²

A latin-amerikai geopolitikai gondolkodást az 1990-es évektől befolyásoló fő tényezőket Nolte és Wehner¹³ a következőképpen foglalja össze: (1) Latin-Amerika geopolitikai szempontból kevésbé marginalizálódott a nemzetközi politikában, és ennek hatására szélesebbé vált a geopolitikai jövőképe és mozgástere; (2) a geopolitikai gondolkodás nemzeti, regionális vagy kontinentális szintre lépett át, teret adva az integráció geopolitikájának; (3) ennek a fejlődésnek a részeként Dél-Amerika új geopolitikai régióvá vált, amelyben Brazília a legnagyobb regionális hatalom; (4) az Egyesült Államok elvesztette központi szerepét Dél-Amerikában, viszont Kína a térség fontos szereplőjévé vált; (5) az új nemzetközi helyzet eredményeként a Csendes-óceán medencéje és az Atlanti-óceán déli része (beleértve az Antarktisz is) egyre fontosabb szerepet játszik a latin-amerikai geopolitikai narratívákban; és (6) ezzel összefüggésben a természeti erőforrásokhoz való hozzáférés ismét központi kérdéssé vált a latin-amerikai geopolitikai gondolkodásmódban, amelyhez szorosan kapcsolódik a tengeri határok kérdése.

Dél-Amerikán belül mindössze két országnak nincs tengere: Bolíviának és Paraguaynak. Alfred Mahan, kétségtelenül a tenger fontosságát hangsúlyozza, bár

⁶ (1911-1987) Brazil tábornok és politikus. Harcolt a brazil erővel Európában a második világháborúban. Igazságügyi miniszter a brazil rendszerváltás előestéjén, João Baptista Figueiredo elnöksége idején.

⁷ (1916-1998) Argentín tábornok és politikus, rövid ideig belügyminiszter a hatvanas években, majd nagykövet Braziliában.

⁸ HEPPLE i. m. p. 360.

⁹ D. Nolte: (Phd, politikatudomány, Mannheim-i Egyetem), a Hamburgi Egyetem tanára, a GIGA – Német Globális és Területkutató Intézet latin-amerikai részlegének vezetője. L. Wehner: (Phd, politikatudomány, Hamburgi Egyetem) Bath Egyetem (UK) munkatársa. Vendégoktatók számos latin-amerikai egyetemen. NOLTE, Detlef – WEHNER, Leslie E: Geopolitics in Latin America, Old and New; In: Routledge Handbook of Latin American Security; Taylor and Francis Inc., 2015. pp.33-43. DOI: 10.4324/9781315867908.ch2

¹⁰ Phd, Harvard, prof. emeritus Hunter College (NY, USA), többek közt az Oxford World Atlas szerkesztője, számos geopolitikai/gazdasági földrajzzal kapcsolatos könyv/tanulmány szerzője. COHEN, Saul Bernard: Geopolitics – The Geography of International Relations; Rowman & Littlefield, 2015. pp. 161-179.

¹¹ Mario Travassos, brazil geopolitikus, katona (1891–1973). TRAVOSSOS, Mario: *Projeção continental do Brasil* Editora Nacional, 1938. <https://bdor.sibi.ufjf.br/bitstream/doc/132/1/50%20PDF%20-%20OCR%20-%20RED.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

¹² COHEN: i. m. pp. 161-179.

¹³ NOLTE – WEHNER: i. m. pp. 33-43.

azt is kifejtette, hogy nem a tenger a kizárólagos eszköze a nagyhatalmiságnak, hanem a szilárd belső viszonyok a legfontosabbak.¹⁴ A régióban a földrajzi sokszínűségből eredő változatos terep gyakran gátat szabott a szárazföldi összeköttetésnek, így a tengeri kereskedelem és a kikötők fejlesztése alapvető fontosságú volt¹⁵ sokkal inkább, mint Európában. Egy latin-amerikai, különösen Andok-béli ország gazdasági és kereskedelmi felemelkedésében gátat jelent a tenger hiánya.

A gyarmati múlt és a földrajzi helyzet, pontosabban a földrajzi elszigeteltség együttesen is szerepet játszottak a terület geopolitikai gondolkodásának a kialakulásában, továbbá az a tény, hogy egyik ország sem rendelkezik az összes olyan tulajdonsággal, ami a regionális vezetőszerphez szükséges lenne.¹⁶ Bár Brazília a világ 6. legnagyobb országa, 200 milliós népességgel, óriási gazdasági potenciállal, kivételes geostratégiai helyzettel, ám a korrupció, a gazdasági és politikai válságok nem kedveznek az országnak.¹⁷ A régióra jellemző a széttöredezettség, bár Dél-Amerika népességének 60%-a Braziliában él, ennek ellenére az ország nem tudott nagyhatalommá fejlődni. Nagy ellentétek figyelhetők meg, Dél-Amerika kedvező adottságú térségei jóléti oázisokká válnak az elszegényedett területekkel ellentétben.¹⁸

A latin-amerikai és különösen a dél-amerikai integráció ma már a geopolitikai gondolkodás szerves része.¹⁹ Az utóbbi évtizedekben számos nemzetközi politikai/gazdasági együttműködést elősegítő szervezet jött létre, ami inkább pozitívumnak tekinthető (UNASUR, ProSur, MERCOSUR, CAN, Alianza del Pacífico, ALBA stb.)²⁰ bár csak több-kevesebb sikerrel működnek.²¹ A regionális együttműködést számos határ- vagy területi konfliktus is gátolja, továbbá ide sorolhatóak az országok közötti politikai és ideológiai ellentétek is,²² pld. Chile nem tagja az andoki országokat tömörítő szervezetnek (CAN), sem az ALBA-nak és az UNASUR-nak sem, míg Bolívia igen.

¹⁴ MAHAN, Alfred Thayer: *The Influence of Sea Power upon History 1660-1783.*, Little Brown and Company, Boston, 1890; TÓTH Péter András: Alfred Thayer Mahan és az európai nagyhatalmi erőegyensúly a 20. század elején; *Külügyi Szemle* 2009/4. p.101.

¹⁵ FRIEDMAN, George: *3 Maps of South America That Explain Its Geopolitics*; 2017. 12. 08 <https://www.mauldineconomics.com/editorial/3-maps-of-south-america-that-explain-its-geopolitics> (Letöltés ideje: 2020. 04. 06.)

¹⁶ Uo.

¹⁷ Comparar economía países; <https://datosmacro.expansion.com/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

¹⁸ COHEN i. m. pp. 161-179.

¹⁹ NOLTE – WEHNER: i. m. pp. 33-43.

²⁰ Unasur: Dél-Amerikai Nemzetek Uniója, ProSur: Fórum Dél-Amerika Haladásáért, Mercosur: Dél-amerikai Közös Piac, CAN: Andok Közösség, Alianza del Pacífico: Csendes-óceáni Szövetség, ALBA: Bolívári Szövetség a Mi Amerikánk Népeiért.

²¹ lásd bővebben: SOLTÉSZ Béla: *Latin-Amerikai integrációk túlkínálata*; *Fordulat*, 2011/16. pp. 124-143.

²² COHEN i. m. pp.161-179.

John Child²³ négyféle geopolitikai konfliktust különböztet meg Dél-Amerikán belül. Az első a területi konfliktusok, amely egy adott terület (szárazföldi/vízi) birtoklásáért folyik. A második a határmenti konfliktusok, amelyek nem feltétlenül járnak együtt területi követeléssel. Harmadik az erőforrás-konfliktusok, amelyek magukban foglalják az erőforrásokkal kapcsolatos vitákat egy adott területen, de nem a terület, hanem maga az erőforrás (víz, gáz, kőolaj stb.) értéke a fontos, végül pedig az ideológiai és a politikai konfliktusok.²⁴

Bolívia és Chile aktuális helyzete

A dél-amerikai országok többsége a XIX. század elején vált önálló állammá, Chile 1810-től tekinti magát függetlennek, míg Bolívia 1825-ben szabadult meg a spanyol gyarmati uralom alól. Bolívia a függetlenedése óta jelentős területi veszteségeket szenvedett. A csendes-óceáni háborúban a tengeri kijárata Chiléhez került, valamint a többi szomszédos állam (Argentína, Brazília, Peru, Paraguay) is szakított le belőle, így Bolívia csaknem a felére zsugorodott.²⁵ A közös gyarmati múlt ellenére Chile és Bolívia egészen más utat járt be. Gazdasági fejlettségük jelentősen eltér, bár mindkét ország gazdag ásványkincsekben. Bolívia a tengeri kikötő hiányában látja gazdasági fellendülésének gátját, és a két ország között a csendes-óceáni háború óta komoly nézeteltérések vannak.

A két ország Dél-Amerikán belül közepes nagyságúnak számít, annak ellenére, hogy Bolívia, több mint 1 millió km²-en helyezkedik el, míg Chile 756 ezer km²-en. A népességet tekintve Bolíviában több mint 11 millióan, míg Chilében közel 19 millióan élnek, mindkét országban a lakosság túlnyomó többsége a városokban koncentrálódik. Az egy főre jutó GDP Chile esetében 13.481 euro, Bolíviában 3.005 euro. A születéskor várható átlagos élettartam Chilében megközelíti a 80 évet, míg Bolíviában 10 évvel kevesebb. A HDI (Human Development Index) a két országban javuló tendenciát mutat, azonban míg Chile a 44. helyen állt 2018-ban, addig Bolívia csupán a 118. helyen²⁶. A korrupciót tekintve is nagyok a különbségek, Chile a második legkevésbé korrump ország Dél-Amerikában, 2018-ban a Transparency International elemzésében a 27. helyen állt, közvetlenül Uruguay után, addig Bolívia a 132. a 180 országot felsoroló listában.²⁷ A szegénység arányát mindkét ország jelentősen csökkenteni tudta az elmúlt évtizedekben, ennek ellenére

²³ J. Child (Phd, latin-amerikai tanulmányok), az amerikai hadsereg nyugalmazott alezredese, Argentínában született 18 éves koráig ott is élt, az „Inter-American Defense College” (Washington), oktatója Latin-Amerika témában számos stratégiai és geopolitikai könyv szerzője.

²⁴ CHILD, John: Pensamiento geopolítico y cuatro conflictos en Sudamerica; Revista Ciencia Política, 1981/1-2. pp. 71-104.
<http://www.revistacienciapolitica.cl/index.php/rcp/article/view/1251> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)

²⁵ SZENTE-VARGA: i. m. p. 32.

²⁶ 2018-as adatok: Comparar economía países; <https://datosmacro.expansion.com/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

²⁷ Franciaország a 21., Spanyolország a 41., míg Magyarország a 64. helyen szerepel. Transparency International. Corruption perceptions index 2018.
<https://www.transparency.org/cpi2018> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

Bolívia adatai még mindig a legrosszabbak közé számítanak a régióban (szegénység: 36,6%, mélyszegénység: 16,8%), míg Chile inkább a fejlett országokéhoz közelít (szegénység: 11,7%, mélyszegénység: 3,5%).²⁸ A két ország közül Chilének látványosan jobbak a gazdasági mutatói, de bizakodásra adhat okot, hogy Bolívia is folyamatosan fejlődik. A jó fizetések és a magasabb életszínvonal a 2000-es évektől egyre több bolíviait vonzott a szomszédos országba. A chilei Bevándorlási Hivatal adatai szerint 2000 és 2019 között 255.569 bolíviai kapott tartózkodási engedélyt, a 2019. decemberi adatok szerint több mint 120 ezer bolíviai tartózkodik állandó jelleggel Chilében.²⁹

A kereskedelmi kapcsolatok szempontjából minkét országot, sőt Dél-Amerika többi országa is inkább a régió kívüli megállapodásokat részesíti előnyben, mivel gazdaságaik kompetitív jellegűek. Kína a régió elsősorú kereskedelmi partnerévé vált, főleg nyersanyagot szállít a térségbe, Brazília és Chile külkereskedelmi tevékenységének első, míg Peru második legfontosabb célországa lett.³⁰ Bolívia 2019 áprilisában írt alá egy egyezményt Kínával, amelynek értelmében erősíteni kívánják a kereskedelmi kapcsolataikat.³¹ Chile ugyanabban az évben a Kínával 2006-tól érvényben lévő szabadkereskedelmi egyezmény modernizálásáról írt alá új egyezményt.³² Chilének 2004-től az Egyesült Államokkal is szabadkereskedelmi egyezménye van.³³

Bolívia és Chile aktuális geopolitikai kérdései

A bolíviaiak a tengerpart elvesztését sosem tudták feldolgozni, a kijáráshoz való ragaszkodás nemzeti kérdés. Bár az országnak több mint 100 éve nincs tengere, a mai napig van flottája, évente megünnepli a tenger napját minden március 23-án,

²⁸ Medición de la pobreza por ingresos: actualización metodológica y resultados CEPAL; Santiago, Chile, 2018, p. 218.
https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/44314/1/S1800852_es.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

²⁹ Estadísticas Migratorias: Número de visas otorgadas entre los años 2000-2019.
<https://www.extranjeria.gob.cl/estadisticas-migratorias/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.);
Estimación de personas extranjeras residentes habituales en Chile al 31 de diciembre 2019. INE-DEM-2020. március
<https://www.extranjeria.gob.cl/media/2020/03/Estimaci%C3%B3n-Poblaci%C3%B3n-Extranjera-en-Chile-al-31-Diciembre-2019.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

³⁰ ROJAS DÍAZ, Emilio Sánchez de: Repensando la geopolítica de América latina. ¿Es necesario un estudio geopolítico de América del Sur? Instituto Español de Estudios Estratégicos Documento Análisis 2016/6.
http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_analisis/2016/DIEEEA15-2016_Geopolitica_Sudamerica_ESRD.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

³¹ Bolívia y China acuerdan fortalecer la inversión y cooperación económica a través de la suscripción de un mecanismo; Noticia: 2019. 04. 23, Ministerio de Relaciones Exteriores – Bolívia <http://www.cancilleria.gob.bo/webmre/noticia/3281> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

³² Entra en vigencia internacional la modernización del TLC entre Chile y China. Subsecretaría de Relaciones económicas internacionales; Noticia: 2019. 02. 28.
<https://www.subrei.gob.cl/2019/02/entra-en-vigencia-internacional-la-modernizacion-del-tlc-entre-chile-y-china/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)

³³ Tratado de libre comercio: Chile-EEUU; <https://www.subrei.gob.cl/2017/06/tratado-de-libre-comercio-chile-estados-unidos/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 13.)

és a hivatalos eseményeken felhangzik a Tengerpart Himnusza is.³⁴ A tengeri kijárat kérdésének diplomáciai úton való megoldása a Hágai Nemzetközi Bíróság 2018-as ítélete alapján lezártnak tekinthető, hiszen kimondta azt, hogy Chile nem kötelezhető arra, hogy tárgyalásokat folytasson Bolíviával.³⁵ A jövőben több olyan geopolitikai konfliktus is komolyabbá válhat (lítium, Silala-vízvita³⁶, Chile víz- és gázszükséglete, határmenti konfliktusok stb.), amik közül néhány esetben közvetve érintett lehet a tengeri kijárat kérdése is, így felmerülhet, hogy ha nem jogi, akkor esetleg kereskedelmi úton sikerülne Bolíviának tengeri kikötőhöz jutnia. Bár a chilei Nemzeti Politikai és Stratégiai Tanulmányok Intézetének egy 2019-es tanulmányában az is megkérdőjeleződik, hogy a két ország között rövid távon bármilyen kooperáció lehetséges lenne.³⁷ Bolívia még 1962-ben megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Chilével a Lauca folyó körül kialakult konfliktus miatt.³⁸ A következőkben néhány geopolitikai kérdés bemutatására kerül sor.

Szervezett bűnözés – illegális tevékenységek

A Bolíviával határos területeken szervezett bűnözésen elsősorban azokat a bűnözői csoportokat kell érteni, akik főként chilei autók lopására és bolíviai értékesítésére specializálódtak, valamint a bolíviai drokkartelekhez köthető tevékenységeket. Chile északi határvidéke, a nem konvencionális fenyegetések, valamint a rablások, az irreguláris fegyverkereskedelem és a droghoz köthető tevékenységek területe.³⁹

Az 1970-es években Augusto Pinochet diktatúrája alatt Chile Argentínával, Bolíviával és Peruvál határos területeire a becslések szerint 180 ezer gyalogsági aknát telepítettek, a határvédelem és a jövőbeli konfliktusok elkerülése érdekében.⁴⁰ Chile 1997-ben írta alá az Ottawai Egyezményt, amely megtiltja a gyalogsági aknák gyártását, raktározását és a velük való kereskedelmet.

³⁴ SZENTE-VARGA Mónika: Társadalmi és politikai tendenciák Bolíviában a 21. században; Nemzet és Biztonság 2016/2. p. 12.

³⁵ WINTER IGUALT, Luis: Bolivia-Chile: el reciente fallo de la Corte Internacional de Justicia; Estudios Internacionales, 2018/191. pp. 93-101. DOI:10.5354/0719-3769.2019.52050

³⁶ A Bolíviából eredő Silala folyó körüli vita, mely Chile területére is átfolyik.

³⁷ Escenarios de Chile con Bolivia: 2019-2021, Cuaderno de trabajo del Centro de Investigaciones y Estudios Estratégicos; 2019/6. <https://www.anepe.cl/wp-content/uploads/Cuaderno-de-Trabajo-N%C2%B06-2019.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 06.)

³⁸ OVANDO SANTANA, Cristián – GONZÁLEZ MIRANDA, Sergio: La relación bilateral chileno-boliviana a partir de las demandas tarapaqueñas: aproximación teórica desde la paradiplomacia como heterología; Estudios Internacionales, 2014/177. pp. 35-64. DOI: 10.5354/0719-3769.2014.30868

³⁹ Escenarios de Chile con Bolivia: 2019-2021

⁴⁰ ARANDA BUSTAMANTE, Gilberto – SALINAS CAÑAS, Sergio: Minefields and Humanitarian Demining at the Chile-Bolivia Border: A Step-by-Step Approach, Frontera Norte; 2015/54. pp. 6-142. DOI:10.17428/rfn.v27i54.579

Az egyezmény értelmében Chile vállalta, hogy 2020 végére befejezi az aknák felszámolását.⁴¹ Így körülbelül 700 km-es határ válik szabaddá és fennáll a veszélye, hogy a bolíviai drokkartelek és a szervezett bűnözői csoportok még inkább veszélyeztetni fogják ezt a területet. A chilei Nyomozó Rendőrség (PDI) adatai szerint 2018-tól folyamatosan emelkedik a droggereskedelemmel kapcsolatos tevékenységek volumene a határmenti szakaszokon, az északi, Atacama régió környékén, 2018. január és június között 3.498 külföldit tartóztattak le kábítószer bűncselekmény miatt, jelentős részük bolíviai állampolgár volt.⁴² A határ másik oldalán, Bolíviában, mindez szintén problémát jelent és katonai erővel próbálják megfékezni a bűnözői csoportokat.⁴³ Jelenleg Peru és Kolumbia után Bolívia a harmadik legnagyobb kokain-előállító. Evo Morales⁴⁴ a „*koka igen, a kokain nem*” politikáját hirdette meg.⁴⁵ 2007 óta a hivatalos diskurzus az illegális kereskedelem elleni küzdelemre összpontosít, nem üldözik magának a koka növénynek a termesztését, sőt a termőterületet növelték.⁴⁶ A Chile felé irányuló drog forgalmát az is növeli, hogy az ország az elmúlt években az amerikai kontinens harmadik számú kokainfogyasztójává vált,⁴⁷ így nem kell feltétlenül az USA-ba eljuttatni a drogot, a szomszédos Chile is komoly felvásárló.

A drog mellett Chilében súlyos problémát jelent a chilei autók bolíviai kereskedelme. Bolívia két ízben is törvénnyel segítette elő a hivatalos dokumentumok nélküli autók legalizálását, először 2011-ben, amikor megközelítőleg 80 ezer autó kapott hivatalos papírokat, majd 2019-ben, amikor 11-14 ezer autót legalizáltak.⁴⁸ A chilei Nyomozó Rendőrség adatai szerint 2011-től folyamatosan emelkedik a főként fegyverrel elkövetett autólopások száma. 2018-ban 24.286 autót loptak el, gyakran külföldre viszik őket egészben vagy alkatrészként.⁴⁹ A megoldás ezzel kapcsolatban az autók származásának pontosabb azonosítása lehet, valamint elengedhetetlen a bolíviai-chilei határon átlépő buszok utasainak komolyabb ellenőrzése is, így eredményesebb lehet a drogfutárok lefűlése. Ehhez

⁴¹ VENTURA SANCHO, Rodrigo: El tratado de Ottawa y el desafío de Chile al 2020; Centro de Estudios Estratégicos, 2016. 12. 22. <https://www.anepe.cl/wp-content/uploads/EL-TRATADO-DE-OTTAWA-Y-EL-DESAFIO-DE-CHILE-AL-2020.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 12. 20.)

⁴² Escenarios de Chile con Bolivia: 2019-2021

⁴³ Uo.

⁴⁴ Bolívia elnöke 2006-2019 között, 2019. november 12-én mondott le.

⁴⁵ SZENTE-VARGA: i. m. p. 13.

⁴⁶ STIPPEL, Jörg – SERRANO MORENO, Juan Enrique: La nacionalización de la lucha contra el narcotráfico en Bolivia; Política criminal 2018/25. pp. 264-321. DOI: 10.4067/S0718-33992018000100264

⁴⁷ YÁÑEZ, Cecilia: Chile, tercer consumidor de cocaína del continente La Tercera; 2017. 06. 23. <https://www.latercera.com/noticia/chile-consumidor-cocaina/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

⁴⁸ Ley N° 133 de 08-06-2011 Programa de Saneamiento Legal de Vehículos Indocumentados;

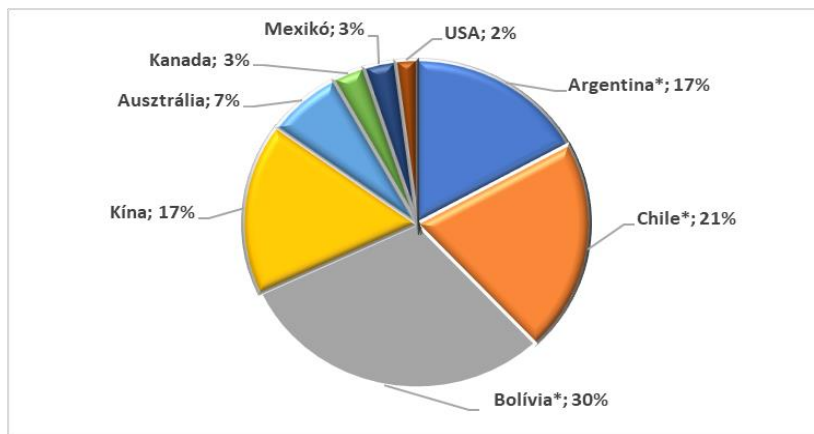
<https://www.aduana.gob.bo/aduana7/sites/default/files/kcfinder/files/LEY%20No.%20133.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.); Escenarios de Chile con Bolivia: 2019-2021

⁴⁹ VEDOYA, Sebastian: Así opera el robo de vehículos en Chile: avance tecnológico fomentó la violencia, La Tercera; 2019. 10. 08. <https://www.latercera.com/nacional/noticia/asi-opera-robo-vehiculos-chile-avance-tecnologico-fomento-la-violencia/815516/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.); Estudio detalla destino de autos robados en Chile; PDI Chile, Noticias, 2020. 02. 04. <https://www.pdichile.cl/centro-de-prensa/detalle-prensa/2020/02/04/estudio-detalla-destino-de-autos-robados-en-chile> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

nélkülözhetetlen a két ország intézményei közötti bilaterális és multilaterális nemzetközi együttműködés, továbbá a járművek ellenőrzését elősegítő adatbázis létrehozása.⁵⁰

A lítium az új arany?

Az elektronikai eszközök és az elektromos autók gyártásának növekedésével egyre nagyobb a kereslet a lítium iránt, amelyet az akkumulátorok gyártásához használnak. A lítium értéke jelentősen emelkedett az utóbbi években, ezzel módosítva a globális geopolitikai térképet. Az ún. „lítium háromszög” Dél-Amerikában helyezkedik el, Bolíviában, Chilében és Argentínában található a világ lítiumkészletének megközelítőleg 68%-a. A lítium lehetne az új bolíviai jólét alapja, a legnagyobb versenytársa azonban épp Chile. Kína uralja az akkumulátorpiacot, mintegy 70%-os részesedéssel, de lítiumimporta szorul, így potenciális vásárló.⁵¹

1.ábra: A világ lítium-erőforrásainak földrajzi megoszlása országoként⁵²
(A *-gal jelölt országok a „lítium háromszög”-höz tartoznak)

Az elmúlt években a lítium kitermelése, csak néhány országra koncentrálódott, legfőképp Ausztráliára, Chilére és Argentínára, a három ország a világtermelés több mint 85%-át adta. Jelenleg Bolívia elhanyagolható mennyiségű lítiumot termel, bár a világ lítiumtartalmának több mint 25%-át birtokolja.⁵³ Am maga a lítium birtoklása nem jelenti az azonnali gazdagságot, hiába hangoztatták Bolíviában, hogy az ország a „lítium Szaud Arábiája” lesz a „fehér arany” révén. Ellenérvként felhozható a

⁵⁰ Escenarios de Chile con Bolivia: 2019-2021

⁵¹ ZÍCARI, Julián – FORNILLO, Bruno – GAMBA, Martina: El mercado mundial del litio y el eje asiático. Dinámicas comerciales, industriales y tecnológicas (2001-2017); Polis, Revista Latinoamericana, 2019/52. p. 189. DOI:10.32735/s0718-6568/2019-n52-1376

⁵² Uo.

⁵³ CROWTHER, Herbert: Bolivia's role in the energy transition threatened by lithium uncertainty; Atlantic Council, 2018. 08. 06.
<https://www.atlanticcouncil.org/commentary/energysource-explains-bolivia-s-role-in-energy-transition-threatened-by-lithium-uncertainty/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)

bizonytalan befektetői környezet, a nem megfelelő szakmai háttér, a technológia hiánya és a szállítás nehézsége. Bolívia egyik lehetősége, hogy magát a nyersanyagot értékesítse. Mivel az akkumulátor szállítása nem lehetséges repülőn, így a tenger hiánya, a földrajzi elszigeteltség komoly akadályt jelent az országnak, hiszen a szárazföldi szállítás megemelné a költségeket.⁵⁴ Bolívia lítiumának jelentős része a Salar de Uyuni természetvédelmi területen található, ám a kitermeléshez külföldi tőke és fejlett technológia kell (magnéziumot tartalmazó nehéz terep). Ugyanakkor a befektetők nehezen tudják elfelejteni az Evo Morales nevéhez köthető államosításokat (szénhidrogén-ipar, vagy a svájci Glencore bányák). A felmerülő problémák ellenére egyes cégek vállalták a kockázatot, mint például a német ACI System, amely megállapodást kötött 2018-ban a többségi tulajdonos bolíviai kormánnyal és 1,3 milliárd dollárt kíván befektetni a lítium-projektbe. Egy új európai partner kulcsfontosságú lehet, hiszen Európa óriási autópárral rendelkezik, viszont jelentős akkumulátorgyártás nem folyik az öreg kontinensen, ezért pozíciót veszíthet az erős ázsiai piaccal szemben. Az Egyesült Államok érdeklődését is felkeltette a bolíviai lítium, de Evo Morales ideológiai megfontolásokból inkább Kína vagy Európa felé akart nyitni. Bolívia számára a lítium fenntartható kiaknázása igen fontos, hiszen a térség egyik legalacsonyabb GDP-vel rendelkező országának gazdasági fellendülését hozhatná.⁵⁵

Chile érdeklődése már az 1980-as években a lítium felé fordult, sőt nemzetközi tengeri kikötői miatt a szállítás kérdése is megoldott. Chile politikai helyzete, piaci megítélése az egyik legstabilabb a régióban, ami szintén vonzza a befektetőket. A kormány jelentős adókedvezményben részesítette az SQM és Albemarle vállalatokat annak érdekében, hogy az általuk kitermelt lítiumot kedvezményesen adják el azoknak, akik az országban akkumulátor vagy alkatrész gyártására vállalkoznak. Kína amellet, hogy saját lítiummal is rendelkezik, jelentős részesedést vásárolt Chile legnagyobb lítiumvállalataiban. A chilei kormány 200 millió dollár értékben írt ki pályázatot 2019-ben egy, a lítiumhoz kapcsolódó technológiák fejlesztésére irányuló intézet létrehozására. Mivel az elektromos járművek egyre fontosabb szerepet töltenek be a globális gazdaságban, a lítium meghatározó geopolitikai kérdéssé válhat, és úgy tűnik Chilét sem Argentína, sem Bolívia nem tudja lehagyni. Felmerül a kérdés, hogy Kína hajlandó-e befektetni a bolíviai lítiumba Chile után.⁵⁶

Gázt Chilének?

A bolíviai gáz kérdése nem mentes belpolitikai, és három szomszédos országot érintő (Argentína, Brazília, Chile) külpolitikai vitáktól, kiegészítve nagy vállalatok üzleti érdekeivel, mint amilyen a brazil Petrobras, vagy a Shell. A bolíviai gáz története 1913-ra nyúlik vissza, ekkor került sor az első fúrásokra. A földgáz tényleges kitermelése csak 1923-ban kezdődött a Standard Oil társasággal, ám a legnagyobb lelőhelyeket a 60-as években találták meg (Tarija és Cochabamba területén). 2016-ban a 65 gázmezőből 41 működött, és a kitermelés mindössze 25%-

⁵⁴ BARRÍA, Cecilia: El triángulo del litio: 3 obstáculos que enfrentan Argentina, Bolivia y Chile para escapar de la "maldición de los recursos naturales"; 2019. 06. 21. BBC News Mundo, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-48666235> (Letöltés ideje: 2020. 04. 13.)

⁵⁵ FORNILLO, Bruno – GAMBA, Martina: Industria, ciencia y política en el Triángulo del Litio, Ciencia; Docencia y Tecnología, 2019/58. pp. 1-38. DOI:10.33255/3058/447; CROWTHER: i. m.

⁵⁶ BARRÍA: i. m.; CROWTHER: i. m.; FORNILLO – GAMBA: i. m.

át használták fel az országban, a maradék 75% Brazília és Argentína között oszlott meg. A két ország saját szükségleteinek 36%, illetve 23%-át vásárolta külföldről.⁵⁷

Chile csökkenő gázkészlete csak az éves fogyasztás 23%-át fedezi, a fennmaradó 77%-ot külföldről kénytelen beszerezni. Bár Közép-Chile mélytengeri részein földgázlelőhelyeket találtak, ám a feltárás, a technológiai nehézségek leküzdése komoly befektetést igényelne.⁵⁸ Chile hosszú ideig Argentínától vásárolt gázt, de 2004-ben Néstor Kirchner Argentína volt elnöke (2003-2010) „energiakrízisre” hivatkozva elzárta a gázcsapot, így Chile az USA-ból és Közép-Amerikából volt kénytelen gázszükségletét fedezni, mivel nem jutott egyezsre Bolíviával. Viszont 2018-tól – több mint 10 év után – földgázszükségletei egy részét ismét Argentínából fedezi.⁵⁹

Argentína és Brazília az elmúlt években folyamatosan végzett feltárásokat, csaknem önellátóvá vált mindkét ország, míg Bolívia befektetők hiányában csak a korábbi készleteiből gazdálkodott, így egyre nagyobb nehézségekbe ütközött a két országgal szerződésben rögzített mennyiség teljesítése. Bolívia 20 évre kötött szerződése Brazíliával 2019-ben járt le, így 2020-tól minimálisra csökkent a vásárolt gáz. Az argentin-bolíviai szerződés 2026-ig érvényes, de ott is küszöbön áll egy csökkentésről szóló új egyezmény, és úgy tűnik, Argentína teljesen önellátó lesz, így egyáltalán nem fog gázt venni Bolíviától 2026 után. Mivel Bolívia exportbevételének jelentős részét a gáz adja (32% – 2017-ben)⁶⁰, mindenképp új lehetőségek után kell néznie, továbbá a vevők diverzifikálása, és ehhez új földgázvezeték kiépítése elengedhetetlen. Az egyik lehetséges és legvonzóbb piac épp Chile lehetne. Chile nem csak földgázvásárlóként jelenhet meg, hanem akár befektetőként is.⁶¹ Már 2002-ben felmerült egy olyan gázvezeték megépítése Chilén keresztül (Mejillones partjáig), amely lehetővé tette volna a bolíviai gáz tengeri exportját az USA-ba. A projekt, valamint a gáz államosításának a kérdése hatalmas belpolitikai konfliktushoz vezetett Bolíviában, amely „gázháború” néven vált ismertté. A bolíviaiak csak a tengeri kijáratért cserében tudták volna elképzelni a csővezeték megépítését, valamint az ország gázkincsének teljes államosítását akarták, amely az akkori elnök, Gonzalo Sánchez de Lozada (2002-2003) lemondásához vezetett, majd az őt követő Carlos Mesa elnök (2003-2005) is belebukott a gázkonfliktusba. A 2005-ös választásokat Evo Morales nagy fölénnyel

⁵⁷ Rol y perspectivas del gas natural en la transformación energética de América Latina CEPAL 2019.
https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/44596/1/S1801057_es.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 08.)

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ Chile vuelve a importar gas natural desde Argentina una década después; Efe, 2018. 10. 30. <https://www.efe.com/efe/america/economia/chile-vuelve-a-importar-gas-natural-desde-argentina-una-decada-despues/20000011-3797834> (Letöltés ideje: 2020. 04. 27.)

⁶⁰ OEC-Bolívia <https://oec.world/es/profile/country/bol/#Exportaciones>; (Letöltés ideje: 2020. 04. 27.)

⁶¹ ¿Qué debe hacer Bolivia con su gas después de Brasil y Argentina? 2020. 02. 18. https://correodelsur.com/capitales/20200218_que-debe-hacer-bolivia-con-su-gas-despues-de-brasil-y-argentina.html (Letöltés ideje: 2020. 04. 16.)

megnyerte, és 2006-ban aláírta a gáz államosításáról szóló törvényt.⁶² A jelenlegi helyzetben Bolíviának beszűkültek a lehetőségei, hiszen Dél-Amerikán belül hiába rendelkezik Venezuela után a második legnagyobb földgázkészlettel, a sikeres feltárásokhoz tökére van szüksége, továbbá csökkenően van az eladható gázkészlete is.⁶³ Chilének kedvező lenne az olcsó bolíviai gáz, de a két ország lehetőségeit jelentősen befolyásolja Bolívia jövőbeli belpolitikai helyzete. Evo Morales 2019. november 12-i lemondásával Jeanine Áñez Chávez lett Bolívia ideiglenes államfője a hivatalos választásokig, amelynek időpontja a koronavírus járvány miatt ki fog tolódni, így a belpolitikai stabilizáció, a külföldi befektetők kérdése és a chilei-bolíviai kapcsolatok rendezése is várat még magára.

Összegzés

A Bolívia és Chile között hosszú ideje fennálló konfliktusok átértékelődnek; míg korábban a területi kérdés, a tengeri kijárat volt a legfontosabb, most a gazdasági érdekek a két országot akár az összefogás és a megegyezés irányába is vihetik, mint például Chile energiaszükséglete és Bolívia nehézségei a gázpiacon.⁶⁴ Bolívia belpolitikai változáson megy keresztül és lehetséges egy olyan scenárió, amely a két országot nem ellenségeskedésre, hanem kooperációra ösztönzné. Bár az a legvalószínűbb, hogy Chile abban az esetben lesz hajlandó valamilyen együttműködésre, ha azt kényszer hatására kell megtenni⁶⁵, és hasonló a helyzet Bolíviával is. A két ország közötti kapcsolat várható alakulása jelentősen függ Bolívia megválasztásra kerülő új elnökétől, valamint az ország jövőbeli külpolitikájától. A jelenlegi konfliktusok megoldása és a jövőbeliek megelőzése érdekében nélkülözhetetlen a két ország közötti együttműködés, amelynek hiánya további ellentéteket eredményezhet, és komoly következményekkel járna mindkét ország társadalmára is.

Felhasznált irodalom:

- ARANDA BUSTAMANTE, Gilberto – SALINAS CAÑAS, Sergio: Minefields and Humanitarian Demining at the Chile-Bolivia Border: A Step-by-Step Approach, *Frontera Norte*; 2015/54. pp. 6-142. DOI:10.17428/rfn.v27i54.579

⁶² BONNEFOY, Pascale: Gas por mar *Estudios internacionales*; 2013/174. pp. 15-25. DOI:10.5354/0719-3769.2013.26994; GANGOPADHYAY, Aparajita: From land wars to gas wars: Chile–Bolivia relations and globalisation; *India Quarterly*, 2014/70. pp. 139-152. DOI:10.1177/0974928414524651; DEÁK Máté: Chile és Bolívia államközi konfliktusainak áttekintése a XIX-XXI. században; In: PAP Norbert – DOMINGO Lilón – SZÁNTÓ Ákos (Szerk.): *A tér hatalma – a hatalom terei*; Tanulmánykötet a 70 éves Szilágyi István professzor tiszteletére, 2019. pp. 51-57.

⁶³ Escenarios de Chile con Bolivia: 2019-2021; ¿Qué debe hacer Bolivia con su gas después de Brasil y Argentina?; GANGOPADHYAY: i. m.

⁶⁴ GANGOPADHYAY: i. m.

⁶⁵ Escenarios de Chile con Bolivia: 2019-2021

- BARRÍA, Cecilia: El triángulo del litio: 3 obstáculos que enfrentan Argentina, Bolivia y Chile para escapar de la "maldición de los recursos naturales"; 2019. 06. 21. BBC News Mundo, <https://www.bbc.com/mundo/noticias-48666235> (Letöltés ideje: 2020. 04. 13.)
- Bolivia y China acuerdan fortalecer la inversión y cooperación económica a través de la suscripción de un mecanismo; Ministerio de Relaciones Exteriores – Bolivia, 2019. 04. 23. <http://www.cancilleria.gob.bo/webmre/noticia/3281> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- BONNEFOY, Pascale: Gas por mar Estudios internacionales; 2013/174. DOI:10.5354/0719-3769.2013.26994
- CHILD, John: Pensamiento geopolítico y cuatro conflictos en Sudamérica; Revista Ciencia Política, 1981/1-2. <http://www.revistacienciapolitica.cl/index.php/rcp/article/view/1251> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)
- Chile vuelve a importar gas natural desde Argentina una década después; Efe, 2018. 10. 30. <https://www.efe.com/efe/america/economia/chile-vuelve-a-importar-gas-natural-desde-argentina-una-decada-despues/20000011-3797834> (Letöltés ideje: 2020. 04. 27.)
- COHEN, Saul Bernard: Geopolitics – The Geography of International Relations; Rowman & Littlefield, 2015.
- Comparar economía países; <https://datosmacro.expansion.com/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- CROWTHER, Herbert: Bolivia's role in the energy transition threatened by lithium uncertainty; Atlantic Council, 2018. 08. 06. <https://www.atlanticcouncil.org/commentary/energysource-explains-bolivia-s-role-in-energy-transition-threatened-by-lithium-uncertainty/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 15.)
- DEÁK Máté: Chile és Bolívia államközi konfliktusainak áttekintése a XIX-XXI. században; In: PAP Norbert – DOMINGO Lilón – SZÁNTÓ Ákos (Szerk.): A tér hatalma – a hatalom terei; Tanulmánykötet a 70 éves Szilágyi István professzor tiszteletére, 2019.
- Entra en vigencia internacional la modernización del TLC entre Chile y China. Subsecretaría de Relaciones económicas internacionales; 2019. 02. 28. <https://www.subrei.gob.cl/2019/02/entra-en-vigencia-internacional-la-modernizacion-del-tlc-entre-chile-y-china/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- Escenarios de Chile con Bolivia: 2019-2021, Cuaderno de trabajo del Centro de Investigaciones y Estudios Estratégicos; 2019/6. <https://www.anepe.cl/wp-content/uploads/Cuaderno-de-Trabajo-N%C2%B06-2019.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 06.)
- Estadísticas Migratorias: Número de visas otorgadas entre los años 2000-2019. <https://www.extranjeria.gob.cl/estadisticas-migratorias/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)

- Estimación de personas extranjeras residentes habituales en Chile al 31 de diciembre 2019. INE-DEM-2020. március
<https://www.extranjeria.gob.cl/media/2020/03/Estimaci%C3%B3n-Poblaci%C3%B3n-Extranjera-en-Chile-al-31-Diciembre-2019.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)
- Estudio detalla destino de autos robados en Chile; PDI Chile, 2020. 02. 04.
<https://www.pdichile.cl/centro-de-prensa/detalle-prensa/2020/02/04/estudio-detalla-destino-de-autos-robados-en-chile> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)
- FORNILLO, Bruno – GAMBA, Martina: Industria, ciencia y política en el Triángulo del Litio, Ciencia; Docencia y Tecnología, 2019/58. DOI:10.33255/3058/447
- FRIEDMAN, George: 3 Maps of South America That Explain Its Geopolitics; 2017. 12. 08 <https://www.mauldineconomics.com/editorial/3-maps-of-south-america-that-explain-its-geopolitics> (Letöltés ideje: 2020. 04. 06.)
- GANGOPADHYAY, Aaparajita: From land wars to gas wars: Chile–Bolivia relations and globalisation; India Quarterly, 2014/70. DOI:10.1177/0974928414524651
- HEPPLER, Leslie W.: South American Heartland: The Charcas; Latin American Geopolitics and Global Strategies, Geographical Journal, 2004/4. DOI: 10.1111/j.0016-7398.2004.00137.x.
- <https://www.transparency.org/cpi2018> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- La geopolítica y geoestrategia chilena: ¿presente en el discurso y ausente en la práctica? Cuaderno de trabajo del Centro de Investigaciones y Estudios Estratégicos 2015/2. <https://www.anepe.cl/wp-content/uploads/cuaderno-del-CEE-N%C2%BA2.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)
- Ley N° 133 de 08-06-2011 Programa de Saneamiento Legal de Vehículos Indocumentados;
<https://www.aduana.gob.bo/aduana7/sites/default/files/kcfinder/files/LEY%20No.%20133.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)
- MAHAN, Alfred Thayer: The Influence of Sea Power upon History 1660-1783., Little Brown and Company, Boston, 1890
- Medición de la pobreza por ingresos: actualización metodológica y resultados CEPAL; Santiago, Chile, 2018,
https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/44314/1/S1800852_es.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- NOLTE, Detlef – WEHNER, Leslie E: Geopolitics in Latin America, Old and New; In: Routledge Handbook of Latin American Security; Taylor and Francis Inc., 2015. DOI: 10.4324/9781315867908.ch2
- OEC-Bolivia; <https://oec.world/es/profile/country/bol/#Exportaciones>; (Letöltés ideje: 2020. 04. 27.)
- OVANDO SANTANA, Cristián – GONZÁLEZ MIRANDA, Sergio: La relación bilateral chileno-boliviana a partir de las demandas tarapaqueñas: aproximación teórica desde la paradiplomacia como heterología; Estudios Internacionales, 2014/177. DOI: 10.5354/0719-3769.2014.30868

- ¿Qué debe hacer Bolivia con su gas después de Brasil y Argentina? 2020. 02. 18. https://correodelsur.com/capitales/20200218_que-debe-hacer-bolivia-con-su-gas-despues-de-brasil-y-argentina.html (Letöltés ideje: 2020. 04. 16.)
- ROJAS DÍAZ, Emilio Sánchez de: Repensando la geopolítica de América latina. ¿Es necesario un estudio geopolítico de América del Sur? Instituto Español de Estudios Estratégicos Documento Análisis 2016/6. http://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_analisis/2016/DIEEEA15-2016_Geopolitica_Sudamerica_ESRD.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- Rol y perspectivas del gas natural en la transformación energética de América Latina CEPAL 2019. https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/44596/1/S1801057_es.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 08.)
- SOLTÉSZ Béla: Latin-Amerikai integrációk túlkínálata; Fordulat, 2011/16.
- STIPPEL, Jörg – SERRANO MORENO, Juan Enrique: La nacionalización de la lucha contra el narcotráfico en Bolivia; Política criminal 2018/25. DOI: 10.4067/S0718-33992018000100264
- SZENTE-VARGA Mónika: Bolívia, In: SZENTE-Varga Mónika – BÁCS Zoltán: Dél-Amerika a 21. században – társadalmi, gazdasági és politikai konfliktusok; Dialóg Budapest Campus, 2019.
- SZENTE-VARGA Mónika: Társadalmi és politikai tendenciák Bolíviában a 21. században; Nemzet és Biztonság 2016/2.
- TÓTH Péter András: Alfred Thayer Mahan és az európai nagyhatalmi erőegyensúly a 20. század elején; Külügyi Szemle, 2009/4.
- Tratado de libre comercio: Chile-EEUU; <https://www.subrei.gob.cl/2017/06/tratado-de-libre-comercio-chile-estados-unidos/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 13.)
- TRAVOSSOS, Mario: Projeção continental do Brasil Editora Nacional, 1938. <https://bdor.sibi.ufrj.br/bitstream/doc/132/1/50%20PDF%20-%20OCR%20-%20RED.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 12.)
- VEDOYA, Sebastian: Así opera el robo de vehículos en Chile: avance tecnológico fomentó la violencia, La Tercera; 2019. 10. 08. <https://www.latercera.com/nacional/noticia/asi-opera-robo-vehiculos-chile-avance-tecnologico-fomento-la-violencia/815516/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.);
- VENTURA SANCHO, Rodrigo: El tratado de Ottawa y el desafío de Chile al 2020; Centro de Estudios Estratégicos, 2016. 12. 22 <https://www.anepe.cl/wp-content/uploads/EL-TRATADO-DE-OTTAWA-Y-EL-DESAFIO-DE-CHILE-AL-2020.pdf> (Letöltés ideje: 2019. 12. 20.)
- WINTER IGUALT, Luis: Bolivia-Chile: el reciente fallo de la Corte Internacional de Justicia; Estudios Internacionales, 2018/191. DOI:10.5354/0719-3769.2019.52050

- YÁÑEZ, Cecilia: Chile, tercer consumidor de cocaína del continente La Tercera; 2017. 06. 23. <https://www.latercera.com/noticia/chile-consumidor-cocaína/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 14.)
- ZÍCARI, Julián – FORNILLO, Bruno – GAMBA, Martina: El mercado mundial del litio y el eje asiático. Dinámicas comerciales, industriales y tecnológicas (2001-2017); Polis, Revista Latinoamericana, 2019/52. DOI:10.32735/s0718-6568/2019-n52-1376

1. BEVEZETÉS

A városok növekvő súlya már régóta megfigyelhető a történelem folyamán. Az urbanizációs folyamatok mellett a városok gazdasági térnyerése is megfigyelhető. Jelenleg a városok adják a világ GDP¹-jének 60%-át, és az ENSZ² előrejelzése alapján 2050-re a világ lakosságának kétharmada megvárosokban fog élni. Ez a megnövekedett lélekszám, a gazdasági erő és városok közötti kapcsolat fokozott kihívást fog jelenteni mind a katonai mind a rendvédelmi szakembereknek egyaránt. A város egyrésztől terep, másrésztől gazdasági, szociális erőter. Ezen kettőség alapján a városok olyan hibridhelyek, amelyek jelentősen befolyásolják a hadviselés módjait. A várost az teszi hibridhellyé, hogy jelen vannak a földrajzi elhelyezkedésből adódó természet alkotta terepviszonyok, valamint az ember által alkotott, mesterségesen létrehozott, a környezetéhez (földrajzi, gazdasági, népesség) alkalmazkodó különböző technológiákkal megalkotott építmények.

A tanulmányban bemutatom a városfejlődési szakaszokat, majd az urbanizáció következményeként kialakuló megacity-k típusait, továbbá a városok jelentette kihívásokra reagáló városi hadműveleti típusokat, mint korunk jelenős kihívásait.

2. A MODERNKORI VÁROSFEJLŐDÉSEK

A korszak kezdetét a francia forradalom kezdetétől számítjuk, és a mai napig tart. A haditechnika és az építészet egyaránt fejlődésnek indul. A városiasodás felgyorsulásával új technológiák jelennek meg.

2.1. Urbanisztikai megközelítés

Urbanisztika szempontjából Kevin Lynch³ a városok történelmi fejlődésére 3 várostípust különböztet meg:

- Hit városa
- Gépek városa
- Organikus város

¹ gross domestic product (GDP) – bruttó hazai termék

² Egyesült Nemzetek Szervezete

³ Kevin Andrew Lynch (1918. január 7. - 1984. április 25.) amerikai városi tervező. A városi környezet észlelési formájával kapcsolatos munkájáról, és a mentális térképezés korai támogatója volt.

Három városi modelljének megalkotásakor Lynch azt vizsgálta, hogy a domináns városi szereplők hogyan strukturálnák és szerveznék meg a város kapcsolatait, ha abszolút hatalmuk lenne, és logikusan cselekednének. Az első kettő például – a hit városa és a város, mint gép – felülről lefelé irányítja a beágyazott eliteket. A hit városában a feudális hadurak és papok támogatják az állandóságot, a helymeghatározást és a földalapú agrárgazdaságot; a gépkor városában a vállalati vezetők és a kapitalisták jobban kedvelik az áramlás és a csere rendszerét, a fogyasztást és a termelést, amely egy úralapú, tőkeigényes ipari gazdaságba ágyazódik. Az ökológiai város modelljében Lynch egy összetettebb struktúrát képzelt, amelyben a választott elit válaszol a város lakosságának visszajelzésére.

A városok szerkezete is ennek megfelelően alakul ki. A Hit városa egy centrum köré szerveződik, amely a főtér, és a főutak is ide tartanak. A város szövetéből csak a szakrális építmények emelkednek ki. A világi és az egyházi hatalom kettéválásával a városban is kialakul egy második centrum.

A gépkor városa a technológiai fejlődésével együtt alakul, megnő a szállítás és a közlekedés jelentősége. A városban a társadalmi, illetve a gazdasági, kulturális diverzifikáció eredményeként új centrumok jönnek létre. A város bővül, és régi városok egészségügyi és technológiai újratervezése is megtörténik.

Az információs és kommunikációs forradalom következtében kialakul az organikus város, ami a hálózatok városa. A települési táj egymáshoz kapcsolódó elemekből álló halmaz, amelyek mind kapcsolatban van a természettel.

3. FOGALMAK, ÉRTELMEZÉSEK

3.1. Város

A városnak nincs egységes fogalma. Általánosan elfogadott módon egy olyan helyet értünk alatta, ahol nagyszámú ember él és dolgozik.

A város olyan település, amelynek valamilyen kulturális, ipari, kereskedelmi jelentőségénél fogva különleges, törvény szerint meghatározott jogállása van. A településhálózat nagyobb népességű, központi funkciókkal rendelkező, kiemelt közigazgatási jogállású tagja. A városok az urbanizáció termékei, számuk a munkamegosztás kiszélesedésével, a társadalom differenciálódásával egyre növekszik. A városokra történelmi jellegük, méretük, szerepkörük szerint rendkívül nagy tarkaság jellemző, eszerint számos típusát különböztetik meg.

Az ENSZ statisztikai részlege által készített Demográfia évkönyv sem ad pontos meghatározást a városra, minden állam maga határozza meg hogy mit ért alatta. A különbségtétel alapja az, hogy városi vagy vidéki területről beszélünk.⁴

⁴ Population density and urbanization; United Nations, 2017.
<https://unstats.un.org/unsd/demographic/sconcerns/densurb/densurbmethods.htm#B>
(Letöltés ideje: 2020. 06. 30.)

Összefoglalva, a város egy olyan, az ember által mesterségesen alkotott társadalmi, gazdasági, kulturális szempontok alapján a természetben kiválasztott és létrehozott hibrid hely, ahol a terep különböző méretű, természetes, mesterséges és különböző nagyságú, anyagú építményekből áll.

3.2. Városok csoportosítása

	Hazánkban a népességszám alapján kialakult hierarchia	Az ENSZ Demográfiai Évkönyve által használt településhierarchia
megapolisz	10 millió felett	10 millió felett
metropolisz	1 millió felett	1 millió felett
nagyváros	100 ezer felett	500 ezer és 1 millió között
középváros	20-100 ezer között	100 ezer és 500 ezer között
kisváros	5-20 ezer között	20 és 100 ezer között
község	5 ezer alatt	

*1. ábra: Városi hierarchia
(saját szerkesztés)*

3.2.1. Megapolisz

A megapolisz olyan város, amelynek lélekszáma 10 millió felett van. Kiterjedésük több száz négyzetkilométer is lehet. A népességszám a területhez viszonyítva magas, ebből következően az építészeti megoldások között a felfelé terjeszkedő építési mód válik jellemzővé. A megapoliszok között 3 fejlettségi, integráltsági szintet tudunk megkülönböztetni, amely lehet alacsony, közepes és magas.

3.2.1.1. Alacsony

Az alacsony érettségi szinttel rendelkező megapoliszok jellemzője a migráció és a természetes növekedés által kiváltott magas növekedési ráta. A gyenge irányítási, ellenőrzési és kommunikációs rendszerek, valamint az összetevők közötti kapcsolatra vonatkozó szabályok hiánya alacsony ellenállóképességet és szabályozatlan növekedést eredményez. Azonban a növekedés több olyan alkotóelemet hoz létre, amelyek nem szabályszerűen integrálódnak a rendszerbe, ezáltal csökkentve a sérülékenységet. A társadalmi csoportok közötti különbségek itt gyakoribbak, mint más típusú városokban, és hiányzik az infrastruktúra (pld.: közlekedés, víz és energia stb.) vagy nem áll rendelkezésre mindenki számára. Következésképpen az új rendszerek és a transzformatív megoldások számára nagy beruházásokra van szükség. A középpontban az alapvető kormányzati és lakossági igények kielégítése áll, mivel a városok bővülnek. Ez magában foglalja az életkörülmények, a munkanélküliség és az alulfoglalkoztatás, az egészségügy, a biztonság, az oktatás és a korrupció megoldásait. Az alacsonyan integrált városok nem rendelkeznek azokkal a szabályozott rendszerekkel, amelyek stabilan tartják a

magasan integrált városokat. A városok nagyrészt nem képesek kezelni a napjainkban bemutatott kihívásokat, és kevés igényük van arra, hogy képesek legyenek eleget tenni a holnap növekvő kihívásainak.

3.2.1.2. Közepes

A közepes fejlettségű város egy átmenet a 2 szint között, megtalálhatóak benne mind az alacsony mind a magas fejlettség jellemzői. Ebben a környezetben a formális kormányok képesek lehetnek a városrészek irányítására, és irányíthatják a város kevésbé szervezett részeit. Ezeket a körülményeket a gyors és nem tervezett növekedés okozza, amelyet az elválasztás hoz létre. Az infrastruktúra elmaradottsága és a nem megfelelő erőforrások miatt gyakran az alacsony fejlettségű városokhoz hasonlítanak. Ugyanakkor jobb tervezési mechanizmusokkal és több pénzügyi forrással rendelkeznek a kihívások kezelésére. A közepes fejlettségű megapoliszok olyan forrásokkal rendelkezhetnek, amelyek az alacsony érettségű városokban hiányoznak, azonban kevesebb örökölt rendszert kell figyelembe venni a magas érettségi szintű városokhoz képest. A társadalomban felfedezhetők az előregedő népesség első jelei. Az éves növekedési ütem lassul, és a gazdasági növekedés miatt nagyobb keresletet eredményez.

3.2.1.3. Magas

A magas fejlettségi szintet kontrollált, lassú növekedési ütem jellemzi. Ez a szint rendkívül stabil és rugalmas, ezáltal ellenálló is. A rendszerek és alkotórészei között erős hierarchikus és strukturált kapcsolat van, kommunikációval. Az infrastruktúra kiépítése fejlett, már 1-2 generáció óta szolgálják a lakosságot. A kihívások főként a régi vagy elavult rendszerek megújításának szükségességét tükrözik, amelyek már nem felelnek meg a szolgáltatási elvárásoknak.

A különböző fejlettségi szintű városokban felmerülő kockázatok bemutatására Berry Buzan szektorait alkalmazom. Az okos város technológia megjelenése révén a gazdasági hatékonyságon túlmenően a városok megjelennek a kibertérben. Ez az információ-technológiai fejlődés indokolja a külön megjelenítést. A katonai szektor megjelenítését a város fejlettségi szintje szempontjából nem tartom indokoltnak, mivel inkább használója, mint alakítója a városi térnek. Ennek oka a lakosság és katonák közötti aszimmetriában keresendő.

Társadalmi						
	Nagy növekedési ütem	Fiatal népesség	Gyenge egészség, oktatási infrastruktúra	Alacsony oktatás és készségek	Szegénység, szegregáció	Magas bűnözés, korrupció
Alacsony	Folyamatos növekedés	A népesség elöregedésének jelei	Javuló egészségügy, oktatási infrastruktúra	Krónikus társadalmi szegregáció	Az alapvető szolgáltatásokhoz és infrastruktúrához való egyenlő hozzáférés	
Közepes	Lapos vagy negatív növekedés	Öregedő népesség	Kialakított egészségügy és oktatási infrastruktúra	Az egyenlőtlenségek bővülése	Érték koncentrációs kockázatok	
Magas						

		Környezeti			
Alacsony	Korlátozott tömeg-közlekedés	Közlekedési torlódások	Nem megfelelő lakás	Krónikus levegő, vízszennyezés	Magas katasztrófa-kockázat
Közepes	A várostervezés nyilvánvaló	Bővített tömeg-közlekedés	Nem hatékony városi terjeszkedés	Krónikus légszennyezés és torlódás	A természeti és az éghajlattal kapcsolatos katasztrófák számára sérülékeny
Magas	Koordinált várostervezés	Beágyazott tömeg-közlekedés	Az alacsony szén-dioxid-kibocsátású, intelligens alternatívákat igénylő öregedő infrastruktúra	Közlekedési szabályozást igénylő légszennyezés	

	Gazdasági		Politikai	Okos város
Alacsony	Gyenge energia- infrastruktúra	Korrupció	Töredezett, gyenge kormányzás	Fejletlen
Közepes	Javuló energia- felhasználás		Koordinált irányítás	Fejlett
Magas	Kialakított, hatékony energia- infrastruktúra	Energiahatékony ház	Központi kormányzás	Fejlett

1. ábra: Megavárosok fejlettségi szintjei
(saját szerkesztés)

3.2.2. Okos város

A smart: a város és a digitális technológiák integrációja, az erőforrások jobb kihasználása érdekében. Gyakorlatban különböző adatgyűjtő és mérőeszközök használatából nyert információ. Ez a megközelítés egyszerre javítja szolgáltatások minőségét és csökkenti a költségeket. Az okos város és az okos város módszertan fogalma már a magyar szabályozásban is megjelent „*okos város: olyan település, amelyik az integrált településfejlesztési stratégiáját okos város módszertan alapján készíti és végzi; okos város módszertan: települések vagy települések csoportjának olyan településfejlesztési módszertana, amely a természeti és épített környezetét, digitális infrastruktúráját, valamint a települési szolgáltatások minőségét és gazdasági hatékonyságát korszerű és innovatív információtechnológiák alkalmazásával, fenntartható módon, a lakosság fokozott bevonásával fejleszti.*”⁵

Az okos város projektek többsége nem öncélú adatgyűjtés és elemzés, hanem közüzemi működések, közlekedési rendszerek, vagy más városigazgatási rendszereinek összehangolására irányul, ezért a kritikus infrastruktúra körébe sorolása indokolt. Azonban az e körbe történő sorolás újabb biztonsági kérdéseket vet fel. A település új technológiára épülő fejlesztése, szervezése esetén is védelmezni kell a rendszert. A védelem legfőbb feladata lesz, hogy az összekapcsolt alrendszerek képesek legyenek függetlenül is működni, és a város a fejlődés mellett megőrizze értékeit, kultúráját, hagyományait. Azonban ez a technológia segíthet kiterjeszteni érzékelésünket; segítségével bizonyos emberi magatartások könnyebben felismerhetők, személyek gyorsabban azonosíthatók, elfogathatók lehetnek, a tragédiák hatékonyabban megelőzhetővé válhatnak.

Fentiekből látható, hogy a nagy népsűrűségű városok, megalopoliszok olyan összetett kulturális, társadalmi, gazdasági, információ-technológiai rendszerek, amelyekben viszonylag kis területen nagy sűrűségben, zsúfoltan találhatóak meg az emberek és az infrastruktúrák. A városok fejlődésük révén már túlléptek a háromdimenziós kereteken.

3.3. Városi többdimenziós tér

A városi területek rendkívüli keveréke a vízszintes, függőleges, belső, külső és földalatti formáknak, amelyek a természetes domborzatra, vízelvezetésre és növényzetre helyezkednek el. A többdimenziós tér az ember felegyenesedésével alakult ki. Az ember azzal, hogy felállt, a fent-lent, illetve az elől-hátul új értelmet nyert. A kínai kozmológia egyes értelmezései ezt további három dimenzióval egészíti ki, az éggel és a földdel, valamint a centrummal, amely arra utal, hogy a térnek nem csak térbeli, hanem láthatatlan, spirituális⁶ tényezői is vannak.⁷ A centrum ebben az értelmezésben maga az ember. A spirituális megközelítésen túl az okos városok megjelenésével ide soroljuk a kibernetikát is, mint újabb dimenziót. A

⁵ Egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet

⁶ Pallas Nagy Lexikona: A spiritualitás összefoglaló kategóriánév. Olyan világnézeti formák, amelyek elsősorban a szellemi, természetfeletti erők, illetve a lélek értelmezésén magyarázatán alapuló irányzatainak közös neve. <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/egyeb/lexikon/pallas/html/063/pc006381.html#6> (Letöltés ideje: 2016.05.23.)

⁷ MEGGYESI Tamás: Városépítészeti alaktan; Terc kiadó, Budapest, 2013. p. 22.

városi terület nagysága és mértéke sokszor olyan, mint egy hasonló méretű, fejletlen természetes terep.

3.4. Városi környezet

A fizikai városi terület, valamint a kulcskomponensek összetett és dinamikus kölcsönhatása – a terep (természeti és ember), a lakosság és a támogató infrastruktúra – mint átfedő és egymástól független rendszer.

3.5. Városszerkezet

A városalaktan, a város szerkezetének alaktana. A város méretei, szerkezete, a részeinek térbeli eloszlása.

A városszerkezeti elemzésben Szentkirályi Zoltán topográfia⁸-szempontú megközelítése szerint az alábbi térszervezési elvek különböztethetők meg:

- centrális irányultságú,
- lineáris irányultságú,
- irányultság nélküli, kitöltő jellegű térszervezési elvek.

A centrális jellegű térszervezésben az elemek elrendezése egy pont körül sűrűsödik, és kifelé ritkul. A lineáris feltételez egy munkamegosztást. A közlekedés és a termelés biztosítása fő szempont. Az utcák hálózatot alkotva összekötik a város funkciók alapján elkülönült részeit. Nem utolsósorban a jelenkorra jellemző irányultság nélküli kitöltő térszervezés során az elemek már nemcsak a fizikai kapcsolat, hanem az információs technológia, a telekommunikációs hálózatok útján is összekapcsolódnak.

A térszervezési elvek az alábbi általános törvényszerűségekkel rendelkeznek a történeti, urbanizációs és spirituális dimenziók mellett:

- karakter-elv: melyik térszervezési elv dominál a városszerkezetben;
- áthatás-elv: a történeti, urbanizációs és spirituális elvek nem egymás mellett, hanem párhuzamosan, egymásra hatva hoznak létre különböző változatokat;
- egyetemesség elve: azonos elv minden léptékben megjelenik.

3.6. Város súlypontjai

A súlypont, mint fogalom Clausewitznél jelenik meg először A háborúról címet viselő könyvében: „a súlypont az erőnek és a mozgásnak valamiféle

⁸ „Topográfia: a földrajzi tudomány egy ága, mely a földfelület vízi, hegyi, kulturviszonyaival foglalkozik, különös tekintettel az egyes városokra, lakóhelyekre, azok összeköttetési vonalaira, közlekedési eszközeire stb. Mindezen viszonyokat T.-i rajz vagy térkép útján vízszintes vetületben, alaprajzban tünteti fel. Célja tehát ezen térképeknek nem annyira az, hogy pontos méreteket adjon, hanem hogy a valamely vidékre jellemző helyszíni viszonyokat lehetőleg hűen ábrázolja. Különösen hadászati szempontból igen fontosak, mit már I. Napóleon is felismerve, az u. n. topografikus bureau-kat állította fel”. <http://www.kislexikon.hu/topografia.html> (Letöltés ideje: 2019. 04. 20.)

központja, amelytől minden függ.”⁹ A városok tekintetében a súlypontot az alapvető térszervezési modell állapítja meg. Jellemzi a hely spirituális és társadalmi identitása, jó forgalmi kapcsolatok, tájékozási fixpont, központi szerep.

A történeti és a városi alapfogalmak áttekintése tükrözi a városnak azt a többszörösen összetett, a társadalomban és egy országban betöltött szerepét, amely a joggal állította, állítja kihívások elé a hadvezéreket, hadtudósokat. A városi vagy épített környezetben zajló harc vagy háború e sajátosságok miatt külön felkészülést igényel. Szun Ce A hadviselés tudománya című művében a Támadások tervezése fejezetben elemzi a városok elleni harcot. A tervezés során kiemeli a felkészülés fontosságát, valamint a direkt és indirekt hadviselés módszerére is tesz utalást: „*támadás nélkül foglalja el a megerősített városokat.*”¹⁰ A később kibontakozó, nem kellően felmért városi harcok bizonyítékul szolgálnak Szun Ce szavaira, elég a németek sztálingrádi csatájára, valamint az oroszok Csecsenföldön vívott háborújára, a Groznij megszerzésért vívott harcra gondolni. A kutatások a jobban felszerelt orosz haderő veszteségét 3.500 és 14.000 fő közé teszik, míg a gerillaharcot folytató csecsenek veszteségeit 3.000 és 17.000 közé¹¹ datálják.

A városokban folytatott harcselekményekben bevethető fegyvernemeket jelentősen befolyásolják a város természeti adottságai, szerkezete, épületei. Légtér-szinten természetesen a légierő az uralkodó haderőnem. Azonban a várost „megnyerni” és/vagy elfoglalni a szárazföldi haderőnem nélkül lehetetlen. A kérdés az elérni kívánt cél és hatás kombinációjában keresendő. A szárazföldi fegyvernemek közül szinte mindegyik alkalmazható, álláspontom szerint azonban a felderítő, hírszerző CIMIC-egységek megkerülhetetlenek a városi harcnál. A modern városokban a kiberegységekre is jelentős szerep hárul a város informatikai hálózatának megsemmisítése, megbénítása érdekében. A magas felszín külső és belső része kihívás elé állítja a tervezést. A toronyépületek hegycsúcsként magasodnak a város fölé, amely külső felszínén számos védelmi és jelzőeszköz elhelyezhető, azonban belül, a hegyekkel ellentétben civil lakosság is élhet. Előbbi épületek megtisztítása csak speciális műveleti egységek révén lehetséges. Ki kell emelni a városokban a hírösszeköttetés megoldását, amely elengedhetetlen a kommunikációhoz.

⁹ CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról; Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, p. 656. ISBN: 978-963-327-599-3

¹⁰ SZUN CE: A hadviselés tudománya; Göncöl Kiadó, Budapest, 2012, p. 31. ISBN: 978-963-9183-74-2

¹¹ First Chechnya War – 1994-1996. GlobalSecurity.org, 2016.
<https://www.globalsecurity.org/military/world/war/chechnya1.htm> (Letöltés ideje: 2019. 05. 20.)

2. ábra: Város szintjei
(saját szerkesztés)

4. A VÁROSI HADVISELÉSI MÓDOK

4.1. Gerrilla hadviselés és építészet

A gerilla hadviselés elmélete, kialakulása, amennyiben Lynch városi fejlődésének elméletével összevetjük, a gépek korára tehető. A gépek korában az ipari forradalom fejlődésével egyidejűleg megindul a város területének, lakosságának növekedése. A város fejlődése leképezi az adott társadalom, kultúra gazdasági, infrastrukturális fejlettségét. Ez vezet oda, hogy a kezdeti, „természetben” vívott gerillaharc a városokba tevődött át. A gerillamozgalom egyik kulcsa a népi támogatás, vagy annak elnyerése. Kovács Jenő művében kiemeli, hogy ez a tevékenység nem minden esetben jelent fegyveres küzdelmet. Egyéb állampolgári és munkajogi nyomásgyakorlás, véleménynyilvánítás kiegészítője lehet. Kovács felhívja a figyelmet a „pacifikálás” fontosságára, amely számos építészeti vonást takar. Utak, kórházak, iskolák építését. Ez mind a gerillák elleni harc eredménye, amely egyik eleme a lakosság megnyerésére irányul.

4.1.1. A gerilla-hadviselés a városokban

Kőszegvári, Resperger, Forgács, Porkoláb és számos hadtudós foglalkozik a gerilla-hadviselés jelentőségével. A városi gerilla kialakulása nem több mint annak a társadalmi mobilitásnak a következménye, amely az embereket is a városba mozgatja. A gerilla számára a város ugyanazokat az előnyöket nyújtja, mint a természet. Amennyiben a gerilla-hadviselés sikerét és jövőjét meg akarjuk érteni, akkor Liddell Hart teóriájára felhívnom a figyelmet, aki úgy fogalmaz, hogy „*azért vannak terjedőben, mert összhangban állnak a modern kor viszonyaival, ugyanakkor alkalmasak arra, hogy kihasználják a szociális elégedetlenséget, a faji lázongásokat és a nacionalista szenvedélyt.*”¹² A gerilla sikere valójában az alkalmazkodásban rejlik. Alkalmazkodni a városhoz, a társadalomhoz, ahogy Resperger–Kiss–Somkúti

¹² LIDDELL Hart, Basil Henry: Stratégia; Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002. p. 550.

írja: „*azok a felkelő mozgalmak bizonyulnak igazán sikeresnek, amelyek integrálják a vidéki és városi összetevőket, kihasználják mind a vidéki, mind a városi környezet előnyeit, és képesek reguláris erővé fejlődni*”¹³.

A fenti két megállapításból – az urbanizációs és városfejlődési folyamatokat figyelembe véve – látható, hogy ez a hadviselési mód folyamatos kihívás elé fogja állítani a katonai erőket.

A városok megkülönböztetése a főbb térszervezési elvek alapján történik. Amelyik térszervezési elv (centrális, lineáris, irányultság nélküli) kerül túlsúlyba, az adja a város fő szerkezetét. Építészeti oldalról megközelítve a hadtudomány Kovács Jenő általi felosztását, talán nem mozgás- és anyagcentrikus hadikultúráról beszélnek, hanem inkább hadviselési módról, hiszen mindegyik hadviselési mód vagy hadikultúra alkalmazza a másokra jellemző elemeket. Ahogy Kovács megjegyzi, a hadikultúrát jellemzi a földrajzi fekvése, szárazföldi vagy tengeri, illetve a „legősibb”¹⁴ a kulturális irányultság, amely a gerilla módszernél a leghangsúlyosabb. A városok összetettsége, szervezettsége, társadalma kitűnő terepet nyújt a gerillák számára az elrejtőzésre, és a harcra történő felkészülésre.

4.1.2. Hagyományos hadviselés

A hagyományos műveletek szereplői az államok, amelyek viszonylagos erő- és eszközegegyensúlyban vannak. Stratégiai cél az ellenfél védtelenné tétele, akaratuk rákényszerítése, az ellenséges katonai erők megsemmisítése, területének elfoglalása, az ellenséges nép akaratának megtörése. Elsődleges a katonai módszerek alkalmazása, a stratégiai dimenziók közül kiemelkedő elem a katonai erő, és annak bevetése. Jellegzetessége a megsemmisítés. Sajátossága, hogy a legfőbb vezető a műveletek kezdetétől a befejezésig az állam. Ilyen háborúk például az iraki–iráni háború, valamint az Amerikai Egyesült Államok irányította koalíció Irak ellen.

4.1.3. Aszimmetrikus hadviselés

Az aszimmetrikus hadviselés fogalma: pontosan körvonalazott politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó, közvetlen és közvetett hatásokra építő, és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, amelyek együttes hatásával kényszeríthetjük akaratunkat az ellenségre.¹⁵

4.1.4. Hibrid műveletek

A hibrid műveletek szereplői az állam vagy államok és irreguláris szervezetei az állam vagy államok ellen. A döntő erő- és eszközfölényben levő fél alkalmazza. Stratégiai cél az ellenséges állam és fegyveres erők működésképtelenné, védtelenné

¹³ RESPERGER István – KISS ÁlmosPéter – SOMKUTI Bálint: Gerillaharc a betondzsungelben; Hadtudomány, 2013/23. p. 115.

¹⁴ KOVÁCS Jenő: Magyarország katonai stratégiája (Komplex kutatási téma). II.; Kézirat, Budapest

¹⁵ RESPERGER István: A XXI. század fegyveres konfliktusainak hatása a hadtudományra; Hadtudomány, 2009/1-2. pp. 15-17.

tétele, akaratuk rákényszerítése; az állam/nép akaratának megtörése, az ellenséges állam, illetve katonai területének elfoglalása, elcsatolása. Fő módszer a reguláris/irreguláris katonai erők és gerilla, terrorista szervezetek, diplomáciai képviselők, gazdasági módszerek felváltva történő alkalmazása. Kiemelkedő jellegzetesség a kifárasztás és a működésképtelenné tétel.

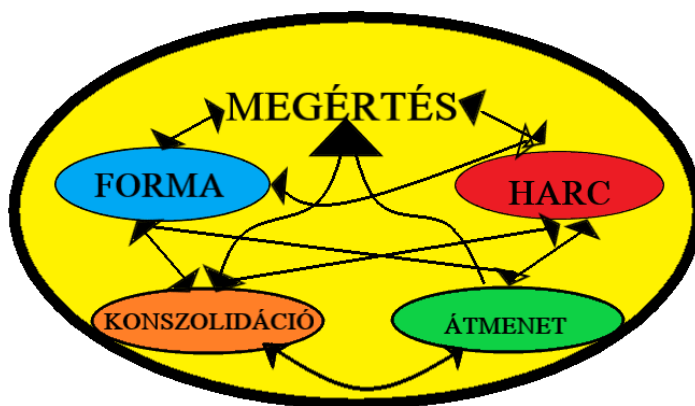
5. VÁROSI MŰVELETEK

5.1. Városi művelet

Városi területen vagy a városi műveletekben azokat a katonai és egyéb tevékenységeket értjük, amelyek olyan műveleti területen tevékenykednek, ahol jelentős és meghatározó tényező az ember által termelt fizikai környezet, a kapcsolódó városi infrastruktúra és a lakosság (nem fegyveres)¹⁶.

A NATO a városi műveletek végrehajtására egy „USECT” keretrendszert alkalmaz. Ezt először az Egyesült Államokban vezették be egy a városi környezetben végzett műveletekkel foglalkozó doktrínában¹⁷.

A városi műveletek hagyományos megközelítése nem rendelkezik azzal a képességgel, hogy információt adjon az ellenséges helyekről, a mozgásokról és a városi környezet állapotáról.

3. ábra: USECT¹⁸

(Understand – Megértés; Shape – Alak, Forma; Engage – Harc; Consolidate – Konzolidáció; Transition – Átmenet)

¹⁶ NATO Urban Operations in the Year 2020; North Atlantic Treaty Organisation, RTO Technical Report 71, 2003, p. 11.

¹⁷ Doctrine for Joint Urban Operations; U.S. Department of Defense, Joint Staff, Joint Publication -3-06, 2nd Draft, October, 2000. (Letöltés ideje: 2019. 03. 21.)

¹⁸ Forrás: NATO Urban Operations in the Year 2020 alapján saját szerkesztés

5.1.1. Understand –Megértés

A megértés minden művelet súlypontja, ez biztosítja a művelet megindítását és folytatását. A városi környezet csökkenti a fejlettebb katonai képességek és erőforrások hatását.

A NATO-erőknek biztosítaniuk kell, hogy lehetőség szerint diplomáciai, gazdasági, társadalmi és kulturális eszközökkel rendelkezzenek a városi területek helyzetének megértéséhez és befolyásolásához.

A város megértésének követelménye magában foglalja a fizikai terep, az épületek, a kulturális központok és a kritikus infrastruktúrák, például a közművek, a közlekedési rendszerek és a kórházak értékelését.

Az elemzésnek ki kell terjednie az ellenséges erőkön túl a bűnözői csoportokra, felkelőkre, akik a helyi lakosságtól megkülönböztethetetlenek. A helyzetet bonyolíthatja a nemzetközi nem katonai kormányzati szervek jelenléte.

A terv elkészítésekor a parancsnoknak értékelnie kell az összes releváns erőt, csoportosítást, kulturális és vallási tényezőt, és azonosítani kell a városi terület kritikus pontjait, amelyek nem minden esetben fizikaiak.

Fontosak a civil és katonai kapcsolatok a megfelelő csoportokkal, ügynökségekkel és intézményekkel, mint például a vallási és közösségi vezetők, az önkormányzati tisztviselők, a közüzemi személyzet és a helyi segélyszolgálati szervezetek. A nem harcosokkal, menekültekkel, a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyekkel és a sérült civilekkel foglalkozó CIMIC a katonai kampányterv alapvető részét képezi anélkül, hogy szükségszerűen veszélyeztetné a katonai biztonságot és a cselekvési szabadságot.

5.1.2. Shape – Forma

A taktikai tervezés magában foglalja a jövőbeni tevékenységek végrehajtásához szükséges előkészületet. Ez megnyilvánulhat erők megfelelő támadó pozícióba hozására, a légi, valamint a tenger fölötti fölény kialakítására, továbbá ide tartozhat a menekülttáborok létrehozása, és segélyhelyek megszervezése. Az információs műveletek alapvetően hozzájárulnak a művelet alakításához, ilyen kulcsterületek az ellenfél döntési képességének csökkentése, a létfontosságú infrastruktúra és a kulturális központok, a városok közötti és a városon belüli hálózati kapcsolatok és kommunikáció levágása vagy ellenőrzése, a további műveleti fázisok előkészítése, végrehajtása.

5.1.3. Engage – Ütközet

A kialakítás meghatározza az ütközetet. A harci tevékenységek azok a döntő műveletek, amelyek az ellenség súlypontjára irányulnak. Ezek a tevékenységek a háborúban folytatott nagyszabású harci műveletektől a humanitárius segítségnyújtásig és a katonai műveleteken kívüli katasztrófaelhárításig terjedhetnek. A precíziós csapások szükségesek ahhoz, hogy az ellenfelet a városi környezetből származó védelemtől megfosszák.

5.1.4. Consolidate – Konzolidáció

Ebben a szakaszban az eddig elért eredmények, kezdeményezések megőrzése áll. A konzolidáció olyan tevékenységeket is igényel, amelyek célja az ellentétes erők felszámolása. A közszolgáltatások, a közügyek és a pszichológiai műveletek továbbra is különösen fontosak a művelet e szakaszában, valamint helyreállítási munkálatok, amelyek a bontástól, a javításoktól, az elszámolási útvonalaktól, a hidépítésektől a vízellátásig terjedhetnek.

5.1.5. Transition - Átmenet (T)

A városi területek katonai parancsnokának stratégiai célja az, hogy a városi terület irányítását átadja a helyi civil hatóságoknak, vagy nemzetközi szervezetnek. Ebben a szakaszban a katonai erőket fokozatosan újratelepíténi, miközben a polgári közigazgatás munkája folytatódik.

A lakóhelyüket elhagyni kényszerült civilek áttelepítése, és adott esetben a nemzeti katonai erők helyreállítása központi szerepet játszik az átmenet folyamatában. E feladat lényege a jogállamiság fenntartása. A biztonság és a biztonság biztosítása érdekében a katonai erőknek a bennszülött vagy multinacionális bűnüldöző szervezetekkel folytatott képzést kell folytatniuk. A katonai átcsoportosítás mértéke attól függ, hogy ezek a szervezetek milyen gyorsan hoznak létre hatékony jelenlétet.

Az összetevők külön-külön, egymás után vagy egyidejűleg alkalmazhatóak, ez a városi műveletekre kidolgozott munkamódszer jól tükrözi a város és a városi műveletek komplexitását. A városi műveletek során a lakosság kímélete fontos elem, elkerülendő egy esetleges gerillaháború kibontakozása. Az amerikai és a NATO-doktrína alapján kijelenthető, hogy a városokban vezetett műveletek a helyzetnek, területnek és az elérni kívánt célnak megfelelően kerülnek kiválasztásra, így összetettségüket tekintve mindenképpen a hibrid kategóriába sorolandóak.

5.2. Városelemzési módszerek

A városok megértése egy művelettervezés és végrehajtás során a kulcsmomentumok közé tartozik. Az amerikai hadsereg Városi műveletekről szóló kézikönyvében¹⁹ a megértéshez az alábbi erőket, eszközöket alkalmazza: A városi környezet és annak összetevőinek a lehető legnagyobb mértékű megértéséhez a parancsnokoknak alkalmaznia kell a taktikai felderítő erőket, speciális műveleti erőket (SOF), amelyek magukba foglalják a pszichológiai műveleteket (PSYOP) és a polgári ügyek egységeit (CIMIC), valamint számos más emberi hírszerzési (HUMINT) eszközöket és regionális, nyelvi és kulturális szakértőket. A társadalmi viszonyok és hálózatok rendszere megnehezítik az értékelést és elemzést. Ezek a szempontok a nem katonai és nem kormányzati szervezetek (NGO-k) és a fogadó nemzet szervezetei közötti információ, tudás és szakértelem átadásától függ.

¹⁹ Doctrine for Joint Urban Operations i. m

A vároelemzési módszerek között a GEOspital INTelligence²⁰ (továbbiakban: GEOINT), a képi és térinformatikai adatok kiaknázását és elemzését, a fizikai jellemzők és a földrajzilag hivatkozott tevékenységek leírását, értékelését, és vizuális ábrázolását jelenti.

A GEOINT egy fúziós hírszerzési ág, amely számos tudományágat egyesít, mint például a térképészet, a képelemzés és a képi hírszerzés. Általában katonai kontextushoz kapcsolódik, azonban megállapítható, hogy a polgári és magánszektorbeli szervezetek egyre növekvő mértékben használják a távközlés, a közlekedés, a közegészségügy és a biztonság, továbbá az építészet, urbanisztika területén a mindennapi élet minőségének javítása érdekében.

A GEOINT alkalmazási területei:

- Humanitárius segítségnyújtás
- Vészhelyzeti intézkedés tervek
- Kritikus infrastruktúra
- Katonai tevékenység
 - Katonai erők telepítése
 - Válságkezelés
 - Konfliktuskezelés
 - Szárazföldi, légi és tengerészeti erők elemzése
 - Háborús károk, következmények felmérése
- Fegyverzetellenőrzés és nonprolifерáció
- Kritikus infrastruktúra elemzés.

A területek közül kiemelt figyelmet kell fordítani az átfogó kérdésekre, mint például a háromdimenzió és térvizualizáció, a földrajzi elhelyezkedés, a szociális média, a közönségszolgálat és a térbeli elemzés közötti kapcsolatra.

Az elemzés város vonatkozásában az előkészítés, illetve a végrehajtás során valós idejű adattal tud szolgálni.

A háromdimenziós megjelenítés révén már a műveletre történő felkészüléskor az egységek a virtuális térben megtervezhetik és végiggyakorolhatják, kivitelezhetik a műveletet.

A térinformatikai kutatás, fejlesztés új módszereket kínál a térinformatikai adatok új területekre való beépítésére, és a mai problémák megoldására.

A távérzékelés és a mobil drón platformok/szenzorok területei gyorsan bővülnek, és a fogyasztói piacoknak új, állandó és célzott földrajzi, térbeli adatok állnak rendelkezésre.

A drónok és a kis autonóm űrhajók mindegyike a térbeli adatoktól függ, ezért az üzemeltetéséhez szükséges térinformatikai adatok kritikus elemnek számítanak.

²⁰ EU SatCen: Geospatial Intelligence; https://www.satcen.europa.eu/what-we-do/geospatial_intelligence (Letöltés ideje: 2019. 04. 30.)

Számos kutatási tevékenység új utakat keres, hogy pontosabb adatokat nyújtson ezekhez a tevékenységekhez, ezáltal javítva azok teljesítményét.

A térinformatikai kutatások új irányai a mesterséges intelligencia (AI)²¹ és a gépi tanulási (ML)²² technológiák. Az AI-innovációk úttörő megoldásokat kínálnak topológiai adatok elemzésre, mint a térbeli elemzés és változásérzékelés.

Az olyan egyéb K+F tevékenységek, amelyek tovább bővítik a térinformatikai információk használatát, többek között a következők:

- biológiai biztonság és egészségügyi informatika,
- biostatistika és egészségügyi kockázatok értékelése,
- a betegségek kezelésének térbeli mintái és eredményei,
- városi egészség, oktatás, bűnözés és gazdasági fejlődés,
- számítási térbeli statisztikák és társadalmi-környezeti elemzés,
- városi tervezés és fejlesztés,
- közlekedéstervezés és forgalomelemzés,
- környezeti és élelmiszerbiztonság,
- talaj- és vízszennyezettség,
- levegőszennyezés térbeli trendjei,
- élelmiszer- és vízbiztonság,
- regionális éghajlatváltozás és mezőgazdasági előrejelzés.

A térinformatikai felhasználás a hagyományos fogyasztókon túl is bővült, és hozzáadott értéket teremt a kiskereskedelmi, a közlekedési, az egészségügyi és a pénzügyi piacok számára. A térinformatika minden szegmensre kiterjedő előretörése, és az adatok összekapcsolása révén az adott város vagy ország számára nemzetbiztonsági kockázatot jelent.

5.2.1. Országok helyett Városok?

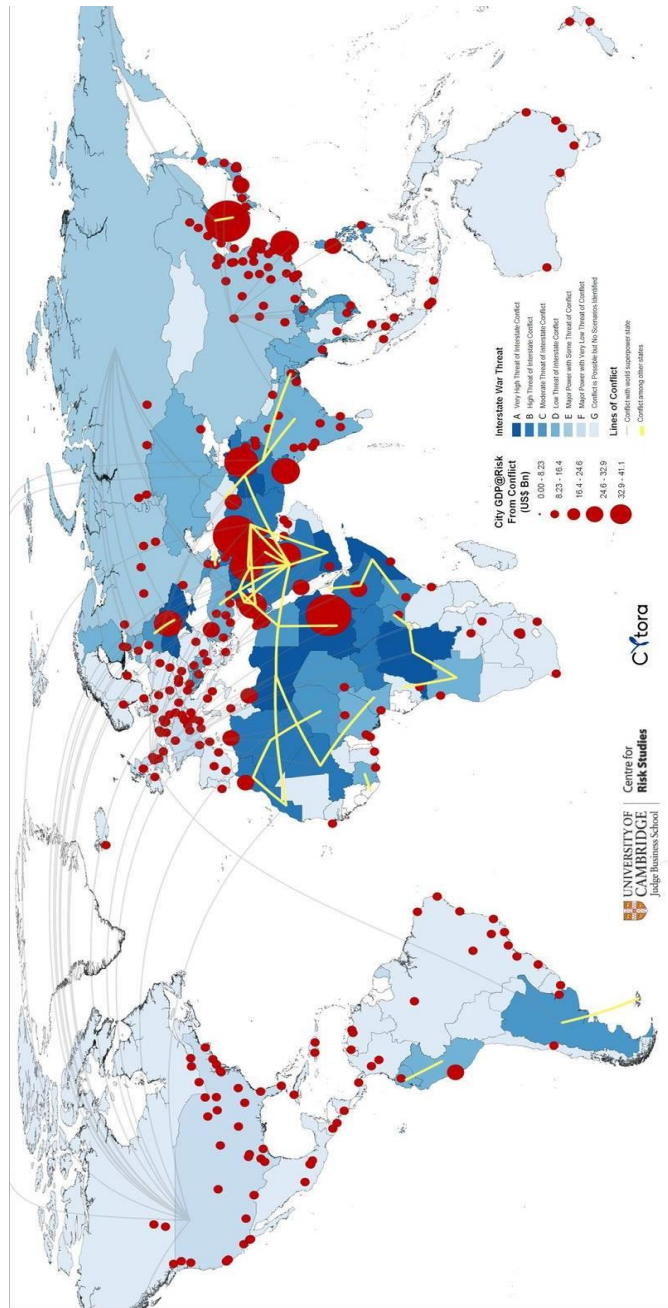
A városok jelentősége a későbbiekben mindinkább felértékelődik. A Mckinsey Global Institute előrejelzése alapján 2025-re a világ 600 legfejlettebb városában mintegy 2 milliárd ember fog élni, és ezek a városok adják a világ GDP-jének 60 %-át.²³

²¹ Artificial intelligence

²² Machine learning

²³ Urban World: Mapping the economic power of cities; McKinsey Global Institute, March 2011.

https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Featured%20Insights/Urbanization/Urban%20world/MGI_urban_world_mapping_economic_power_of_cities_full_report.pdf
(Letöltés ideje: 2019. 04. 20.)

4. ábra: Városok GDP-kockázata egy konfliktus esetén²⁴

²⁴ Forrás: Planning for war: a guide for businesses; University of Cambridge, 19 Feb 2015. <https://www.cam.ac.uk/research/discussion/planning-for-war-a-guide-for-businesses> (Letöltés ideje: 2019. 04. 15.)

A megapoliszokban a végrehajtott műveletek ugyanolyan tervezési folyamatot igényelnek, mint a kisebb városokban végrehajtottak. Azonban ezekben a hatalmas városokban számolni kell az általános veszteségeken túl a másodlagos hatásokkal is. A megapoliszok integritása, valamint a világgazdaságban betöltött szerepe miatt egy esetleges városi művelet hatással lehet a világgazdaságra is.

5. ábra: Városok Globális Kapcsolati térképe²⁵

²⁵ Forrás: Parag Khana: How megacities are changing the map of the world; London, 2016. 04. 27. <https://www.youtube.com/watch?v=U7y4GlmwPLQ> (Letöltés ideje: 2019. 04. 20.)

A műveletek precíz kivitelezését megköveteli a város organikus rendszere, az infrastruktúrák, a lakosság zsúfoltsága.

A városi kanyonok²⁶ megnehezítik a kommunikációt és az erők közötti összeköttetést. Ez az épített környezet korlátozza a légitámogatást, ellenben kiváló terepe a gerilla-hadviselésnek.

6. KÖVETKEZTETÉSEK

Az építészet minden esetben a védelmet szolgálja, pontos határvonalat jelöl ki emberek és közösségek számára. Elválasztja a lakatlan területtől a lakott területtől, a fejletlent a fejlettől, és összeköti a bent lévőket fizikailag és lelkileg egyaránt.

Az építészet, mint civilizációs kultúra része kapcsolatban áll a hadászattal. A kezdetekben alakítója, később, mint alkalmazója. Az ókori és középkori építészeti és urbanisztikai rendszert áttekintve megállapítható, hogy a hadászati szempontok jelentőséggel bírtak ezen a területen. Ebben az időszakban a katonai táborokból (Róma) városok nőnek ki, vagy városok hadászati szempontok alapján települnek (Palmanova). Az ipari forradalom újabb lökést ad a városok fejlődésének.

A városokban végrehajtott műveletek a város komplex jellege miatt igen bonyolult. A technikai fejlődés, az urbanizációs folyamatok, a városon belüli és városok közötti kapcsolatok olyan kihívások elé állítják a haderőket, hogy a társadalom nélkül a modern háborúk megnyerése nem lehetséges. Amennyiben a népesedési, városiasodási folyamatokat figyelembe vesszük, akkor megállapíthatjuk, hogy egy új hadikultúra, a „városi” hadikultúra született meg, ami egyesíti magában az anyagcentrikus, a mozgáscentrikus és gerilla hadikultúra elemeit, ezért a város és az épített környezet olyan hibrid hely, ahol a direkt és indirekt elemeket is alkalmazni kell, illetve lehet a siker érdekében. A jövőben a hadviselési módok közül (hibrid, aszimmetrikus, hagyományos) a városokban az kerül alkalmazásra, amely az elérni kívánt céllal összhangban van.

Felhasznált irodalom:

- A Pallas Nagy Lexikona 15. Kötet Simor-kódex – Tearózsa, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt, Budapest, 1897.
- BODNÁR József, Collins Sue: NATO Urbanization Project 2035, The Three Sword Magazine, 2019/34. pp. 93-96.
- CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról; Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, p. 656. ISBN: 978-963-327-599-3
- DAFTARY, Farhad: The Ismailis; Cambridge University Press, New York, 2007.

²⁶ Kanyon: Kanyon: Száraz éghajlatú hegységben v. fennsíkban gyak. több száz méter mély, szűk, meredek (sziklás) falú folyóvölgy. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/k-33922/kanyon-33E72/> (Letöltés ideje: 2019. 05. 10.)

- Doctrine for Joint Urban Operations; U.S. Department of Defense, Joint Staff, Joint Publication -3-06, 2nd Draft, October, 2000. (Letöltés ideje: 2019. 03. 21.)
- EU SatCen: Geospatial Intelligence; https://www.satcen.europa.eu/what-we-do/geospatial_intelligence (Letöltés ideje: 2019. 04. 30.)
- First Chechnya War – 1994-1996. GlobalSecurity.org, 2016. <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/chechnya1.htm> (Letöltés ideje: 2019. 05. 20.)
- HÄHLWEG, Werner (1976): Theoretische Grundlagen der modernen Guerilla und des terrorismus; In: TOPHOVEN, Rolf (Hrsg.): Guerilla und Terrorismus heute. Politik durch Gewalt; Koblenz, Bonn, Wehr und Wissen Verlagsgesellschaft, 1976. pp. 13-29.
- HENGER Norbert: Az építészet és urbanisztika nemzetbiztonsági kérdései; Arc és Álarc, Budapest, 2018/3-4. pp. 315-340.
- KOVÁCS Jenő: Magyarország katonai stratégiája (Komplex kutatási téma). II.; Kézirat, Budapest
- KŐSZEGVÁRI Tibor: Gerilla-hadviselés a városokban. Hadtudomány, 2009/1-2. pp. 63-71.
- LIDDELL Hart, Basil Henry: Stratégia; Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002. p. 550.
- LYNCH, Kevin: Good city form, MIT press, 1984. ISBN: 9780262620468
- MACHIAVELLI, Niccoló: A háború művészete; Szukits Könyvkiadó, Debrecen, 2001.
- Magyar értelmező szótár; <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/elolap.php> (Letöltés ideje: 2019. 05. 10.)
- MARIGHELLA, Carlos: *Minimanual of the Urban Guerrilla*. Forrás: www.marxists.org/archive/marighella-carlos/1969/06/minimanual-urban-guerrilla/index.htm (Letöltés ideje: 2018. 02. 21.)
- MEGGYESI Tamás: Városépítészeti alaktan; Terc kiadó, Budapest, 2013. p. 22.
- NATO Urban Operations in the Year 2020; North Atlantic Treaty Organisation, RTO Technical Report 71, 2003, p. 11.
- Parag Khana: How megacities are changing the map of the world; London, 2016. 04. 27. <https://www.youtube.com/watch?v=U7y4GlmwPLQ> (Letöltés ideje: 2019. 04. 20.)
- Planning for war: a guide for businesses; University of Cambridge, 19 Feb 2015. <https://www.cam.ac.uk/research/discussion/planning-for-war-a-guide-for-businesses> (Letöltés ideje: 2019. 04. 15.)
- Population density and urbanization; United Nations, 2017. <https://unstats.un.org/unsd/demographic/sconcerns/densurb/densurbmethods.htm#B> (Letöltés ideje: 2020. 06. 30.)

- PORKOLÁB Imre – BAKOS Csaba Attila: Az urbanizáció folyamata és hatásai a hadviselésre; Honvédségi szemle, 2015/2. pp. 42-50.
- RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással; Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, p. 23.
- RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint: Gerillaharc a betondzsungelben; Hadtudomány, 2013/23. p. 115.
- RESPERGER István: A XXI. század fegyveres konfliktusainak hatása a hadtudományra; Hadtudomány, 2009/1-2. pp. 15-17.
- SZUN Ce: A hadviselés tudománya; Göncöl Kiadó, Budapest, 2012, p. 31. ISBN: 978-963-9183-74-2
- U.S. Army in Multi-Domain Operations 2028; TRADOC Pamphlet 525-3-1, 2018. 12. 06. <https://www.hsdl.org/?view&did=820569> (Letöltés ideje: 2019. 04. 15.)
- Urban World: Mapping the economic power of cities; McKinsey Global Institute, March 2011.
https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Featured%20Insights/Urbanization/Urban%20world/MGI_urban_world_mapping_economic_power_of_cities_full_report.pdf (Letöltés ideje: 2019. 04. 20.)
- 314/2012. (XI. 8.) Korm. rendelet az egyes településrendezési sajátos jogintézményekről

„Ez az ország, amelyben minden ember katona, és a katonák mégis emberek.”¹
Efraim Kishon²

1. Problémafelvetés

Ha a hadikultúrák fogalma iránt érdeklődő olvasó megpróbál elmerülni a téma hazai szakirodalmában, akkor egyértelműen valamilyen bizonytalanságot érezhet. Ez a bizonytalanság talán abban ragadható meg leginkább, hogy amíg egy viszonylag új, a hidegháború utolsó évtizedeiben megjelenő kérdéskörrel van szó³, számos esetben már az 1990-es évek elején megjelenő, „hagyományos”, Kovács Jenő-féle hadikultúrákra vonatkozó felosztás napjainkban történő elavultságáról, alkalmazhatatlanságáról olvashatunk. Jogosan merül fel bennünk a kérdés, hogy ezek szerint Kovács Jenő tévedett? Mindenki, aki azóta az ő elméleteire alapozva próbál meg rendszert teremteni a hadtudomány valamely területén, az tévúton járna? Ez ebben a formában valószínűtlen lenne.⁴ Véleményünk szerint az alapvető probléma a hadikultúra fogalmának komplexitásában keresendő. Egy bonyolult, sőt elvont fogalom alkalmazása konkrét eseményekre, történésekre sokszor nem lehetséges a definíciós kereteken belül tökéletesen. Ez azonban nem annullálja a fogalom gyakorlati felhasználhatóságát, csak rávilágít annak kereteire, határait, illetve felveti a további vizsgálódás, a kiindulási állítások és vizsgálati szempontok árnyalásának szükségességét.

Kovács Jenő szerint a hadikultúra „a hadviselést érintő katonai, szellemi és anyagi értékek azon összessége, amely az ellenség erőinek felbomlásztásának, illetve a saját csapatok megőrzésének alapirányát jelöli meg.”⁵ Azaz a hadikultúra egy átfogó alapfogalom, amely által magasabb szintről, szélesebb perspektívában tekinthetünk a hadviselés művészetére, vizsgálhatjuk a haderőket és az általuk vívott fegyveres konfliktusokat. A hadikultúra fogalmának háttérében holisztikus megközelítést rejlik, amely alkalmassá teszi egy-egy haderő átfogó, mély vizsgálatára. Ennek keretében lehetőségünk van új formában, tágabb rendszerbe illesztve értelmezni a vizsgált szervezetek felépítését, tevékenységét és kapcsolatát a társadalmakkal. A hadikultúrára jellemző megközelítés magában rejti annak

¹ KISHON, Efraim: *Születésnap vers*; <https://izraelinfo.com/2018/06/10/kishont-ferenc-szulesnap-ers/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 11.)

² Kishon, Efraim (1924-2005) magyar származású, izraeli író.

³ FORGÁCS Balázs: *Hadelmélet. A magyar katonai gondolkodás története és a hadikultúrák*; Studia Universitatis Communia, Dialóg Campus Kiadó, Bp., 2017. p. 25.

⁴ DEÁK János: A katonai stratégiák változásai és fejlődésük lehetséges irányai; *Hadtudomány*, 2008/1. http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/1_2/055-069.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 10.)

⁵ KOVÁCS Jenő: *Magyarország katonai stratégiája*; (Komplex kutatási téma) II. kötet, 1995. p. 18.

lehetőségét, hogy a hadtudomány mellett más társadalomtudományi területek vizsgálati szempontjai is markánsabban érvényesülhessenek.

A hadikultúra fogalmát, értelmezési lehetőségeit és érvényességét napjaink háborús konfliktusaiban számos szerző görcső alá vette az elmúlt években. A tanulmányban ezekre az elemzésekre támaszkodva arra vállalkozom, hogy egy speciális, modernkori haderő fejlődéstörténet elemzése során bemutassam a hadikultúrák típusainak megjelenését, változását és keveredését. Efraim Kishon, magyar származású izraeli humorista és író úgy fogalmazott Izrael Állam kapcsán, hogy „*Ez az ország, amelyben minden ember katona, és a katonák mégis emberek.*”⁶ Alapvetés, hogy az izraeli védelmi tervezés egyik alapja az Izraeli Védelmi Erők (Israel Defense Forces – IDF) és az izraeli társadalom közötti szoros, kooperatív kapcsolat.⁷ Melyik ország lenne alkalmasabb arra, hogy a hadikultúra fogalmának holisztikus megközelítése mentén vizsgáljuk, mint az, amelyben a hadikultúra a mindennapok szerves részeként jelenik meg a társadalom szinte minden szegmensében? A kölcsönösség jegyében, ezzel párhuzamosan a társadalmi folyamatok is hatással is vannak a haderőszerzés és a védelmi tervezés irányvonalaira.

Afelől nem lehet kétségünk, hogy a hadikultúrák jelen vannak és felismerhetők az IDF történetében, hiszen ahogy Forgács Balázs is fogalmazott: „*Az arab–izraeli konfliktus küzdelmei mögött is felfedezhetők a hadikultúrák, valamint a közöttük levő határok elmosódása, hiszen a szemben álló felek stratégiai a megsemmisítést és a kifárasztást is mint stratégiai célt követik.*”⁸

Írásomban arra teszek kísérletet, hogy a hadikultúrák fogalmának áttekintése után részleteibe menően vizsgáljam a hadikultúra típusainak megjelenését az Izraeli Védelmi Erők és elődszervezeteik esetében. Hipotézisem, hogy a Forgács Balázs által leírt elmosódás bemutatása mellett minden vizsgált korszak esetében találhatunk egy domináns, a Kovács Jenő-féle szisztéma szerint kategorizált hadikultúrát, amely alapjaiban határozta meg az adott időszak izraeli haderőszerzését és védelmi tervezését, miközben a többi típusnak a kor kihívásai okán releváns részei támogató elemként jelentek meg.

2. A hadikultúra fogalmi eszmerendszere és sajátosságai

A következő fejezetben röviden áttekintem a hadikultúra fogalmi kereteit, de nem célom a teljes eszmerendszer ismertetése; sokkal inkább azon pillérek kiemelése, amelyek relevánsak lehetnek számunkra az Izraeli Védelmi Erőkre vonatkozó vizsgálat során.

Kovács Jenő szerint a hadikultúra nevezhető a „*hadtudomány irányultságának (áramlatának), a hadsereg karakterének*”.⁹ Az áramlat kifejezés használata rávilágít

⁶ KISHON: i. m.

⁷ RÉMAI Dániel: Izraeli biztonság- és védelempolitika és az izraeli hadsereg 1948 és 1956 között. A térség geopolitikai tényezőinek hatása a modern izraeli hadsereg kialakulására és jellemzőire; Diplomamunka, NKE, 2014.

⁸ FORGÁCS (2017): i. m. p. 87.

⁹ KOVÁCS (1995): i. m. p. 18.

a fogalom széles perspektívát lefedő, holisztikus voltára. Furcsának tűnhet, hogy egy ilyen alapvető fogalom megjelenésére viszonylag sokat kellett várni a hadtudományok területén, annak ellenére, hogy a fegyveres konfliktusok és háborúk végigkísérik az emberi civilizáció történetét. Azar Gat, izraeli történész több művében is történelmi példákon keresztül vizsgálja a háború és a civilizáció kapcsolatát. Alapállítása, hogy a fegyveres konfliktus, a háború folyamatosan jelen van a történelem során, ugyanakkor az emberiség történetének utolsó 10000 évében csökkent az erőszak eszközének alkalmazása, az elmúlt kétszáz évben pedig radikálisan visszaesett.¹⁰ Talán éppen ez a változás vezetett oda, hogy a stratégia fogalmának fejlődése által a 20. század második felében „*a nemzetközi hadelmélet felismerte a háborúk megvívásának módszerbeli eltéréseit, azaz a hadikultúrák létét*”.¹¹ Részben a civilizáció fejlődése, részben a napóleoni háborúk hatására a 19. századra elérkeztünk a totális háborúk korszakába, amelyek az államok teljes erőforrásait és népességét bevonva zajlottak le. A megváltozott hadviselési formák vizsgálata és elemzése területén a Clausewitz által lefektetett alapelvek és elgondolások meghatározóak voltak a hadtudomány további fejlődésében.

Clausewitz monumentális műve, *A háborúról*¹² a mai napig számos elméleti vita középpontjában áll. A hadikultúrák értelmezése kapcsán szeretnénk citálni egy Clausewitz írásában felmerülő fogalmi problémát, ami az *abszolút* és a *valóságos* háború közötti értelmezésről szól. Többen úgy vélik, hogy Clausewitz megelőzve kora szellemét a háború abszolút fogalmát arra használja, hogy az évtizedekkel később, Max Weber elmékedéseiben felmerülő módszer szerint racionalizálja és intellektualizálja a jelenséget,¹³ ezzel közelebb kerülve annak gyakorlati megértéshez.¹⁴ Ugyan ez Perjés Géza szerint félreértelmezés¹⁵ és csak gondolati kisiklásról van szó¹⁶, ugyanakkor ezen értelmezési forma mentén haladva elgondolkodtató, hogy a Kovács Jenő által felvázolt eszmerendszer esetében nem áll-e fenn hasonló értelmezési keret. Azaz, hogy tekinthetünk a hadikultúrák típusaira, mint elméleti modellekre, amelyekre csak hipotetikusán tekinthetünk vegytiszta elemekként; míg a valóságban történő manifesztálódásuk minden esetben magában kell, hogy hordozza a határok elmosódását. Ez az elmosódás azonban nem jelenti a kategorizálás hibás voltát, mert minden vizsgálat során található egy domináns típust, amelyet az adott korszak fenyegetettségeinek, kihívásainak, a vizsgált társadalom és a haderő egyéb változóinak függvényében kiegészítenek a másik két típusból átvett jellemzők.

¹⁰ JOSEPH, Paul: Reviewed Work: War in Human Civilization by Azar Gat; Social Forces 2008/4. pp. 1861-1863.

¹¹ FORGÁCS (2017): i. m. p. 30.

¹² CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról; Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, p. 656. ISBN: 978-963-327-599-3

¹³ WEBER, Max (1918-1919): Science as a Vocation; p. 16. <http://anthropos-lab.net/wp/wp-content/uploads/2011/12/Weber-Science-as-a-Vocation.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 21.)

¹⁴ ARON, Raymond: Penser la guerre, Clausewitz. I-II.; Gallimard, Paris, 1976.

¹⁵ PERJÉS Géza: Clausewitz; Magvető Kiadó, Budapest, 1983. p. 266.

¹⁶ TÓTH I. János: Clausewitz a háború lényegéről; Létünk, 2014/3. pp. 25-41.

<http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/5001/1/Clausewitz%20a%20h%C3%A1bor%C3%BA%20%C3%A9nyeg%C3%A9r%C5%91l%20by%20%C3%B3th.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 21.)

További értelmezési problémához vezethetnek „a nyugati és keleti hadtudomány iskoláinak egymástól olykor szöges ellentétben álló nézetei”.¹⁷ A nyugati hadtudományi iskolák esetében a társadalomtudományi területek befolyása, hatásuk fokozatos erősödése megkérdőjelezhetetlen tény az elmúlt évtizedekben. Éppen ezért, amikor a katonai kultúra nyugati értelmezéséről kívánunk beszélni, beleütközünk abba a problémába, hogy sok esetben a bölcsészettudományok különböző ágainak elburjánzása és jéghegyszerű megjelenése elfedi a fogalom valódi tartalmi elemeit.¹⁸ Nyugati értelemben a katonai kultúra áthatja a haderők minden szegmensét, ezzel párhuzamosan annak nyúlványai elérnek a társadalom minden szektorába. Félelmetes módon kiszélesedik – talán túl is terjeszkedik – azon területek köre, amelyek részévé válnak a fogalomnak: a pszichológiától a veteránkérdéseken át a toborzás vagy motiválás kérdéséig számos terület kapcsolódik rá a fogalomra, korlátozva egy egységes, letisztult eszmerendszer alkalmazásának lehetőségét. Azaz egy mindent átszövő fogalmi háló kibontakozását láthatjuk. Hiszen a „hadikultúrát hiedelmek [...], hitek [...], előítéletek [...], meggyőződések és meglátások [...] övezik. Magába foglalja továbbá a háborúval, hadsereggel kapcsolatos szokásokat [...]. Mindezek a hatások motiválják egy-egy hadikultúra, háborúval, hadsereggel kapcsolatos kritériumainak rendszerét.”¹⁹ Ezek a fogalmak az egyes társadalmak eltérő kultúrájában gyökereznek, amely eltérő hadvezetési formákhoz és harcéljárásokhoz vezet.²⁰ Összességében „[...] a hadikultúra megmutatja, hogy az adott társadalom miként viszonyul országa hadügyéhez, és ennek folyományaként az is kitapintható, hogy a hadsereg katonái miként viszonyulnak a háborúhoz.”²¹

A fentiekben túlmenően a történelmi események, a társadalmi változások, a háború eszközzrendszerének kibővülése, a katonai és a nem katonai eszközök egymás melletti alkalmazása, az aszimmetrikus és hibrid hadviselés szerepének megnövekedése együttesen „eredményezi a napjainkban is létező hadikultúrák közötti határvonalak elmosódását, keveredését, sőt teljes feloldódását”.²² Ezek a folyamatok mélyen gyökereznek az emberi civilizáció történetében, megjelentek már Clausewitz munkájában is, de az elmúlt évtizedekben hatásuk csak tovább fokozódott.²³

Az elméleti alapok lefektetésén túl Kovács Jenő három hadikultúrát különböztetett meg, úgymint a (1) mozgáscentrikus, az (2) anyagcentrikus és a (3) gerilla hadviselés hadikultúrája. Röviden, és nagyon leegyszerűsítve: a mozgáscentrikus hadikultúra egy manőverező, a területek elfoglalását, a gyenge pontok keresését prioritásként kezelő forma, amelyben a védelem „csak” ideiglenes szerepet tölt be. A mozgáscentrikus hadikultúrában a döntési hierarchia rugalmas, kiemelt jelentősége van az előzetes kiképzésnek és gyakorlatozásnak. Fontos

¹⁷ FORGÁCS (2017): i. m. p. 31.

¹⁸ American Psychological Association (2016): Understanding military culture. <https://www.apaservices.org/practice/good-practice/military-culture.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 05. 07.)

¹⁹ KOVÁCS (1995): i. m. p. 18.

²⁰ FORGÁCS (2017): i. m. p. 31.

²¹ Uo. p. 32.

²² FORGÁCS Balázs: Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban); PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009. p. 133.

²³ ÁGH Attila: Konfliktusok, háborúk. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1989.

elemeként jelenik meg az időfaktor, a gyorsan lezajló konfliktusok kivívása alapvető fontosságú szempont. Ezzel szemben az anyagcentrikus hadikultúra mereven kötődik az előzetes tervekhez, hiszen alapja a korábban megtervezett védelmi vonalak biztosítása, a terület védelme. A gerilla hadviselés fő jellemzője, hogy az eltérő felszereltséggel és harcértékkel rendelkező erők összecsapása során a gyengébb fél nem hagyományos módszerek, szervezeti forma és harceljárások összességét veti be annak érdekében, hogy elérje stratégiai céljait. Fontos kiemelni, hogy a konfliktus időbeli elhúzódása, valamint nagyobb fokú intenzitása növeli a gerillajellegű erők szervezethez, és fokozza a centrális irányítás kialakulását, amely által a reguláris és irreguláris erők jellemzői közelednek egymáshoz.²⁴

E röviden felvázolt jellemzők nem tükrözik a hadikultúrák eszmerendszerének, valamint kategóriáinak komplexitását. Azonban véleményem szerint az Izraeli Védelmi Erők és elődszervezeteik vizsgálatához elegendő ezen alapvető jellemzők áttekintése. Abban bízom, hogy a következő fejezetekben fel tudom tárni az „izraeli hadikultúra korszakait”, és fel tudom vázolni az azokon átívelő folyamatokat, változásokat, azaz összességében a „szervezeti kultúrá[t], melyek jellegzetes nemzeti karakterekkel bírnak és szoros kapcsolatban állnak az adott országra jellemző civilizációs kultúrkörrel, katonai hagyományokkal, erkölcsi értékekkel, gazdasági, technológiai, politikai és társadalmi fejlettséggel.”²⁵

3. Az izraeli biztonsági környezet változása

Izrael Államot alapvető társadalmi, gazdasági, vallási, etnikai, világnézeti és gondolkodásmódbeli különbségek választják el a régió többi államától.²⁶ „A kép valóban összetett. Vannak vallási különbségek, sőt ütközések, az egyes hiteken belül pedig irányzatok és szekták sokasága csatázik egymással, nemegyszer fegyverek igénybevételével. Adódnak elmérgesedett nemzeti ellentétek Izrael és az arab országok között, de gyakoriak a törésvonalak az arab államok táborán belül is. Elválasztja a Közel-Kelet országait a társadalmi fejlődés választott útja – ebben a vonatkozásban nemcsak a »tisztá« képletek jelentkeznek, hanem sok-sok átmeneti formáció, árnyalat létezik.”²⁷

Amikor Izrael Államról beszélünk, egy körülbelül 200 km szélességben és 500 km hosszan kiterjedő területről van szó, amelynek földrajzi adottságai nagyon különbözőek/változatosak. Hadászati szempontból kiemelt jelentősége van a stratégiai mélység hiányának, amely 1948 óta alapvetően határozta meg az izraeli védelmi tervezést. Annak érdekében, hogy Izrael Állam biztosítsa fennmaradását és helyét a régióban, kiemelt jelentősége volt – többek között – az egységes nemzetiségi formálódásnak, a gazdaság folyamatos növekedésének, a nemzetközi kapcsolatok

²⁴ KOVÁCS (1995): i. m. pp. 22-44.

²⁵ POZDERKA Zoltán: A hadikultúrákról másképpen; Hadtudományi Szemle, 2018/1. p. 39.

²⁶ RÉMAI Dániel (2020a): Kihívások, fenyegetettség a 21. században az Izraeli Védelmi Erők vonatkozásában (Kézirat, megjelenés alatt)

²⁷ OSZETZKY Tamás: Arab-izraeli háborúk 1948-1982; Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984. p. 5.

fejlődésének, a hivatalosan meg nem erősített nukleáris képességnek²⁸ és a 20. század végére kiépülő high-tech iparnak. Mivel az ország híján van természeti kincseknek, a kutatás-fejlesztés (K+F) és annak támogatása Izraelben állandóan magas szintű és kiemelt nemzeti érdek a mai napig.²⁹

Jelen dolgozat keretei között nincs lehetőség az egyes korszakokat meghatározó kihívások és fenyegetettségek részletes ismertetésére, de fontos megértenünk a 20. századi izraeli történelmet meghatározó kihívások mögött meghúzódó szisztéma működési mechanizmusát. A feszültség eredője az 1800-as évek végén Európában felerősödő antiszemitizmus³⁰, amely kihívásként jelent meg az európai zsidó közösségekben. Ez a kihívás egyrészt fizikai és egzisztenciális fenyegetést jelentett, másrészt ideológiai vitát okozott a közösségeken belül az asszimilációpárti és -ellenes csoportok között.

A fenyegetettségre adott válaszreakció is kettős volt, egyrészt a bevándorlási hullámokban, az alijákban³¹ nyert gyakorlati megvalósítást, míg ideológiai szinten elvezetett a cionizmus születéséhez és korai szervezeti kereteinek kialakulásához. Innen eredeztethető, hogy a modern Izraelben a mai napig a fő rendezőelvek között találjuk a (1) permanens fenyegetettség érzését és a (2) biztonság iránti vágyat.

A Palesztin Mandátum területén élő zsidó közösség életét napi szinten határozta meg a kihívások és a fenyegetettségek folyamatosan változó és alakuló mátrixa. Megfigyelhető, hogy mind a Jisuv³², mind később Izrael Állam történelme során a kihívásokat kiváltó okok és a kihívásokra adott reakciók egymásból levezethetőek. Ezen túl újra és újra, eltérő intenzitással és eltérő relációkkal felbukkannak. Egy olyan folyamat tanúi vagyunk, amelyben az egyes elemek egymásra épülnek és egymásból építkeznek. Megjelennek továbbá úgynevezett determináló tényezők (pld.: a 20. század második felében a szuperhatalmakhoz való kötődés kérdése)³³, amelyek hatása szintén fontos, ugyanakkor alakításukra nem feltétlen van lehetőség a hagyományos diplomáciai vagy katonai keretek között. Az egyes korszakokban felmerülő kiváltó okok transzformálódásának, változásának modern tánca ez, amely új kihívásokat és reakciókat szülve ciklikusan elvezet egy újabb kiindulási helyet, ahol ez a tánc újratekődik.³⁴ Összességében Izrael

²⁸ Mivel az izraeli atomfegyver létét Izrael állam a mai napig nem erősítette meg, így csak találgatások vannak a robbanófejek száma és az izraeli atomfegyver alkalmazási stratégiája kapcsán. Az elemzők 80 és 400 robbanófej közötti számot becsülnék a közvetett adatok alapján. (COHEN: i. m.)

²⁹ ULLIAN, Robert: Frommer's EasyGuide to Israel [With Map]; FrommerMedia, 2014.

³⁰ Ennek két eklatáns példája az 1882 és 1884 között folyt, valószínűsíthetően államilag is támogatott pogrom a zsidó közösségek ellen az Orosz Birodalomban, illetve a Dreyfus-ügy. (A pogrom kezdetét alapvetően az 1882-es antiszemita Májusi Törvényekhez kötik, amelyek jelentős mértékben korlátozták a zsidó vallásúak jogait.) A Dreyfus-ügy lényege, hogy 1894. október 15-én a francia hadsereg kapitányát, a zsidó származású Alfred Dreyfust hazaárulás vádjával letartóztatták. A vád arra épült, hogy a párizsi német katonai attasé, Max von Schwarzkoppen ezredes iratai között francia hadiipari fejlesztéseket tartalmazó dokumentumokat találtak, és a kézírás alapján Dreyfus kapitányt gyanúsították. A zsidó közösségek ellen pogromok indultak és Dreyfus rehabilitálása sem hozott megnyugvást.

³¹ A zsidó bevándorlás a Jisuv majd később Izrael területére.

³² A palesztinai zsidó közösség héber elnevezése.

³³ vö. FORGÁCS (2017): i. m. p. 87.

³⁴ RÉMAI (2020a): i. m.

Állam 20. századi történelme bizonyos szempontból a folyamatosan változó biztonsági környezetre adott reakciók sorozataként írható le.

Megállapítható, hogy nincsenek markáns korszakhatárok: a kihívások, kockázatok és fenyegetések permanens változása és alakulása nem teszi lehetővé, hogy cezúrával jelölt, jól elkülönülő doktrinális változtatások kerüljenek érvénybe léptetésre. Azonban a hadikultúrák vizsgálatának szempontjából mégis meg fogunk különböztetni három korszakot, amelyek a kihívások, fenyegetettségek és a hadviselési formák megváltozásával állnak összhangban.

4. Az IDF elődszervezeteinek hadikultúrája

Az 1880-as évektől kezdődően a kihívásokra adott reakciók fokozatosan vezettek el az Izraeli Védelmi Erők elődszervezeteinek nevezett félkatonai szervezetek³⁵ megalakulásához és fejlődéséhez. A megnövekedett zsidó lakosság létszáma pszichésen komoly nyomást gyakorolt a terület arab lakosságára, amellyel elindult az ellenségeskedés a két népcsoport között.³⁶ Emellett az I. világháború kitérője és a térségben folyó katonai összecsapások is hatással voltak a zsidó közösség életére, a fegyveres csoportok szerveződésére. Az első irreguláris szervezetek, – amelyeket olyan zsidó fiatalok alkottak, akik a bevándorlás előtt tagjai voltak városi bandáknak vagy reguláris európai fegyveres, illetve rendfenntartó erőknek – főleg vagyon- és életvédelmi jellegű feladatokat láttak el. Az I. világháború eredményeként felbomló Oszmán Birodalom utáni hatalmi vákuumban teret nyelő brit befolyás újabb kihívásokat generált a Palesztin Mandátum területén. A biztonsági környezet változása egyszerre állította a zsidó fegyveres csoportokat belső és külső kihívások elé: (1) egyrészt folyamatosan erősödött az arab lakossággal való konfrontáció, (2) másrészt a brit kormányzat teremtette kihívásokra már nem volt megfelelő reakció a Jisuv vezetésének politikai manőverezése, hanem szükség volt az önvédelmi szervezetek működésének átdimenzionálására, a szervezetek és feladataik kiszélesítésére. (3) Harmadrészt a bevándorlók sokszínűsége és a nemzetközi politikai irányzatok megjelenése tovább diverzifikálta az amúgy is komplex biztonsági környezetet.³⁷

Az elődszervezetek megszületése, fejlődése és változása önmagában is érdekes kérdéskör, de a részleteken felülemelkedve megállapíthatjuk, hogy az 1900 és 1945 közötti időszakban az önálló zsidó védelmi szervezetek folyamatosan fejlődnek. Ezen az evolúción keresztül jutunk el addig, hogy 1945 októberében életre hívják a Zsidó Ellenállási Mozgalmat, amely tömörítette a jelentősebb zsidó irreguláris szervezeteket, mint a Hagana, az Irgun és a LEHI egységei. Az elődszervezetek eltérő ideológiai célok mentén, másfajta szervezeti felépítésben, heterogén kiképzettséggel és különböző eljárásrendekkel több évtizede irreguláris fegyveres erőként küzdöttek a Palesztin Mandátum területén. Egy kiragadott összehasonlítás

³⁵ Például a Hashomer, a Hagana, a Palmach, az Irgun vagy a LEHI.

³⁶ A konfliktust durva egyszerűsítés lenne pusztán etnikai ellenségeskedésnek tekinteni. Az etnikai ellentétek mellett megjelennek politikai, vallásai, gazdasági és társadalmi dimenziók is.

³⁷ RÉMAI (2014): i. m.

rávilágít a szervezetek közötti különbségek mértékére: a britek által is támogatott Hagana már ebben az időben is inkább egy reguláris haderőre emlékeztetett szervezeti felépítése és kiterjedt feladatkörei által. Ezzel szemben az Irgun vagy a LEHI alapvetően inkább a mai értelemben vett terrorszervezetekhez állt közelebb, mind szervezeti felépítésében, mind a végrehajtott akciók jellege alapján.

A 20. század első évtizedeinek zsidó irreguláris szervezetein végigtekintve, szinte az összes elméleti típusra találhatunk példát, amelyeket Porkoláb Imre felsorol a gerilla hadikultúra típusai és formái kapcsán írt értekezésében.³⁸ Minden elődszervezet történetében találunk olyan időszakot, amikor a Kovács Jenő által felvázolt gerilla hadviselés elemei (pld.: nemzetközi elszigeteltség, bázisterület, aszimmetrikus erőviszonyok) kristálytisztán kirajzolódnak. A fentiekben túlmenően a Hagana evolúciója tökéletesen alátámasztja Kovács Jenő elméletét, hogy a konfliktus előrehaladtával és intenzitásának növekedésével az irreguláris erők egyre inkább elkezdnek reguláris haderőként viselkedni.

5. Az IDF korai évei és sztenderd reguláris erővé fejlődése

1945 után alapvetően változott meg a Jisuv nemzetközi helyzete, és ez egyértelmű hatással volt a fegyveres szervezetek helyzetére is. A Zsidó Ellenállási Mozgalom – mint az IDF létrehozásának főpróbája – jól vizsgázott: közel kétéves működése lehetőséget biztosított az irreguláris fegyveres szervezetek számára, hogy jobban megismerjék egymás működését, harcmódorát. A tagok személyes kapcsolatai fontos szerepet játszottak abban, hogy a későbbiekben a szervezetek képesek voltak egységesen fellépni a támadó arab erők ellen. Másrészről már ekkor megmutatkozott, hogy az erős vezéregyeniségeknek, a személyi ellentéteknek és a politikának milyen erős befolyása van a hadi kérdések alakulására. Ezek a jellemzők egyértelműen a mozgáscentrikus hadikultúra rugalmas döntési mechanizmusa felé tolták el az IDF szervezeti működését.

Az első arab-izraeli háborút (1948-49) a rendelkezésre álló erőforrások szűkössége határozta meg az izraeli oldalról. A háborús mozzanatok alapján egyértelműen kibontakozik egy szárnyait próbálgató, mozgáscentrikus, manőverező hadikultúrájú haderő előképe. Azért csak előkép, mert 1949-ben egy ambivalens IDF áll előttünk: egységesnek tekintett és mondott, de mégis számos szinten fragmentált haderő, hiszen ekkor még a vezető személyek és az elődszervezetek zászlói alá tömörülő csoportok fennállása megkérdőjelezhetetlen volt. Egy győztes állam győztes hadserege, amelynek mégsem sikerült kivívnia a biztonságot, hanem újabb fenyegetések elé nézett, amelyben egy megalázott, dühös ellenséggel kell majd felvennie a harcot. Szervezetileg és taktikailag jobban működött, mint az ellenfelek haderői, de mégis hiányosságok tömege jelentkezett a mindennapi működés során.³⁹

³⁸ PORKOLÁB Imre: Aszimmetrikus hadviselés: az ortodox és a gerilla hadikultúra összecsapásai; *Hadtudomány*, 2005/4.

http://mhtt.eu/hadtudomany/2005/4/2005_4_32.html (Letöltés ideje: 2020. 04. 21.)

³⁹ VARDI, Gil-Li: 'Pounding Their Feet': Israeli Military Culture as Reflected in Early IDF Combat History; *Journal of Strategic Studies*, 2008/2. pp. 295-324, DOI: 10.1080/01402390801940476:

A negatívumok mellett megjelenik egy fontos pozitív tényező: az IDF nem magányos monolitiként állt az izraeli társadalomban, hanem számos ponton kapcsolódott a társadalom, a gazdaság és a politika aktoraihoz.⁴⁰ Ez a szoros beágyazottság a mai napig meghatározza az izraeli hadsereg és a társadalom viszonyát, amely által kis túlzással talán joggal beszélhetünk arról, hogy az izraeli társadalom militáns életformát folytat. Számos kérdéskör vizsgálata kapcsán merül fel, hogy Izrael Állam és társadalma működését mélyen meghatározza a haderő és a társadalom szoros integrációja.⁴¹

Az első-arab izraeli háború után megkezdődött az IDF felkészítése a soron következő konfliktusokra. Ennek keretében a főbb feladatok közé az alábbiakat sorolták: „*a nemzetközi politikai életben Izrael Állam létének elfogadtatása, az arab országok törekvéseinek megakadályozása, a nemzetközi nagytőke támogatásának további biztosítása; a fegyveres erők vezetési színvonalának, különösképpen tervező és szervező munkájának javítása, a támadó jellegű – hadászati – hadműveleti elvek, elgondolások és tervek kidolgozása; a csapatok szervezésének korszerűsítése, ezen belül a haderőnemek és fegyvernemek szerepüknek megfelelő arányban történő építése; a harckészültségi, kiegészítési és mozgósítási rendszer javítása; a haditechnika minőségi és mennyiségi fejlesztése, elsősorban a külföldi beszerzések, másodsorban a saját gazdasági potenciál felhasználásával.*”⁴²

Az IDF működését az 1950 és 1990 közötti időszakban az állami szintű kihívások és fenyegetések elhárítása határozta meg. A szinte évtizedenkénti rendszerességgel ismétlődő arab-izraeli összecsapások során az IDF egy egységes, a kor kihívásainak megfelelő eszközökkel felszerelt, küldetésorientált⁴³ szervezetté vált.

Az IDF 1950 és 1990 közötti fejlesztései és műveletei során egy ciklikus változás képe rajzolódik ki. Az első években a rendelkezésre álló lehetőségek mellett egy mozgáscentrikus haderő fejlődése indult el, ami a gazdasági erőforrások növekedésével és a közel-keleti politikai helyzet viszonylagos stabilizálódásával az 1970-es évektől egyre inkább elfordult az anyagcentrikus felfogás felé. Ugyan ez komoly váltásnak tűnhet, de inkább arról van szó, hogy a két hadikultúra Izrael és az Izraeli Védelmi Erők számára hasznos elemei keveredni kezdtek. Ebben az elegyben a domináns elem továbbra is a mozgáscentrikus hadikultúra volt, de az 1980-as évek elejére szinte egyenlő mértékben vált meghatározóvá az anyagcentrikus felfogás is. Azonban ennek a szintézisnek az 1990-es évektől felmerülő új típusú kihívások véget vetettek.

<https://www.tandfonline.com/action/showCitFormats?doi=10.1080%2F01402390801940476> (Letöltés ideje: 2020. 05. 02)

⁴⁰ KAPLAN, Johnatan (2015): The Role of the Military in Israel; <http://archive.jewishagency.org/society-and-politics/content/36591> (Letöltés ideje: 2020. 05. 02.)

⁴¹ HAR-EVEL, Yoen (2020): Military culture is key to Israel's handling of the coronavirus; <https://www.jta.org/2020/04/21/opinion/military-culture-is-key-to-israels-handling-of-the-coronavirus> (Letöltés ideje: 2020. 05. 02)

⁴² OSZETZKY (1984): i. m. p. 55.

⁴³ LIPPAI Péter: A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai; PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009.

6. Kihívások zűrzavarában – biztonsági kihívások a hidegháború után

Az 1990-es években elindult közel-keleti rendezési és békefolyamatok bizonyos mértékben előrevetítették a hagyományos háborúk esélyének csökkenését a térségben, azonban a Hezbollah és a Hamasz megerősödése, valamint már az első (1987-1993), de leginkább a második intifáda (2000-2005) eseményei rávilágítottak arra, hogy „*ami nem béke az háború. [de] Ami a békétől eltér az még nem háború.*”⁴⁴ Azaz összességében látható volt, hogy a háború hagyományos formája helyett más típusú kihívásokra kell felkészülnie az IDF-nek, amelyben nem állami szereplőkkel, nem a hagyományos értelemben vett harcéri érintkezés során kell felvennie a harcot. Ugyan a Hezbollah és a Hamasz jelentette kihívásokat ebben az időben sikerült elfogadhatóan kezelni, de nem látszott, hogy kialakulna egy olyan átfogó stratégia, amely megoldást tudott volna nyújtani ezekre a fenyegetésekre.⁴⁵

Az államalapítás korához képest napjainkra alapvetően változott meg Izrael Állam biztonsági környezete. Ugyan a térségben továbbra is fennáll az államok közötti konfliktusok kirobbanásának lehetősége, de kisebb eséllyel, mint korábban. Izrael az ezredfordulóra már sokkal inkább az állami szint alatti terrorista szervezetek támadásainak volt kitéve, mint államok általi fenyegetettségnek. Ez a tendencia némileg megváltozott az iráni politika radikalizálódásával és az iráni atomprogram fejlődésével. Ahogy az iszlám világban végigsöprő „Arab tavasz” és annak következményei szintén új kihívások elé állították az izraeli védelmi tervezést. Izrael biztonsági környezete nem lett kevésbé komplex, csak átférfmálódott, és a haderőnek, a rendvédelmi és biztonsági szolgálatoknak már erre a megváltozott biztonsági helyzetre kell közösen válaszokat adnia.

Összességében Izraelt (1) ellenséges biztonsági környezet jellemzi, (2) a társadalmat erős fenyegetettség érzet hatja át. Továbbra is (3) jelentős mértékű a vallási és etnikai megosztottság. (4) Izrael lakossága erős nemzetudattal rendelkezik, amelyet tovább erősít, hogy a régió (5) gazdaságilag és infrastrukturálisan legfejlettebb állama. (6) A gazdasági szektorban a K+F iparágak jelenléte nagyon erős. (7) Szoros az összefonódás a katonai és rendvédelmi biztonsági szolgálatok, valamint a civil, piaci szereplők között. (8) A világon egyedülállóan magas az állami és a piaci szektor összefonódásának mértéke. (9) A régió biztonsági szempontból halmozottan terhelt, és (11) meghatározó nagyhatalmi érdekellentétek tarkítják. (12) Permanens külső és belső konfliktus jellemzi magát az államot, de biztonsági kérdésekben nincs frakciózás. (13) A megszilárdult államszerkezetből és a fenyegetettség formájának változásából eredeztethetően kialakult egy (14) generációs identitásválság, amely jelentős hatással van a hírszerző és belbiztonsági szervezetek mindennapi működésére és toborzási lehetőségeire.⁴⁶

További nehézségként merül fel, hogy a modern kor kihívásai nem korlátozódnak szigorúan a katonai perspektívára. Számolni kell a politikai, gazdasági és társadalmi tényezőkkel; sok esetben az egyes elemek nem választhatóak el egymástól olyan élesen, mint azt a Buzan-féle biztonsági szektorok

⁴⁴ RESPERGER István – KISS Álmos Péter - SOMKUTI Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban; Budapest, 2013. Zrínyi Kiadó, p. 13.

⁴⁵ RÉMAI Dániel (2020b): Biztonsági kihívások hálójában, avagy az Izraeli Védelmi Erők esete az aszimmetrikus hadviseléssel (Kézirat, előkészületben)

⁴⁶ RÉMAI (2020a): i. m.

elméletében látjuk.⁴⁷ Az IDF és az izraeli társadalom közötti szoros kapcsolat tökéletes példa lehet a különböző szektorok közötti összefonódások vizsgálatára. Az IDF 2010 utáni megújulási programja keretében nyitott a fiatal izraeli generáció felé, hogy körükben a hadsereget népszerűvé és vonzóvá tegyék, ezzel növelve a morált és az IDF társadalmi elfogadottságát. Ezzel párhuzamosan 2010 után új lendületet kapott a hagyományosan szoros együttműködés a piaci szektorral a védelmi ipar fejlesztése érdekében. Megfigyelhető továbbá a külkereskedelmi nyitás: Izrael egyre több országgal alakít ki, vagy szélesíti ki már meglévő kereskedelmi kapcsolatait (pld.: India, Brazília, Németország), amelyben jelentős szerepe van a hadiipari termékek exportjának. Egyre jelentősebb szerep jutott az IDF tevékenységében a humanitárius misszióknak, amelynek keretében az IDF Home Front Command parancsnoksága – azaz a katasztrófaelhárításért felelős egységek – vesz részt nemzetközi kutató- és mentő műveletekben.⁴⁸

A kihívások és fenyegetettségek komplex rendszerében történő megfelelés érdekében az elmúlt évtizedek fejlesztései és a nemzetközi együttműködések által az IDF a világ egyik legerősebb haderejévé nőtte ki magát. A folyamatos éles harctéri cselekmények által az egyik leggyakorlottabb haderőről beszélhetünk nemcsak a harctéri tapasztalatok, hanem a hadvezetés, a – szervezés és az irányítás területén is. Ahogy Moshe Dayan írta: „Az amerikai barátaink pénzt, fegyvert és tanácsokat ajánlottak. Elfogadtuk a pénzt, elfogadtuk a fegyvereket és visszautasítottuk a tanácsokat.”⁴⁹ Az első kézből szerzett tapasztalatoknak rendkívüli jelentősége van, amikor gyorsan végrehajtandó haderőszerkezési reformokról vagy szemléletváltásról van szó, annak érdekében, hogy az aktuális kihívásokra reagálni képes szervezet működése biztosított legyen.

Az Izraeli Védelmi Erők napjainkban egy olyan komplex biztonsági helyzetben van, ahol egyszerre kell számolni a hagyományos és az aszimmetrikus kihívásokkal. Mindemellett a térségben számolniuk kell a hibrid hadviselés, sőt akár a hibrid hadviselés elemeinek összekapcsolt formája által kirajzolódó hibrid háború megjelenésével, amely „a »kemény és a könnyű erők« (*hard and soft power*) vegyes használatára utal, [amely esetén – a szerző][...] a katasztrófális társadalmi, gazdasági és politikai következmények tekintetében az új típusú hadviselés összehasonlítható egy igazi háború következményeivel.”⁵⁰ A libanoni háború példáján okulva az izraeli védelmi tervezés hozzájárított az IDF szervezeti reformjához, amelynek keretében egyszerre készülnek a hagyományos és aszimmetrikus kihívások kezelésére is. Ez a kettőség egyrészt hihetetlenül költséges, másrészt nagyon komoly terheket ró a szervezetre, hogy a kettőségnek való megfelelés ellenére fennmaradjon annak konzisztenciája.

⁴⁷ GAZDAG Ferenc – REMEK Éva: A biztonsági tanulmányok alapjai; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. p. 282. ISBN 978 615 5845 88 8

⁴⁸ The IDF's Humanitarian Aid Through the Years; IDF Sites, <https://www.idf.il/en/minisites/humanitarian-missions/the-idf-s-humanitarian-aid-through-the-years/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 07.)

⁴⁹ DAYAN, Moshe: *Story of My Life*; New York, Da Capo Press, 1976.

⁵⁰ SIMICSKÓ István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitása; *Hadtudomány*, 2017/3-4. p. 15.

Talán az 1990 utáni időszakot legnehezebb értékelni a Kovács-féle hadikultúrák szempontjából, hiszen Izraelben a kihívások és fenyegetések területén összefolynak (1) a belső és külső fenyegetések, (2) a katonai és nem katonai kihívások, valamint (3) az állami és állami szint alatti fenyegetettség. Véleményünk szerint az 1950 és 1990 közötti folyamat tovább folytatódott: egy alapvetően mozgáscentrikus hadikultúra vegyül anyagcentrikus elvekkel. A felvázolt kettősséget erősíti Forgács Balázs elemzése, amikor az arab–izraeli konfliktus háborúit vizsgálva arra a megállapításra jut, hogy a térség konfliktusaiban elmosódnak a hadikultúrák határai. Vizsgálati perspektívától függően értelmezhető az arab–izraeli konfliktus mozgáscentrikus vagy anyagcentrikus hadviselési formaként, sőt az *„indirekt hadviselés irreguláris módja is jelen volt a küzdelmekben: az arab oldalon jelentkező terrorizmusban, vagy a palesztin felkelésekben már a gerilla hadviselés hadikultúrájának jellemzői fedezhetők fel”*⁵¹

7. Konklúzió

Megállapítható, hogy az Izraeli Védelmi Erők és az izraeli társadalom közötti kapcsolat egy hosszú történelmi múltra visszatekintő, mély és stabil alapokon nyugvó szimbiózis. A haderő az izraeli kultúra része, abból táplálkozik, és egyben táplálja is azt.

Bizonyíthatónak tűnik továbbá, hogy a Kovács-féle hadikultúra-fogalom holisztikus nézőpontja nemcsak érvényes, hanem kifejezetten előnyös az izraeli védelmi tervezés és haderőszervezés vizsgálatában. A megközelítés által lehetőség van az IDF szervezetét és fejlődését komplexitásában vizsgálni.

Az egyes korszakok felületes áttekintése után úgy vélem, sikerült igazolni, hogy a Kovács-féle hadikultúra-típusok bizonyíthatóan megjelentek az izraeli haderő elődszervezeteinek, valamint magának az IDF-nek a fejlődésében. A Forgács által leírt, az arab–izraeli konfliktus esetében elmosódó határok jelenségére építve sikerült felvázolni a hadikultúrák ciklikus változását, amely áthatja Izrael modernkori történelmét.

Összességében elmondható, hogy a hadikultúrák mindhárom típusa felfedezhető az izraeli haderő fejlődésének bizonyos korszakában. Az elődszervezetek gerilla hadviselési hadikultúráját számos tényező (társadalmi, gazdasági, politikai, szociológiai, pszichológiai) hatására mozgáscentrikus hadikultúra váltotta fel az 1950-es évek elejétől. A kihívások és lehetőségek változása okán szinte azonnal megkezdődött az anyagcentrikus hadikultúra jellemzőinek beférkőzése és elegyedése, mígnem az 1990-es évek elejére szinte azonos mértékben jellemezte az izraeli haderőt az anyag- és a mozgáscentrikus megközelítés. A képet árnyalja, hogy az IDF erősen épít az irreguláris elődszervezetek hagyományaira és tapasztalataira, amelyek esetében egyértelműen láttuk a gerilla hadviselés hadikultúrájának hatását. A kihívások és fenyegetettség megváltozása vetett véget ennek a fejlődési folyamatnak és hozta el napjaink izraeli hadikultúráját, amelyben elegyednek mindhárom típus.

⁵¹ FORGÁCS (2017): i. m. p. 87.

Az IDF nem egy hipotetikus mintahadsereg, hanem tökéletes példa arra, hogy a fenyegetésekre hogyan lehet választ adni, hogyan lehet minden eszközt a védelem kérdésének alárendelni, és hogyan lehet a legjobban adaptálódni a kihívások komplex rendszeréhez. Az IDF ilyen szempontból több mint egy haderő, az izraeli kultúra egyik alappillére. Ahogy Ben-Gurion mondta: „Az IDF nem egy klub, nem egy zsiros élethosszig tartó állás, nem emberek csoportja, akiknek nincs jobb dolguk, mint egyenruhába öltözni. [...] Az IDF része annak a szellemiségnek, amely létrehozta az Államot és megalkotta a mi regényes közösségünket. Ez az, amiért a katonaság az Államból ered és ezért testesíti meg jobban ez a szervezet a védelmet, mint az agressziót. Ez a szervezet nem csak fenyegetés tud lenni, hanem a demokrácia fenntartója.”⁵²

A hadikultúrák típusainak teljes keveredését támasztja alá korunk kihívásainak és fenyegetettségeinek komplex rendszere. A „ma” aszimmetrikus kihívásaira lehetséges, hogy az IDF-nek olyan válaszokat kell majd találnia, amelyek az elődszervezetek esetében napi gyakorlatként és eljárásrendként már jelen voltak. Lehet, hogy a fejlődés útjának következő fázisa a visszatekintés kell, hogy legyen?

Az IDF által alkalmazott módszer nem más, mint a hadikultúrák hasznos elemeinek ötvözése az adott korszak kihívásaira megfelelő válaszokat adni képes, domináns hadikultúra továbbfejlesztése érdekében. Véleményem szerint épp ebben a kaméleonokat megszügyenítő sokrétűségben rejlik az az erő, amely által az Izraeli Védelmi Erők sikerrel tudja felvenni a harcot a következő évek, évtizedek kihívásaival.

Felhasznált irodalom:

- ÁGH Attila: Konfliktusok, háborúk. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1989.
- American Psychological Association (2016): Understanding military culture. <https://www.apaservices.org/practice/good-practice/military-culture.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 05. 07.)
- ARON, Raymond: Penser la guerre, Clausewitz. I-II.; Gallimard, Paris, 1976.
- BEN-GURION, David: Memoirs; Szerkesztette: Thomas R. BRANSTEN, The World Publishing Company, New York, 1970.
- CLAUSEWITZ, Carl von: A háborúról; Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, p. 656. ISBN: 978-963-327-599-3
- DAYAN, Moshe: Story of My Life; New York, Da Capo Press, 1976.

⁵² BEN-GURION, David: Memoirs; Szerkesztette: Thomas R. BRANSTEN, The World Publishing Company, New York, 1970.

- DEÁK János: A katonai stratégiák változásai és fejlődésük lehetséges irányai; *Hadtudomány*, 2008/1. http://mhht.eu/hadtudomany/2008/1_2/055-069.pdf (Letöltés ideje: 2020. 02. 10.)
- FORGÁCS Balázs: *Hadelmélet. A magyar katonai gondolkodás története és a hadikultúrák*; Studia Universitatis Communia, Dialóg Campus Kiadó, Bp., 2017.
- FORGÁCS Balázs: *Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban)*; PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009.
- GAZDAG Ferenc – REMEK Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. ISBN 978 615 5845 88 8
- HAR-EVEL, Yoen (2020): *Military culture is key to Israel's handling of the coronavirus*; <https://www.jta.org/2020/04/21/opinion/military-culture-is-key-to-israels-handling-of-the-coronavirus> (Letöltés ideje: 2020. 05. 02)
- JOSEPH, Paul: *Reviewed Work: War in Human Civilization by Azar Gat*; *Social Forces* 2008/4.
- KAPLAN, Johnatan (2015): *The Role of the Military in Israel*; <http://archive.jewishagency.org/society-and-politics/content/36591> (Letöltés ideje: 2020. 05. 02.)
- KISHON, Efraim: *Születésnapi vers*; <https://izraelinfo.com/2018/06/10/kishont-ferenc-szuletesnapi-vers/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 11.)
- KOVÁCS Jenő: *Magyarország katonai stratégiája*; (Komplex kutatási téma) II. kötet, 1995.
- LIPPAI Péter: *A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai*; PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2009.
- OSZETZKY Tamás: *Arab-izraeli háborúk 1948-1982*; Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1984.
- PERJÉS Géza: *Clausewitz*; Magvető Kiadó, Budapest, 1983.
- PORKOLÁB Imre: *Aszimmetrikus hadviselés: az ortodox és a gerilla hadikultúra összecsapásai*; *Hadtudomány*, 2005/4. http://mhht.eu/hadtudomany/2005/4/2005_4_32.html (Letöltés ideje: 2020. 04. 21.)
- POZDERKA Zoltán: *A hadikultúrákról másképpen*; *Hadtudományi Szemle*, 2018/1.
- RÉMAI Dániel: *Biztonsági kihívások hálójában, avagy az Izraeli Védelmi Erők esete az aszimmetrikus hadviseléssel* (Kézirat, előkészületben)
- RÉMAI Dániel: *Izraeli biztonság- és védelempolitika és az izraeli hadsereg 1948 és 1956 között. A térség geopolitikai tényezőinek hatása a modern izraeli hadsereg kialakulására és jellemzőire*; Diplomamunka, NKE, 2014.

- RÉMAI Dániel: Kihívások, fenyegetettség a 21. században az Izraeli Védelmi Erők vonatkozásában (Kézirat, megjelenés alatt)
- RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban; Budapest, 2013. Zrínyi Kiadó,
- SIMICSKÓ István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitása; Hadtudomány, 2017/3-4.
- The IDF's Humanitarian Aid Through the Years; IDF Sites, <https://www.idf.il/en/minisites/humanitarian-missions/the-idf-s-humanitarian-aid-through-the-years/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 07.)
- TÓTH I. János: Clausewitz a háború lényegéről; Létünk, 2014/3. <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/5001/1/Clausewitz%20a%20h%C3%A1bor%C3%BA%20%C3%A9nyeg%C3%A9r%C5%91%20by%20t%C3%B3th.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 21.)
- ULLIAN, Robert: Frommer's EasyGuide to Israel [With Map]; FrommerMedia, 2014.
- VARDI, Gil-Li: 'Pounding Their Feet': Israeli Military Culture as Reflected in Early IDF Combat History; Journal of Strategic Studies, 2008/2. DOI: 10.1080/01402390801940476: <https://www.tandfonline.com/action/showCitFormats?doi=10.1080%2F01402390801940476> (Letöltés ideje: 2020. 05. 02)
- WEBER, Max (1918-1919): Science as a Vocation; <http://anthropos-lab.net/wp/wp-content/uploads/2011/12/Weber-Science-as-a-Vocation.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 04. 21.)

BIHARI LÁSZLÓ – DR. MAGYAR SÁNDOR

**MENNYORSZÁG HELYETT A POKOLBA, AVAGY AZ INFORMATIKAI
TÁMOGATÁS KIHÍVÁSAI**

Az egyre inkább digitalizálódó világ eredményeként a régiók mellett folyamatosan újabb és újabb technológiák jelennek meg. Ezek – különösen a felforgató¹ technológiák – esetében követni kell az informatikai üzemeltetést, fejlesztést érintő szükséges változásokat egyaránt.

A negyedik ipari forradalom idején pont ezen szakterületektől való függőség miatt is szükséges stratégiai szinten kezelni, megérteni az információs technológia (a továbbiakban: IT)² használatának, fejlesztésének kihívásait, mindennapi küzdelmeit. Az informatikát támogató területeken a fejlődést fenn kell tartani az új technikai eszközök rendszerbe állításán túl a képzés, szervezetfejlesztés területén is. Informatikai oldalról nézve a területen a terhelés növekszik, alapvető elvárás a projektek gyors befejezése, a kiberbiztonsági állóképesség kialakítása és fejlesztése.

A publikációban olyan esetek vannak összegyűjtve, amelyek az IT-terület negatív megítélését eredményezhetik, és megértésük tisztább képet tud adni, kiemelten nem csak az IT, vagy IT biztonsági területen dolgozó szakembereknek – akik mindennap tapasztalják azokat – hanem a felettük, a mellettük lévő igénytámasztóknak egyaránt. A szervezetek életében a megújulás, hatékonyságnövelés folyamatosan napirenden van. A fejlesztések mozgatórugója a folyamatos szervezeti fejlődés, a versenyképesség megtartása, a reputációs kockázatok elkerülése, ami legtöbb esetben vezetői szintről indul. Gerőfi Szilárd megfogalmazása szerint az informatikai rendszerek bevezetése a honvédelmi szférában új alapokra helyezi a szervezeti működést.³

A szakemberek életét számos szabvány, ajánlás segíti (pld.: ITIL⁴, COBIT⁵, ISO 27000⁶, ISO 38500⁷), számos jogszabály szabályozza (pld.: Ibtv.⁸, Infotv.⁹,

¹ Felforgató (diszruptív) technológiák.

² Az írás nem vállalja fel a magyar szakmai terminológia megoldatlan kérdéseit, így az „IT” vagy „informatika” kifejezés alatt egységesen kezeli még az „infokommunikáció”, az „e-szolgáltatás”, az „elektronikus információs rendszer” és egyéb kifejezéseket, amely megközelítés az érthetőséget nem nehezíti.

³ GERŐFI Szilárd: A Magyar Honvédség vezetéstámogató rendszere alkalmazásának lehetőségei a XXI. századi kihívások tükrében; Hadtudomány, 2017/3-4. p. 100.

⁴ ITIL Information Technology Infrastructure Library – informatikai infrastruktúra könyvtár.

⁵ COBIT Control Objectives for Information and Related Technology – Kontroll Célkitűzések az Információtechnológia és kapcsolódó technológiák számára.

⁶ ISO 27000 Information technology. Security techniques. Information security management systems – Informatika. Biztonságtechnika. Információbiztonság-irányítási rendszerek.

Mavtv.¹⁰⁾, továbbá a szervezeti stratégiák, szabályzók mutatják az irányt. Azonban – ha nem a megfelelően megírt szabályozó, eljárásrendek iránymutatásai alapján történik a tevékenység, valamint a hirtelen felbukkanó feladatszabás mögött nincs meg az előző szabályozók szellemisége, akkor – a szakemberek számos kérdéssel szembesülnek a feladat teljesítése előtt. Az említett nemzetközi gyakorlat figyelembevételét a Magyar Honvédség Informatikai Szabályzat is fontos kérdésként kezeli,¹¹ ugyanakkor alkalmazói szinten jól érzékelhető, hogy a szervezeti szabályozás, a napi rutinok szintjén a megvalósítás gyakran hangsúlyosabb hatásokat fejt ki, mint a felső szinten megfogalmazott követelmények.

Az informatikai fejlesztés és üzemeltetés határvonalainak kérdését Holtai András, Magyar Sándor, Puskás Béla már publikációban szerepeltette, ezért azok nem kerülnek külön tisztázásra.¹²

A továbbiakban életszerű, többször sarkított példákon keresztül kerülnek bemutatásra olyan helyzetek, amelyek kisebb-nagyobb szervezeti kockázatot okozhatnak, informatikai vonalú indítással.

A problémák, feszültségek nem minden esetben egyenesen arányosak a szervezet méretével. A cikk esetei kis szervezetek tekintetében is kritikus súlyú problémák okozói lehetnek, ugyanakkor nagy szervezetek esetében (ún. „nagyvállalati környezet”) a halmozódó hatások, együttműködési és kommunikációs nehézségek, összetett működési környezet miatt ezt is meghaladó, „vérző sebeket” okozhatnak az adott szervezet életében.

„Ez egy jó program, rakjátok fel!”

Sokszor egy kis, egyszerű (akár egy kereső vagy szövegszerkesztő) program is nagy segítséget tud nyújtani a felhasználónak a napi feladatok végrehajtásában. Természetes, ha az otthoni számítógépen, vagy más szervezetnél is működik, hasznosnak bizonyul a kívánt alkalmazás, akkor a munkahelyen is használható („miért is ne lenne jó nálunk is”?).

Előfordulhat, hogy olvasás nélkül kerül elfogadásra a licencszerződés – a magánemberek információbiztonsági tudatosságától függően – azonban vállalati

⁷ ISO/IEC 38500:2008; Corporate Governance of Information Technology – az informatika vállalati irányítása

⁸ 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról.

⁹ 2009. évi CLV. törvény a minősített adat védelméről.

¹⁰ 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról.

¹¹ 39/2014. (V. 30.) HM utasítás a Magyar Honvédség Informatikai Szabályzatának kiadásáról, 1. melléklet, 2.2.1.3. p.

¹² HOLTAI András – MAGYAR Sándor – PUSKÁS Béla: Az informatikai fejlesztés és üzemeltetés határvonalai; Felderítő szemle, 2016/1. pp. 191-203.

oldal területét érintően számos további érdekes részlet bújhat el még bennük, amelyeket minden esetben tisztázni kell, hogy az adott szoftver:

- jogi személyeknek is díjmentes?
- regisztrációhoz kötött a szoftver?
- milyen adatokat használ fel? Van esetleg ismert sérülékenysége? Az utóbbi a kérdéseknek a megválaszolása általában a kibervédelmi területre marad – remélhetően nem az alkalmazásba vétel után!
- használható a meglévő vállalati rendszeren, esetleg változások bevezetésével? Engedélyezett, vagy engedélyezési, tesztelési és egyéb használatbavételi eljárást igényel?
- megvannak a szükséges hardver- és szoftverkövetelményei? Esetleg még vásárolni kell hozzá egyéb licenceket is, betartva a jogi követelményeket¹³? Ennek a súlyosabb változata, amikor már csak régi operációs rendszeren, vagy régi felhasználói szoftververzióval (pld.: Java/Firefox) hajlandó a program elindulni. Ilyenkor felmerül az a kérdés is, hogy meddig vállalható korszerűtlen üzemeltetési környezetből adódó kockázat.

Az igénytámasztó – amennyiben nincs tisztában a fenti kérdésekkel – ebben az esetben azt látja, hogy azt a szoftvert, amit felhasználóként otthoni környezetben öt perc alatt feltelepített, az informatikáért felelős szervezeti egység még hetek elteltével sem képes rendelkezésre bocsátani. Nem tekinthető véletlennek, hogy honvédelmi rendszerek esetében a címben szereplő felhasználói igény megfogalmazására vonatkozó kötelezettség írásban rögzített,¹⁴ tehát előbb a célt kell meghatározni, és utána lehet a megvalósítást szolgáló alkalmazást azonosítani.

A fentieket figyelembe véve komplexen szükséges gondolkodni és minden esetben figyelemmel kell lenni a humán erőforrások leterheltségére, illetve a szabályzóknak lefektetett szabályok betartására egyaránt. Erre a komplexitásra utalt Vasvári Géza publikációjában, amikor a felhasználói igények hivatalos megfogalmazásának követelménye mellett kiemelt fontosságúnak nevezte a bevezetéshez szükséges üzemeltetői és biztonsági menedzsment kijelölését is.¹⁵

„Ezzel a programmal az egész szervezet életét meg lehet könnyíteni.”

Egy másik aspektust vizsgálva, amíg csak néhány felhasználónak segít a kívánt program, viszonylag záros határidőn belül megoldható a feladat. Amennyiben a szoftver hatással van az adott szervezet munkafolyamataira, abban az esetben új eljárásrendeket is ki kell alakítani, így előfordulhat, máshogy kell dolgozni az érintett személyeknek szervezeti egységeknek. Ilyenkor a fejlesztés sokkal összetettebbé válik, a felhasználó pedig azt tapasztalja, hogy az informatikusok a szoftver telepítése és használatba adása helyett megint újabb kérdésekkel jelennek meg.

¹³ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról.

¹⁴ 39/2014. (V. 30.) HM utasítás a Magyar Honvédség Informatikai Szabályzatának kiadásáról 1. melléklet, 8. 4. 1. 2. p.

¹⁵ VASVÁRI Géza: A katonai szervezetek elektronikus információvédelmi képességeinek fejlesztésével kapcsolatos feladatok; Hadtudományi Szemle, 2018/5, p. 78.

Amikor az adott új szoftver a céges munkafolyamatokat is befolyásolja, elkerülhetetlen a munkafolyamatok lehetőségeihez történő igazítása. A szoftver logikája eltérhet a szervezet tényleges működésétől, illetve az általa használt terminológia is más lehet. Ezeket az eltéréseket még a bevezetés előtt fel kell deríteni, és a káosz megelőzése érdekében el kell végezni a szükséges változtatásokat. Ez esetben a szoftver által felajánlott folyamat elfogadása történik, és a munkamódszer lesz ahhoz igazítva. A másik megoldás szerint a szoftvert kell a szervezeti igények szerint módosítani, gyakran külön fejlesztés indításának árán. Felhasználói igény inkább az utóbbi szokott lenni, ami jelentősen lassíthatja az adott szoftver bevezetését.

„Olyan jó ötlet, de az informatika nem képes azt megvalósítani”

Az informatikai fejlesztések egyik újabb gyenge pontja a felhasználói vagy vezetői igény megvalósulásának rögzös útja. Az ötletek (itt szándékosan nem terv vagy a megvalósíthatósági tanulmány kerülhet szóba) végrehajtását a vállalat szervezeti felépítésétől függően – amennyiben az külön területeken jelenik meg –, vagy a fejlesztői vagy az üzemeltetői résznek szignálják ki. Ez alapján alapvetően két megoldási kimenetel várható:

- informatikai fejlesztő terület esetén: készítünk egy programot;
- informatikai üzemeltető terület esetén: vegyük meg egy piacon kapható terméket.

Mindkettő megoldást ígér a vezetőknek; az előbbi viszonylag költséghatékonyabban, az utóbbi gyorsabban, azonban mindkettőben kódolva van a sikertelenség lehetősége.

Ahol egy embernél többen használnak egy szoftvert vagy rendszert, ott hamar elérkezik az a szint, ahol komplexen kell vizsgálni annak fejlesztését és bevezetését a fizikai, adminisztratív és logikai biztonsági kérdések tervezésével.

A megvalósíthatósági tanulmányok, kiviteli dokumentációk, költségvetési tervek stb. szerepe bizonyítottan megkérdőjelezhetetlen.

Emellett keserű tapasztalat, hogy az igények felmerülésekor a felhasználó, igénytámasztó oldaláról a járulékos költségek, az elvárt szolgáltatási szinthez¹⁶ tartozó beruházási többletköltségek a teljes életciklusra vonatkozóan „nem minden esetben” ismertek. Ennek eredményeképpen az ötlet megvalósítása érdekében ráfordított erőforrások ellenére sem lesz belátható időn belül elfogadható eredmény, illetve a gyakran a feltételezett alacsony bekerülési költségekről is nagyságrendileg más helyzet keletkezik például pénzügyi vonalon.

¹⁶ Service Level Agreement – SLA.

„A szoftver/rendszer azonnal kell!”

Ez az igény, feladatszabás az előző két példa hatványozott esete. A rendszerfejlesztés komplex átgondolását, a futó projektek befejezését gyakran gátolja a vállalhatatlan határidők kitűzése.

Amennyiben a fenti utasítás lesz a kiinduló pont, abban az esetben sem szabad eltérni az előírt dokumentációk, engedélyeztetések (tervezési fázis, megtérülési számítás, követelményrendszer, tervezési fázis, biztonsági dokumentáció) kidolgozásától. A kockázatelemzésnek itt van nagy szerepe, különösen az azonosított kockázatok vállalásával (elfogadtatásával).

Állami és önkormányzati rendszerek esetében az ilyen típusú igények esetén különösen fontos tisztában kell lenni az érintett elektronikus információs rendszer¹⁷ bejelentésével, nyilvántartásával kapcsolatos feladatokkal.

Optimális esetben addig nem szabad bevezetni egy rendszert, amíg annak üzemeltetésre történő átadása meg nem valósul. Ezután is egy tesztidőszakra van szükség, amíg a felhasználók és az üzemeltetők is megismerik, beletanulnak a rendszerbe. Sokat segíthet ilyenkor is az oktatás és felkészítés mindenkinek, aki a rendszerrel (vagy alkalmazással) dolgozni fog. Kassai Károly írásában ezt a komplexitást hangsúlyozza, amely szerint a dokumentálás, tesztelés, konfiguráció-nyilvántartás, szoftverfrissítés, engedélyeztetés mellett a fő folyamatokat támogató hatásvizsgálatokra, kockázatelemzésre és felhasználói képzésre van szükség.¹⁸

Az „azonnal” elrendelt és végrehajtott feladatok az esetek jelentős részében egyszerűsítések, vagy fontos lépések kihagyásával valósulnak meg, ami szervezeti szempontból egyszerűen fogalmazva üzemeltetési, funkcionális vagy biztonsági kockázatokat okozhat, vagy szabvány (jogszabály) -megfelelőséget veszélyeztet, így kritikusan fontos ezeknek a kockázatoknak az áttekintése még a feladat elrendelése előtt.

„Ez a projekt elsődleges prioritást élvez!”

Az életben ritkán találkozni olyan fejlesztési igénnyel, ami nem fontos és a határidő kérdésében a befejezés dátuma nem kitűzött. Sokszor az új feladat prioritást kap, ugyanakkor nem történik meg annak kategorikus kijelentése, hogy ezen új kiemeléssel egyidejűleg a többi, már futó (esetlegesen korábban prioritizált) feladat a továbbiakban másodlagos, harmadlagos kategóriába fog tartozni. Nincs visszajelzés vagy terv arra vonatkozólag, hogy emiatt a többi projekt határideje hogyan módosul, illetve erőforrásigény-ütközés esetén mely igény kielégítése elsődleges. Kérdések, mint mindig, itt is felmerülhetnek: egyáltalán biztos, hogy ez a projekt elsődleges a többihez képest?

¹⁷ 187/2015. (VII. 13.) Korm. rendelet az elektronikus információs rendszerek biztonsági felügyeletét ellátó hatóságok, valamint az információbiztonsági felügyelő feladat- és hatásköréről, továbbá a zárt célú elektronikus információs rendszerek meghatározásáról 6. § (1) d).

¹⁸ KASSAI Károly: Az elektronikus információvédelmi feladatok és a felelősség; Hadmérnök, 2010/2. p. 307.

A stratégiai döntések meghozatalát, az erőforrások allokálását ebből adódóan még időben kell megtenni. Nem fordulhat elő, hogy az erőforrásokért küzdeni kell, az utasítások, szabályzók pedig nem veszik figyelembe a lehetőségeket az „új” elsődleges feladat végrehajtásánál.

Támogató funkciója miatt az informatikai terület legfeljebb szubjektíven tud a beérkező igények között fontossági sorrendet felállítani, mivel stratégiai szinten nem lát bele az adott, széles területen folytatott munka részleteibe. Emiatt a feladatszabások során a vezetői szempontú fontossági sorrend (prioritás) kinyilvánítása és kommunikálása kiemelkedően fontos. Az adott felhasználói szervezetek által küldött fejlesztési igénylisták segíthetnek, de előfordulhat, hogy egy adott részterületről érkező feladatok nincsenek rangsorolva.

A szervezetek Informatikai Biztonsági Politikájában számos cél kitűzésre kerül,¹⁹ azonban fontos hangsúlyozni a biztonság mellett a vezetők elkötelezettségét a projektek felé is, mivel a rendszer szempontjából azok hatással lehetnek a teljes szervezet biztonsági szintjére. Ez mutatja, hogy egy passzív jóváhagyásnál több szükséges egy sikeres projekt indításához.

Elsődleges prioritású fejlesztés esetén célszerű projektvezetőnek a területen nagyobb szakmai tapasztalattal rendelkező személyt kijelölni, aki képes a vezető felé közvetíteni a szükséges anyagi és humán stb. erőforrásigényeket. Ugyanúgy gondoskodni kell a szükséges szakmai végrehajtó állományról, akik nincsenek egyéb olyan feladatokkal leterhelve, amelyek mellett nem tudnák a feladatot végrehajtani. Gondolni kell a láncreakcióra is, például, ha máshonnan kerül az erőforrás elvonásra, akkor azon a területen hogyan lesz pótolva a hiányzó képesség. Ez alatt nemcsak az informatikai fejlesztőket, üzemeltetőket kell érteni, de szükséges más szakmai és biztonsági területre, oktatóra is tervezni. Továbbá – nem csak a projekt zárásakor, hanem előtte és közben is – humánerőforrás-munkaidőt von el a szükséges okmányrendszer felfektetése is, amelyet mindenképpen végre kell hajtani.

Tekintettel arra, hogy a bevezetőben írtakkal összhangban az IT-területnek ritkán lehet nemet mondani a kérésre, így az igénylő szervezeti egység joggal várja, hogy az informatikai terület hamarosan megoldja azt. Az igény gyakran túlmutat a szervezet lehetőségein, mivel általában van pénzügyi vonzata, humán erőforrásigénye, biztonsági aspektusa és adminisztratív része is.

Hasonlóan a gépjárművekhez, eleinte (még a leggondosabb tesztelés esetén is) sok hiba merülhet fel, javítani, frissíteni kell a rendszer egyes elemeit, majd jön egy viszonylag problémamentes időszak, amit végül újabb kompatibilitási és biztonsági problémákkal terhelt kifutó időszak követ, amikor már tervezni kell a rendszer „nagygenerálját”, kivezetését vagy cseréjét.

Minden egyes rendszer vagy szoftver bevezetése – amellet, hogy megkönnyíti egyes szervezetek munkáját – leköti az informatikai állomány idejét. Foglalkozni

¹⁹ ISO/IEC 27001:2013 Information technology – Security techniques – Information security management systems – Requirements.

kell a frissítésével, mentéssel, hozzáférések kezelésével, hibaelhárítással, eseménykezeléssel és még sok egyéb kiegészítő szakfeladattal.

Ezek között lehetnek azok a munkák, amiket a legkönnyebb háttérbe szorítani. Nem okoz senkinek „fejfájást”, ha két hétig nem kerül frissítésre egy szoftver (esetleg az információbiztonsági, kibervédelemi területnek). Amennyiben fontosabb feladatok vannak, akkor – a nyomatékosság kedvéért kisarkítva – az is megtörténhet, hogy egy hónapig sem nyúlnak hozzá az elektronikus információs rendszerhez. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az üzemeltető állomány az alaprendeltetésének nem tesz eleget, akár biztonsági eseményt vagy egyéb működési veszélyt okozva a szervezetnek.

A rendszerfejlesztés, bevezetés, integráció nem üzemeltetés, és nem is csak pusztán konfigurálás, programozás. Komplexen kell kezelni az igényeket, vizsgálva azt, hogy a tervezett rendszer hasznossága nagyobb értéket képvisel, mint a befektetett erőforrások, illetve a későbbi üzemeltetés költsége, továbbá rendelkezésre áll-e elegendő erőforrás a kivitelezéshez.

Összességében a fejlesztések minden szervezeti egységet érintenek, amennyiben az IT-szakemberek túlterheltek, abban az esetben a problémák hatással lehetnek más projektekre is.

„Milyen legyen a végeredmény? Legyen tökéletes!”

Néha ehhez hasonló mondat is elhangozhat, ami igazi kihívást jelent a végrehajtott IT-állomány számára. Előfordulhat, hogy a projektmenedzsment módszertani ismeretek helyett a legjobb szándékkal, akaratlanul, a sötétben tapogatózva kezdenek neki a feladatnak, remélve a jónak gondolt elképzelés találkozását a vezetők gondolataival.

Másik változat, amikor konkrét utasítások érkeznek a megvalósításra. „Legyen feltéve ez a szoftver a szerverre.” De mit kell megvalósítani? Alkalmas lesz az a hardver annyi felhasználó kiszolgálására? Egyáltalán ez a program a legjobb megoldás a céljaink elérésére? Mi a cél? Sokszor csak a fejlesztői környezetben végrehajtott tesztelés vagy a tényleges használat alatt tapasztalható, hogy funkcióban kevés vagy rossz az az irány, ami eddig meghatározásra került. Ilyenkor indulhat a következő projekt, amikor a már működő rendszert alapjaiban szükséges átdolgozni.

A projektek során mindig törekedni kell az optimális megoldásra, azonban tisztában kell lenni a 100%-os rendelkezésre állás és a 100%-os biztonság elérhetetlenségével. *„A döntéshozóknak támogatásra van szükségük ahhoz, hogy a különböző, egymással versengő projektjavaslatok és megoldási módok közül választani tudjanak, és hogy világosan lássák a gazdasági erőforrások használatából eredő következményeket és hatásokat.”*²⁰

²⁰ A Közigazgatási Informatikai Bizottság 29. számú ajánlása, Az elektronikus közigazgatási projektek költség-haszon elemzéséről.

A fejlesztéskor a rendszerek teljes életciklusára kell tervezni, így bele szükséges érteni a felmerülő üzemeltetési és felügyeleti feladatokat is, amelyek békeidejű felelősségi kérdését HM utasítás szabályozza.²¹

A fejlesztéseke vonatkozó követelmények figyelmen kívül hagyásával (például: üzleti hatáselemzés²², kockázatelemzés nélkül) indított projektek esetében a cél teljesülése időben, ráfordított erőforrásokban negatív irányba módosulhat.

„Írjátok meg hozzá a dokumentációt!”

A napi élet rohanó tempója, a hirtelen megjelenő azonnali változáskezelési, javítási feladatok, kiemelt szervezeti feladatok kiszolgálási szükségletei nem jelentenek nyugodt, támogató környezetet a végrehajtás dokumentálásához, üzemeltetési, felhasználói dokumentációk fejlesztéséhez vagy pontosításához. Gyakran a dokumentáció igénye is – eltérően az ajánlásokban, szabályzóban előírtaktól – csak később fog jelentkezni a vezetőség részéről, esetenként, amikor már tesztelés alatt van a rendszer.

A jogszabályok – mint például a 39/2014. HM utasítás, a 41/2015. BM rendelet²³ – tartalmazzák a kötelezettségeket, ezért az érintett szervezeteknek ebben a témában nem lehet tisztázatlan kérdések.

Hangsúlyt kell fektetni a dokumentációk véleményezésére, elfogadására, aláírására is. Rengeteg időt, pontosságot igényel több tíz, esetenként száz oldalas dokumentumokkal a munkavégzés, azonban tisztában kell lenni azzal, hogy később ezek alapján lehet a követelményeket számonkérni, eldönteni a fejlesztés sikerkritériumainak megvalósulását.

Az informatikai biztonsági szabályzatok meghatározzák a rendszerfejlesztés folyamatát, a biztonságra helyezve a hangsúlyt. Ezen dokumentumok tartalma azonban – például a szervezeti változások miatt is – elavulhat, így a naprakészen tartásuk kiemelt jelentőségű.

A dokumentáltság naprakészen tartásában a konfigurációmenedzsment és változásmenedzsment területei rendkívül fontosak. Nem csak a hardver- és szoftvernyilvántartások változásának frissítését, hanem az informatikai rendszer üzemeltetésével, fejlesztésével kapcsolatos szabályzók követését is végre kell hajtani.

²¹ 55/2013. (IX. 13.) HM utasítás a Magyar Honvédség Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózatának békeidejű üzemeltetési és felügyeleti rendjéről, valamint a központilag biztosított szolgáltatások igénybevételének szabályairól.

²² Üzleti hatáselemzés (BIA - Business Impact Analysis).

²³ 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről.

„Megvan az informatikus mérnöki diplomád! Informatikus vagy, te értesz ehhez a programhoz is.”

Általános vélemény, hogy az informatikus minden programot ismer és bármilyen informatikai rendszerrel kapcsolatos kérdésben azonnal tud segíteni. Sokan furcsának tartják azt, amikor az informatikai szervezettől például egy ECDL-tanfolyamra adnak le igényt. Azonban azon programok esetében van meg a szakértelem, amelyeket tanfolyamon már leoktattak és napi szinten használnak. Ebbe a körbe nem tartoznak bele például az Office programcsomag alkalmazásainak legmélyebb szintű beállításai, amelyet a felhasználónak kell alkalmazni a munkája során. Mivel az IT-szakemberek a munkájukat nagy részben számítógéppel végzik, ezért sok esetben hamarabb megtalálják a megoldást egy adott problémára, de a hasonló kérések megválaszolásával jelentős időt tölthetnek el.

Az informatikus végzettség nem tudja helyettesíteni az egyes informatikai rendszerek, szoftverek célirányos képzéseit, tanfolyamait. Az egyes szoftverekhez tartozó oktatások rendkívül költségesek, és általában nincs is lehetőség minden érintett személy beiskolázására. Azonban a szükséges tudás nélkül a programok használatával nem érhető el az elvárható eredmények, vagy időben később lehet csak a feladatokat végrehajtani. Ezért fontos a tanfolyamokon megszerzett tudás továbbadásáról is gondoskodni azon esetekben, amikor a költségvetés csak szűk szakmai kör részvételi lehetőségét biztosítja az érintett informatikusok közül. A tudás átadása pusztán a tanfolyamokon kapott bemutatók anyagainak megosztásával nem elérhető, így a tanfolyamon végzett személyek által a „train the trainer” koncepcióval a célirányos belső képzések már megfelelő eredményt adhatnak.

Sajnos az oktatásokra is igaz az, hogy nem csak a pénzügyi erőforrás lehet szűk keresztmetszet, hanem az idő is, amikor a tanfolyamon, képzésen részt lehet venni. Ekkor kezdődik a kiosztott feladatok átcsoportosítása az oktatáson történő részvétel érdekében.

„Az informatika már így is nagy létszámú!” „De hát kaptatok még két embert!”

Minél komplexebb egy informatikai hálózat és a rajta futó szolgáltatások (pld. levelezés, web-es szolgáltatások, saját fejlesztésű szoftverek), annál bonyolultabb annak az üzemeltetése is. Nagy kiterjedésű hálózatok esetén több idő szükséges – amellet, hogy mindegyike speciális szaktudást igényel –, mint egyes, kisebb, különálló rendszerek esetén. Például egy országos hálózat esetén az eszközök karbantartása sokszor távolról nem megoldható, továbbá a fizikai meghibásodásokat is mindenképpen csak a helyszínen lehet elhárítani. Egy-egy ilyen feladat végrehajtása az utazással együtt előfordul, hogy egy szakember egész napját elviszi.

A helyzeten javíthat a létszámfejlesztés, azonban, ha „ennek farvizén” még további munkák kerülnek átcsoportosításra, új rendszerek kerülnek beüzemelésre, akkor a leterheltség szintje hamar ugyanolyan magas lehet, mint előtte.

Az új munkatársak sokat segítenek hosszabb távon, de látni kell azt is, hogy egyrészt még a tanfolyamok és egyéb ügyintézés miatt a kezdetben hetekig

kiesnek a munkából. Az első időszakban továbbá a régi munkatársak idejét kötik inkább le addig, amíg megtanulják a helyi sajátosságokat, nem is említve a használatban lévő rendszeren tanulás kockázatait. Ebből kifolyólag az átszervezéseknél az eredmények kezdetekben elmaradhatnak az elvárásoktól.

„Azért hívlak téged, mert mást nem sikerült elérni.” „Beírtam a hibabejelentőbe, leadtam a helpdeskre. Mikor háritjátok el a hibát?”

Rengeteg időt köt le a felhasználókkal történő kapcsolattartás. Amennyiben nem rögzül a felhasználókban az a folyamat, hogy a szervezeti szabályzóknak meghatározott eljárásrendek alapján jelezzék a meghibásodásokat a hibabejelentőben, a feladatkezelőben, vagy az erre kijelölt ügyeletnek, helpdesknek, akkor további késések várhatók (például párhuzamos feladatvégrehajtás).

Az informatikai szakemberek idejének pazarlása, ha munkaidejük jelentős részét azzal töltik el, hogy telefonálnak. Valamennyi természetesen szükséges (feladat pontosítása, visszajelzés kérése), másik fele viszont elkerülhető lenne, ha a bejelentések tényleg a megfelelő csatornára terelődnének. Sajnos az üzemeltetés, fejlesztés végrehajtása során a hívásokra fordított idő nehezen írható be az elvégzett munkák közé. Ezek a megkeresések arra is alkalmasak, hogy kizökkentsék az informatikust az éppen aktuális feladatból. A telefonálónak természetes, hogy a saját problémája a legfontosabb, végre elért valakit és visszajelzést vár, hogy mi okozhatja a fennakadást. Jellemzően ezen hívások során mégiscsak figyelem terelődik az adott rendszerre vagy szolgáltatásra, azonban a szakember a beszélgetés után már nem is emlékszik rá, hogy mivel is foglalkozott előtte, így több idő lehet újból felvenni az előző feladat „fonalát”.

Az informatikai hibabejelentőtől, helpdesktől kapott visszacsatolás sok esetben elveszi a felhasználó kedvét, amikor meglátja, hogy esetleg több mint száz, folyamatban lévő bejelentés van az általa leadott hiba mellett. Jogosan merül fel a kérdés, hogy a bejelentett problémához majd csak az előtte lévő megoldása után fognak nekikezdeni, vagy előrébb lehet-e azt sorolni? Ez újabb hívásokat, kérdéseket generálhat, majd hamarosan vezetői szinten kezdenek tárgyalni az ügyről. Ezután érkezik a feladat közvetlenül vezetői szintre, hogy azonnal legyen megoldva prioritással, amely terület az előzőekben már tárgyalásra került. Így pedig már borulhat is a sorrend. Aki rendben rögzítette az igényét, és türelmesen várt, az hátra kerül, aki hangosan követel, annak igyekezzenek végrehajtani a kérését. Ilyen esetekben, aki közvetlen informatikai támogatást végez, az nagyobb lélegzetvételi vagy kreativitást (gondolkodást) igénylő munkákat nem fog tudni végrehajtani az adott időszakban.

„Projekt lezárva, célok teljesítve.”

Ezt a mondatot várja mindenki a projekt elejétől kezdve, de az életben azok nem mindegyike jut el ebbe az állapotba.

Amellett, hogy esetenként több fejlesztésbe kell belekezdeni, mint amennyit a szervezet képes kezelni, komoly fejtörést okoz az, hogy a régi projekteket sem sikerül lezárni érdemben. Így a régi és az új rendszerek is egy köztes állapotba fagynak bele:

- az újjal rengeteget kell foglalkozni a gyermekbetegségek miatt, illetve a tapasztalat sincs még meg, hogy gyorsan meg lehessen oldani a felmerülő hibákat;
- míg a régi, cserére váró rendszerek pedig már a kifutó időszakukat töltik, így szintén kockázatosak lehetnek mind hardver, mind szoftver oldaláról. A régi rendszer javítására, frissítésére már feleslegesnek tűnik jelentősebb munkaidő rááldozása.

A befagyott köztes állapot is az üzemeltető állomány munkaidejét terheli, megkétszerezve a szükséges munkát.

A fentiekre tekintettel mindenképpen meg kell jeleníteni a szervezet informatikai stratégiájában, mely rendszerekkel kell számolni hosszú távon és melyek azok, amiket kivezetünk záros határidőn belül.

Összegzés

A publikációban említett példák számos fontos kérdésre mutatnak rá, amelyek feldolgozása egy újfajta megközelítésből mutatja be az informatikai szakma egyes nehézségeit.

A stratégiai szintű gondolkodás rendkívül fontos az informatika vezetése, irányítása területén, ahol szükséges a megfelelő vezetői elkötelezettség is.

A szervezeti felépítésnek figyelemmel kell kísérnie az információs technológia térnyerésével kapcsolatos fejlődéseket. A hardver- és szoftverszerűlékenységek mellett az informatikai rendszerek sebezhetősége függ az informatikai szakállomány leterheltségétől is. Az állomány túlterhelésből adódó hibái a sikeres kibertámadások eredményességét támogatják.

A szakemberek az informatikai üzemeltető, fejlesztő területeken akkor tudják a feladataikat maradéktalanul ellátni, amennyiben a megfelelő képzések, oktatások rendelkezésre állnak.

Az informatikai rendszerek fejlesztése, üzemeltetése is nagymértékben függ a rendelkezésre álló pénzügyi erőforrásoktól. A piacon a szoftverek gyors fejlődését a hardverek csak bizonyos ideig tudják lekövetni, illetve nehezíti a helyzetet, hogy a szoftverek támogatási ideje is véges, ami a folyamatos változást eredményezi.

A szabályzóknak szereplő dokumentációkat, azok változáskövetését mindig kiemelt feladatként kell kezelni.

Felhasznált irodalom:

- GERŐFI Szilárd: A Magyar Honvédség vezetéstámogató rendszere alkalmazásának lehetőségei a XXI. századi kihívások tükrében; Hadtudomány, 2017/3-4.
- HOLTAI András – MAGYAR Sándor – PUSKÁS Béla: Az informatikai fejlesztés és üzemeltetés határvonalai, Felderítő Szemle, 2016/1. pp. 191-203.
- ISO/IEC 27001:2013 Information technology – Security techniques – Information security management systems – Requirements
- KASSAI Károly: Az elektronikus információvédelmi feladatok és a felelősség; Hadmérnök, 2010/2.
- VASVÁRI Géza: A katonai szervezetek elektronikus információvédelmi képességeinek fejlesztésével kapcsolatos feladatok, Hadtudományi Szemle, 2018/5.
- A Közigazgatási Informatikai Bizottság 29. számú ajánlása, Az elektronikus közigazgatási projektek költség-haszon elemzéséről
- 55/2013. (IX. 13.) HM utasítás a Magyar Honvédség Kormányzati Célú Elkülönült Hírközlő Hálózatának békeidejű üzemeltetési és felügyeleti rendjéről, valamint a központilag biztosított szolgáltatások igénybevételének szabályairól.
- 187/2015. (VII. 13.) Korm. rendelet az elektronikus információs rendszerek biztonsági felügyeletét ellátó hatóságok, valamint az információbiztonsági felügyelő feladat- és hatásköréről, továbbá a zárt célú elektronikus információs rendszerek meghatározásáról 139/2014. (V. 30.) HM utasítás a Magyar Honvédség Informatikai Szabályzatának kiadásáról 1. melléklet
- 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről

Tisztelt Olvasóink!

Engedjék meg, hogy felelős szerkesztőként az alábbi törekvésünkről informáljam Önöket. A **Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Költségvetési Kutatóhely** a szakmai céljainak támogatása érdekében újabb és újabb alap- és alkalmazott kutatásokba, kísérleti fejlesztésekbe kezdett az elmúlt időszakban és ezt a folyamatot kívánja tovább bővíteni a jövőben is. A sikeres tudományos tevékenységhez manapság elengedhetetlen a külső pénzügyi források bevonása. Ennek megszerzése érdekében szeretnénk kiaknázni olyan, a kutatóhelyek számára fenntartott állami támogatásokat, mint a **Kompetencia Központok** létrehozása – kutatási infrastruktúra fejlesztése pályázat. A támogatási forma lehetőséget kínál egy témacsoporton belül a közös felületen történő kutatótevékenységre. Ennek segítségével képesek leszünk közös kutatóprogramokba bevonni a honvédelmi szektorban, azon belül a nemzetbiztonság területén, az államigazgatás más ágazatainál, az egyetemeken és kutatóhelyeken, illetve a piaci szegmensben található meghatározó szereplőket. Mindezt annak érdekében, hogy a fejlesztéseink során közös, mindenki számára hasznos innovációs eredményeket érjünk el, ezzel is elősegítve különféle szakterületek fejlesztését.

Esetünkben ezt a fent említett közös felületet a **„Geoinformatikai adatvagyon biztonságos létrehozását, elemzését és disztribúcióját támogató technológiák”** Kompetencia Központ létrehozása jelenti. A különféle szakmákhoz és szakterületekhez kapcsolódó, ugyanakkor közös fejlesztési eredményként létrejövő, vagy az információtranszfer eredményeként újabb területeken megjelenő, illetve saját szakmánk fejlesztését elősegítő tudományos eredmények publikálása a tudományos közösség fenntartása érdekében fontos számunkra.

A Szakmai Szemle szerkesztősége a tudományos szakmai folyóirat rovatrendjének **„Fórum” rovatában** ezidáig is lehetővé tette olyan publikációk megjelentetését, amelyek a Szemle profiljához kapcsolódó tudományterületek, illetve **több tudományág vagy szakterület független együttműködését ösztönözve** (pld. alkalmazható állam-, jog- és hadtudomány, vallástudomány) jöttek létre. Mindez a szerkesztőbizottság holisztikus szemléletű hozzáállását tükrözi, amelyet tovább kívánunk erősíteni, illetve multidiszciplináris megközelítéssel több különböző tudományterületen egymással párhuzamosan, azonos problémán dolgozó kutató eredményeit megjeleníteni. Fontos ez számunkra azért is, hogy a Kompetencia Központ keretében végzett közös eredményeket a jövőben megoszthassuk más kutatóközösségekkel. Gondolkodásunkat a közös tudományos értékteremtés jellemzi, amelyben a különféle szakterületen dolgozó kutatók a saját szakterületükön belül tevékenykednek, a saját elméleteiket és módszereiket alkalmazzák, ugyanakkor közben felhasználják a többiek eredményeit is.

A jövőben a „Geoinformatikai adatvagyon biztonságos létrehozását, elemzését és disztribúcióját támogató technológiák” **Kompetencia Központ működéséhez kötődő, annak eredményeit bemutató publikációk is helyet kapnak a Szemle alapvető profilját megjelenítő rovatokban. Azokban az esetekben, amikor szakmailag/tematikailag nem sorolhatóak közéjük, akkor** – lektorálást követően – igyekszünk a „Fórum” rovatunkban közzétenni a széleskörű tudományos szemléletformálás jegyében. Mindezekre tekintettel, a szerkesztőbizottság ajánlásával fogadják nagy szeretettel a következő oldalak hasábjain megjelentetett írást.

Budapest, 2020. november 4.

Dr. Kenedli Tamás
felelős szerkesztő

**A MEZŐGAZDASÁG 4.0¹, MINT KRITIKUS INFRASTRUKTÚRA
ADATHASZNÁLATÁNAK FŐBB KOCKÁZATAI**

1. BEVEZETÉS

A világ nagy része számára jelentős kihívás a növekvő népesség és a fizetőképes kereslet az alapvető élelmiszerek iránt, amely azonban Magyarország számára lehetőség. A világ élelmiszerellátásáért verseny folyik, és ebben a versenyben azok az országok lesznek a nyertesek, amelyekben a természeti erőforrások, az élelmiszergazdaság szereplőinek felkészültsége, együttműködése és képességei lehetőséget teremtenek a versenyképes, a természeti erőforrások megőrzésére képes élelmiszertermelésre. A COVID-19 járványhelyzet újra fókuszba helyezte az élelmiszertermelés nemzetstratégiai szerepét, a lakosság nemzeti szinten szervezhető élelmiszerellátását is.

Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája² a mező- és élelmiszergazdaságot kritikus nemzeti infrastruktúraként kezeli. Egyrészt a természeti erőforrások, különösen a hazai vízbázisok, ivóvízkincs, a termőföld és az ökoszisztémák védelme a biodiverzitás megőrzése kapcsán. Másrészt a lakosság egészséges, géntechnológiával nem módosított, megfelelő mennyiségű és minőségű élelmiszerrel történő ellátása érdekében.

A hazai természeti erőforrások nemcsak a hazai lakosság ellátását teszik lehetővé kiváló minőségű és biztonságos, egészséges élelmiszerrel, hanem jelentős mennyiségű mezőgazdasági termék- és élelmiszerexportot is más országok fogyasztói számára.

A lehetőségek kihasználása érdekében a Kormány elfogadta Magyarország 2017–2050 közötti Élelmiszergazdasági Koncepcióját³ (a továbbiakban: Koncepció), valamint a koncepció megvalósítását támogató Magyarország Digitális Agrár Stratégiáját⁴ (a továbbiakban: DAS).

¹ A mezőgazdaság 4.0 meghatározása Magyarország Digitális Agrár Stratégiája alapján: „A „mezőgazdaság 4.0” a digitális agrárgazdaság, szűkebb értelemben a precíziós mezőgazdaság, az információs és kommunikációs technológiák (IKT), a nagytömegű adatok gyűjtésére, feldolgozására alapuló döntéstámogatás, továbbá az automatizálás és a robotizáció egyre szorosabb összefonódását, illetve a termelés, az üzemi irányítás, a termékpályák üzleti modelljeinek megváltozását eredményező technológiai és vezetés-irányítási reform összefoglaló neve.”

² 163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

³ 1335/2017. (VI. 9.) Korm. határozat Magyarország 2017–2050 közötti Élelmiszergazdasági Koncepciójáról

⁴ A 1470/2019. (VIII. 1.) Korm. határozat a magyar agrárium digitalizációjának előmozdításáról és összehangolásáról, Magyarország Digitális Agrár Stratégiájáról

A Konceptió,⁵ felmérve a hazai erőforrásokat, az agrárágazat modernizációját, digitalizációját szükségessé tevő célokat jelölt ki:

„Magyarország az 5,4 millió hektár mezőgazdasági területével és 2 millió hektár erdejével jelentős élelmiszertermelési potenciállal rendelkezik. A hazai termelés és piac hatékonyabb szervezésével, a feldolgozottság növelésével a világban lévő fizetőképesebb keresletre való célirányos reagálással a magyar élelmiszergazdaságban a mostaninál szakmai becslések szerint 60%-kal nagyobb termelési potenciál realizálható.

Magyarország célja egy versenyképes, gazdasági, környezeti és társadalmi szempontból egyaránt fenntartható élelmiszergazdaság, amely teljesítményének folyamatos növekedése és hozzáadott értékének folyamatos növelése révén aktívan hozzájárul a nemzetgazdaság fejlődéséhez és a vidéki térségek munkahelyeinek gyarapításához, garantálja az ország biztonságos élelmiszer-ellátását, egyúttal fenntartja GMO⁶-mentességét, óvja természeti értékeinket, megőrzi a biológiai sokféleséget, kiméli a környezetet és körültekintő módon bánik a természeti erőforrásokkal.

Az Élelmiszergazdasági Konceptióban megfogalmazott irányok következetes megtartása és a kitűzött feladatok megvalósítása esetén megalapozott várakozás, hogy 2050-ben az agrobiznisz hozzáadott értéke a nemzetgazdaságon belül jól látható módon eléri a 25%-ot.”

A mezőgazdaság 4.0 elterjedésével a mezőgazdaságon belüli folyamatok minden eleméről és minden lényeges körülményéről azonnal, valós időben áll rendelkezésre az információ – tehát több, nagyságrenddel nagyobb mennyiségű adat gyűjtésére nyílik lehetőség (1), ezen információk azonnal, valós időben összegyűjthetővé válnak különböző elektronikus adatkapcsolatokon keresztül (2), ezen felhalmozott adatkészlet (Big Data⁷) feldolgozására, tárolására, értékelésére és a döntéstámogatásra, vagy a teljesen autonóm döntéshozatalra azonnal, valós időben rendelkezésre áll a számítási kapacitás és a mesterséges intelligencia (3), és ugyanazon adatkapcsolaton keresztül megtörténhet a beavatkozás az adott folyamatba a megfelelő automatizált eszközökön keresztül (4).

Az agráriumban, mint hagyományos termelőágazatban ugyanúgy az optimalizáció, a minél kisebb erőforrásokkal minél nagyobb hozamok elérése áll a digitalizáció középpontjában, emellett azonban olyan nem gazdaságossági, így környezeti célok is felmerülnek, mint a klímaváltozás elleni küzdelem az üvegházhatású gázok mérséklésével, a termelés környezetkárosító hatásának minimalizálása. Emellett kulcskérdés az élelmiszerbiztonság biztosítása, a növekvő népesség élelmezése, az élelmiszerbiztonsági és élelmiszerminőségi kritériumoknak való megfelelés.

E bonyolult célrendszer optimalizálására tökéletesen alkalmas a kialakuló 4.0-ás mezőgazdasági termelés, sőt csak a digitalizáció segítségével válhat képessé az agrárium ezen célrendszer elérésére. A digitalizáció területén a változás folyamatosnak tekinthető, a jövőben pedig olyan, jelenleg újak számítógépes technológiák válhatnak hagyományossá, mint a képelemzés alapján történő döntéshozatal, a felhőalapú szolgáltatás, vagy a mélytanuláson és mesterséges

⁵ Konceptió szövege:

<https://www.kormany.hu/download/0/07/11000/%C3%89lelmiszergazdas%C3%A1gi%20Program%202017-2050.pdf> (Letöltés ideje: 2020.10.10)

⁶ Genetically Modified Organisms (GMO) – Genetikailag módosított élőlény

⁷ „Big Data”: komplex technológiai környezetet, amely lehetővé teszi nagy adatállományok feldolgozását, amelyek feldolgozása a meglévő adatbázis-menedzsment eszközökkel nehézségekbe ütközik.

intelligencián alapuló, távoli elérésen keresztül történő automatizált, ember nélküli működés. Az egyes üzemek adatkörei önállóan kisebb értéket képviselnek, így az adatfeldolgozó szolgáltatók is törekednek minél több adatkört minél több üzemből összegyűjteni. Az agráradatok gyűjtése, feldolgozása, tárolása új, az üzemek és az egyes nemzeti ágazatok teljesítményét meghatározó szolgáltatással fejlődött az elmúlt öt évben.

Az agrárágazatban a digitális gazdálkodás soha nem látott szintre növelte az adatok gyűjtését, tárolását és az adatpiacot. A hagyományos ágazati szereplők mellett megjelentek az ágazaton kívüli informatikai cégek, start-up vállalkozások, az adatgazdálkodásra szakosodott befektetők is.

A mezőgazdasági adatok jellege nagyon specifikus, kiterjed a termőföldre, agronómiára, az állatállományra, takarmányozásra, időjárás adatokra, a technológiára, a pénzügyi adatokra és a szabályozást érintő megfélemlőségi adatokra is. Az adatok egy része személyes adatnak tekinthető, hiszen például a termőföldre vonatkozó adatok GPS⁸-koordinátái megadják a pontos földrajzi helyet, amihez személyes tulajdon kapcsolható, így érzékeny adatoknak minősülnek. Az adatok a döntések támogatása mellett leírják, és adott körülmények között meghatározzák a termőföld, az üzem piaci értékét, előre jelzik az előállított termékek mennyiségét, minőségét, ütemezését, valamint az inputanyagok felhasználását és a szükséges beruházásokat is.

Az agrár-adatgazdálkodás a kiberbiztonság mellett egyre több szabályozatlan területet vetett fel, amelyre az érintett szereplők, valamint a nemzeti, és az Európai Unió (a továbbiakban: EU) döntéshozói is elkezdtek javaslatokat kidolgozni az adatvédelem, az adattulajdon, a szellemi tulajdon, az adatkezelés, szuverenitás területein. A kérdés súlyát jelzi, hogy a digitális megoldások elterjedésének, használatának gátja a szolgáltatóknak történő adatátadással szembeni bizalmatlanság megjelenése.

Itt érdemes hangsúlyozni, hogy az üzemek adatszuverenitása mellett a nemzeti agrár-adatszuverenitás is prioritássá vált a COVID-19 veszélyhelyzetben az élelmiszerellátásban tapasztalt bizonytalanságok következtében.

Az összes lehetséges előny kiaknázása és felmerült kockázat kezelése érdekében a különböző érdekeltek közötti adatmegosztást tisztességes és átlátható szabályok szerint kell lebonyolítani. Az egyre növekvő adatsere komoly kihívást jelent a nemzeti és az EU-szintű mezőgazdasági és élelmiszeripari ágazat számára. Mivel az adatok nem fizikai jellegű értéket képviselnek, nehéz ellenőrizni, nyomon követni a felhasználásukat.

2. AZ AGRÁRDIGITALIZÁCIÓ HAZAI HELYZETE

A magyar élelmiszerelőállítás és -kereskedelem a beszállító iparágakkal és szolgáltatókkal együtt jelentős részt képvisel a gazdaságban, valamint stratégiai ágazatként részben biztosítja a nemzeti szuverenitáshoz szükséges hazai élelmiszer ellátását. A mezőgazdaság, mint az élelmiszer termékpályák alapanyag-előállítója, megalapozza a gazdaságos, hatékony termékpálya-működéseket, termékei minőségével hozzájárul az egészséges táplálkozáshoz, valamint nemzetstratégiai jelentőséggel is rendelkezik.

⁸ Global Positioning System (GPS) – Globális Helymeghatározó Rendszer

A precíziós technológiai fejlődés, az adatalapú mezőgazdaság 4.0 és a robotikai megoldások várható elterjedése, jelentős hatékonyságnövekedést eredményezhetnek az élelmiszer-termékpályákon, ami növeli az élelmiszer-gazdaság profitabilitását, és további innovatív fejlesztéseket alapoznak meg.

A precíziós mezőgazdaság a növények és állatok igényeinek minél jobb megismerésére, és az igények alapján történő helyspecifikus, vagy egyedi művelésre, ellátásra alapul. A precíziós technológiák megsokszorozták a mezőgazdasági termelés kapcsán előállított helyspecifikus és az egyedekhez kapcsolódó adatokat. A mezőgazdaság 4.0, az adatalapú agrártermelés, a precíziós technológia, valamint a természeti és gazdasági környezet adatainak összegyűjtésén, elemzésén és a vezetői döntésekben történő felhasználásán alapul. Az adatok feldolgozásában a mesterséges intelligencián alapuló rendszerek is szerepet kapnak.

A mezőgazdasági termelés üzemszintű adatainak gyűjtését elsősorban a precíziós művelési technológiákhoz kapcsolódó szolgáltatások, valamint a monitoring rendszerek (például: szenzorok, képelemző rendszerek) és a vezetői információs rendszerek végzik. A technológiai szállítók és a szakmai szolgáltatók felhőszolgáltatásokon keresztül gyűjtik az adatokat.

A szolgáltatók által gyűjtött adatokról, azok tartalmáról, mennyiségéről, minőségéről a termelőknek nincs pontos ismerete. A szolgáltatók az egyes termelőktől gyűjtött adatokból adatbázisokat építenek az általuk nyújtott szolgáltatások minőségének növelése érdekében, azonban az adatbázisok további felhasználásáról szintén nem rendelkezünk megfelelő információval. A termelésből származó közvetlen, azonnali adatok megismerhetővé teszik a pontos termelési erőforrásokat, azok mennyiségét és minőségét (talaj, infrastruktúra, kultúrák, állatok), az alkalmazott termelési technológiákat, valamint alkalmasak a mezőgazdasági terménypiacok befolyásolására is.

A globális piacon jelenlévő technológiai és inputanyag (vetőmag, növényvédőszer, műtrágya) szállító cégek az egyes mezőgazdasági termék piacok meghatározó részéről gyűjtene az egész világról naprakész információkat. Ilyen minőségű és mennyiségű információval jelenleg a nemzeti kormányzatok sem rendelkeznek. Az adatokhoz jelenleg ingyen és szabályozatlanul jutnak hozzá, illetve előre nem meghatározottan használják fel azokat.

A precíziós technológia alkalmazásában előttünk járó gazdaságok tapasztalata, hogy az elérhető adatok meghatározzák például a termőföld és az üzem értékét, így a banki hitelezést is.

adatgyűjtő szervezet	termelők által szolgáltatott főbb adatkörök
technológiai eszközszállítók (precíziós eszközök, agrárrobotok)	<ul style="list-style-type: none"> – hely- és egyedspecifikus termelés technológiai adatok (alkalmazott technológiák, kijuttatott inputanyagok, öntözési adatok) – azonnali terméseredmények
inputanyag-szállítók, integrátorok, élelmiszeripar adatgyűjtései	<ul style="list-style-type: none"> – alkalmazott technológiákhoz kapcsolódó adatok – terméknymomonkötés adatai – inputanyag-felhasználás adatai
monitoring eszközök (szenzorok, képfeldolgozás) adatfeldolgozási szolgáltatásai által gyűjtött adatok	<ul style="list-style-type: none"> – szenzorok felhőszolgáltatásai által gyűjtött adatok – képfeldolgozó szoftverek felhőszolgáltatásai által gyűjtött adatok

adatgyűjtő szervezet	termelők által szolgáltatott főbb adatkörök
vezetői információs és szaktanácsadási rendszerek által gyűjtött adatok	<ul style="list-style-type: none"> – felhasznált inputanyagok (típus, mennyiség, felhasználás ütemezése) – költségadatok – szállítók, vevők – infrastruktúra-üzemeltetés adatai (munka- és erőgépek, ingatlan, eszközök) – értékesítések adatai
hazai és az EU-közigazgatás által gyűjtött adatok	<ul style="list-style-type: none"> – támogatáshoz kapcsolódó adatok – termelési előírások monitoringjához kapcsolódó adatok – számviteli, adózási adatok – humán erőforrás-adatok – környezeti terheléshez kapcsolódó adatok – terméknnyomonkövetés adatai

2. táblázat: A precíziós és adat alapú mezőgazdasági tevékenységek kapcsán létrejövő főbb adatkörök (saját szerkesztés)

A hazai mezőgazdaság jelenleg a precíziós technológia felhasználásának elterjedésénél tart. Sem a termelők, sem a technológiaforgalmazók nem rendelkeznek megfelelő tudatos adatkezeléssel. A technológiai és monitoring rendszerek szolgáltatói így akadály nélkül hozzáférnek a mezőgazdaság stratégiai szempontból is fontos adataihoz, amelyekről a termelők legtöbbször másolatot sem készítenek.

3. FŐBB KOCKÁZATI TERÜLETEK ÉS KOCKÁZATOK MEGHATÁROZÁSA

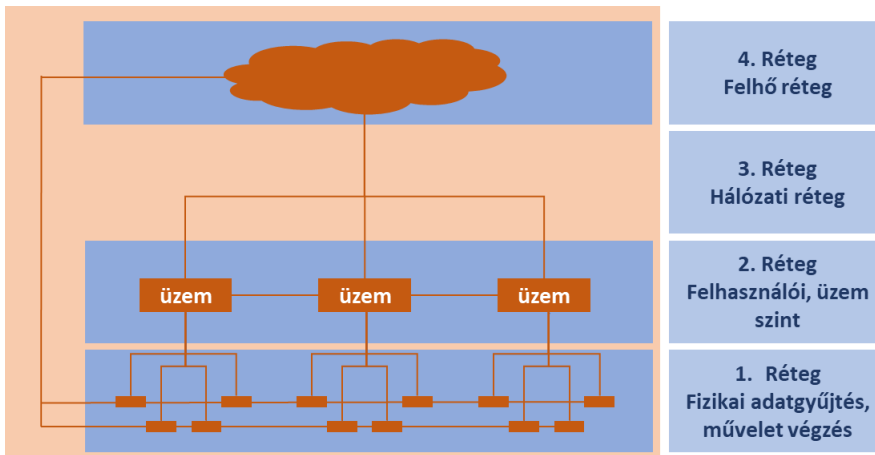
3.1. Kockázatok főbb területei

Az agrárdigitalizáció kockázatainak áttekintéséhez a következő kategóriarendszerben végeztük el a vizsgálatot.

Jelen anyagunkban az agrárium digitális szolgáltatásrendszerének vizsgálatakor a következő elemi szinteket különítjük el:

- Az **első szintet** a fizikai adatgyűjtő és műveletvégző szint jelenti, itt találhatóak mindazok a szenzorok és munkavégző gépek, amelyekkel egyrészt megtörténik a termelés körülményeiről az adatgyűjtés, másrészt elvégzésre kerülnek a termelés egyes folyamatai. Ebben a rétegben keletkezik az adatok legnagyobb része.
- A **második szintet** a felhasználói réteg jelenti – e rétegben azon számítógépek jelennek meg, amelyek az üzem tulajdonában vannak, és amelyekre befutnak a szenzoros adatgyűjtés eredményei, illetve amelyeken megtörténik a döntéstámogatás, illetve a munkavégző gépek vezérlése.

- A **harmadik szintet** a hálózati réteg jelenti – ezen réteg elemei kötik össze a fizikai és műveletvégző réteget egymással és a felhasználói réteg számítógépeivel, valamint a felhőréteggel – ide tartozik minden kábeles és rádiójeles technológia, ami gépek között adatátvitelt végez.
- Végül a **negyedik szintet** a felhőréteg jelenti – ide futnak be a hálózaton keresztül mindazon adatok, amelyek az üzem gazdálkodásával kapcsolatosak – így mondható, hogy az üzem tulajdonába levő dolgok nemcsak a fizikai és a felhasználói, hanem a felhőrétegben is jelen vannak.

6. ábra: Az agrárium digitális szolgáltatásrendszerének architektúráis szintjei
(saját szerkesztés)

A szolgáltatók az 1. rétegből történő adatgyűjtést sokszor közvetlenül az eszközökről végzik, és az adatokat feldolgozott formában juttatják vissza az üzemek részére. Így az eszközök által biztosított eredeti adatok nem kerülnek a termelők birtokába.

A továbbiakban az ábra alapján meghatározott rétegek mentén csoportosítva vizsgáljuk, hogy milyen eszközök, milyen technológiák jelennek meg az egyes szinteken, és milyen kiberbiztonsági kockázatok merülnek fel az egyes rétegek esetében.

3.1.1. Fizikai adatgyűjtő és műveletvégző réteg

A fizikai réteg szintjén szinte szenzortípusonként és műveletvégző gépenként változó piaci helyzetről lehet beszámolni, ennek okán alágazatonként tekintjük át a legfontosabb piaci szereplőket. Előljáróban azonban elmondható, hogy a szenzortechnológia fejlődésével szinte hetente jelennek meg új termékek a piacon, amelyek újabb és újabb lehetőségeket tárnak fel a mezőgazdasági termelésre vonatkozó adatgyűjtésben, más oldalról pedig a gazdálkodás hagyományos eszközparkja és struktúrája az elmúlt évtizedekben nem változott sokat, ennek okán az elmúlt évtizedekben felemelkedett piaci vállalkozások, gép- és eszközgyártók ugyanúgy kulcsszereplői a piacnak, már csak azért is, mert a több évtizedes piaci küzdelemben jelentős koncentráció játszódott le e piacon, így, bár még sok szereplő van, a meghatározó multinacionális cégek jelentős súlyt képviselnek.

3.1.1.1. Szántóföldi növénytermesztés és kertészet

A szántóföldi növénytermesztésben és a kertészetekben használatos környezeti szenzorok, meteorológiai mérőállomások, talajszondák esetében rendkívül széles körű és változatos kínálat található a piacon, így itt nem nagyon lehet meghatározó vállalkozásokat kiemelni, amelyek uralnák ezen piacokat, gyakorlatilag szinte bármelyik vállalkozás képes lehet bonyolult, többszenzoros érzékelők összeállítására bizonyos alapegységekből. Mivel e szenzorok túlnyomórészt mikroelektronikai termékek, termelésük jelentős részben Kínából származik, de mint minden analitikai eszköz esetében, erős az egyesült államokbeli, a német, és más EU-s országból származó kínálat is.

A szántóföldi növénytermesztés vontatott munkagépei esetében hasonló a helyzet, mivel a hagyományos művelés alapelemei (ekék, boronák, váltvaforgatók, tárcsák stb.) esetében viszonylag egyszerű, nem túl magas hozzáadott értékű, gyakran kopótermékekről van szó, amelyeket sokszor helyi vagy régiós vállalkozások gyártanak a régió gazdáinak ellátására. Ráadásul e termékek (hacsak nem szerelnek rájuk speciális szenzorokat) jellemzően nem tartalmaznak plusz elektronikát, irányításukat az erőgépek végzik.

Az erőgépek piacán már más a helyzet, itt egyértelműen a hat legnagyobb vállalat, a John Deere (US), az AGCO (US), a CNH (UK/NL), a Claas (G), az SDF (I) és a Kubota (J) uralja a piacot, még akkor is, ha több kisebb gépgyártó is megjelenik a termékeivel. Mindegyik gépgyártóról elmondható, hogy minden gépük esetében törekednek a minél teljesebb körű elektronika felszerelésére, amely által a gépek képessé válhatnak a precíziós gazdálkodás végzésére, digitális adatok küldésére és utasítások fogadására.

Az adatgyűjtés speciális eszközei a drónok, amelyek egyre inkább a művelésvégzés eszközeivé is válnak (permeteződrónok). A kereskedelmi drónok esetében a legfontosabb piaci szereplők a DJI (CN), a Yuneec International (CN), Delair (F), Intel Corporation (US), Parrot Drones SA (F).

3.1.1.2. Üvegházi kertészet

Az üvegházi kertészetek esetében, különösen a kontinentális Európában, a holland üvegház-gyártók rendelkeznek nagy piaci részesedéssel, így a Certhon (NL), a Logiqs (NL), emellett megemlítendő a Netafim (US), az International Greenhouse Company (US) és a Cultivar (UK), okos, valamint hidropóniás (talajnélküli) megoldásai okán pedig a Greentech Agro LLC (US), a Prospera Technologies (IL), a Lumigrow (US), valamint szoftveres megoldásai miatt az Argus Control Systems (CA). Mindegyik gyártóról elmondható, hogy nem csupán a hagyományos üvegházi elemeket, hanem a teljesen automatizált klíma-, öntözés- és tápanyaggazdálkodási rendszert szállítja a szükséges szenzorokkal egyetemben.

3.1.1.3. Istállózó állattartás

Az állattartásban a digitális megoldások fizikai rétegét egyrészt az automatizált istállók jelentik, amelyek legjelentősebb szállítói a Fancom BV (NL) és a Nedap NV (NL). Az automatizáció leginkább a tejtermelő tehenészetekben haladt előre, így minden olyan gyártó, amely fejőrobotokat képes előállítani, a digitális megoldások legfontosabb beszállítójává lépett elő az állattenyésztésben. E szegmens legfontosabb cégei a GEA Farm Technologies (G), a DeLaval (S), az Afimilk Ltd.

(IL), a BouMatic, LLC (US), a Dairymaster Ltd. (IE), valamint a Lely International NV (NL). A beszállítói megoldások harmadik rétegét a már kész istállóba szenzorokat szállító, az állatok azonosítását végző technológiák jelentik, ezek ismertebb beszállítói a Fullwood Packo Ltd. (UK), az Antelliq Corporation (F), valamint a GAO RFID Inc. (CA), de ez utóbbiakról is elmondható, hogy mivel alapvetően szenzorközpontú megoldást kínálnak, e téren sokkal nagyobb a verseny, és sokkal több a megoldást kínáló cég, mint a fenti két esetben.

3.1.2. Felhasználói réteg

E réteg legfontosabb elemei a hálózatba kötött vagy fedélzeti számítógépek, valamint azon szoftverek, amelyek a fizikai rétegből a hálózaton keresztül érkező adatok tárolását, feldolgozását és a fizikai réteg irányítását végzik.

A szántóföldi növénytermesztésben szinte az összes nagy gépgyártó rendelkezik saját fedélzeti számítógéppel vagy monitorral, amely képes irányítani az adott erőgépeket – ez alatt a navigációt, az automata kormányzást kell érteni, de a fejlettebb monitorok képesek akár az erőgéppel összekapcsolt munkagép irányítására is. Ugyanez igaz a dróngyártó vállalkozásokra, valamint az állattenyésztési és kertészeti alágazatban tevékenykedő vállalkozásokra is. Az ok viszonylag egyszerű – bár ezek a fedélzeti vagy telepi számítógépek ugyanolyan elemekből épülnek fel, mint a hagyományos asztali laptopok és munkaállomások, mivel alapvetően vagy kültéri használatban, de akár beltéren is extrém viszonyok között (magas szállópor-koncentráció, hőmérsékleti szélsőségek, csapadék, jelentős rázkódás, magas páratartalom az üvegházakban, magas nitrogén- és ammóniaszint az állattartó telepeken) kell működniük, ennek megfelelően speciális kialakítást igényelnek, és egyéb speciális elemeket kell tartalmazniuk a megfelelő működés biztosítása érdekében.

Speciális helyet foglalnak el a digitális megoldások alkalmazásában azon forgalmazók, amelyek olyan, mindegyik mezőgazdasági gép esetében használható ún. ökumenikus megoldást (pld.: műholdas navigáció, fedélzeti monitor, speciális kamerák) kínálnak, amivel egy termelő – még ha többféle gyártótól származó gépe van is – ugyanazon a felületen tudja irányítani az adott gépet. E cégek termékei határesetet képeznek a fizikai és a felhasználói réteg között, de inkább az utóbbihoz sorolhatóak. A legfontosabb gyártók ezen a területen a Trimble (US), a Topcon (US), AG Leader (US), AgJunction (US), Raven Industries (US). Egyes cégek elsősorban az RTK⁹ és műholdas vevőkészülékek gyártásában erősek, így a Leica Geosystems (a Hexagon Group (SE) tagja), a Sunnav (CN) vagy a Comnav (CN).

A hardveres megoldásokon túl természetesen mindegyik fenti eszköz rendelkezik a saját géphez tartozó szoftveres megoldással, amelyet telepíteni lehet a vállalkozás saját asztali gépein. Ezen alkalmazások biztosítják a beérkező adatok vizualizációját, a monitoringot, valamint a lokális döntéstámogatást, illetve az automatizált vezérlést.

Legalább ilyen jelentős, ha nem jelentősebb azon vállalkozások száma, amelyek csak szoftveres megoldásokkal rendelkeznek, és különböző optimalizálási megoldásokat kínálnak a mezőgazdasági vállalkozások számára.

⁹ RTK (Real Time Kinematic) korrekciók előállítására alkalmas referenciaállomás-hálózat, amely centiméter pontosságú műholdas helymeghatározást tesz lehetővé.

3.1.3. Hálózati réteg

A hálózati réteg legfontosabb jellegzetessége, hogy az országos telekommunikációs rendszerek adják az alapját, amelyet kiegészítenek az RTK-rendszerek, valamint a helyben kialakított, farmon belüli alacsony energiafelhasználású rádiós rendszerek.

A műholdas technológiák esetében az agrárium szempontjából a helymeghatározás és navigáció a meghatározó, ahol az orosz Glonass¹⁰, az amerikai GPS (Global Positioning System) és az EU Galileo rendszere, valamint a kínai BeiDou kínál szolgáltatást. Maguk a navigációs rendszerek további pontosítást biztosítanak az ún. RTK-bázisállomások segítségével, amelynek jellemzően helyi tulajdonosai vannak.

A mobilhálózatok frekvenciasávjait állami koncesszió keretében értékesítik az egyes országok, amelyekre jellemzően nagy tőkeerejű multinacionális telekommunikációs vállalatok jelentkeznek vevőként. A piac meghatározó szereplői¹¹ az AT&T (US), a China Mobile (CN), a Verizon Communications (US), a Nippon Telegraph (J), a Vodafone (UK), a Deutsche Telekom (G), valamint a Telefónica (ES). A szolgáltatók mellett meg kell említeni a hálózati hardverelemek legfontosabb beszállítóit, amelyek sok esetben kínai cégek, így a Huawei vagy a ZTE, de további szereplők is megtalálhatóak a piacon, így a Samsung (KR), a Nokia (FI), az Ericsson (SE), valamint a Cisco (US).

3.1.4. Felhőréteg

A felhőszolgáltatások területén három fő szolgáltatási szintet különböztetünk meg: Software as a Service¹² (SaaS), Platform as a Service¹³ (PaaS), Infrastructure as a Service¹⁴ (IaaS). A felhőréteg esetében a szolgáltatás alapját jelentő infrastruktúrát, tehát az IaaS-réteget jellemzően olyan nagy szolgáltatók biztosítják, mint a Google (Google Cloud Platform), az Amazon (Amazon Web Services), a Cisco (Cisco Metacloud), a Microsoft (Azure), az Alibaba Cloud. Ezen szolgáltatók adatközpontjait használják fel jellemzően azon kisebb és nagyobb, már közvetlenül a mezőgazdasági ügyfélkört kiszolgáló inputanyag- vagy gépgyártók, illetve feldolgozók és szoftvercégek, amelyek helyi- vagy világszinten kínálnak PaaS- vagy SaaS-modell szerinti szolgáltatásokat a mezőgazdasági termelők részére.

¹⁰ Global Navigation Satellite System (GLONASS) – Egyesült Űr Navigációs Rendszer, rövidebb nevén GNSS, az Orosz Űrvédelmi Erők által működtetett globális műholdas rádiónavigációs rendszer, amely a GPS-hálózat egyik alternatívája.

¹¹ Global Telecommunication Market, Absolute Reports, 2020. (<https://www.absolutereports.com/global-telecommunication-market-14143859>) (Letöltés ideje: 2020.10.10.)

¹² Software as a Service (SaaS) – szolgáltatott szoftver, amelynél a szoftver és a kapcsolódó adatok központilag, felhőben vannak tárolva, a felhasználói hozzáférés pedig webböngésző alkalmazás segítségével lehetséges.

¹³ Platform as a Service (PaaS) – platformszolgáltatás, amely teljes körű fejlesztési és üzembehelyezési környezetet biztosít a felhőben mindazon erőforrásokkal együtt, amelyek lehetővé teszik, hogy a fejlesztő az egyszerű felhőalapú alkalmazásoktól a nagyvállalati alkalmazásokig bármit elkészíthessen.

¹⁴ Infrastructure as a Service (IaaS) – infrastruktúra szolgáltatás a legalacsonyabb szintű szolgáltatási modell a felhőalapú számítástechnikában.

3.1.4.1. Szántóföldi növénytermesztés

A szántóföldi növénytermesztésben és a kertészeti ágazatban a következő típusba sorolható felhőalapú megoldások találhatóak meg a piacon:

- **gépteljesítmény-optimalizálás** – ez a szegmens alapvetően a nagy mezőgépgyártók számára nyújt lehetőséget, mivel mint gyártók, ők építik be a gépekbe a szenzorokat, és alakítják ki az adatkapcsolat lehetőségét. Amennyiben a termelő ehhez hozzájárul, a megfelelő távoli elérés mellett egyrészt minimalizálni tudják a meghibásodásokat a megfelelő előrejelzések segítségével, másrészt jól ütemezetten tudják végezni az alkatrészcsereket, gyakran kezelni tudják az elektronikai jellegű problémákat, és termelői hiba esetén hárítani tudják a felelősséget. A piacon szinte az összes nagy gépgyártó rendelkezik ezzel az alkalmazással, így a John Deere, az AGCO, a Claas, az SDF;
- **precíziós/helyspecifikus zónakezelés és kijuttatásvezérlés** – ennek a szegmensnek a lényegét a termelői táblák és azon belül a táblarészletek térinformatikai kezelése, valamint az erő- és munkagépek e táblákon való mozgásának, illetve az inputanyagok kijuttatásának, valamint a termés betakarításának rögzítése jelenti – ennek okán főként a gépgyártók, valamint a márkafüggetlen navigációsrendszer-értékesítők vannak jelen szoftveres megoldásokkal. Itt is megemlíthető a John Deere és a többi nagy gépgyártó, valamint a Raven Industries, a Trimble, az AGJunction, valamint az Ag Leader;
- **farmmenedzsment-rendszerek** – ezen szegmens alapvetően a mezőgazdasági termelés üzemi optimalizálásához szükséges táblaszintű adatok (munkaműveletek, inputfelhasználás, költség- és jövedelemkimutatások, készletadatok) és feladatok kerülnek felvitelre, több-kevesebb szenzoros segítséggel. Ebben a szegmensben ugyanúgy megemlíthetőek a nagy gépgyártók (John Deere, Claas a 365FarmNet-tel), mint a nagy inputanyag-beszállítók (a német BayWa az AgrarOffice-val, a norvég Yara műtrágyagyártó a Trecker.com-mal), vagy a márkafüggetlen, navigációs rendszeren alapuló megoldások (Ag Leader, Topcon, Trimble), valamint egyéb független szolgáltatók (Agrivi – HR);
- **távérzékelte, drónnal lerepült vagy légifelvétellel készített adatok feldolgozása** – míg az előző három szegmens esetében alkalmanként találhatóak on-premise megoldások, ezen szegmens esetében már nem is kérdés, hogy csak felhőalapú megoldás lehetséges, mert olyan mennyiségű adat gyors feldolgozására van szükség, amelyet a felhasználói réteg számítógépei, de akár helyi szerverei sem képesek feldolgozni. Ráadásul ezen szegmens feldolgozott adatai jelentik az inputot a precíziós szegmens további lépéseihez, és fontos információkat adhatnak a farmmenedzsment-szegmensnek is. A szegmens legfontosabb szereplői a Descartes Labs (US), az Airbus (F/G), a ec2ce (ES), a Gamaya (CH), a Decisive Farming (CA), illetve a The Climate Corporation (US).

3.1.4.2. Üvegházi kertészetek

Az üvegházi kertészetek esetében a már korábban elmondottak szerint ugyanúgy a nagy üvegház-gyártó cégek kínálnak szoftveres megoldásokat, mint az egyéb szegmensekben, így a Logiqs BV (NL) és a Netafim (US). Olyan cégek is

találhatóak a piacon, amelyek a tápoldatozás és a talaj nélküli termesztés esetén kínálnak megoldást, így az Autogrow Systems (NZ), de vannak csak szoftveres megoldást kínáló cégek is, mint az Argos Software (US). Általában elmondható, hogy kevesebb, inkább kutatási célú felhőmegoldás jellemző, tehát a felhőréteg tipikus megoldásai, így a gépi tanulás és a mesterséges intelligencia inkább néhány üvegházból származó Big Data állományon történik meg, és az újabb eredmények új verzióként kerülnek át az aktuálisan a felhasználói rétegben futó döntéstámogató vagy automatizált alkalmazásba. Azonban vannak közvetlen adatkapcsolatban felhőszolgáltatást kínáló cégek, így a Plant-DiTech (IL) vagy a Phenospex (NL), amelyek folyamatos felhőalapú monitoringot végeznek, és ez alapján adnak válaszreakciót.

3.1.4.3. Állattartás

Az állattartásban ugyanaz a helyzet, mint az üvegházi kertészetek esetében, tehát a fizikai réteg gyártói a szoftveres telepírányítási rendszereknek és azok felhőszolgáltatási rétegének is meghatározó szereplői. Ennek megfelelően a Nedap, a DeLaval, a GEA Group és a Boumatic meghatározóak a tejtermelő tehenészetek esetében, de az egyéb állatok esetében a Farmbrite (US), a Chetu (US) is jelentős szereplő. Az alágazatok szintjét vizsgálva megállapítható, hogy a termelők által használt telepírányítási szoftverek állatfajonként különböznek, igazodva ezen fajok tartásának specialitásaihoz. Telepi szoftvereket készítenek ezen felül a fajtákat felügyelő tenyésztő szervezetek is. A sertéságazatban a legelterjedtebbek az Agrovision (NL) cég FARMwin, Pigmanager és 30piglets programja, vagy a Topigs (NL) PigsOnline programja. A baromfiágazatban nem ennyire fajtaspecifikus a kínálat, itt a NAVfarm (AU) és a BigFarmNet a BigDutchMan-tól (US) említhető meg.

3.1.4.4. Vállalatirányítási rendszerek

Főként a nagyobb mezőgazdasági vállalatok esetében kulcstényező, hogy ne csupán a természetes üzemi folyamatokat, hanem a vállalati működés minden szintjét kezelje a munkaerőállománytól a teljes beszállító- és vevőkapcsolatokig és a könyvelésig. Ekkor olyan nagy piaci szervezetek megoldásai jöhetnek szóba, mint a Microsoft Dynamics (US), az SAP (G), a Global Shop Solutions (US), az Oracle Netsuite ERP (US). E rendszerek leggyakrabban PaaS vagy SaaS rendszerben működnek.

3.2. Azonosított kockázatok

Az agrárdigitalizációs ökoszisztéma hazai piacát áttekintve a következő megállapítások tehetőek:

- az agrárdigitalizáció alapvetően egységes nemzetközi piaci keretek között zajlik, így a nemzetközi és világmárkák szinte kivétel nélkül megjelennek a hazai piacokon;
- a hazai piaci szereplők a legtöbb esetben a nemzetközi technológia hazai disztribútoraiként jelennek meg, sok esetben külföldi, más esetekben pedig hazai tulajdonosi háttérrel;

- ezen hazai disztribútoroknál is olyan tudásbázis és adattömeg halmozódik fel, amely sok esetben képessé teszi őket az önálló, külföldi technológiákon alapuló, de a saját adatfeldolgozás okán többleteredményeket biztosító szoftveres alkalmazások kialakítására;
- a szoftveres, főként felhasználói és felhőszolgáltatások esetében találhatóak olyan hazai szereplők, amelyek saját fejlesztésű megoldásaikkal érdemi piaci pozíciót tudtak kivívni.

A hazai agrárdigitalizáció kiberbiztonsági kockázati elemzését¹⁵ elvégezve az alábbi megállapítások vonhatók le:

- **eszköz- és technológiai kockázatok** – az azonosított kockázatok jellemzően részegységekhez, illetve a szolgáltatási folyamat egyes (zömében hardver) elemeihez, meghibásodásához kapcsolódnak, azonban az eszközök és technológiák forgalmazói jellemzően EU-s, sőt néhány esetben magyar tulajdonú vállalatok, így a kockázatok **viszonylag limitáltak maradnak** ezen esetekben;
- **adat- és felhőszolgáltatási kockázatok már jóval jelentősebbek**, mivel itt a teljes szolgáltatási folyamatban, illetve az ezen folyamat végén előálló döntési és vezérlési utasításokban jelentkezhet a hiba, ami egyrészt a termelők sokaságánál okozhat egyszerre komoly meghibásodást és leállást, másrészt mivel a szolgáltatók zöme külföldi, gyakran nem EU-s tulajdonban van, érdemi kockázatként jelentkezik ezen szereplők hazai kormányzati szervek részéről történő ellenőrzése és védelmének kivitelezhetősége;

¹⁵ A kiberbiztonsági kockázatokat azonosítását 3 szempont alapján végeztük el: eszköz-hálózati és technológiai kockázati szempontból (1), az adat- és felhőszolgáltatáshoz kapcsolódó kockázatok szempontjából (2), valamint a szolgáltatói erőfölény és annak származtatott okai szempontjából (3).

A kockázatok értékeléséhez a következő módszertant alkalmaztuk:

- Az **eszköz- és technológiai**, valamint az **adat- és felhőszolgáltatások** kockázata esetében megvizsgáltuk, hogy milyen valószínűsége lehet az adott típusú támadásnak, mennyire sebezhető az adott rendszer az ilyen típusú támadásokkal szemben. Ez a bekövetkezési valószínűséget jelző kategória 1-től 5-ig kapott értéket (az 1 a legkevésbé valószínű – legkevésbé sebezhető, míg az 5 a leginkább valószínű és sebezhető értéket jelentette). Emellett ugyanezen kockázatnak azt a vetületét is megvizsgáltuk, hogy milyen hatása lehet az egyes mezőgazdasági termelőkre az adott kockázat bekövetkezése, szintén 1-5-ig terjedő Likert skálával mérve, ahol az 1 a legkisebb, míg az 5 a katasztrofális hatást jelzi. A két értéket összeszorozva kapjuk meg az 1-től 25-ig terjedő kockázati besorolást – külön az eszközökhöz, külön az adatokhoz kapcsolódó kockázatokra.
- Az **erőfölényből** fakadó potenciális kockázatok elemzésekor a külföldi tulajdonú vállalkozások piaci jelenléte alapján 1-től 25-ig terjedő pontozást használtunk (1 a külföldi jelenlét hiányát, a 25 a kizárólagos külföldi szolgáltatói jelenlétet fejezi ki), és ugyanilyen pontozást használtunk a piaci koncentráció mérésekor.

- **erőfőlényből fakadó kockázatok szinte a teljes agrárdigitalizációs szférában jelentkeznek**, mivel egyrészt a szereplők jelentős része külföldi, másrészt olyan globális nagyvállalatokról van szó, amelyek technológiai fejlesztéseiket monopolizálva jelentős erőfőlényre tesznek szert nem csupán a termelővel szemben, de akár a hazai kormányzatra is komoly nyomást képesek gyakorolni.

Összességében megállapítható, hogy mivel az agrárdigitalizáció még mindig nagyon sokszereplős folyamatnak tekinthető, ahol a multinacionális cégek mellett a hazai disztribútoroknak és a helyi implementációt elvégző cégeknek is nagy szerepe van, ráadásul a hazai termelői szférának még csak kis része kapcsolódott be az mezőgazdaság 4.0-nak nevezett új mezőgazdasági technológiába, **jelenleg még kicsi a kockázata annak, hogy egy összehangolt kibertámadás súlyos és nem visszafordítható károkat lenne képes okozni a magyar mezőgazdaságnak. Ez a helyzet azonban 5-10 éves távlatban teljes egészében megváltozhat**, ezért már most érdemes kiemelt védelemben részesíteni a hazai mezőgazdaság azon legnagyobb kockázati értékkel bíró és legszélesebb elterjedtségnek örvendő szegmenseit (meteorológiai szolgáltatások, navigációs szolgáltatások, géptimalizálási szolgáltatások, farmmenedzsment-rendszerek), amelyek akár már a közeljövőben egy ilyen típusú támadás célpontjává válhatnak, súlyos károkat okozva úgy a szolgáltatások nyújtóinak, mint igénybe vevőinek.

4. SZABÁLYOZÁS JELENLEGI HELYZETE

4.1. Nemzetközi helyzet

Az EU mezőgazdasági támogatási rendszerének a Közös Agrárpolitikának (a továbbiakban: KAP) 2020-tól tervezett módosítási javaslataiban¹⁶ kiemelt szerepet kapott a környezet védelme, amelynek egyik azonosított eszköze a precíziós mezőgazdasági termelés elterjedésének növelése. A KAP 2021-től közvetlenül támogatja az agrárgazdaság digitalizációját, ami jelentős mértékben növeli az ágazati adatvagyon méretét.

Az Európai Bizottság 2020. február 19-én mutatta be a Digitális Csomagját, amelynek három eleme:

- az Európa digitális jövőjének megtervezése címet viselő új digitális stratégia¹⁷,
- az Európai Adatstratégia¹⁸,
- a Mesterséges Intelligenciáról szóló Fehér könyv¹⁹.

¹⁶ A 2020 utáni közös agrárpolitika felé (<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/113/a-2020-utani-kozos-agrarpolitika-fele>) (Letöltés ideje: 2020.10.11.)

¹⁷ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Európa digitális jövőjének megtervezése; 2020. 02. 19.

¹⁸ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Európai adatstratégia; 2020. 02. 19.

¹⁹ Európai Bizottság: Fehér könyv a mesterséges intelligenciáról: a kiválóság és a bizalom európai megközelítése; 2020. 02. 19.

Az EU-tagországok 2019-ben nyilatkozatot fogadtak el „*Intelligens és fenntartható digitális jövő az európai mezőgazdaság és a vidéki térségek számára*” címmel²⁰.

Az európai gazdák legnagyobb érdekképviseleti szervezeteként működő Copa-Cogeca²¹ jelentésében²² foglalkozik a termelésben, az üzemekben keletkezett adatok tulajdonjogával, biztonságával. A szervezet úgy véli, hogy a gazdaságban, vagy a gazdálkodási műveletek során előállított adatok tulajdonosának maguknak a mezőgazdasági termelőknek kell lenniük.

A szervezet szerint az üzemekben, a termelésben létrejövő adatok nagyon specifikusak, nemcsak közvetlenül a gazdaság működését érintik, hanem különös jelentőséggel bírnak a gazdálkodók és a teljes élelmiszer-ellátási lánc szempontjából is. A hatékonyságnövelés érdekében szükséges az adatok összegyűjtése és külső adatokkal közös értelmezése, feldolgozása.

A Copa-Cogeca jelentése megállapítja, hogy az egyes feladatokhoz felhasznált különféle adattípusoknak, adatoknak eltérő a tulajdonjoga. A gazdaságok adatait a mezőgazdasági termelők gyűjtik, és tartalmazhatnak személyes adatokat; míg a távérzékelési adatokat nyilvános infrastruktúrák segítségével gyűjtik, és nem tekinthetők magántulajdonnak.

A Copa-Cogeca szerint minden felhasználás esetében el kell ismerni a mezőgazdasági termelő azon jogát, hogy részesüljön a gazdaságban vagy a gazdálkodási műveletek során előállított adatok felhasználásának előnyeiből, valamint annak szükségességét, hogy a mezőgazdasági termelők hozzáférést kapjanak saját adataikhoz, ellenőrizhessék azok felhasználását, illetve jogosultak a szolgáltató által az adataik, akár az aggregált adataik által létrehozott jövedelemből részesülni.

A Copa-Cogeca elismeri, hogy az adatok nem birtokolhatók a fizikai eszközökkel azonos módon, ezért alapvető fontosságú, hogy meghatározásra kerüljön néhány kulcsfontosságú alapelv a mezőgazdasági adatokhoz való hozzáférés és a használati jogok tekintetében:

- A mezőgazdasági termelőket világos és egyértelmű módon tájékoztatni kell az adatok gyűjtéséről;
- A mezőgazdasági termelőknek részesülniük kell a mezőgazdasági adatok felhasználásának előnyeiről, és engedélyüket kell adniuk arra, hogy adataikat felhasználják és megosszák a gazdasági érdekekkel rendelkező harmadik felekkel, ideértve azokat az eseteket is, amikor az adatok alapján döntenek;
- Az adatkészleteket csak addig szabad felhasználni, ameddig feltétlenül szükséges;
- Az adatokhoz való hozzáférést szigorúan ellenőrizni kell;
- Bizonyos esetekben lehetetlen az adatok teljes névtelenné tétele;

²⁰ Intelligens és fenntartható digitális jövő az európai mezőgazdaság és a vidéki térségek számára (nyilatkozat); 2019. április

²¹ Committee of Professional Agricultural Organisation in the European Union (COPA) – General Confederation of Agricultural Co-operative in the European Union (COGECOA) – a mezőgazdasági termelők és szervezetek legjelentősebb érdekképviselete az EU-ban

²² Copa-Cogeca: Main Principles Underpinning the Collections, use and Exchange of Agricultural Data; 2019.

- A mezőgazdasági termelők számára megfelelő és egyszerű hozzáférést kell biztosítani saját adataik kezelésére;
- Alapvető fontosságú, hogy az adatbázisok az egyes mezőgazdasági termelők számára adatvédelmi biztosítékokkal rendelkező eljárásokat tartalmazzanak;
- A személyes adatokat csak a törvényekben rögzített célra kell gyűjteni, és nem dolgozhatók tovább az említett céllal összeegyeztethetetlen módon;
- A valós idejű információkhoz való hozzáférés gazdasági érzékenysége miatt a szolgáltatók nem használhatják fel jogellenes célokra, spekulációhoz, vagy más célokra.

2018-ban a Copa-Cogeca vezetésével elkészült az „EU mezőgazdasági magatartási kódexe a mezőgazdasági adatok szerződéses kezelésére” címmel²³, amelyet a mezőgazdasági ágazati kilenc szövetsége írta alá. Az aláírók között szerepel a CEMA²⁴, a Fertilizers Europe²⁵, a CEJA²⁶, ECPA²⁷, EFFAB²⁸, FEFAC²⁹ és ESA³⁰.

A magatartási kódex iránymutatást kínál az agráradat-jogokkal kapcsolatos szerződéses rendelkezések kialakításához. A magatartási szabályok betartása önkéntes. Az aláírók mindazonáltal felhívják az agrár-élelmiszeripari értéklánc valamennyi érdekeltjét, hogy ezt a magatartási kódexet használják szerződéseik alapjául. A magatartási kódex számos fontos kifejezést határoz meg.

2020-ban a német agrárminiszter vitaanyagot³¹ bocsátott közre a tagállamok minisztereinek megszólításával az EU mezőgazdasági adatkezelés szabályozása céljából. A javaslat a Copa-Cogeca magatartási kódexének tapasztalataira épül, értékelve annak tapasztalatait. A részletes tanulmány alapján különböző problémák merültek fel a gazdák adatérdekeinek fenntartásával kapcsolatban:

- Az adatok magánjogi felhasználásra vonatkozó (mezőgazdasági) adatszabályozásának jelenlegi jogi gyakorlata gyakorlatilag érthetetlen a mezőgazdasági termelők, különösen a kis- és közepes méretű gazdaságokban dolgozók számára;
- A gazdálkodók és a szolgáltatók közötti alapvető információs és tárgyalási aszimmetriák kezelésre szorulnak;
- A szerződések nem biztosítják a termelők és a szolgáltatók közötti piaci egyenlőséget;

²³ EU Code of conduct on agricultural data sharing by contractual agreement; Copa-Cogeca, 2018.

²⁴ European Agricultural Machinery (CEMA) – Európai Mezőgazdasági Gépipari Szövetség

²⁵ Fertilizers Europe – Európai Műtrágyagyártók Szövetsége

²⁶ European council of young farmers (CEJA) – Fialat Gazdák Európai Tanácsa

²⁷ European Crop Protection Association (ECPA) – Európai Növényvédelmi Vállalkozások Szövetsége

²⁸ European Forum of Farm Animal Breeders (EFFAB) – Európai Haszonállattenyésztők Fóruma

²⁹ European Feed Manufacturers associations (FEFAC) – Európai Kombinált Takarmánygyártók Szövetsége

³⁰ European Seed Association (ESA) – Európai Vetőmag Szövetség

³¹ Report on the topic of “European Guidance and Rules for Agricultural Data” (European Agricultural Data Governance); Prof. Dr. jur. Ines Härtel, June 2020

- A hatékonyság, amelyre a szolgáltatóknak a szerződéses kapcsolatok kezelésénél is szükségük van, nem teszi lehetővé számukra, hogy tárgyalásokat folytassanak az egyes gazdálkodókkal az adatjogokról. Azt jelenti, hogy a gazdálkodók a szerződéseket alapvetően „vegye vagy hagyja” alapon kötik;
- Az adatok hordozhatóságának és az adatok interoperabilitásának hiánya vagy hiányossága a gazdálkodókat függővé teszi a szolgáltatóktól, ami megnehezíti a szolgáltatók egyesítését vagy váltását;
- Jelen van az adatok harmadik fél általi visszaélésének potenciális kockázata is, amely hátrányokat okozhat a versenyben, vagy akár a mezőgazdasági spekulációban.

A közeljövőben várható, hogy az EU tárgyalásokat indít a terület részletes szabályozásáról.

4.2. Hazai helyzet

Magyarország álláspontja szerint a hazai a köz- és üzleti szférában létrehozott adatvagyon nemzetstratégiai vagyonelem³². Az állami, közigazgatási működés során közpénzen előállított adatok elsősorban a magyar emberek és a magyar nemzet érdekeit kell hogy szolgálják, a nemzeti értékek megőrzésére nagy hangsúlyt kell fektetni. Ez nem jelenti azt, hogy Magyarország gátja kíván lenni az adatmegosztásnak, viszont a közadatok újrahasznosításához szükséges platformot elsődlegesen tagállami szinten kell megoldani, majd pedig EU-szinten megosztani.

A közzféra adatvagyonának vállalkozások általi felhasználása, annak elősegítése (G2B³³ adatmegosztás) tekintetében cél a teljes körű, felelős állami adatgazdálkodás megteremtése, amelynek része a nagy multiplikátor-hatású, közzférában keletkezett adatok ingyenes megosztása. Továbbá cél egy olyan integrált állami szemlélet kialakítása, amely a gazdasági növekedésből származó hasznokat tudja érvényesíteni az adatok nyílt eléréséhez szükséges befektetésekkel szemben.

A globális vállalkozások azonban az államnál több és megbízhatóbb adatokkal rendelkeznek az állampolgárokról, így az állami szuverenitás sérül. A globális piacon jelenlévő technológiai és inputanyag- (vetőmag, növényvédőszer, műtrágya) szállító cégek az egyes mezőgazdasági termékpiacon meghatározó részéről gyűjtnek az egész világról naprakész információkat. Ilyen minőségű és mennyiségű információval jelenleg a nemzeti kormányzatok sem rendelkeznek. Az adatokhoz jelenleg ingyen és szabályozatlanul jutnak hozzá, illetve előre nem meghatározottan használják fel azokat.

A magyar kormány a DAS-ban foglalta össze a tervezett nemzeti digitális megoldásokat. A Digitális Jólét Program (a továbbiakban DJP) keretében elkészült DAS célja, hogy az információk gyűjtésével, feldolgozásával, a technológiai műveletek automatizálásával és robotizálásával hozzájáruljon a mezőgazdasági termelés jövedelmezőségének növeléséhez a rendelkezésre álló környezeti erőforrások hatékony felhasználása mellett.

A DAS megállapítja, hogy a termelésben és a termékpályákon keletkezett adatok stratégiai fontosságúak, nemzeti értéket képviselnek. Ezen adatok segítségével

³² A DJP2030 fejlesztési keretrendszer a szuverenitásról; Digitális Jólét Program, 2020, javaslat

³³ Government to Business (G2B) – kormányzat és üzleti szféra közötti adatmegosztás

biztosítható a terméknymomonkövetési rendszerek működése. A digitális agrármegoldások, -szolgáltatások hozzájárulnak a vidék digitális fejlődéséhez, támogatják az okos vidék kialakulását.

Az adatokból az adatokat feldolgozó szolgáltatások pontos képet kaphatnak a termőföldparcellák termőképességéről, az üzemek működéséről (például: méret, felszereltség, hatékonyság, alkalmazott technológia, termelési adatok, vezetői döntések), élelmiszer-termékpályák működéséről, a nemzeti agrárgazdaság működéséről (például: termelési ágazatok, teljesítmény, művelési technológiák, termelési adatok).

A digitális megoldások alkalmazása azonban jelentős, nemzetbiztonsági szintet is érintő adatgazdasági kockázattal jár.

5. JAVASLATOK

Az agráradatok kezeléséhez szükséges nemzeti adatgazdálkodás megvalósítása az alábbi négy pillére épül:

1. Az ágazat adatgazdálkodásának elsődleges feltétele, hogy a lehető legtöbb szereplő tudatosan és valódi értéként kezelje az eszközök által előállított és a feldolgozott adatokat. Az **adattudatosság** növelése alapozza meg a következő három pillér működését. Az érintetteknek alapszinten ismerni és érteni kell az adatok tartalmát, az adatok által képviselt üzleti értéket, az adatok átadásával, aggregálásával járó előnyöket és kockázatokat, valamint az adatokhoz kapcsolódó jogait is. Fontos, hogy értsék az adatok visszakövetésének lehetőségét is. Az adattudatosság nem lehet gátja a mezőgazdaság 4.0 és 5.0 elterjedésének, a biztonságos adatelőállítást, -gyűjtést és -felhasználást kell segítenie.
2. A területi és egyedi azonosítóval rendelkező adatok előállítása, kezelése, gyűjtése, feldolgozása jelenleg sok kockázattal történik. Az adatokat több szereplő csak melléktermékként kezeli, nem ismeri valódi értékét. A kockázatok csökkentése, a visszaélések elkerülése érdekében, valamint az ismeret hiányával való visszaélés megakadályozása érdekében szükséges a **szabályozási környezet módosítása**, és több esetben a **kialakítása**. A szabályozási környezetnek biztosítani kell, hogy az adatok vagyonszerűen, valódi értékükön legyenek kezelve, a teljes folyamat kapcsán ismert legyen az adat tulajdonosa, az adatkezelés, tárolás, feldolgozás folyamata átlátható legyen, és a tulajdonos ismerhesse az adatainak sorsát, valamint részesülhessen az adat feldolgozásából és értékesítéséből származó jövedelemből.
3. A digitális technológiai eszközök által előállított adatok nagy része nem kerül felhasználásra. A közigazgatásban begyűjtött adatok az adott ügyben történt felhasználás után tárolásra kerülnek, de további feldolgozásra nem. Az állami szakmai szervezetek által létrehozott adatok egységes feldolgozása sem történik meg jelenleg. Az ágazat szempontjából azonban a különböző tulajdonban lévő, eltérő céllal létrehozott adatok egy keretrendszerben nemzeti vagyont képviselnek. Szükséges az adatok egységes ágazati **adatgazdálkodásának** létrehozása, az Agrár Adat Keretrendszer megvalósítása, amelyet a magyarországi Mesterséges Intelligencia Stratégia is tartalmaz.

4. Az átlátható és ellenőrzött adatelőállítás, -gyűjtés, -feldolgozás mellett kiemelten fontos, hogy illetéktelenek ne juthassanak a termelői, üzemi, termékpálya- és ágazati adatokhoz. Az **adatbiztonság** növelése az ágazat minden legális szereplőjének érdeke lett. Az adatbiztonságot a teljes adat-termékpályán biztosítani kell a precíziós eszközökön, az adatgyűjtő és -tároló rendszereken és a hálózatokon is.

5.1. Adattudatosság növelése az ágazat szereplőinél

Fontos, hogy az ágazat szereplőiben, elsősorban a termelőkben kialakuljon az adat értékének megértése. Az adatvagyon – amit elsősorban a digitális technológia állít elő – és a szabályozási módosítások alapján a tulajdonjoga a termelőket illeti meg. Az adattudatosság fejlesztése kapcsán az alábbi ismeretek, tudás megosztása szükséges a termelőkkel, az élelmiszer-ellátási lánc szereplőivel:

- **adat, mint érték** – Az adat értéke a ráépülő döntések alapján realizálódik, akár automatizált folyamatot indít el, akár vezetői (humán) döntéshez járul hozzá. A pontos adatok alapján pontos döntések hozhatók, a minél hosszabb időtávra épített adatbázisok növelik a ráépülő döntések pontosságát, a termelési lánc minél több helyéről származó adatok növelik a termelési láncal kapcsolatos döntések pontosságát. Az adat értékének bemutatását leginkább az adat nélküli döntések magas kockázata szemlélteti;
- **adat, mint tulajdon** – Bár az adat önmagában nem tárgyasult, de a szabályozások alapján lehet tulajdonolni. Az adat értékének megismerése, megértése segíti az adat tulajdonnak való tekintésének kialakulását. Az adattulajdonosi szemlélet kialakulása segít a további adattudatossági szempontok kiépülésében is. A termelők számára fontos megérteni, hogy az adatok meghatározzák a termőföld piaci értékét, az üzem piaci értékét, a termeléssel kapcsolatos piaci döntéseket;
- **adatkeletkezés, -feldolgozás, -felhasználás folyamata, az adat értékének realizálása** – Az adatérték és -tulajdon szemléletének kialakulása mellett az adattulajdonosok csak akkor tudnak „vigyázni” saját tulajdonukra, ha értik annak létrejöttének, alakulásának folyamatát. A technológiai eszközök által létrehozott és gyűjtött adatok kezelésének folyamata több kockázati elemet is jelent az adattulajdonosok számára. A felhőben történő másolatkészítés, az eredeti adatokhoz való hozzáférés gátlása mind kockázatot jelent a tulajdonosok részére, amelyet a szabályozás és az Agrár Adat Keretrendszer szolgáltatásai csökkenthetnek, ehhez azonban tudatos tulajdonosi hozzáállás szükséges;
- **adat kezelésével kapcsolatos jogi keretek, szabályozások, termelőt megillető jogok** – A termelői adattudatosság kiemelt területe a jogszabályi keretek ismerete. A termelők, mint adattulajdonosok jelentős jogokkal rendelkeznek a termelés közben keletkezett adatokkal kapcsolatban. A jogokról jelenleg vagy ingyen lemondanak anélkül, hogy pontosan ismernék annak értékét, vagy minden lemondás nélkül átengedik a szolgáltatóknak, mint értéktelen „mellékterméket”. A tudatosság növelésével el kell érni, hogy a termelők ismerjék a jogaikat, és annak tudatában döntsenek a termelői adatok sorsáról;

- **adat visszakövethetősége (helyi és egyedspecifikus adatok)** – Speciális agráradat-tulajdonság, hogy az adat hely- és egyedspecifikus részei alapján az adatok eredete visszakövethető, így az adott termőföld, ültetvény és állat azonosítható. A mezőgazdaságban így nem létezik az anonimizált adat, az aggregált adatok többsége is éppen a precíziós technológiai fejlődésével annyira helyhez kötött, hogy akár az adott parcella is visszakövethetővé vált. Az üzemeknek, a termelőknek, és magasabb szinten a nemzetgazdaságnak is számolnia kell ezzel a lehetőséggel. A termelés precíziós technológiai adatai alapján a szolgáltató cégek pontos képet kapnak a várható termésátlagokról, illetve termelési költségekről is, amiből számítható a termelői oldal nyeresége. A piacon az adott termékhez kapcsolódó termelői nyereség ismerete piaci versenyelőnyt jelent, mert pontosan ismert a fedezeti pont, amit a termelőnek el kell érnie a veszteség elkerülése érdekében;
- **adat feldolgozásával létrejövő adatok, információk értéke, tulajdonlása** – Az adattudatosság fontos területe a feldolgozott adatok értéke, illetve az adattulajdonosok és a feldolgozott adatok közötti jogi és üzleti kapcsolat. A feldolgozott adatok komoly piaci értéket képviselnek, amelyből az adattulajdonosok csak ritkán részesülnek, illetve az adatfelhasználási szerződésekkel, illetve a szolgáltatási szerződések adattal foglalkozó részeivel lemondattják a termelőket. A termelők nincsenek tisztában az adatok értékével, illetve az adatuk felhasználásával létrejött termék értékével. Az adattudatosság fejlesztésével létrejön az adat és a feldolgozott adat értékének ismerete. A szabályozás pedig tartalmazza, hogy csak akkor lehet feldolgozott adatot értékesíteni, ha átláthatók, nyomomonkövethetők és igazolhatók az adatok forrásai;
- **adat kezelésével járó üzleti és biztonsági kockázatok** – Az adattudatosság magasabb szintje, amikor a termelők az adatkezeléssel járó üzleti és biztonsági kockázatokat is felismerik, és képesek az alap kezelési eljárások elindítására. A felkészítési anyagok, ismeretterjesztések, képzések tartalmazhatják a kockázatok alap kezelési módszereit is.

A tudatosság növelését minden ismeretterjesztési és képzési szinten, mint a termeléssel kapcsolatos alapismeretként javasoljuk kezelni. A jelenleg gyakorló termelők esetében javasolt az ismeretterjesztés. A DAS keretében megvalósítandó Digitális Agrárakadémiában (a továbbiakban: DAA) speciális, többszintű, didaktikus ismeretterjesztő anyagok elkészítése javasolt, amelyek bemutatják a kockázatokat és a lehetséges kezelési módszereiket. A tananyagok elkészítésekor figyelembe kell venni a célcsoportok felkészültségét és a téma iránti motivációjukat. A felnőttképzés, szakképzés és felsőoktatás tananyagaiban javasolt szerepeltetni a tudatosság növelésével kapcsolatos témákat. Fontos, hogy nemcsak a digitális megoldások és precíziós technológiával kapcsolatos képzések esetében szükséges a tananyagok kiegészítése, hanem minden szakmai képzés esetében is.

5.2. Szabályozási környezet módosítása, kialakítása

5.2.1. Adatszabályozás

Kormányzati felmérések és jelentések támasztják alá, hogy a hatályos magyar adatpolitikai szabályozás – amely eddig elsősorban az EU-irányelvek átültetésére koncentrált – nem érte el az adat terminológiájának lefektetése, az adatvagyon hasznosításának és újrahasznosításának tárgyában az adatpolitikai szabályozástól várt célokat, ezáltal szükség van a hatályos szabályozásunk felülvizsgálatára az adat és az adatvagyon fogalma, valamint annak felhasználása tárgyában a legjobb nemzetközi szabályozási gyakorlatok felhasználásával, olyan eszközökkel, amelyekkel pozitív irányban lehet befolyásolni a közadatok (a közszférában keletkező közérdekű, vagy közérdekből nyilvános adatok), illetve az állami adatvagyon újrahasznosításának terjedését. Ehhez szükség van: egységes **fogalomkészlet** kidolgozására; megfelelően kialakított **eljárásrendekre**; a közadatok felhasználásának **intézményi szintű támogatására**.

Az **adat jogi fogalma** a hatályos szabályozásban nem koherens, nincs általános definíciója. Az adatpolitikai Fehér könyv tartalmazza jelenleg is a legjobban összegyűjtött adatkategória-térképet.

5.2.2. Agráradatok kezelése

Az agráradatok kezelésének szabályozását javasoljuk kiemelten kezelni. A termelésben keletkező adatok hely- és egyedspecifikus részei következtében nagy részben nem anonimizálhatók. Az adatok kezelésével így fennáll a lehetőség, hogy visszakövethető az adott parcella, állat vagy üzem, ahonnan az adat származik. Az adatok birtoklása, kezelése így üzleti előnyhöz juttathatja az adatok kezelőit. Az agráradatok így hasonlítanak a személyes adatokhoz, amelynek használatát, feldolgozását, kezelését az EU általános adatvédelmi rendelete (General Data Protection Regulation – GDPR³⁴) védi.

A nemzeti agráradat-szuverenitás biztosítása érdekében a termőföldhöz (parcellához), ültetvényekhez, egyedi állatokhoz, üzemekhez kapcsolható adatok gyűjtését, kezelését, tárolását egyedi, a GDPR-hoz hasonló szabályozás mellett javasoljuk engedélyezni. A GDPR-hoz hasonló agrár-adatvédelmi rendelet létrehozása javasolt, amely lényege, hogy új jogokat ad a termelők kezébe:

- **előzetes tájékoztódáshoz való jog** – Az adatok gyűjtése előtt érthető és pontos tájékoztatást kell kapnia az ügyfélnek, hogy mi az adatkezelés célja, az adott szervezet hogyan kezeli az adatokat, például kik férhetnek hozzá;
- **hozzáféréshez való jog** – A termelőnek joga van arra, hogy az adott szervezet által tárolt adatait és a kezelésükkel kapcsolatos információkat megismerhesse, bármikor kikérje, ellenőrizze, hogy egy szervezet milyen adatot tart nyilván róla. Egy átlagos adatigénylés esetén a tájékoztatásért az adatkezelő nem számolhat fel semmilyen külön díjat. Mindez azt is jelentheti, hogy egy adatfeldolgozó szervezetnek ki kell adnia az üzem adatait, ha a termelő úgy dönt, másik szolgáltatóhoz szerződik;

³⁴ Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).

- **adatkezelés korlátozásához való jog** – A termelő saját adatainak felhasználását korlátozhatja, megszüntetheti, hogy adataihoz ki és milyen körülmények között férhet hozzá;
- **törléshez való jog** – A termelő adatait töröltheti, aminek elmaradása az eddigieknél jobban számonkérhető, szankcionálható;
- **biztonságosabb adatkezelés** – A szabályozás magas bírságokkal kényszeríti ki a biztonságos adatkezelést; olyan eseteket is szabályoz és szankcionál a rendelkezés, amikor például egy hackertámadás következtében a termelő adatai kikerülnek az adatkezelő rendszeréből;
- **számonkérhetőbb adatkezelők** – Bármilyen problémát tapasztal egy termelő, és azt jelzi, az adatkezelőnek 25 napja van a jelzés után arra, hogy elbírálja a kérdést és választ adjon rá.

Az agrár-adatszabályozást fontos lenne a teljes EU-ban bevezetni, így a felhőalapú, határon átnyúló szolgáltatások ellenőrzése, felügyelete is lehetővé válna. Az agrár-adatszabályozás lehetne az alapja az agráradatok tároló adatbázisok minősítésének, akkreditálásának. A speciális agráradat-kezelési szabályozást az „*Intelligens és fenntartható digitális jövő az európai mezőgazdaság és a vidéki térségek számára (nyilatkozat)*” keretében 2019-ben elindult EU-szintű munka folyamán lehetséges előkészíteni.

5.3. Agrár Adat Keretrendszer, ágazati adatgazdálkodás

Az ágazati adatgazdálkodás tudatos, tervezett tevékenység, amelyhez egyrészt ismerni kell az ágazati adatvagyonot, másrészt szabályozási és technikai megoldások segítségével biztosítani kell az adatok elérhetőségét, valamint minőségét. A pillér a technikai elemeket tartalmazza:

- Agrár Adat Keretrendszer, amely a köz- és magánszféra együttműködésének technikai feltételeit biztosítja;
- Adattárca, amely a magánadatok állami felügyelet melletti kezelését biztosítja;
- Magán adatbázisok minősítése, amely az adatkezelés átláthatóságát biztosítja.

A pillér a szabályozási pillér beavatkozásait támogatja.

Az Agrár Adat Keretrendszer az előzmények és a helyzetértékelés alapján megoldást tartalmaz az üzemszintű adatkezelés minél szélesebb körű elterjesztésére, az adatok értékének üzem- és ágazatszintű hasznosulására, valamint a gátló tényezők kezelésére a hajtóerőkre építve. A javaslat összeállításakor figyelembe vettük a helyzetértékelés alapján azonosítható elvárásokat, valamint az azonosítható szerepköröket, valamint a hozzá tartozó egyedi elvárásokat. A Keretrendszer célja, valamint működése és szolgáltatásai az elvárások és a szerepkörök egyedi igényeit határozták meg.

A Keretrendszerben biztosítani kell a konkrét üzem lehetőségei, igénye alapján a testreszabást, valamint annak módosítását is.

Az Agrár Adat Keretrendszer, mint agrár digitális ökoszisztéma elsődleges célja a teljes termelői kör tudatos adatkezelési lehetőségének létrehozásával a hatékony technológiai és üzleti döntések támogatása, valamint a bürokrácia csökkentése.

A Keretrendszer célja továbbá, hogy az üzemszintű és a környezeti adatok strukturált gyűjtésével, tárolásával, elemzésével hozzájáruljon a kormányzat működésének hatékonyságnöveléséhez, továbbá az adatokat felhasználó és a termelők részére szolgáltatásokat nyújtó innovatív vállalkozások fejlesztéséhez.

A Keretrendszer működésének kulcsa az üzemszintű adatok összegyűjtése, strukturált adatbázisba való tárolása, és megfelelő jogosultsági szerepkörök alapján hozzáférhetővé tétele. Az adatok értékét jelentősen növeli, ha az üzemmel kapcsolatos adatok minél több helyről, minél többször kerülnek összegyűjtésre, valamint tartalmazzák a térinformatikai azonosítókat is. Az üzemek többségében ezek az adatok jelenleg is létrejönnek, dokumentumokban, informatikai alkalmazásokban, technológiai eszközökben vagy a szolgáltatónál, de nem kerülnek egységes, strukturált adatbázisba rögzítésre, tárolásra, nem épülnek több éves adatsorok. A termelők többsége üzemszintű fejlesztéssel nem képes létrehozni a szükséges informatikai és humán hátteret.

Az Agrár Adat Keretrendszerhez olyan szolgáltatások és adatbázisok csatlakozhatnak, amelyek előre rögzített minősítési eljárás keretében kapnak akkreditációt. A minősítés kapcsán ellenőrzésre kerül az adatkezelés átláthatósága, a termelők tájékoztatásának valósága, az adatkezelési folyamatok szabályozottsága, az adatbiztonságot biztosító technológia.

5.4. Adatbiztonság növelése

A kockázatok kezelésének kiemelt területe az adatbiztonság növelése agráradatak kezelésének mind a négy szintjén.

Az eszköz- és technológiai kockázatok tételes vizsgálatakor a következő események potenciális hatását vizsgáltuk a fizikai és a hálózati, valamint a fizikai réteget közvetlenül irányító felhasználói rétegben: RTK-rádiójel zavarása; eszközök vírusfertőzése; szolgáltatás kimaradása/túlterheléses támadás; eszközök botnetté (kívülről irányított hálózat) alakítása.

Az adat- és felhőszolgáltatási kockázatok tételes vizsgálatakor a következő események potenciális hatását vizsgáltuk a felhőrétegben, valamint a központi irányítást végző felhasználói rétegben megjelenő adat- és döntéstámogatási rendszer kapcsán:

- felhőbeli adatok eltulajdonítása;
- felhőbeli adatok törlése;
- felhőbeli mesterséges intelligencia és egyéb kalkulációs mechanizmusok leállítása;
- hamis adatok bevitele az adatrendszerbe;
- hamis adatok/értesítések küldése az üzem nevében.

A termelők, mint az adatelőállító és -gyűjtő technológia üzemeltetői, nem rendelkeznek elegendő ismerettel az adatbiztonsági rendszerek működtetéséhez, fejlesztéséhez. A termelés és az üzem szintjén a kis- és közepes termelők esetén elsődlegesen a szolgáltatók feladata az adatbiztonság. Az üzemek adatbiztonsága érdekében javasoljuk az agrár-adatszabályozás keretében a biztonsági szint

előírásainak rögzítését, és az adatbázisok minősítése keretében az ellenőrzését. Az üzemek részére független adatbiztonsági ellenőrzés, audit biztosítása is szükséges. A digitális agrár K+F pályázatok, támogatott fejlesztések esetében az adatbiztonsági elvárások előírása és ellenőrzése is ajánlott.

Felhasznált irodalom:

- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Európai adatstratégia; 2020. 02. 19.
- A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Európa digitális jövőjének megtervezése; 2020. 02. 19.
- Európai Bizottság: Fehér könyv a mesterséges intelligenciáról: a kiválóság és a bizalom európai megközelítése; 2020. 02. 19.
- Maanak GUPTA – Mahmoud ABDELSALAM – Sajad KHORSANDROO and Supid Mittal: Security and Privacy in Smart Farming: Challenges and Opportunities. IEEE, 2020.8.
- Copa-Cogeca: Main Principles Underpinning the Collections, use and Exchange of Agricultural Data, 2019.
- EU Code of conduct on agricultural data sharing by contractual agreement, 2018.
- Tapiwa GUNDU – Vimbai L. MARONGA: IoT Security and Privacy: Turning on the Human Firewall in Smart Farming Proceedings of 4th International Conference on the Internet; Cyber Security and Information Systems, 2019.
- Marc WINDOW: Security in Precision Agriculture Vulnerabilities and risks of agricultural systems Luleå University of Technology Department of Computer Science; Electrical and Space Engineering, 2019.
- European Union Agency for Network and Information Security: An evaluation Framework for National Cyber Security Strategies; 2014. 11.
- European Union Agency for Network and Information Security: NCSS Good Practice Guide Designing and Implementing National Cyber Security Strategie; 2016. 11.
- Haider Mahmood JAWAD – Rosdiadee NORDIN – Sadik Kamel GHARGHAN – Aqeel Mahmood JAWAD – Mahamod ISMAIL: Energy-Efficient Wireless Sensor Networks for Precision Agriculture: A Review Sensors; 2017.
- Fehér Könyv a nemzeti adatpolitikáról; Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács Szakértői Tanácsadó Testülete, 2016. április

- Intelligens és fenntartható digitális jövő az európai mezőgazdaság és a vidéki térségek számára (nyilatkozat); 2019. április (https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=58563) (Letöltés ideje: 2020.10.10.)
- Magyarország Digitális Agrár Stratégiája – 1470/2019. (VIII. 1.) Korm. határozat a magyar agrárium digitalizációjának előmozdításáról és összehangolásáról, Magyarország Digitális Agrár Stratégiájáról
- Report on the topic of “European Guidance and Rules for Agricultural Data” (European Agricultural Data Governance); Prof. Dr. jur. Ines Härtel, June 2020
- A DJP2030 fejlesztési keretrendszer a szuverenitásról; DJP, 2020.
- 163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- 1335/2017. (VI. 9.) Korm. határozat Magyarország 2017–2050 közötti Élelmiszergazdasági Konceptiójáról
- DJP2030 – Digitális Jólét Program 2030 fejlesztési keretrendszer (tervezet), Digitális Jólét Nonprofit Kft, 2020.
- Global Telecommunication Market, Absolute Reports; 2020. <https://www.absolutereports.com/global-telecommunication-market-14143859> (Letöltés ideje: 2020.10.10.)
- A 2020 utáni közös agrárpolitika felé; <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/113/a-2020-utani-kozos-agrarpolitika-fele> (Letöltés ideje: 2020.10.11.)

**A KERESZTÉNY KÖZÖSSÉGEK VESZTESÉGEI AZ ANÓMIÁS
KONFLIKTUSOK KÖVETKEZTÉBEN PAKISZTÁNBAN¹**

1. Bevezetés

A menekültügyi eljárásokban és a magyar határzárnál nagy számban megjelennek a pakisztáni keresztény menedékkérők is, akik egyrészt közvetlenül a migrációs útvonalon érkeznek, másrészt a Thaiföldön rekedt menekültek közül jutnak el sokan más útvonalon Európába. Ők a menekültügyi eljárásba bekerülve vallási üldöztetésükre hivatkozva kérnek menedéket, illetve oltalmat Magyarországtól. A menekültek helyzetéről szóló 1951. évi Egyezmény és az 1967. évi Jegyzőkönyv egyaránt magában foglalja a vallási alapú üldöztetést, mint olyan tény, amely alapján a menedékkérelem megadható. Ugyanakkor, ismerve Magyarország üldözött keresztények érdekében folytatott politikáját, sokszor az álcázott, fenyegető szándékkal érkező személyek is igyekeznek önmagukat valamely pakisztáni felekezet tagjának feltüntetni. A felsorolt feladatok ellátásához érdemes ezeknek a közösségeknek a mindennapi életét tanulmányozni, amelyet jelentősen befolyásol két olyan, a hazájukban létező körülmény, amely szorosan kapcsolódik a 20-21. századi konfliktusokhoz és az emberi jogi kérdésekhez. Mindezekre tekintettel érdemes bemutatni a keresztények biztonsági helyzetét, és azokat a típusú konfliktusokat, amelyeket elszenvednek. Az emberi jogi kontextushoz mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy napjaink egyik legjelentősebb humanitárius válsága a keresztények ellen elkövetett erőszakos cselekmények számának és intenzitásának növekedése. Az opendoors.org és az Aid to Church in Need think-tank szervezetek adatai alapján napjainkban 260 millió keresztény szenved üldöztetést a hite miatt, 2983 embert öltek meg, 9488 templomot ért támadás, és 3711 személyt tartanak fogva jogtalanul, bírósági ítélet vagy letartóztatási végzés nélkül. bármilyen jogi háttér nélkül.² Formáit tekintve alapvetően három nagyobb kategóriába soroljuk az atrocitásokat. Az állami szinten megjelenő üldözés esetében a legfontosabb jellemző, hogy az adott ország politikai rezsimje nem tűri a másként gondolkodó csoportokat, így a keresztény egyházakat, híveket sem. Ennek következtében tiltja a lelkiismereti és vallásszabadságuk gyakorlását. A második kategória esetében megjelennek a nem állami szereplők, elsősorban a terroristaszervezetek. A keresztény közösségek és személyek biztonságát a politikai és vallási indítatásból elkövetett erőszakos cselekmények veszélyeztetik ezekben az eseményekben. Az utolsó kategóriát a társadalmi sebezhetőség jellemzi. Azokban az országokban, ahol a többségi társadalom előítéleteivel és támadásaival szemben védtelessen a keresztények, jelentős hátrányos megkülönböztetés éri őket, amely megvalósulhat az apróbb atrocitásoktól egészen a közösségi élet területeinek bezárásáig, a kisebbségi lakosság erőszakos elűzéséig. Ezekben az országokban másodrendű állampolgároknak számítanak a keresztény emberek, a gazdasági,

¹ A publikáció a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon működő Vallás és Biztonság Kutatóműhely felkérésére készült.

² Open Doors World Watch List 2019; <https://www.opendoorsusa.org/christian-persecution/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)

oktatási lehetőségek és a munkaerőpiac zárva maradnak előttük. A többségi társadalom erőszakos túlkapásaira, a vallási földrajz átrajzolásának folyamatos kísérleteire, és az állam cinkos tehetlenségére a legjellemzőbb példa éppen Pakisztán.³

A 20-21. század konfliktusainak típusai közül az anómiás, rendezetlen konfliktussal írható le a pakisztáni keresztények biztonsági környezete. A többségi társadalom nem tűri meg a más vallásúakat, idegennek, tisztátalannak, alsóbbrendűnek, érinthetetlennek tartja őket, így jelenlétüket is nemkívánatosnak ítélik meg. Azokon a területeken, ahol vegyesen élnek a muszlimok és a keresztények, több száz éve rendszeresek az összecsapások, a pogromok, erőszakos cselekmények. Az állami szervek nem tudják megvédeni a kisebbségeket, sok esetben nem is tesznek kísérletet a beavatkozásra vagy éppen támogatólag lépnek fel. Az, hogy a többségi társadalom és a hatóságok viselkedése sokszor azonos, komoly aggodalomra adhat okot itt Európában is. Ismerve, hogy Pakisztán lakossága meghaladja a 200 millió főt, és társadalmi, gazdasági problémái okán jelentős migrációt kibocsátó ország, az ottani problémák megjelennek kontinensünkön is. Azokat a konfliktusokat, amelyek az ottani kisebbségekkel megtörténnek, importálhatják hozzánk is. Egyrészt harcukat adott esetben országainkban is megvívhatják, másrészt a kereszténységet hitetlenségnek bélyegezve célpontokat találhatnak az európai emberekben is. Bár Magyarország 2015-ben lezárta déli határát és szigorította a menekültügyi eljárását, az Európai Unió több országa ellenőrizetlenül enged be tömegeket a nyitott határok elvének megfelelően. A multikulturális társadalmakban keletkező feszültségek hazánkra is hatással lehetnek. Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiája⁴ is rögzíti, hogy napjaink konfliktusai nem a határainknál kezdődnek. Azok adott esetben nagy távolságokban léteznek, ám viharos gyorsasággal, előjel nélkül az országhatáron belülré kerülhetnek. A stratégia állításának bizonyítékául bemutatom, hogy a káosz, rendezetlen, a társadalmi csoportok közötti spontán kitörő erőszakos cselekmények már meg is jelentek kontinensünkön.

Ugyanakkor figyelemre méltó hír a honvedelem.hu oldalon 2020. január 31-én megjelent cikk, amely szerint Pakisztánban csökkent a terrorizmus mértéke. Az írás valóságtartalmát azért is időszerű vizsgálni, mivel a pakisztáni biztonsági helyzet jelentősen befolyásolja Afganisztán stabilitását is, ahol magyar katonák missziós feladatokat látnak el.⁵ Reményre adhat okot az Apostoli Szentszék erősödő diplomáciai tevékenysége, a rendelkezésére álló soft power eszközök érvényesítése az üldözött keresztények védelmében. A vallási kisebbségek védelme a konfliktusokban című, 2017. szeptember 22-én tartott konferencián Paul R. Gallagher érsek, a Szentszék Államtitkárságának államokkal való kapcsolattartásért felelős vezetője hangsúlyozta, hogy a vallások közötti békés egymás mellett élés és párbeszéd elengedhetetlen feltétele a konfliktusok feloldásának, lezárásának. Az érsek nyilvánvalóvá tette, hogy véget kell vetni annak a cinizmusnak, amely azt állítja, hogy a vallások között nem valósítható meg a béke. Kijelentései

³ Uo.

⁴ 1163/2020 (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról; http://file:///D:/Andras%20dok/Downloads/MK_20_081.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 08.)

⁵ Szn.: Csökkent a terrorizmus mértéke Pakisztánban; <https://honvedelem.hu/cikk/csokkent-a-terrorizmus-mereteke-pakisztanban/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)

összecsenegnek Ferenc pápa szavaival, aki a 2018-ban, Bariiban tartott ökumenikus találkozáson a fundamentalizmusról alkotott véleményét, amely szerint azok, akik vallásos ürügyekkel álcázzák erőszakos mozgalmait, valójában káromolják az Istent, aki maga a béke.⁶

2. A 21. század erőszakos konfliktusainak általános jellemzői

Az anómiás konfliktus jellemzőinek bemutatását megelőzően érdemes rámutatni, hogy a föld a Nyugat látszólagos nyugalma ellenére sem mondható a béke világának. Az Amerikai Egyesült Államok elleni 2001-es terrortámadás után a terrorizmus elleni harc globális háborúvá, vagy háborúk sorozatává nőtte ki magát.⁷ Az USA, az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) és a szövetségeseik terroristaszervezetek ellen vívott háborújának definiált permanens háborúsorozatot a világ közvéleménye is kezdi úgy meghatározni, hogy az már a Huntington-féle civilizációk és vallások közötti összecsapás jellemzőit mutatja.⁸ Napjainkban 36 háború folyik, ezek közül a legtöbb és legintenzívebb konfliktus a MENA (Middle East and North Africa) -övezetben.⁹ 2011 után ennek harmada, 12 új háború tört ki, amelyeknek jellege erősen eltér a 20. századi háborúktól: polgárháborúk, etnikai háborúk, közösségi konfliktusok, népiirtások (2011. Irak: etnikai, vallási; Szíria: polgárháború, etnikai, vallási; Szudán: etnikai; 2012. Mali polgárháború; 2013. Kongó: etnikai; Egyiptom: polgárháború; Kongói Demokratikus Köztársaság: etnikai; 2014. Líbia: polgárháború; Ukrajna: polgárháború; 2015 Burundi: polgárháború; Kamerun: etnikai, Jemen: etnikai¹⁰) A konfliktusok számát illetően jelenleg a Közel-Kelet áll az élen, Afrika a második helyen, amelyet Dél-Ázsia követ harmadikként. A legtöbb támadás Nigériában történik jelenleg, amelyet Pakisztán, Afganisztán, Irak, Szíria, Jemen és Szomália követ. A felsorolás egyértelműen megmutatja, hogy a terrorizmus elsősorban a MENA-térséget és Afrikát sújtja, és nemcsak a nyugati és európai, de az egész iszlám világ békéjét, fejlődését veszélyezteti.

Ugyanebben a térségben a Fragile State Index kimutatása alapján a konfliktusok fő okaként a működésképtelen, gyengén vagy törekenyen működő államok jelennek meg. Fontos megjegyezni, hogy Pakisztánt is folyamatosan fenyegeti az állami összeomlás; népesedési, gazdasági problémáin nem sikerül úrrá lennie, amelyhez a területén berendezkedő és onnan támadásokat indító terrorszervezetek jelentette kihívások és fenyegetések is hozzájárulnak. A 21. század legfőbb háborús aktorai már nem az államok elsődlegesen, hanem az állam alatti

⁶ UJHÁZI Lóránd: Az Apostoli Szentszék válságkezelése, avagy a soft power eredményei a keresztény közösségek védelme érdekében; In: KALÓ József – UJHÁZI Lóránd (Szerk.): Budapest-jelentés a keresztényüldözésről; Dialóg Campus, Budapest, 2018, pp. 211-223.

⁷ SZENES Zoltán: Katonai biztonságpolitika napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek; In: FINSZTER Géza – SABJANICS István (Szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017. pp. 69-104.

⁸ HUNTINGTON, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása; Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998.

⁹ MARSHALL, Monty G. – ELZINGA-MARSHALL, Gabrielle C.: Global Report 2017. Conflict, Governance And State Fragility; Center For Systemic Peace, 2017, www.systemicpeace.org/vlibrary/GlobalReport2017.pdf (Letöltés ideje: 2019. 04. 26.)

¹⁰ Uo.

vagy államokon átnyúló szereplők (szélsőséges csoportok, félkatonai szervezetek, terroristák, nemzetközi bűnözők, hadurak, emberkereskedők). Ezeknek a szereplőnek már van modern fegyverzetük, azokat tömeges pusztításra vetik be, amelyet a rendelkezésükre álló médiaeszközökkel közvetítenek is a világ közönsége felé. Céljuk a nagyarányú gyilkoláson túl (vagy éppen azáltal) az ellenség, vagy az ellenségnek kikiáltott kultúrák, országok polgárainak megfélemlítése, elborzasztása. A katonai és a biztonsági képességeket a terroristaszervezetek teszik főként próbára, hiszen azok a lokális célpontokon túl civilizációs, kulturális, vallási hatásokat akarnak elérni olyan hadászati mélységben is, amely több ezer kilométerre van tőlük. Ezt támasztja alá, hogy a támadások elérték a Közel-Kelethez relatíve közel fekvő, a térség háborúiban különböző céllal részt vevő országok hátországát, az Európai Unió területét és ugyanitt megjelentek a „halálbrigádok” is. Csak 2016-ban 13 támadásban 137 halottat követeltek ezeknek a szervezeteknek a támadásai.¹¹

2.1. Ágh Attila anómiás konfliktuselmélete¹²

Korunk konfliktusainak magyarázatához sok esetben a fejlődéselméletek, mint a modernitás- vagy a generációs elméletek nem elegendőek, mivel, bár a fegyverrel vívott erőszak valamennyi jellemzőjét magukon viselik, a hadviselő felek sokszor beazonosíthatatlanok maradnak, nehezen megállapítható ki kinek az ellensége. Ágh Attila anómiás konfliktusokként írja le ezeket a háborús helyzeteket, amely a görög anomos szóból ered, és rendezetlent, káoszt jelent. A háború ebben a formájában sokszor leszűkül az ösztönös és szervezetlen, váratlan politikai erőszakra és összeütközésekre. Az anómiás konfliktus tulajdonképpen a háború zéró pontját jelenti, a társadalmi csoportok között kitörő spontán erőszak kegyetlenséggel zajlik a legkülönbözőbb fegyverekkel, amelyek között a kő, a bot éppúgy megtalálható, mint a modern gépkarabélyok arzenálja. Lezárásuk bizonytalan, nincs egyértelmű végpontja, mint ahogyan a kezdetüket sem lehet beazonosítani. Szélsőséges etnikai fanatizmus és vallási fundamentalizmus jellemzi őket, amelyek okai és egyben fenntartói is a háborús állapotnak. Elsősorban azokban az országokban alakulnak ki, amelyek központi kormányzatai gyengék, nem működő, instabil vagy összedőlő államoknak számítanak.

3. Pakisztán anómiás konfliktusai

3.1. Országjellemezés

Pakisztán hivatalos nyelve az urdu és az angol. Területét tekintve 796.095 km² amelyen 233.500.000 fő lakik. A népesség rendkívül sűrű, etnikai megoszlását tekintve a többséget a pandzsábi nép adja 44,7%-kal, amelyet közel azonos arányt képviselve a szindhi (14,1%) és a pastu (15,4%) követ. Jelenős az országban a szariaki (8,4%), a muhádzsir (7,6%) nép, kisebb számban jelen vannak a beludzsok (3,6%) is. Vallási megoszlása szerint az ország muszlim többségű, a népesség 96,4%-a szunnita vallású. Két jelentős vallási kisebbség él az országban, az 1,7%-ot (4.015.000 fő) kitevő keresztények, és a közel azonos lélekszámú 1,9% hindu.

¹¹ SZENES (2017): i. m. pp. 69-104.

¹² ÁGH Attila: Konfliktusok, háborúk; Zrínyi Kiadó, Budapest, 1989.

3.2. Történeti áttekintés

A mai Pakisztán, mint iszlám állam 1956-ban vált függetlenné Indiától. *Zia ul-Haq* tábornok diktatúrája nyíltan iszlám programot hirdetett (1977-1988) és az ország törvényi-jogi rendszerét igyekezett a muszlim jog befolyása alá vonni. Az egymást követő kormányok gyakorlata a legutóbbi évekig változatlanul agresszíven diszkriminatív a nem muszlim vallásúakkal szemben. Az 1973-as alkotmány 20-as, 21-es és 22-es cikkelye kimondja, hogy mindenki szabadon gyakorolhatja és vallhatja választott hitét, ugyanakkor ugyanezen alkotmány 2. cikkelye egyértelműen kimondja, hogy az állam hivatalos vallása az iszlám. A 41. cikk 2. bekezdése szerint az ország államfője, a 91. cikkely 3. bekezdése szerint miniszterelnöke is csak muszlim lehet, továbbá a szövetségi (legfelsőbb) bíróságnak jogot ad arra, hogy érvénytelenítsen bármilyen törvényt, amely ellentétes az iszlám joggal. Pakisztán 1986-ban kodifikálta Büntető Törvénykönyvében az úgynevezett istenkáromlási törvényt. Ez komoly határt szab a vallás szabad gyakorlásának, és legfőbbképpen annak kifejezésének, hogy aki a Koránra vagy Mohammedre akár csak sértő szavakat is mond, azt börtön-, vagy akár halálbüntetéssel is sújthatják.

3.3. Társadalmi kitekintés

Pakisztánban erős, évente 2,4%-os népességnövekedési tendencia figyelhető meg. Ha a termékenységi ráta továbbra is tartja jelenlegi 2,62-os szintjét, körülbelül 2030-ra Pakisztán lesz a világon a legnagyobb muszlim ország Indonéziát is megelőzve. Az egyre növekvő népesség mellett azonban komoly társadalmi feszültséget kelt a fiatalok helyzete, akik nélkülöznek bármilyen gazdasági kilátást a jövőjükre nézve, elsősorban az oktatás hiányára visszavezethetően. A 15-24 év közötti fiatalok 30,4%-a ugyanis nem jár iskolába, és nem rendelkezik munkahellyel sem. Ez különösen az etnikai és vallási kisebbségeket érinti, akik között a gyermekmunka féktelenül tör előre a hivatalos statisztika szerint körülbelül 12,5 millió gyerek életét pecsételve meg. Valójában azonban nem lehet pontosan megbecsülni vagy igazolni az adatokat. Az UNICEF szerint Pakisztán a világon a második az iskolából való kimaradás magas arányát tekintve, éppen ebből kifolyólag az országban írástudatlanság is rendkívül magas, eléri az 57%-ot. Ezenfelül az oktatási rendszer hiánya és rossz minősége miatt megerősödött és elterjedt az iszlám medresze oktatási rendszer, ahol gyakran szélsőséges iszlám oktatásban részesülnek a gyermekek, melegágyat biztosítva az erőszakos terrorcsoportok utánpótlásának kineveléséhez. A legnagyobb probléma ugyanis ezekkel az iskolákkal az, hogy a kormány még csak regisztrálni sem tudta őket, felügyelet alá vonásuk pedig lehetetlen, így valójában senki sem tudja, mi folyik az iskolák falai mögött.¹³

Pakisztán társadalma rendkívül megosztott. Népessége nem az állam, sokkal inkább az egyes kulturális régiók iránt érez elkötelezettséget, és a mai napig nehezen képzelhető el, hogy a különböző csoportok képviselői között kötessen házasság. A törzsi, etnikai, vallási ellentétek egyaránt fellelhetőek. Indiával ellentétben Pakisztánnak nem sikerült szekuláris államot létrehoznia, és kialakítania egy egységes nemzeti identitást.¹⁴

¹³ Open Doors World Watch List 2019; <https://www.opendoorsusa.org/christian-persecution/world-watch-list/pakistan/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)

¹⁴ MARSHALL, Tim: A földrajz fogságában; Park Könyvkiadó, Budapest, 2019.

3.4. Keresztények helyzete

A keresztények a hinduk mellett a legnagyobb kisebbséget alkotják Pakisztánban. A hinduktól eltérően a keresztényeknek azzal is szembe kell néznie, hogy a muszlim többség a Nyugat képviselőit látja bennük. Eredetileg az alacsony kasztbeli hinduk tértek át a kereszténységre még a 19. században, akkor is, és ma is a társadalom peremére szorított rétegeként éltek, élnek. Elsősorban olyan munkákat bíznak rájuk, mint a szemétygyűjtés, utcaseprés, a legtöbbjük szenved az általános lenézésből, a folyamatos elnyomástól, az áttérítő szándéktól, az emberrablásoktól, a lányok és nők kényszerházasságba taszításától. Másfajta nyomás is van rajtuk: Pakisztán elhagyására kényszerítik őket: körülbelül 6000-7000 keresztény menekült Thaiföldre 2016-ban.

3.5. Bírósági ítélet nélküli, a tömeg által végrehajtott büntetések

Az Aid to the Church in Need (ACN) jelentése szerint a Katolikus Egyház kutatást végzett Pakisztánban, amelynek adatai alapján több mint 200 keresztényt ítéltek el az istenkáromlási törvényre hivatkozva az országban. A törvény 1986-os bevezetése óta 2019 januárjáig összesen 224 hivatalos ítélet született, a kutatás ideje alatt 25 ügy tárgyalása volt folyamatban.¹⁵ Ennél szörnyűbb tény, hogy az utcai tömegek a jogszabályra hivatkozva, népitéletszerűen hajtanak végre kivégzéseket. 1990 óta regisztráltak 62 embert öltek meg ilyen módon, akiket a nép istenkáromlással gyanúsított meg.¹⁶

Jelenleg a társadalmi élet demokratizálása mellett kiálló csoportok elhalkultak és az iszlamizálást sürgetők egyre hangosabbak. A demokrácia mellett kiálló szervezetek: Ügyvédek Mozgalma, Mozgalom a Bíróság Megújulásáért, Fekete Kabátos Ellenállók.

Az iszlamizáció legismertebb aktivistája *Ghulam Mustafa Chaudhry*, egy ügyvédcsoport vezetője Lahor városban. Véleménye szerint bárki, aki elköveti az istenkáromlást, annak csak egy büntetése lehet: halál. *Khatm-e-Nubuwwat Lawyers' Forum* („A Prófétság Pecsétjének Mozgalma”) elnevezésű szervezetüknek, amely több száz ügyvédet tömörít, komoly szerepe van az istenkáromlás miatti vallási üldözés erősítésében. Szakértelmüket, befolyásukat mindenkinek biztosítják, aki büntetésre vagy kivégzésre akarja vinni az ügyet.

3.6. Legnagyobb keresztényellenes atrocitások

Az országban csupán 2018 novembere és 2019 októbere között hite miatt 1200 keresztény személyt gyilkoltak meg, körülbelül 200 keresztény házat ért támadás, 2016 óta több mint 4000 keresztényt támadtak meg.¹⁷

¹⁵ LEHER, Tobias – PONTIFEX, John: PAKISTAN: More than 200 cases of Christians on blasphemy charges; ACN, 2019. <https://acnuk.org/news/pakistan-nearly-200-cases-of-christians-on-blasphemy-charges/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)

¹⁶ Annual Report 2019; United States Commission on International Religious Freedom, 2019. <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2019USCIRFAnnualReport.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)

¹⁷ Open Doors World Watch List 2019. i. m.

- Július 1-jén egy muzulmán üzletember brutálisan megvert egy 11 éves keresztény fiút, miután elrablója a boltban hagyta zálogként az üzletből ellopott LCD tévéért cserébe. A muszlim férfi azzal csalta el a gyermeket, hogy szülei a szaküzletben várnak rá, oda kell menniük. Miután hosszú ideje nem bukkant fel a férfi, a bolttulaj elkezdte verni a fiút, rajta levezetve dühét.¹⁸
- Megvert és szexuálisan bántalmazott munkaadója egy 13 éves keresztény fiút Faiszálábádban, Pandzsáb tartományban. A támadást június 1-jén az áldozat testvére jelentette a helyi rendőrségnek. Az áldozat apja körülbelül egy éve kért kölcsönt az elkövetőtől. Az adósság törlesztése miatt kellett a fiúnak az elkövető földjein éhbérért dolgozni.¹⁹
- Június 22-én rendőrök törtek be egy keresztény férfi házába Pandzsáb tartomány Toba Tek Singh körzetében. Fegyvereikkel verték, rugdosták a férfit, aki nem élte túl a támadást, a helyszínen életét vesztette.²⁰
- Március közepén Lahore városban elraboltak egy látás- és hallássérült 16 éves középiskolás keresztény lányt. A szülők tehetetlenek, miközben az elrablók meztelen képeket küldenek lányukról, akit szexrabszolgaként tartanak. Különös kegyetlenség, hogy egy fogyatékkal élő kiskorú lányt használtak ki.
- 2020. március 8-án Pakisztánban egy muszlim férfi megverte bottal és vasrudakkal alkalmazottját, amiért az engedélyt kért, hogy templomba mehessen vasárnap.
- 2020. február 28-án egy muszlim földtulajdonos halálra kínozta egy fiatal keresztény férfit Pakisztánban, amiért a férfi megfürdött a muszlim földtulajdonos birtokán lévő kútban. A muszlim férfi mocskos kereszténynek nevezte a fiút, megátkozta, majd láncra verte és megkínozta, többszörös törést okozva a bal karjában és bordáiban. A fiú végül belehalt sérüléseibe.
- 2020. február 2-án két keresztényt lelőttek Pakisztánban egy templomépítkezésen. Szélsőséges muszlimok 15 főből álló csoportja megpróbálta lerombolni az épülőben lévő templomot, a támadást 3 keresztény próbálta megakadályozni, akik közül kettőt lelőttek, egyre pedig baltával támadtak.
- 2020. január 14-én egy muszlim férfi elrabolt egy 14 éves lányt Lahore városból miközben hazafele tartott az iskolából. A lányt többször is megerőszakolta hat férfi, kényszerítették, hogy üres papírokat írjon alá, amelyekből később házassági anyakönyvi kivonat készült, valamint igazolás arról, hogy áttért az iszlám hitre. Napok múlva kiszabadították a lányt, elrablói azonban továbbra is szabadlábban vannak.

¹⁸ 11-Year-Old Christian Boy Beaten by Muslim Businessman in Pakistan <https://www.persecution.org/2020/07/11/11-year-old-christian-boy-beaten-muslim-businessman-pakistan/> (Letöltés ideje: 2020. 09. 03.)

¹⁹ Christian Family in Pakistan Under Threat for Reporting Sexual Assault <https://www.persecution.org/2020/07/11/11-year-old-christian-boy-beaten-muslim-businessman-pakistan/> (Letöltés ideje: 2020. 09. 03.)

²⁰ Christian Family in Pakistan Claims Relative Was Murdered by Police <https://www.persecution.org/2020/06/25/christian-family-pakistan-claims-relative-murdered-police/> (Letöltés ideje: 2020. 09. 03.)

- 2019. szeptember 2-án egy férfit a rendőrség letartóztatott, megkínzott, majd megölt miközben őrizet alatt állt.
- 2019 májusában egy földesúr megölt egy keresztény munkást, mert az másik munkaadónál akart dolgozni. Ez is jól példázza, mennyire keveset ért egy keresztény élete a társadalomban.
- 2018. december 13-án halálra ítélték 2 keresztény fiataalt istenkáromlás vádjával.
- 2017. december 17-én Quetta településen egy öngyilkos merénylő támadott a metodista gyülekezetre. A merénylet 11 halálos áldozattal járt és sokan sérültek meg.
- 2016. március 27-én, húsvét vasárnap egy öngyilkos merénylő Pandzsáb tartományban, Lahorban felrobbantotta magát. 78-an veszítették életüket, köztük 31 gyerek, 9 nő és 38 férfi. 300-an súlyosan megsebesültek. Vallási megoszlás szerint 54 muszlim, 24 keresztény. A keresztényeket legnagyobb vallási ünnepük alatt érte támadás.
- 2016 januárjában egy 7 éves fiút csoportosan megerőszakoltak, majd megölték Bahawalnagar területén.
- 2015. március 15-én két templom ellen egy időben követtek el támadást Lahorban. A támadást a Jamaat-ul-Ahrar nevű, a pakisztáni tálibokhoz köthető terrrorszervezet vállalta magára. A támadásban 17 ember halt meg. A Jamaat-ul-Ahrar nevű szervezet a Threek-a-Taliban riválisa, a tálibok pakisztáni ága.
- 2014. december 16-án Pesavárban, az afgán határhoz közel egy kadétiskolában történt robbantás. 132 diák meghalt, amelyet szintén a Jamaat-ul-Ahrar vállalt magára, hangsúlyozva, hogy a keresztények voltak az elsődleges célpontok.
- 2014. november 4-én Pandzsáb tartományban, Kot Radha Kishanban a tömeg istenkáromlással vádolt meg egy keresztény párt, akiket agyonvertek, és testüket elégették.
- 2014. április 4-én istenkáromlás vádjával halálra ítélték egy keresztény párt, akik állítólag istenkáromlás tartalmú sms-t küldtek egy muszlim férfi számára. A nyomozás során kiderült, hogy az üzeneteket angolul írták, azonban a pár nem beszél angolul, még anyanyelvükön sem tudnak írni és olvasni. A rendőrök meg is kínozták a férjet hamis vallomás kikényszerítése érdekében felesége és gyermekei szeme láttára. A bizonyítékok hiányának ellenére halálra ítélte őket a bíróság, azóta pedig egymástól elválasztva töltik börtönbüntetésüket. Még várják a bíróság másodfokú határozatát.
- 2013. szeptember 2-án egy öngyilkos merénylő a vasárnapi mise alatt a Pesavárban egy templomban robbantotta fel magát. A támadás 80 áldozatot követelt.

3.7. A terrorizmus és a keresztények helyzete

Pakisztánban a CIA Factbook alapján körülbelül 11 nagy terroristacsoport működik: al-Qa'ida (AQ), al-Qa'ida in the Indian Subcontinent (AQIS), Haqqani Network (HQN), Harakat ul-Jihad-i-Islami (HUJI), Harakat ul-Mujahidin (HUM),

Jaish-e-Mohammed (JEM), Jaysh al Adl: Lashkar i Jhangvi (LJ), Lashkar-e Tayyiba (LT), Indian Mujahedeen (IM), Islamic State of Iraq and ash-Sham-Khorasan (ISIS-K), Tehrik-e-Taliban Pakistan (TTP).²¹

A terroristák fő célpontjai az oktatási intézmények. Csak 2014-ben 103 ilyen akciót hajtottak végre, amelynek 201 halottja és 203 sebesültje volt. 2013 júliusa és 2014 júniusa között 22 feljegyzett támadás volt keresztény közösségek ellen, legkevesebb 128 halottal és 185 sebesülttel. Összességében 122-nél is több támadás ért kisebbségi közösségeket 430 halottal és 773 sebesülttel.

2015 óta általánosságban növekedett ugyan a biztonság az országban, a terrorista támadások száma is csökkenőben van, azonban még mindig jelentős. 2015-ben ezért a kormány speciális katonai bíróságokat hozott létre, amelyek civil egyének esetében is vizsgálódhatnak. A bíróság működése viszont egyáltalán nem átlátható, sőt mi több, kínzással és az emberi jogok megsértésével vádolják ezeket a bíróságokat, amelyek csak 2018-ban körülbelül 180 egyént ítétek halálra.²²

Pakisztán kormányának terrorista csoportokhoz fűződő kapcsolata régóta ismert, azonban Pakisztán maga mindig is tagadta a vádakát. Hatalmas páfordulást hozott ezért a kommunikációba Imran Khan jelenlegi miniszterelnök, aki számos beszédében elismerte, hogy Pakisztánnak hivatalos kötődése van iszlamista katonai csoportokkal.²³ Kritikusok szerint ez csupán marketingfogás volt részéről, hogy további szavazóbázist szerezzen, és megerősítse hatalmát. Mások reményteli és pozitív változás előjeleként szemlélik az új miniszterelnök nyilatkozatait, aki egy toleránsabb és plurálisabb Pakisztán létrehozását hirdeti.²⁴

3.8. Keresztények jogi helyzete

Pakisztán hatályos alkotmánya kimondja, hogy az iszlám az államvallás, és mint ilyen, minden meghozott törvényi rendelkezésnek összhangban kell lennie azzal. Gyakorlatban a pakisztáni állampolgárokra vonatkozó polgárjogi törvényeket a vallás szabályozza, az állam nem ismeri el a polgári házasságot, korlátozza a muszlimok más vallásra történő áttérésének lehetőségét, és a muszlim nők nem-muszlimokkal való házassági kapcsolatának lehetőségét. E tekintetben súlyos probléma a nem muszlim nőket érintő kényszerházasság, ugyanis becslések szerint az emberrablás, erőszakos térítés és kényszerházasság évente 1000 keresztény és hindu nőt érint. A pakisztáni Szindh Legfelsőbb Bíróság 2020-ban hozott döntése támogatja a kiskorú házasságokat. Az új döntés szembemegy azzal a törvénnyel, amely a kiskorúakat védi a kényszerházasságtól, és amely szerint 18 év alatti személlyel kötött házasság nem érvényes. A bíróság döntésének értelmében azonban abban az esetben érvényesnek kell tekinteni a házasságot, ha a kislánynak már megvolt az első menstruációs ciklusa. Az öröklés rendjét szintén a vallási törvények szabályozzák.²⁵

²¹ CIA Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)

²² Annual Report 2019. i. m.

²³ Open Doors World Watch List 2020; <https://www.opendoorsusa.org/christian-persecution/world-watch-list/pakistan/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)

²⁴ Annual Report 2019. i. m.

²⁵ Szn.: High Court in Pakistan Rules in Favor of Underage Marriages; International Christian Concern, 2020. <https://www.persecution.org/2020/02/06/high-court-pakistan-rules-favor-underage-marriages/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)

A jelenlegi kormány azonban tett a vallási kisebbségek irányába kedvező előrelépéseket. Ennek egyik példája, hogy 2019 januárjában a Legfelsőbb Bíróság döntésének értelmében a keresztény házasságokat hivatalosan anyakönyvezni kell.²⁶

3.9. Felekezetek

A kereszténység története Tamás és Bertalan apostolok missziós tevékenységéig nyúlik vissza, azonban az első jelentős keresztény misszió a Portugálokkal érkezett a 16. században, hozzájuk fűződik a lahari katolikus érsekség megalapítása. A lahari érsekség területén jelenleg 27 parókia van, amelyben 72 pap teljesít szolgálatot. Az érsekség a Népek Evangelizációja Kongregáció irányítása alá tartozik. A katolikusok lélekszáma 1 millió fő körül van. Pakisztánban azonban a protestáns egyházak jelenléte jóval meghatározóbb, akik a 18. és 19. század során érkeztek. Számuk körülbelül 2,5 millió főre tehető, tehát több, mint kétszer annyi, mint a katolikus hívőké.²⁷

3.10. Az istenkáromlási törvény

Az 1990-es évek óta számos keresztényt vádoltak meg azzal, hogy meggyalázta a Koránt, vagy istenkáromlást követett el. Többségüket halálra ítélték, de az ítéleteket bizonyíték hiányában nem hajtották végre. Az istenkáromlási törvény ugyan nem kifejezetten a keresztények ellen irányul, mégis a keresztények állami jogi szintű diszkriminációját jelenti. A legnagyobb veszélyt az jelenti, hogy nem szükséges megfelelő bizonyítékokkal alátámasztani a vádakat, ami visszaélésekhez vezet. A legnagyobb visszhangot kiváltó istenkáromlási pert a 2010-ben bebörtönzött Asia Bibi ügye váltotta ki. A keresztény asszonyt istenkáromlás vádjával fogták perbe. Többen azt követelték, hogy hajtsanak rajta végre halálbüntetést. A mellette kiálló és az istenkáromlási törvényt ellenző Salmaan Taseert 2010-ben gyilkolták meg, a kisebbségekért felelős minisztert, Shahbaz Bhatti-t néhány hónappal később lőtték agyon. Asia Bibi végül felmentette a legfelsőbb bíróság és engedélyt kapott az ország elhagyására, jelenleg Pakisztánon kívül él. Legtöbbször azonban a vádlottak el sem jutnak a bíróságig, ugyanis amint kiderül, hogy valakit istenkáromlással vádolnak az tömeges lincseléshez és üldözéshez, valamint erőszakos térítéshez vezet a lakosság körében. Csupán az istenkáromlás vádja önmagában súlyos tömeges erőszakos megmozdulásokat vált ki a vallási kisebbségekkel szemben, amelyek vagy büntetlenül maradnak, vagy még támogatást is kapnak a helyi rendőrségtől. 2017-ben még Nawaz Sharif, az akkori miniszterelnök is elismerte nyilatkozatában, hogy egyre súlyosabb problémát jelent a nem muszlim vallásúak erőszakos térítése. Majd 2018-ban Imran Khan, jelenlegi miniszterelnök kezdte nyilvánosan elismerni azt az egyre gyakoribb jelenséget amikor istenkáromlás hamis vádját, mint fegyvert használják a vallási kisebbségek ellen tulajdonuk vagy állásuk megszerzése érdekében. A hamis vádak tényét a Legfelsőbb Bíróság és az Iszlámábád Fellebbviteli Bíróság is említette már.²⁸

²⁶ Annual Report 2019. i. m.

²⁷ Open Doors World Watch List 2019. i. m.

²⁸ Annual Report 2019. i. m.

3.11. Az emberi jogok kérdése Pakisztánban

A pakisztáni keresztények helyzetének elemzésekor érdemes figyelembe venni, hogy az országban az alapvető emberi jogok rendszeresen sérülnek. Erre számtalan példát hoz az Európai Unió pakisztáni delegációjának 2018. január 29-én készített jelentése is, amely bemutatja azokat a tendenciákat, amelyek hátráltatják az emberi jogok érvényre jutását. Rögtön a legelső probléma, amellyel szembe kell nézni, hogy Pakisztánban jogbiztonság egyszerűen nem létezik. A jelentés számos olyan esetet sorol fel, amelyekből jól látszik, hogy sokakat tartóztatnak le csak azért, mert valamelyik internetes fórumon elmondta valamiről a véleményét. Ezekre sokszor jogszerűtlen körülmények között kerül sor, az érintettek pedig hónapokig börtönbe kerülnek, sokan sohasem kerülnek ki élve. Őket rendszerint az istenkáromlási törvényre hivatkozva hurcolják el.

Indiához hasonlóan Pakisztánban is gyakoriak a nők ellen elkövetett jogsértések, többek között a becsületgyilkosság, nemi erőszak, erőszakos házasságkötés, családon belüli erőszak. Ugyan ezeket a törvények tiltják, nagyon nehéz ellenük fellépni, mert Pakisztánban belül párhuzamosan több jogrendszer is működik. Így az állami és vallási törvények mellett léteznek a törzsi törvények is, amelyek jelentősen meghatározzák egy-egy közösség mindennapjait.

Pakisztánban a civilszervezeteknek folyamatosan szembe kell nézniük az állami szervek nyomásgyakorlásával, amely szinte ellehetetleníti, hogy munkatársaik egy-egy ügyben hatékonyan tudjanak fellépni. Külön nehézséget jelent, hogy a hadsereg igyekszik szoros ellenőrzés alá vonni a civilszféra minden területét, ami számos jogsértésre ad lehetőséget.

A jelentés nem tér ki a pakisztáni társadalom egyik legégetőbb problémájára, az adósrabszolgaság intézményére. A legnehezebb helyzetben lévő családok tagjait, akik huzamosabb ideje képtelenek visszafizetni adóságukat, arra kötelezik, hogy a mezőgazdaságban vagy téglagyártó üzemekben dolgozzanak, sokszor embertelen körülmények között. Ez a probléma a keresztényeket és a muszlimokat egyaránt érinti, az áldozatok száma meg nem erősített adatok alapján, kétmillió före tehető.

4. Összegzés

A pakisztáni keresztények a bevezetőben ismertetett üldöztetési formák mindegyikét elszenvedik. A többségi társadalom atrocitásaival, diszkriminációjával és támadásaival szemben teljesen védtelenek. A 200 milliós muszlim lakosság lenézi, és másodrendű állampolgárként tekint rájuk. Az ország népesedési és gazdasági problémáiért a kormányzat is a kisebbségeket, elsősorban a keresztényeket teszi felelőssé, ennek következményeként a rendszerszintű üldözés is jelen van az életükben: sem a vallás gyakorlása, sem a lelkiismeret szabadsága nem adott. Mindezek mellett a terrorszervezetek és fundamentalista politikai szereplők első számú célpontjaiként is megjelennek. A fejlődő országok összes jellemzőjétől szenvedő, túlnépesedő lakosság váratlanul, előre nem látható módon csap le a keresztény közösségekre. A lincselések, utcai ítéletek és a halálos „büntetések” nyilvános végrehajtása, a „végrehajtók” tömeges jellege, könyörtelensége az anómiás konfliktusok minden jellegét magán viselik. Az eseményeket a hatóságok nem akadályozzák meg, sokszor asszisztálnak, egyetértenek a történetekkel. Maga az állam is cinkos, érdekelt a konfliktus elhúzódásában, a népharag kiengedésében. Az eseményeknek látszólag nincs konkrét „casus belije”, kirobbanásához elég egy

sértésnek felérő apró cselekmény is. Mindezek eredménye a keresztény lakosság teljes létbizonytalansága, tömeges menekülése és nagyarányú vesztesége. A esethalmazban ismertetett tragédiák hatásai és céljai kimeríthetik a nemzetközi jog „genocídium” fogalmát is.

Felhasznált irodalom:

- 1163/2020 (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról; http://file:///D:/Andras%20dok/Downloads/MK_20_081.pdf (Letöltés ideje: 2020. 05. 08.)
- ÁGH Attila: Konfliktusok, háborúk; Zrínyi Kiadó, Budapest, 1989.
- Annual Report 2019; United States Commission on International Religious Freedom, 2019. <https://www.uscirf.gov/sites/default/files/2019USCIRFAnnualReport.pdf> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)
- CERNY, Philip G.: Neomedievalism, civil war and the security dilemma: Globalization as durable disorder; Civil Wars, 1. 1998. <https://doi.org/10.1080/13698249808402366> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)
- CIA Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)
- COOPER, Robert: The Post-modern State and the World Order; Demos, 1996, www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf (Letöltés ideje: 2020. 01. 07.)
- CREVELD, Martin van: The Transformation of War; The Free Press, New York – London – Toronto – Sydney, 1991.
- HUNTINGTON, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása; Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- KAPLAN, Robert D.: The Coming Anarchy; 1994. www.theatlantic.com/magazine/archive/1994/02/the-coming-anarchy/304670/ (Letöltés ideje: 2016. 09. 21.)
- LEHER, Tobias – PONTIFEX, John: PAKISTAN: More than 200 cases of Christians on blasphemy charges; ACN, 2019. <https://acnuk.org/news/pakistan-nearly-200-cases-of-christians-on-blasphemy-charges/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)
- LIND, William S.– NIGHTENGALE, Keith– SCHMITT, John F.– SUTTON, Joseph W.– WILSON, Gray I.: The Changing Face of War: Into the Fourth Generation; Marine Corps Gazette, 1989. www.dnipogo.org/fcs/4th_gen_war_gazette.htm (Letöltés ideje: 2016. 03. 19.)
- MARSHALL, Monty G. – ELZINGA-MARSHALL, Gabrielle C.: Global Report 2017. Conflict, Governance And State Fragility; Center For Systemic Peace, 2017, www.systemicpeace.org/vlibrary/GlobalReport2017.pdf (Letöltés ideje: 2019. 04. 26.)

- MARSHALL, Tim: A földrajz fogságában; Park Könyvkiadó, Budapest, 2019.
- Open Doors World Watch List 2018; www.opendoorsusa.org/christian-persecution/world-watch-list/nigeria/ (Letöltés: 2019. 12. 04.)
- Open Doors World Watch List 2019; <https://www.opendoorsusa.org/christian-persecution/world-watch-list/pakistan/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)
- Open Doors World Watch List 2020; <https://www.opendoorsuk.org/persecution/world-watch-list/pakistan/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)
- PETERS, Ralph: Fighting for the future. Will America Triumph? Stackpole Books, Mechanicsburg, 1999.
- RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással; Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- RESPERGER István: Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése; 2016, http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/4_resperger%20istvan.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 06.)
- RESPERGER István: Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése; 2016. http://mhtt.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/4_resperger%20istvan.pdf (Letöltés ideje: 2019. 05. 06.)
- SZENES Zoltán – APÁTI Zoltán – DRÓT László: Jubileumi évfordulók: ENSZ-békefenntartás és a Magyar Honvédség; Honvédségi Szemle, 2019/1. https://honvedelem.hu/files/files/114204/hsz_2019_1_beliv_013_032.pdf (Letöltés ideje: 2019. 09. 16.)
- SZENES Zoltán: Katonai biztonságpolitika napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek; In: FINSZTER Géza – SABJANICS István (Szerk.): Biztonsági kihívások a 21. században; Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017.
- Szn.: 11-Year-Old Christian Boy Beaten by Muslim Businessman in Pakistan <https://www.persecution.org/2020/07/11/11-year-old-christian-boy-beaten-muslim-businessman-pakistan/> (Letöltés ideje: 2020. 09. 03.)
- Szn.: Christian Family in Pakistan Claims Relative Was Murdered by Police <https://www.persecution.org/2020/06/25/christian-family-pakistan-claims-relative-murdered-police/> (Letöltés ideje: 2020. 09. 03.)
- Szn.: Christian Family in Pakistan Under Threat for Reporting Sexual Assault <https://www.persecution.org/2020/07/11/11-year-old-christian-boy-beaten-muslim-businessman-pakistan/> (Letöltés ideje: 2020. 09. 03.)
- Szn.: Csökkent a terrorizmus mértéke Pakisztánban; <https://honvedelem.hu/cikk/csokkent-a-terrorizmus-merteke-pakisztanban/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)

- Szn.: High Court in Pakistan Rules in Favor of Underage Marriages; International Christian Concern, 2020.
<https://www.persecution.org/2020/02/06/high-court-pakistan-rules-favor-underage-marriages/> (Letöltés ideje: 2020. 03. 30.)
- UJHÁZI Lóránd: Az Apostoli Szentszék válságkezelése, avagy a soft power eredményei a keresztény közösségek védelme érdekében; In: KALÓ József – UJHÁZI Lóránd (Szerk.): Budapest-jelentés a keresztényüldözésről; Dialóg Campus, Budapest, 2018.

SUHAJDA ATTILA

RECENZIO
ALÁMERÜLVE – EGY HÁLÓZATI SZEMÉLY KITÁLAL

A könyv keletkezési körülményei

A könyv szerint 2019-ben a Spiegel újságírójánál jelentkezett az a hálózati személy, aki bevallása szerint számos bűnöző elfogásában segédkezett, valamint a németországi iszlamisták között dolgozott, így közelről ismerte az ISIS németországi vezetőjét, Abu Walaa-t, és 2016 decemberében a berlini karácsonyi vásárrban merényletet elkövető Anis Amri-t.

A könyv írói szerint gyakori az olyan felbukkanó informátorjelölt, aki személyét és információit felnagyítja, hogy ezáltal figyelemre, reflektorfényre, esetleges jutalomra tartson igényt az újságíróktól. Ezt a problémát olyan keresztkérdésekkel hidalta át az újságíró, amelyre csak a mítosz övezte hálózati személy tudhatta a választ. A helyes válaszokat követően a három újságíró váltott helyszíneken, egy éven keresztül beszélgetett és dolgozott az egykori hálózati személlyel, és ennek a munkának lett az eredménye ez a könyv.

Természetesen meg kell jegyezni, ritka az, hogy egy hálózati személy a közelmúltban végzett tevékenységéről részletesen és nyilvánosan beszéljen. Természetesen van a visszaemlékezésnek irodalma Németországban is (például Reinhard Gehlen¹, Markus Wolf² egykori német kémfőnökök), viszont ezek a memoárok lényegesen később keletkeztek azon eseményekhez képest, amelyeket leírnak, és vannak bennük olyan elemek, amelyek az épp aktuális közhangulatnak szólnak. A visszaemlékezésen túl számos könyv és film (például A mások élete, Néma forradalom, A mű szerző nélkül című filmek) készült Németországban a közelmúltban, amelyeknek az volt a szándéka, hogy a múlt század két diktatúrájának eseményeivel, társadalmi légkörével, mozgatórugóival szembenézzon, és azokat megértesse a jelenlegi társadalommal. Véleményem szerint a múlttal szembenéző német irodalmi alkotások sorába illeszkedhet ez a könyv is. A közelmúlttal történő szembenézésen túl motivációja lehet a könyvnek, hogy megértesse a német társadalommal, mennyire nehéz és veszélyes a bűnözők és a társadalomra veszélyes szubkultúrák (a könyv esetében az iszlamisták) közé beépülni, kapcsolati

¹ GEHLEN, Reinhard: Der Dienst: Erinnerungen 1942-1971; Németország, 1972, ISBN 978-3920324012

² WOLF, Markus: Az arc nélküli ember; Zrínyi Kiadó, Budapest, 1997.

rendszerüket feltérképezni, és ellenük eljárást indítani a meglévő jogi és rendvédelmi-szervezeti környezetben. Ezen keresztül az olvasó talán jobban megértheti, hogy miért történtek merényletek Németországban a közelmúltban, és hogy milyen nehéz a rendvédelmi szervek munkája. Emellett van egy olyan bevallott szándéka a könyvnek, hogy bemutassa a hálózati személyek munkáját és annak nehézségeit; ezt maga az újságíróknak nyilatkozó, a könyvben a korábbi fedőnévvel megnevezett „Murat Cem” (továbbiakban: „Murat”) írja le a könyv előszavában.

A hálózati személy

A könyvben szereplő hálózati személy „életrajza” jó képet ad a Németországba Törökországból érkezők egy részének szociokulturális helyzetéről. „Murat” apja Kelet-Törökországban született egy önellátó faluban, ahol törökök, kurdok és arabok éltek egymás mellett. Kurd származása ellenére török lányt vett feleségül, a házasság megkötésekor a menyasszony 14, a vőlegény 15 éves volt. 1969-ben érkezett Németországba török vendégmunkásként, ahol egy öntödében dolgozott élete végéig. Felesége csatlakozása után Észak-Rajna-Weszfáliában, a „Hosszú kések völgye” nevű szegregátum – csak törökök által lakott – panelházában lakott egy négyszobás lakásban. Ide született hat gyermekük (három fiú, három lány), amelyek közül az ötödik volt „Murat”, aki 1977-ben született. „Murat” 7 éves volt, mikor az apjára autószerelés közben rázuhant a jármű, amelynek következtében meghalt. „Murat” jó tanulmányi és szociális képességei ellenére nem érettségizett. Már általános iskolás korában találkozott a rendőrséggel, amikor egy panelházon belüli véres bandaháborúban részt vett, és a lakóközösség őt „adta” rendőrkézre, mivel kiskorú volt. A rendőrségnek nem mondott senkiről semmi terhelőt, kiskorúsága miatt nem látták indokoltnak eljárás alá vonni, ezért elengedték; ezért a tettéért otthon hősként ünnepezték. A középiskolában szakmát tanult, fizetés nélkül dolgozta le gyakornoki évét. Ekkor kezdett alkoholt és drogot fogyasztani. Az iskolát követően egy villanyszerelő mellett segédmunkásként dolgozott. Ezt követően rövid ideig munkanélküli volt, ekkor kezdett el barátjával együtt drogeladó hálózatot kiépíteni, amelyet sikerrel üzemeltetett. Kezdetben a kereskedelem motivációja az volt, hogy jövedelmet biztosítsanak családjaik és saját maguk részére. Eközben megismerkedett Annával, egy lengyel származású lánnyal, akitől gyermeke született, de a lengyel család lebeszélte a lányt a viszonyról, így sem őt, sem gyermekét nem látta többet. 1999-ben a rendőrség lecsapott a droghálózatra, felajánlották „Muratnak” a büntetőjogi intézkedések mellőzését, ha a hálózatot (amely többfajta drogot forgalmazott) feltárja, és együttműködik velük. Ezzel az eseménnyel vette kezdetét karrierje hálózati személyként, amely 2016 közepéig tartott.

Véleményem szerint a könyv elején található önéletrajzi rész célja lehet, hogy bemutassa azt a szociokulturális környezetet, amelyben számos migrációs háttérű személy élt és él, valamint azokat a faktorokat (kriminogén tényezőket), amely a bűnözés felé sodorhat egy ilyen közegben felnövőt. Emellett ez a rész felhívja a figyelmet arra, hogy egy ilyen közegből érkező is lehet hasznos tagja a társadalomnak.

A hálózati munka

Hálózati munkája során mindvégig az Észak-Rajna-Weszfáliai Tartományi Bűnügyi Hivatalnak dolgozott, több tartótiszttel együttműködve. Figyelemre méltó, hogy a leírások alapján szinte valamennyi, tartótisztekkel való személyes találkozón két tiszt volt jelen.

A könyv a hálózati személy számos alkalmazásáról számol be. Ezen bevetéseket két nagy csoportba lehet besorolni. A leírt alkalmazások nagy része a bűnügyi hírszerzés³ tárgykörébe tartozik. Ezek során „próbavásárlások” segítségével szerzett bizonyítékot „Murat” fegyverkereskedő és kábítószer-forgalmazó csoportok tevékenységéről és kapcsolati hálójáról. Természetesen ezen akciók során figyeltek arra, hogy ne legyen egyértelmű a bűnözők számára, hogy ki volt közöttük az áruló. A bűnügyi célú alkalmazások másik csoportja volt, mikor az volt a feladat, hogy olyan körülményeket teremtsen, hogy a bűncselekménnyel (pld. Rebecca-gyilkosság, vagy rablások) összefüggésbe hozható személy elismerje a bűncselekmény elkövetését és saját felelősségét. Emellett olyan feladattal is megbízták, amikor egy német beutazási lehetőségért cserébe a hatóságok számára „rendkívül” hasznos információkat átadó török személy szavahihetőségét kellett leellenőriznie telefonon keresztül. Egyik feladata során egy török származású „üzletember” valós személyazonosságát kellett kiderítenie és kapcsolatrendszerét feltérképeznie. A fent leírt bűnügyi hírszerzési feladatok végrehajtása többnyire egymástól eltérő településeken, de végig az Észak-Rajna-Weszfália területén és annak Tartományi Bűnügyi Hivatala szakirányításával (fedőnév, fedőokmányok biztosítása, autó- és lakásbérlés, készpénz biztosítása) történt.

Természetesen a könyv szót ejt a váratlan helyzetekről⁴ (fedőokmány és készpénz elhagyása, valódi okmány előkerülése), és a hálózati munkát nehezítő tényezőkről (például a kapcsolattartás nehézségéről a beépült hálózati személy és tartótisztje között). Ezeket a helyzeteket „Murat” a találékonyságának és az ellenfelek figyelmetlenségének köszönhetően hidalta át.

Ilyen tevékenység mellett nem volt egyszerű a hálózati személy családi élete. Bűnügyi hálózati munkájának elején, két „művelet” között, édesanyja unszolására feleséget keresett magának Törökországban, ahol a helyi vallási hagyomány szerint házasodott meg. Viszont a hazautazás már nem volt zökkenőmentes, az újdonsült feleséget a hatóságok nem akarták beengedni Németországba. A feleség beutazását tartótisztjei segítettek megoldani. A németországi házáslet se volt könnyebb; a hálózati munka miatti távollét megviselte a kapcsolatot, a nő másik férfitől is terhes lett. Ekkor „Murat” nem a becsületgyilkosság, hanem a párterápia mellett döntött, és a gyermeket a sajátjának tekintette és tekinti mind a mai napig. Egyik gyermekük betegséggel élte át a csecsemőkort. Természetesen a Bűnügyi Hivatal nem mindig tudott feladatot adni „Murat” számára (hiába rendelkezett munkája kiváló minősítéssel, és hiába szerepelt az alkalmazható hálózati személyek nyilvántartásában), valamint pénz csak a bevetés után járt. Emiatt hosszabb-rövidebb ideig munkát vállalt (amelyek többségében ő mondott fel), gyakorta pénzzavarai voltak.

³ JENSEN, Carl J. – MCELREATH, David H.– GRAVES, Melissa: Bűnügyi hírszerzés és bünelemzés; In: JENSEN, Carl J. – MCELREATH, David H.– GRAVES, Melissa: Bevezetés a hírszerzésbe, Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017. pp. 311-331.

⁴ HANKISS Ágnes: A banalitás csapdái; Arc és Álarc, 2020/1. pp. 77-111.

A hálózati munka pozitív hatással volt személyiségére: felhagyott a káros szenvedélyeivel és egy közösség tevékeny, hasznos tagjának érezte magát, amelyért örömmel hozott áldozatot, hiszen megvolt a sikerélménye. A könyv bűnügyi hírszerzési műveletekről szóló részében kitér arra, hogy a hálózati személyek jogi helyzete, információik büntetőeljárásban és a művelet során való felhasználása meglehetősen gyéren szabályozott Németországban (is). Ez a tényező „Murat” és tartótisztjei munkáját is nehezítette.

A „Murat” bűnügyi hálózati munkájáról szóló részt olvasóként értékelve megállapítható, hogy a leírt információk nehéz ellenőrizhetősége ellenére számos németországi híryanaggal egybevág. Abszolút erénye ennek a résznek, hogy számos olyan, hálózati személy alkalmazásával kapcsolatos szituációt mutat be, amelyek volt és van létjogosultsága Németországban.

2010-től újabb szakasza kezdődött „Murat” hálózati munkájának, amelynek során iszlamisták közé kellett beépülnie. Megítélésem szerint ez a munka abban különbözik a bűnügyi hírszerzési munkától, hogy nem addig tart, míg az elkövetőt tetten érik, hanem egy folyamatos figyelemmel kíséző (és elemző-értékelő⁵) munkát követel, emellett a bűnügyi hírszerzéshez képest egy magasabb, és hosszabb ideig tartó pszichés azonosulást (szinkronizálást) kíván a célszeméllyel és célcsoporttal.

„Murat” hálózati munkájának eredménye lett, hogy az ISIS németországi hálózata⁶ kirajzolódott, emellett sikerült számos gyűlöletkeltő hitszónokot, Szíriába utazást szervezőt, szélsőséges iszlamistát (néhány „név” közülük: Hasan C., Bilal Ö., Boban S., Anil O.) „lekapcsolni”, illetve megakadályozni a német futballválogatott meccseire tervezett merényleteket. Legnagyobb eredménynek tekinthető (amelyben természetesen nemcsak „Murat” munkája van benne), hogy az ISIS feltételezett németországi vezetőjét, az „arc nélküli hitszónokot”, Ahmed A.-t, (muszlim nevén Abu Walaa-t) letartóztatták.

Sikertelen próbálkozást követően (Korán-osztogatókkal való kapcsolatbalépés), mecsetbe járás során sikerült kapcsolatba lépni az iszlamistákkal, majd egy drogos hívón keresztül jutott el az egyik iszlamista imámhoz. (Az iszlamista imámokhoz való eljutást számos tényező mellett elősegítette az a mondat/technika⁷, hogy szerinte a saját mecsetébe nem az igazi hitről beszélnek, és szeretné jobban megélni hitét.) Többször előfordult, hogy az aktuális célszemélyről kiderült, hogy a feltérképezendő hálózatban viszonylag alacsony szerepet játszik, viszont annak kapcsolati hálóján keresztül tovább lehetett folytatni az iszlamista hálózat feltérképezését. „Muratnak” kihívást jelentett kapcsolatba lépni tartótisztjeivel, mikor azonnali iránymutatást vagy intézkedést igénylő szituáció állt elő. Emellett kihívást jelentett az iszlamista szubkultúrához tartozó bizalmatlan légkör, és az a dilemma, hogy mennyire vegyen részt egy esetleges bűncselekmény előkészületében (például kábítószer-fogyasztás, Szíriába való kiutazás, fegyvervásárlás), illetve a szubkultúra közösségén belül (felajánlották neki az előimádkozói szerepet az egyik imám mecsetében) milyen helyzetből (csoporton belüli szerepből) tud a legtöbb

⁵ VIDA Csaba: Az elemző-értékelő munka alapja: Miről szól az információk elemzése?, Szakmai Szemle, 2018. XVI. évfolyam 4. szám pp. 83-91.

⁶ HANKISS Ágnes: A magányos farkas legendája, Arc és Álarc, 2017/2-3. pp. 201-229.

⁷ DIAW, Moussa Al-Assan – HAJEK, Peter: A börtönbe került dzsihadisták életpályája és radikalizációs folyamata Ausztriában; Arc és Álarc, 2020/1. pp. 153-185.

releváns információhoz hozzájutni. Hálózati munkája végének közeledtét Abu Walaa letartóztatása (2016 nyara) jelezte, mikor annak lakásán olyan dokumentumot találtak, amely szerint tudhatta, hogy az Észak-Rajna-Wesztfáliai Tartomány Bűnügyi Hivatal hálózati személyt épített közösségébe. A hitszónok letartóztatását követően még többször találkozott a szétszéledt iszlamista hívekkel, de az ISIS fenyegetését követően véglegesen véget ért hálózati munkája.

Az iszlamisták között végzett munkája külön fejezeteként lehet tekinteni Anis Amrival, a berlini merénylővel való kapcsolatát. Anis Amri számos álnevet használva Tunézia – Szicília – Olaszország útvonalon érkezett Németországba, ahol először Karlsruhe-ben vették nyilvántartásba, majd Berlinben bukkant fel, ahonnan Dortmundba, majd Kleve-be szállították. Ezt követően Észak-Rajna-Wesztfália nagy városai (Duisburg, Dortmund, Köln) és Berlin között ingázott több mecsetet felkeresve, így kerül kapcsolatba „Murattal”, aki figyelmeztette a hatóságokat a személy veszélyességére. Ez az állítás és Anis Amri személyének ellenőrzése több okból nehézséget jelentett a hatóságoknak. Egyrészt Amri számos álnevet használt, és meglehetősen időigényes volt a több személyét dokumentáló szervezet adatainak összevetése. (Megítélésem szerint figyelemre méltó, hogy Amri számos útmutatását alkalmazta az ISIS által írt Mudjahid Guide⁸ című kiadványnak.) Emellett akadályozó tényező volt, hogy az akkori német jogszabályok szerint menedékkérőn nem lehetett alkalmazni biometrikus személyazonosítást. Ezen felül a rendvédelmi munkát nehezítette, hogy Amri személyével több hatóság foglalkozott, mivel Észak-Rajna-Wesztfália és Berlin között ingázott, valamint a veszélyességről való jelentéstétel miatt a szövetségi illetékességgel rendelkező szervek (a valamennyi rendvédelmi szervet magába tömörítő GATZ – Szövetségi Terrorelhárítási Központ és a Szövetségi Bűnügyi Hivatal) is szereplői lettek a nyomozásnak. Problémákat jelentett a leírás szerint, hogy a két tartomány (Berlin és Észak-Rajna-Wesztfália) bűnügyi hivatalai közötti kommunikáció akadozott. Ennek köszönhetően „Murat” majdnem lebukott, mikor ő indította útnak Amri-t Berlin felé, akinek úgy tűnt, hogy a rendőrség már várta őt. A könyv leírása szerint a legfőbb problémát az jelentette, hogy az Amri miatt létrejött nyomozócsoport tagjai közül néhányan, és a Szövetségi Terrorelhárítási Központban helyet foglaló Szövetségi Bűnügyi Hivatal emberei hiteltelennek tartották „Murat” információit, amelyek szerint Amri valamit el akar követni a német társadalom ellen, és arról beszél, hogy ehhez fegyvert fog vásárolni. A bizalmatlanság miatt elvetették „Murat” azon ötletét, hogy Amrit engedjék fegyverhez jutni, majd utána rögtön tartóztassák le. A könyv Amrival kapcsolatos leírásait alátámasztja a német belügyminisztérium Amri esetéről szóló nyilvános jelentése⁹, amely kronologikusan és a téma érzékenységéhez képest részletesen tárgyalja a hatóság ellene foganatosított lépéseit. A könyv által leírtak alapján arra lehet következtetni, hogy Amri merénylete megvalósulásának az elkövető találékonyságán túl tényezői voltak a személyéről információkkal rendelkező

⁸ Szn.: How the survive in the west – A Mudjahid Guide; 2015, <https://www.pdfiller.com/jsfiller-desk15/?requestHash=5a1b56a28ba0a9b3f9d6ddee7bd604109da29945b5f4f6c5ccf5d2fa70bb3922&projectId=544366063#846fc293acd57a539155161f150dfc3> (Letöltés ideje: 2020. 09. 24.)

⁹ Szn.: Chronologie „Behördenhandeln” um die Person des Attentäters vom Bereitscheidplatz Anis Amri; Szövetségi Belügyminisztériumi Jelentés, 2017. <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/themen/sicherheit/chronologie-amri.html> (Letöltés ideje: 2020. 09. 24.)

rendvédelmi intézményrendszer szereplői közötti kommunikációs nehézségek, és a meglévő információk eltérő értékeléséből fakadó intézkedések hiányosságai. (Természetesen nem szabad kizárólagos következtetéseket levonni egy ennyire szenzitív információkkal övezett múltbeli eseménnyel kapcsolatban!)

A hálózati személy élete munkája befejeztével

„Muratot” tanúvédelmi program keretében érte Amri berlini merényletének híre, amelynek hatására összeomlott. Ezt követően kapott pár kérdést volt tartótisztjeitől, és helyesen megjósolta, hogy Amri nem fogja hagyni, hogy elfogják. Ezt követően „Murattal” aláírtak egy titoktartási nyilatkozatot, és kapott egy nagyobb összeget. Napjainkban is tanúvédelmi programban él. Ennek (és családi életének pozitívabb alakulása) ellenére nem lelt lelki megnyugvásra, és a mai napig hiányzik neki a munkája. A tanúvédelmi program ellenére pénzügyi és szociális helyzete bizonytalan, munkahelyein nem érzi jól magát. A könyv leírása alapján arra lehet, következtetni, hogy „Murat” nehezen viseli az elszakadást a rendőrségi munkától, amely számára közösséget és ideális munkát jelentett. Ezt a váltást még megfejlhették az Amri által elkövetett merénylet miatt keletkezett poszttraumás lelki folyamatok. Amennyiben ez a leírás igaz, akkor a könyv létrejötte könnyíthetett lelkiismeretén, mivel a saját maga által az előszóban leírt cél teljesült, azaz, hogy bemutassa a hálózati személyek világát és saját pályafutását.

Összegzés

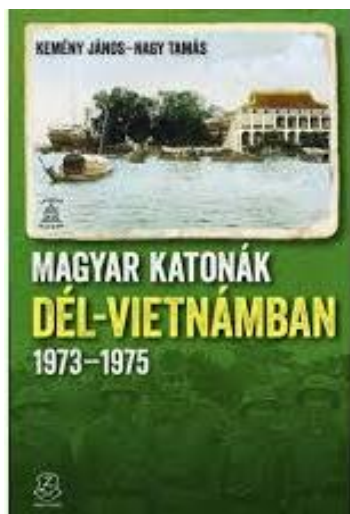
2020 tavaszán egy olyan könyv került német nyelven kiadásra, amely számos olyan valós eseményeken alapuló situációt mutat be egy élettörténet segítségével, amelyek során egy németországi rendvédelmi szerv (konkrétan az Észak-Rajna-Weszfáliai Tartományi Bűnügyi Hivatal) hálózati személyt alkalmazott információszerzésre. A könyv közelebb hozza az olvasóhoz a hálózati személyek világát, és segít megérteni, hogy miért nehéz a rendvédelmi szervek felderítő munkája a bűnözők és terroristák ellen.

Felhasznált irodalom:

- JENSEN, Carl J. – MCELREATH, David H. – GRAVES, Melissa: Bűnügyi hírszerzés és bűnelemzés In: JENSEN, Carl J.– MCELREATH, David H. – GRAVES, Melissa: Bevezetés a hírszerzésbe; Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017. pp. 311-331. ISBN 978-615-5559-19-8
- HANKISS Ágnes: A banalitás csapdái; Arc és Álarc, 2020/1. pp. 77-111.
- HANKISS Ágnes: A magányos farkas legendája; Arc és Álarc, 2017/2-3. pp. 201-229.
- LEHBERGER, Jörg Diehl-Roman – SCHMID, Fidelius: Undercover-Ein V-mann packt aus; Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2020. ISBN 978-3-421-04865-3

- WOLF, Markus: Az arc nélküli ember; Zrínyi Kiadó, Budapest, 1997.
- DIAW, Moussa Al-Assan – HAJEK, Peter: A börtönbe került dzsihadisták életpályája és radikalizációs folyamata Ausztriában; Arc és Álarc, 2020/1. pp. 153-185.
- GEHLEN, Reinhard: Der Dienst: Erinnerungen 1942-1971; Németország, 1972, ISBN 978-3920324012
- Szn.: Chronologie „Behördenhandeln” um die Person des Attentäters vom Bereitscheidplatz Anis Amri; Szövetségi Belügyminisztériumi Jelentés, 2017. <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/the-men/sicherheit/chronologie-amri.html> (Letöltés ideje: 2020. 09. 24.)
- Szn.: How the survive in the west – A Mudjahid Guide; 2015. <https://www.pdfFiller.com/jsfiller-desk15/?requestHash=5a1b56a28ba0a9b3f9d6ddee7bd604109da29945b5f4f6c5ccf5d2fa70bb3922&projectId=544366063#846fc293acd57a539155161f1150dfc3> (Letöltés ideje: 2020. 09. 24.)
- VIDA Csaba: Az elemző-értékelő munka alapja: Miről szól az információk elemzése?; Szakmai Szemle, 2018/4. pp. 83-91.

RECENZIO
**KEMÉNY JÁNOS – NAGY TAMÁS: MAGYAR KATONÁK DÉL-
VIETNÁMBAN 1973-1975.**

A nemzetközi konfliktusok kezelésében való magyar részvétel története a 19-20. század fordulójára tekint vissza, amikor a Kréta szigetén kialakult etnikai és vallási konfliktus során, a veszélyeztetett osztrák-magyar konzulátus védelmére a Monarchia haditengerészeti erőket rendelt a Canea-i öbölbe, s 30 matróz feladatot kapott a város görög és török negyedének elválasztására, a kialakult feszültség enyhítésére. Ezzel indult a modernkori történelem első „békemissziója”.

A jelzettekkel egyidőben a világ másik végében, Kínában is kezdett egy konfliktus kialakulni, amelybe a kor nagyhatalmai is (a Monarchia részéről három cirkálóval) – békítő szándékkal – beavatkoztak, minek következtében 1901. szeptemberére rendeződött a helyzet.

1903-1909, majd 1912-1914 között a Monarchia a Balkán területén vállalt „békefenntartó” feladatot, és ezzel több évtizedre lezárult Magyarország részvétele a hasonló jellegű nemzetközi feladatokban.

A második világháború végére Indokínában is befejeződtek a nyílt fegyveres harcok, de a végleges béke mégsem következett be, a gyarmataikat elvesztő nagyhatalmak helyét a nemzeti felszabadító mozgalmak vették át. Az átmenet leginkább Vietnámban volt szembetűnő, ahol a francia gyarmati iga alól felszabadult országnak újabb hódítókkal kellett szembeszállni, 1946 végére már a fegyveres összeütközések totális háborúvá váltak. 1954-ben ugyan véget ért az első vietnami háború, amely az ország kettészakítását eredményezte, de az ország egyesítése helyett a fegyveres tevékenység már az Egyesült Államok részvételével bővült, 1973-ig tartó második indokínai konfliktus kialakulásához vezetett.

1973. január 27-én Párizsban aláírásra került a vietnami háború befejezéséről és a béke helyreállításáról szóló megállapodás, amely közel hat évtized után ismét „megszóltotta” Magyarországot, hogy a nemzetközi misszió résztvevőjeként vállaljon szerepet.

A misszióban részt vett magyar kontingens tagjai kezdeményezésére, a misszió hiteles és teljes történetének feldolgozására és megörökítésére, kutató- és információ-, emlékgyűjtő munka indult, hogy a misszió befejezése 45. évfordulójára elkészüljön egy könyv. A magyar kontingens tagjait is magába foglaló Magyar-

Vietnami Baráti Társaság felkérésére az időszakot kutató fiatal történész, Dr. Kemény János és Dr. Nagy Tamás alezredes, hadtörténész kezdte meg az időközben kutathatóvá vált – több tízezer oldalnyi – levéltári dokumentumok tanulmányozását, a Baráti Társaság vezetősége pedig begyűjtötte a misszió veteránjai által írott feljegyzéseket, leírásokat, leveleket, fotókat, hogy ezzel is „emberközelibbé” tegyék az irattárakban, levéltárakban előtalált anyagot. Dr. Simicskó István honvédelmi miniszter engedélyével a HM Zrínyi Kiadó megteremtette a feltételeket a könyv elkészültéhez.

A könyv 387 oldalon, 392 fotóval illusztráltan írja le a misszió előkészületeit, az első, a második és a harmadik váltás levéltári anyagokból követhető történéseit, az egyes időszakok fontosabb külpolitikai, katonapolitikai, katonai eseményeit, a változásokat.

Az előkészületeket illetően a kutatók jelentős figyelmet szenteltek a háború végső szakaszában jelentkezett – 1968-tól kezdődően – a nemzetközi és az Egyesült Államokon belül felerősödött háborúellenes mozgalmaknak, amelyek jelentős mértékben járultak hozzá a háború lezárását célzó tárgyalások megkezdéséhez. Választási kampányában Nixon elnök már 1968-ban ígéretet tett a több mint félmillió amerikai katona kivonására, majd 1972-ben, újraválasztásáért folytatott kampányában a csapatkivonás mellett az Egyesült Államok nagyhatalmi pozícióinak megtartását is kilátásba helyezte, magyarázva ezzel a harci cselekmények fokozását. Figyelemre méltó a tárgyalások feszült légköre, amelyet jellemezett Hanoi 1972. december 18-20 közötti „karácsonyi bombázása”, s amely igen éles nemzetközi reakciót váltott ki, rákényszerítve az Egyesült Államok vezetését a műveletek beszüntetésére, és a háborút lezáró megállapodás véglegesítésére.

1972 októberétől már tudható volt, hogy a békeszerződés végrehajtása ellenőrzésére létrehozandó nemzetközi szervezetben Magyarország is szerepet kap, az erre vonatkozó felkérés hivatalosan 1973. január 24-én került átadásra, amelyre a magyar kormány 1973. január 25-én pozitívan válaszolt.

A dokumentumokból részletes tájékoztatást kaphat az olvasó az 1972. október elejétől beindult előkészítő munkáról mind a Külügyminisztérium, mind a Honvédelmi minisztérium keretében, plasztikus ábrázolásra kerülnek azok a problémák is, amelyek megoldása nem kis gondot jelentett a vezetésnek (országismeret, nyelvtudás, anyagi biztosítás).

Az első váltás körülményeinek ismertetése kiterjed az első kontingens útbaindulásától az érkezés-fogadtatás milyenségén, az ellenőrző pontokra való kitelepülésen át a – viszontagságos körülmények között megkezdett – hivatali munkavégzésig a tűzszünetnek egyáltalán nem nevezhető háborús helyzetben folytatott tevékenység során bekövetkezett események bemutatására. Jelentőségének megfelelően mutatja be a misszió legeredményesebb részletének tekinthető fogolycsere lebonyolítását, ebben a nyolc magyar katonai ügyész szakmai tevékenységét, valamint a magyar misszió életét súlyosan befolyásoló tragikus eseményt, az 1973. április 7-i helikoptertragédiát, amelyben Cziboly Csaba és Dylszki Aurél életét veszítette.

Az időszak és a nemzetközi misszió politikai viszonyainak bonyolultságára utalóan, az első váltás leírásában fontos szerepet kap az Egyesült Államok érdekeit képviselő kanadai kontingens kiválása, a NEFB esetenkénti működésképtelensége.

A második váltás felkészítésében a tapasztalatok alapján már jelentős lépések történtek a nyelvi felkészítést illetően, amely folyamatba már részt vettek az első váltásból hazatért, helyi körülményeket bemutatni képes katonák is. A dokumentumok rámutatnak ugyanakkor a kontingens parancsnoki állománya parancsnoki felkészültségében jelentkező hiányosságokból adódott belső feszültségekre is. A katonai helyzet negatív fejleményei következtében előtérbe került a veszélyeztetett ellenőrző pontokon szolgálatot teljesítő állomány biztonsága, egyes területeken a tevékenység felfüggesztésének kérdése is.

A harmadik váltás tevékenységének bemutatását már a biztonsági helyzet rohamos rosszabbodása jellemezte, amely szoros összefüggésben volt a felszabadító erők elszánt harctevékenységgel. Fokozatosan bevonták az állományt a körzetekből, ellenőrző pontokról, majd Saigon ostroma és elfoglalása után megszűnt a nemzetközi misszió, a magyar kontingens is – igaz kalandos körülmények között – kivonásra került.

A könyv következő részében bemutatták a Párizsi Megállapodásban Dél-Vietnamban kijelölt NEFGB-körzetek és ellenőrző pontok helyszíneit, az elhelyezési körleteket, a delegációk élet- és munkakörülményeit, amelyekről szóló hivatalos dokumentumok, jelentések tartalmát jól kiegészítik az ott szolgált képviselőktől kapott információk, fotók. Ezen részből világos képet alkothat az olvasó, milyen változatos infrastrukturális körülmények között éltek és dolgoztak a magyar delegáció tagjai.

A könyv első – alapvetően dokumentumok alapján összeállított – része mintegy következtetés levonásával zárul, általános értékelést adva a NEFB és azon belül a magyar delegáció működéséről és eredményességéről/eredménytelenségéről.

Utalást tesz a félbeszakadt NEFB-misszió tapasztalataira, amelyek igen értékes adatokkal szolgáltak/szolgálhattak volna a későbbi nemzetközi, katonai részvételt igénylő szerepvállalások vonatkozásában. Sajnálattal állapítja meg, hogy a fellelhető levéltári forrásokban nem találhatók a küldetés szisztematikus feldolgozására utaló törekvések; a kontingens felkészítésével és küldetésével kapcsolatos nehézségeket, a megoldásokra tett kísérleteket feltételezhetően csupán a misszióban részt vevő állomány személyes tapasztalatain keresztül használták fel, intézményi szinten nem.

A szerzők megállapítják, hogy a magyar NEFB-szerepvállalás emléke a misszió lezárulása után gyorsan feledésbe merült, mivel a nemzetközi kapcsolatok alakulása nem olyan irányba vitte az országot, ahol szükségesnek mutatkozott volna a hasonló missziókban való szerepvállalás. Valójában hosszú szünet következett Magyarország számára, mivel a következő missziós szerepvállalásra, amelyben magyar katonák is feladatot kaptak, csak 1988 augusztusában, az irak-iráni háború lezárását követő ENSZ tűzszüneti ellenőrző misszióban (UNIIMOG) került sor.

A missziókutatók által hivatalos dokumentumokból feltárt történetét hat mellékletbe foglalva adatok, témák, gondolatok egészítik ki:

- „Egyezmény a háború befejezéséről és a béke helyreállításáról Vietnamban” c. dokumentum, amelyet a Vietnamból szóló párizsi konferencián résztvevő felek fogadtak el;
- Információszerző szakmai tevékenység a NEFB magyar kontingensének munkájában;
- A magyar veteránok visszaemlékezései, közöttük levélrészletek, visszaemlékezések, versek;
- A három váltásban résztvevő katonák névjegyzékei;
- A NEFB-körzetek és ellenőrző pontok felsorolása;
- A vietnami háború adatai, következményei.

A NEFB-misszió utóéletéről röviden, de jelentős hangsúllyal tesz említést a könyv, miszerint *„a NEFB misszió és a benne résztvevő állomány méltatlan mellőzése ellenére a misszióban szolgálatot teljesítettek között szoros kapcsolat alakult ki, amely az elmúlt 45 évben is megmaradt. Kisebb-nagyobb csoportokban, 1989-től a megalakult Magyar-Vietnami Baráti Társaság keretében, rendszeres találkozók formájában emlékeznek a veteránok a Dél-Vietnámban teljesített szolgálatra. A Magyarországra látogató vietnami vezetők különös gondot fordítanak arra, hogy a hivatalos programjuk mellett találkozzanak a NEFB magyar tagozatának még élő tagjaival, és minden alkalommal kifejezik hálájukat a magyar missziós állomány tevékenységéért. A még élő veteránok minden évben megemlékezést tartanak a szolgálatteljesítés közben hősi halált halt társaik síremlékeinél, a koszorúzási ceremóniákon valamennyi alkalommal képviselteti magát a VSZK magyarországi nagykövetsége és a Magyarországi Vietnamiak Egyesülete is.”*

A vietnami háború befejezése 45. évfordulója alkalmából, 2020-ban megjelent könyvhöz Nguyen Tien Thuc, a Vietnami Szocialista Köztársaság magyarországi rendkívüli és meghatalmazott nagykövete írt előszót, utalva arra, hogy *„a vietnami kormány és az ország lakossága mindig nagyra értékeli és soha nem felejt el azt az értékes és őszinte támogatást, segítséget, amelyet a magyar kormány és a magyar nép nyújtott és nyújt országunknak a honvédő harcához és országépítő munkájához”. A nagykövet, írását azzal fejezi be: „szilárd meggyőződése, hogy e könyv nem csak információforrást nyújt, de ihletet is ad mindazoknak, akik, akár csak a múltban, jelenleg és a jövőben is részt vesznek az országaink közötti kapcsolatok építésében és fejlesztésében.”*

E SZÁMUNK TARTALMA

SCHUBERT BÁLINT

AZ EURÓPAI UNIÓ HÍRSZERZÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉSÉNEK SZERVEZETRENDSZERE

Jelen tanulmányomban az Európai Unió hírszerzési együttműködésének szervezetrendszerét kívánom bemutatni. A tagállamok közötti együttműködés fontosságát kiemelő bevezető után részletezem azokat a jogforrásokat, amelyek a tagállamok közötti kooperáció alappilléreit jelentik. A jogforrások bemutatása után azon szervezetek következnek, amelyek feladataik ellátása során felhasználják a hírszerzési tevékenységből származó jelentéseket. A fejezet keretében szó esik a Politikai és Biztonsági Bizottságról, az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviseleti posztjáról, illetve Európai Külügyi Szolgálat szervezeti felépítéséről. Ezt követően a hírszerzési jelentéseket elkészítő szervezetek bemutatása következik, amelynek során az Európai Műhold Központ, az EU Katonai Törzs Hírszerző Igazgatósága és az EU Hírszerzési és Helyzetelemző Központ szervezeti felépítésének, illetve ezek feladatainak bemutatására kerül sor. Végül, de nem utolsó sorban az egységes európai hírszerző szervezet ideáját részletezem, amely során felvázolom a folyamatot, amely egy ilyen szervezet létrejöttéhez szükséges, illetve szót ejtek annak esetleges elhelyezkedéséről az Európai Unió mechanizmusában.

Kulcsszavak: Európai Unió, hírszerzés, hírszerzési együttműködés, Európai Külügyi Szolgálat, Európai Műhold Központ, EU Hírszerzési és Helyzetelemző Központ

SPECK GYULA

STABILITÁSEXPORT, MINT AZ ÚJRAEGYESÜLT NÉMETORSZÁG GYAKORLATI GEOPOLITIKÁJA

Az 1945 utáni Németországban a geopolitika, mint fogalom és tudományág tabuvá vált, mivel a nemzetiszocializmussal és a hatalompolitikával azonosították. Az újraegyesített Németország biztonságpolitikáját a szövetségi kormányok mégis geopolitikai érvekkel támasztották alá. A tanulmányban a politikai nyilatkozatok, stratégiai dokumentumok és a biztonságpolitikai intézkedések vizsgálatával bemutatom, hogy a geopolitikai szemlélet miként öltött testet a „stabilitásexportban”, mint geopolitikai gyakorlatban. Következtetésem, hogy bár az 1990-es évek óta a „stabilitásexport” sosem volt egy határozott stratégia, mégis a mai napig geopolitikai irányelvként jelen van a német biztonságpolitikában.

Kulcsszavak: geopolitika, német biztonságpolitika, stabilitásexport

CONTENTS

BÁLINT SCHUBERT

ORGANIZATIONAL FRAMEWORK OF THE INTELLIGENCE COOPERATION IN THE EUROPEAN UNION

This article briefly addresses the organizational system of the European Union's intelligence cooperation. After an introduction which highlights the importance of the cooperation between the Member States, the paper will detail the sources of law which are the cornerstones of the cooperation among the Member States. After detailing the sources of law, the paper lists the organizations which are using intelligence reports in the execution of their duties. The chapter covers the Political and Security Committee, the post of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, and the organizational structure of the European External Action Service. This will be followed by presenting the intelligence reporting organizations, which will present the organizational structure and tasks of the European Satellite Centre, the Intelligence Directorate of the EU Military Staff, and the EU Intelligence and Situation Centre. Last but not least, the paper will detail the idea of a single European intelligence organization, outlining the process needed to set up such an organization and talking about its possible location in the European Union's mechanism.

Keywords: European Union, intelligence, intelligence cooperation, European External Action Service, European Satellite Centre, EU Intelligence and Situation Centre

GYULA SPECK

STABILITY EXPORT AS PRACTICAL GEOPOLITICS OF THE REUNITED GERMANY

After 1945 geopolitics as a term and field of science has become a taboo in Germany since it has been associated with national socialism and power politics. However, the federal governments used geopolitical argumentation to justify the reunited Germany's security policy. Examining the political statements, strategic documents, and security policy measures, we present how the geopolitical approach has materialized in the 'stability export' as a geopolitical practice. We conclude that 'stability export' has never become a firm strategy since the 1990s, although it is present until today in German security policy as a geopolitical guideline.

Keywords: geopolitics, German security policy, stability export

LEIB PÉTER

KÍNA GAZDASÁGI FELEMELKEDÉSÉNEK HATÁSA A KÍNAI NÉPI FELSZABADÍTÓ HADSEREG HADITENGERÉSZETÉRE

Tanulmányomban arra keresek válaszokat, hogy a kínai gazdaság, valamint a tengeri kereskedelem fellendülése milyen hatással volt a Kínai Népi Felszabadító Hadsereg Haditengerészetére. Bemutatom azokat a lépéseket, amelyekkel a gazdaság erőforrásigénye biztosíthatóvá válik, valamint azt, hogy a kínai flotta mivel járul hozzá ennek sikeréhez.

Kulcsszavak: Kínai Népköztársaság, Egyesült Nemzetek Szervezete, ENSZ, békefenntartás

MUHORAY RÓBERT ANDRÁS

A TERRORIZMUS TÁMASZTOTTA KATONAI ÉS NEMZETBIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK NAPJAINKBAN

A terrorizmus egyre több országot érint. Folyamatos jelenléte révén mindinkább nő azok száma, akik szenvednek kihatásától. A terroristák propagandájuk segítségével igyekeznek a harcukat és ügyüket honvédő, illetve vallásvédő háborúként megjeleníteni a médiában, valamint a közösségimédia-platformokon. Mindezek jelentős kihívást eredményeznek a katonai és nemzetbiztonsági szinten is. Hiszen a terroristák felkutatása, elfogása, akciók megelőzése jelentős erőforrásokat igényel szervezeti, infrastrukturális és adatelemzési szinten egyaránt. Nagy mennyiségű információt kell kiértékelni, és lehetőleg valós időben reagálni rá. A fenti tények megvilágításán túl a szerző rá kíván mutatni arra, hogy a terroristacsoportokon belül megjelent a kiberhadviselés és a tömeges migráció általi vissza/beszivárgás, ami tovább fokozza a veszélyt, és amelyet a nemzetbiztonsági titkosszolgálatoknak el kell hárítaniuk.

Kulcsszavak: adat, kiberhadviselés, migráció, propaganda, terrorizmus

PÉTER LEIB

**EFFECTS OF CHINESE ECONOMIC DEVELOPMENT ON THE
PEOPLE'S LIBERATION ARMY NAVY**

This study explores the notion regarding effects placed on People's Liberation Army Navy caused by economic growth and maritime trade.

Initially I will discuss methods that enable the Chinese economy to secure resources; additionally I will demonstrate how the Chinese Navy can facilitate these endeavors.

Keywords: China, economy, navy

RÓBERT ANDRÁS MUHORAY

**MILITARY AND NATIONAL SECURITY CHALLENGES POSED BY
CONTEMPORARY TERRORISM**

Terrorism affects more and more countries. Through its constant presence, the number of people suffering from its effects is increasing. Through their propaganda, terrorists seek to portray their struggle and mission as patriotic and religious wars in the media as well as on social media platforms. All of this leads to a significant challenge at the military and national security levels. After all, finding, fixing and preventing terrorists operations requires significant resources at the organizational, infrastructural and data analysis levels. A large amount of information needs to be evaluated and, if possible, responded to in real time. In addition to drawing attention on the above facts, the author would like to point out that cyber warfare and backward/infiltration by mass migration have emerged within terrorist groups, which further exacerbates the threat and needs to be beaten by the national intelligence services.

Keywords: data, cyber warfare, migration, propaganda, terrorism

TAKÁCS LILI

AZ OLASZ-LÍBIAI KAPCSOLATOK ENERGETIKAI VONATKOZÁSAI

Olaszország számára a mediterrán kapcsolatok a külpolitika egyik stratégiai irányát jelentik a második világháború vége óta. A térség olasz szempontból legfontosabb állama történelmileg Líbia. Az olasz-líbiai kapcsolatokat az „Arab tavasz” óta a migráció témája dominálja, de Líbia fontos szerepet tölt be az olasz energiabiztonság garantálásában is, az „Arab tavasz” előtt az olasz kőolajimport 12,5%, a földgázimport 23,15%-a Líbiából érkezett. A líbiai instabilitás miatt a Líbiából érkező import aránya csökkent, de az ENI továbbra is a líbiai energiapiac első számú külföldi szereplője, a líbiai olasz érdekvédelem egyik kiemelt eszköze maradt. Az ENI pozíciójának megőrzése azért is fontos Olaszország számára, mert az ország hagyományosan erős líbiai befolyása az „Arab tavasz” óta csökkent.

Kulcsszavak: Olaszország, Líbia; energiabiztonság, ENI, Földközi-tenger

LIPPAI ZSOLT – FEKETE TAMÁS

1995-2015 EGYIPTOM – TÖBBNEMZETI ERŐK ÉS MEGFIGYELŐK MAGYARORSZÁG 20 ÉVES SZEREPVÁLLALÁSA

A Többnemzeti Erők és Megfigyelők (MFO) egy római székhelyű, független nemzetközi szervezet, amelyet az Egyiptomi Arab Köztársaság és az Izrael Állam közötti megállapodással a Sínai-félszigeten történő békefenntartási feladatok végrehajtására hoztak létre.

Tanulmányunkban az MFO-misszióban történő 20 éves szerepvállalással mutatjuk be Magyarország Rendőrségének egyik legjelentősebb békefenntartási tevékenységét, amelyen keresztül rávilágítunk a tevékenység funkciójára, ezáltal bizonyítva a nemzetközi rendészeti együttműködés szükségességét és létjogosultságát.

Kulcsszavak: rendőrség, békefenntartás, MFO, misszió, nemzetközi rendészeti együttműködés

THOMÁZY GABRIELLA

BOLÍVIA ÉS CHILE AKTUÁLIS GEOPOLITIKAI KÉRDÉSEI

Bolívia és Chile viszonya régóta feszültségekkel terhes. A tengeri kijárat kérdését a Hágai Nemzetközi Bíróság is tárgyalta, ezért meglehetősen ismert, de számos olyan határmenti és erőforrás-probléma is komolyabb geopolitikai konfliktussá válhat, amiről keveset tudunk. A tanulmány célja néhány geopolitikai kérdés bemutatása és a jövőbeli scénáriók elemzése.

Kulcsszavak: Geopolitika, Dél-Amerika, Chile, Bolívia, konfliktusok

LILI TAKÁCS

ENERGY IN ITALO-LIBYAN RELATIONS

Mediterranean relations have been one of the pillars of Italian foreign policy since the end of World War II. For Italy the most important country in the Mediterranean region have been Libya. Even though the discourse of Italo-Libyan relations have been dominated by migration since the Arab Spring broke out, Libya plays an important role in guaranteeing Italian energy security, as well: before 2011 12,5% of crude oil and 23,15% of natural gas import came from Libya. Although Libyan hydrocarbon export to Italy decreased, ENI remained the most important foreign actor in the Libyan oil sector, it is an important tool of Italian foreign policy. Maintaining ENI's Libyan positions is imperative for Italy, since its traditionally strong Libyan influence has reduced since the Arab Spring broke out.

Keywords: Italy, Libya, energy security, ENI, Mediterranean Sea

ZSOLT LIPPAI – TAMÁS FEKETE

EGYPT 1995 – 2015 – MULTINATIONAL FORCES AND OBSERVERS, HUNGARY'S 20 YEARS LONG PARTICIPATION

The Multinational Force & Observers (MFO), headquartered in Rome, is an independent international organization, created by agreement between the Arab Republic of Egypt and the State of Israel, with peacekeeping responsibilities in the Sinai.

In this study one of the most significant peacekeeping activities of the Hungarian Police is presented, a 20-year role in the MFO mission, through which the function of the activity is highlighted, thus the necessity and legitimacy of international law enforcement cooperation has been proved.

Keywords: police, peacekeeping, MFO, mission, international law enforcement cooperation

GABRIELLA THOMÁZY

CURRENT ISSUES IN BOLIVIAN AND CHILEAN GEOPOLITICS

Bolivian and Chilean conflict has deep roots. The issue of the coastal territory, which was taken to the International Court of Justice in The Hague, got quite a lot of publicity, but many less-known cross-border and resource problems can also become more serious geopolitical conflicts between the two countries. The study aims to present some geopolitical issues and analyze future scenarios.

Keywords: Geopolitics, South America, Chile, Bolivia, conflicts

HENGER NORBERT

HIBRIDVÁROSOK - HIBRIDHADVISELÉS

A városok növekvő súlya már régóta megfigyelhető a történelem folyamán. Az urbanizációs folyamatok mellett a városok gazdasági térnyerése is megfigyelhető. Jelenleg a városok adják a világ GDP-jének 60%-át, és az ENSZ előrejelzése alapján 2050-re a világ lakosságának kétharmada megvárosokban fog élni. Ez a megnövekedett lélekszám, a gazdasági erő és városok közötti kapcsolat fokozott kihívást fog jelenteni mind a katonai mind a rendvédelmi szakembereknek egyaránt. A város egyrészt terep, másrészt gazdasági, szociális erőter. Ezen kettőség alapján a városok olyan hibridhelyek, amelyek jelentősen befolyásolják a hadviselés módjait.

Kulcsszavak: hibridváros, hibridhadviselés, megvárosok, városi hadviselés, urbanizáció

RÉMAI DÁNIEL

AZ IZRAELI VÉDELMI TERVEZÉS: A HADIKULTÚRÁK KAMÉLEONJA

A hidegháború utáni első évtizedben jelent meg, és kezdett el széles körben terjedni a hadikultúra fogalma Magyarországon. Kovács Jenő altábornagy munkássága nyomán a hadikultúra a társadalomban gyökerező hiedelmek, szokások, hitek rendszereként jelenik meg, amely alapvetően határozza meg annak háborúhoz való viszonyát. Az általa kidolgozott három hadikultúra típussal kapcsolatban a leggyakoribb kritika, hogy nem jelennek meg vegytisztán a modern hadviselésben, határaik elmosódnak. A tanulmányban a világ egyik társadalmilag legmélyebben beágyazott hadereje, az Izraeli Védelmi Erők történelmi fejlődésén keresztül próbálom bebizonyítani, hogy az általános elmosódás mellett minden vizsgált korszak esetében található egy domináns, a Kovács Jenő-féle szisztéma szerint kategorizálható hadikultúrát. Hipotézisem, hogy a domináns hadikultúra alapjaiban határozza meg az adott időszak izraeli haderőszervezését és védelmi tervezését, miközben a többi típus kihívások által relevánssá váló részei támogató elemként jelennek meg.

Kulcsszavak: Izrael, Izraeli Védelmi Erők, hadikultúrák, fenyegetettség-alapú haderőszervezés

NORBERT HENGER

HYBRID CITIES – HYBRID WARFARE

The growing weight of cities has long been observed throughout history. In addition to urbanization processes, the economic growth of cities can also be observed. Currently, cities account for 60% of world GDP and, according to the UN forecast, by 2050, the world's population will ⅔ live in megacities. This increased population, economic power, and the relationship between cities will pose an increased challenge to both military and law enforcement professionals. The city is a terrain on the one hand and an economic and social force on the other. Based on this duality, cities are hybrid sites that significantly influence the ways of warfare.

Keywords: hybrid cities, hybrid warfare, megacities, urban warfare, urbanization

DÁNIEL RÉMAI

ISRAELI DEFENSE POLICY: THE CHAMELEON OF CULTURE OF WARFARE

The concept of culture of warfare appeared in the last decades of the 20th century and began to spread in Hungary. In the research of Lieutenant-general Jenő Kovács the concept of culture of warfare appears as a system of beliefs, faiths and habits of a society, and these fundamentally determines its relation to war. The most common criticism of Kovács's three subtypes of culture of warfare is they don't appear chemically clean in the modern warfare, their boundaries are fading. We try to prove that we always able to find a dominant culture of warfare and it can be categorized according to system of Kovács. For this thought experiment we will use one of the most socially embedded armed forces in the world, the Israeli Defense Forces. Our hypothesis: the dominant culture of warfare fundamentally determines the organization of Israeli armed forces and the defense policy in every examined period, while the relevant parts of the other subtypes appears as supporting elements.

Keywords: Israel, Israel Defense Forces, culture of warfare, threat-based armed force organization

BIHARI LÁSZLÓ – DR. MAGYAR SÁNDOR

MENNYORSZÁG HELYETT A POKOLBA, AVAGY AZ INFORMATIKAI TÁMOGATÁS KIHÍVÁSAI

Napjainkban az informatikai üzemeltetés, fejlesztés a szervezetek fejlődésének egyik mozgatórugójává válik. A területre egyre nagyobb nyomás nehezedik, mind a hatékonyság, funkciók ellátása, mind az információbiztonság, kiberbiztonság oldaláról egyaránt.

Kívülről tekintve a folyamatokat, és beavatkozva azok ügymenetébe, a helyzet legnagyobb jó szándék ellenére, akaraton kívül is rosszabbá válhat. A publikációban olyan estleges interakciók kerülnek megjelenítésre, amelyek az IT-terület negatív megítélését eredményezhetik. Ezen esetek feldolgozása tisztább képet tud adni a problémák megértéséhez, kiemelten nem csak az IT, vagy IT biztonsági területen dolgozó szakembereknek – akik mindennapi életük során tapasztalják azokat – hanem a felettük és a mellettük lévő igénytámasztóknak egyaránt.

Kulcsszavak: informatikai üzemeltetés, informatikai fejlesztés, kiberbiztonság

KÓRÉ ANDRÁS

A KERESZTÉNY KÖZÖSSÉGEK VESZTESÉGEI AZ ANÓMIÁS KONFLIKTUSOK KÖVETKEZTÉBEN PAKISZTÁNBAN

Tanulmányomban bemutatom a pakisztáni keresztény közösségek biztonsági helyzetét, elszenvedett veszteségeiket és emberi jogi helyzetüket. Magyarország kiemelt figyelmet fordít az üldözött keresztény közösségekre mindazon területeken, ahol joghátrányt, megkülönböztetést vagy erőszakos cselekményeket kell elszenvedniük. Rámutatok arra a tényre, hogy a pakisztáni keresztények az anómiás konfliktusok során szenvedik el veszteségeiket, és elemzem azokat. Arra is felhívom a figyelmet, hogy ezzel a konfliktustípussal keveset foglalkozik a hazai szakirodalom. Ismerve az Európába irányuló migrációs folyamatokat, érdemes felkészülési terveket kidolgozni ezek kezelésére. Írásom egyben hasznos az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság és a menekültügyi eljárásban résztvevő szakhatóságoknak is, mivel a 2015-ben létesített déli műszaki határzár létesítését követően megnőtt a pakisztáni migránsok száma.

Kulcsszavak: Pakisztán, keresztény, üldözött, kormányzat, Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság, Terrorrelhárítási Központ, Alkotmányvédelmi Hivatal

LÁSZLÓ BIHARI – SÁNDOR MAGYAR DR.

INTO HELL INSTEAD OF HEAVEN, OR THE CHALLENGES OF INFORMATION TECHNOLOGY SUPPORT

Today information technology management and development become one of the engines of development of the different organisations. These areas are under bigger and bigger pressure from the sides of efficiency, functioning and information security as well.

Looking at the developments from outside as well as intervening in them any situation can deteriorate despite and beyond all good will. In this publication one might find interactions that can result in eventual negative assessment of the IT area. Yet, the Authors are convinced that a proper assessment of all these events would help understand better such situations not only for the IT and IT security specialists – who would experience them anyway during their evryday work – but also for their superiors setting standards and expectations towards the specialists.

Keywords: information technology management; information technology development; cyber security

ANDRÁS KÓRÉ

LOSSES OF THE CHRISTIAN COMMUNITIES DUE TO ANOMY CONFLICTS IN PALESTINE

This study will present the security situation of the Pakistani Christian community, the losses they suffered and their human rights conditions. Hungary pays special attention to the persecuted Christian communities in the territories where they are deprived of their rights, discriminated against, or facing physical violence. I present the facts that indicate that the Pakistani Christians suffer their losses in anomic conflicts, followed by an analysis of said factors. Then I draw the attention to the fact that this type of conflict is infrequently discussed in the Hungarian academic discourse. Being familiar with the trends of Europe-bound migration, it appears worthwhile to ready preparation plans for the mitigation of these conflicts. My paper is also a useful resource for the National Directorate-General for Aliens Policing as well as to the competent authorities in asylum procedures, as following the introduction of the southern border fence the number of Pakistani migrants increased.

Keywords: Israel, Israel Defense Forces, culture of warfare, threat-based armed force organization

A MEZŐGAZDASÁG 4.0 ADATHASZNÁLATÁNAK FŐBB KOCKÁZATAI

Az agrárdigitalizáció előrehaladásával a mezőgazdasági termelés és annak minden egyes funkcionális eleme – élelmiszerbiztonság, élelmezésbiztonság, környezetterhelés minimalizálása, és környezetvédelem, társadalmi és gazdasági fenntarthatóság – egyre inkább függővé válik attól a digitális infrastruktúrától, amely lehetővé teszi az agrárium számára ennek a multifunkcionális célrendszernek a minél teljesebb körű elérését. Ebben a helyzetben fokozatosan felértékelődik a digitális infrastruktúra és az adatok védelme.

A hazai agrárdigitalizáció biztonsági kockázatainak áttekintéséhez a következő kategóriarendszerben végeztünk el vizsgálatot: fizikai adatgyűjtő és műveletvégző réteg, hálózati réteg, felhasználói réteg, felhőréteg.

A hazai agrárdigitalizációs ökoszisztéma egységes nemzetközi piaci keretek között zajlik, a nemzetközi és világmárkák szinte kivétel nélkül megjelennek a hazai piacokon. A hazai piaci szereplők a legtöbb esetben a nemzetközi technológia hazai disztribútoraiként jelennek meg, sok esetben külföldi, más esetekben pedig hazai tulajdonosi háttérrel. A nemzetközi cégeknél és a hazai disztribútoroknál értékes tudásbázis és nagy adattömeg halmozódik fel. A felhőszolgáltatások esetében találhatóak hazai szereplők, amelyek saját fejlesztésű megoldásaikkal érdemi piaci pozíciót tudtak kivívni.

Magyarország álláspontja szerint a hazai agrár-adatvagyon nemzetstratégiai vagyonelem. A globális vállalkozások azonban az államnál több és megbízhatóbb adatokkal rendelkeznek az agrárgazdaságban, így az állami szuverenitás sérül. A globális piacon jelenlévő technológiai és inputanyag (vetőmag, növényvédőszer, műtrágya) szállító cégek az egyes mezőgazdasági termékpiacok meghatározó részéről gyűjtnek az egész világról naprakész információkat. Ilyen minőségű és mennyiségű információval jelenleg a nemzeti kormányzatok sem rendelkeznek. Az adatokhoz jelenleg ingyen és szabályozatlanul jutnak hozzá, illetve előre nem meghatározottan használják fel azokat.

A digitális megoldások alkalmazása jelentős, nemzetbiztonsági szintet is érintő adatgazdasági kockázattal jár.

A tanulmány tézise, hogy a célok eléréséhez szükséges ágazati adatgazdálkodás megvalósításához kapcsolódó kockázatok elkerüléséhez az alábbi négy pillére épülő stratégiai területek szakmai-tudományos feldolgozását célszerű elvégezni: adattudatosság növelése; szabályozási környezet módosítása, és több esetben a kialakítása; ágazati adatgazdálkodás létrehozása; adatbiztonság növelése.

Kulcsszavak: mezőgazdaság 4.0, agrárdigitalizáció, adatbiztonság, agrár adatvagyon, szuverenitás, agrárágazati adatgazdálkodás

MAJOR RISKS OF DATA HANDLING IN AGRICULTURE 4.0

As agricultural digitalization progresses, agricultural production and each of its functional elements - food security, catering security, environmental impact minimization and environment protection, socio-economic sustainability - will become increasingly dependent on digital infrastructure that enables agriculture to develop most of this multifunctional target system areas. In this environment, digital infrastructure and data protection are becoming gradually more relevant.

To review the security risks of Hungarian agricultural digitalization, we performed a study, reviewing the current state of physical data collection and operations, network, user, as well as cloud issues.

The Hungarian agricultural digitalization ecosystem exists within a unified international market framework, international and world brands appear on domestic market almost without exception. In most cases, domestic market players act as domestic distributors of international technology, in some cases with foreign and in other cases with national ownership backgrounds. International companies and domestic suppliers accumulate a valuable knowledge base and large amounts of data. Within cloud services, there are local and national actors that have been able to gain a meaningful market position with their self-developed experiences and solutions.

In Hungary's view, domestic agricultural data assets are a strategic national properties. Due to the fact that global businesses have quantitatively more and more reliable data on agricultural economy than the state, therefore they might violate state sovereignty. Companies supplying technological and input materials (seeds, pesticides, fertilizers) performing on global market gather up-to-date information from a significant part of each agricultural market from all over the world. At present, national Governments do not have the same quality and quantity of information. The data is currently accessed free of charge and in an unregulated manner and is used without predetermination.

The use of digital solutions involves a significant data economy risk, which also affects or violates national security.

The thesis of this study is that in order to achieve the above goals, we need to develop and implement a sectoral data management strategy to avoid correlated risks, based on the following four key areas: raising data awareness; modifying actual and developing a new regulatory environment; establishing sectoral data management, as well as increasing data security.

Keywords: agriculture 4.0, agrarian digitization, data security, agrarian data, sovereignty, agricultural data management

SUHAJDA ATTILA

**ALÁMERÜLVE – EGY HÁLÓZATI SZEMÉLY KITÁLAL -
KÖNYVISMERTETŐ**

Az alábbi könyvrecenzió a német Spiegel nevű folyóirat három újságírója (Jörg Diehl, Roman Lehberger, Fidelius Schmid) által német nyelven írt Alámerülve – egy hálózati személy kitálal (német cím: Undercover-Ein V-Mann packt aus) című könyvről ad rövid összefoglalót. A könyvvel való foglalkozást indokolja, hogy számos olyan híres németországi bűn- és terrorcselekmény nyomozását mutatja be a „címszereplő” hálózati személy alkalmazásán keresztül, mely tematizálta a német médiát és közvéleményt.

Kulcsszavak: Németország, terror, bűncselekmény, HUMINT, könyvrecenzió

SUHAJDA ATTILA

UNDERCOVER EIN V-MANN PACKT AUS – BOOK REVIEW

This book review provides a short summary about the piece (title: Undercover-Ein V-Mann packt aus) which was written by the three journalists of the German Spiegel magazine. The importance of this book can be found in the information it gives about many famous German terror events and crime investigations. For the intelligence tasks the police use an agent who is also the main character of the book.

Keywords: Germany, terrorism, crime, HUMINT, bookreview

SZERZŐINK

Dr. Babos Tibor	PhD, Szent István Egyetem Biztonságkutató Központ, igazgató
Bihari László	őrnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Botz László	nyá. altábornagy, PhD, a Vietnami- Magyar Baráti Társaság elnöke
Prof. Dr. Gyuricza Csaba	DSc, Szent István Egyetem, mb. rektor, egyetemi tanár
Dr. Magyar Sándor	ezredes, PhD, Nemzeti Közszerológati Egyetem NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, adjunktus, a KNBSZ munkatársa
Fekete Tamás	r. alezredes, Rendőrségi Oktatási és Kiképző Központ Képzésigazgatási Szervek Külszerológati és Békétámogató Osztály, osztályvezető
Henger Norbert	Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Kóré András	Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Leib Péter	Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Lippai Zsolt Sándor	r. alezredes, Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Kar Magánbiztonsági és Önkormányzati Rendészeti Tanszék, mesteroktató
Magyar Ferenc	Innovációs és Technológiai Minisztérium, miniszteri tanácsadó
Muhoray Róbert András	Nemzeti Közszerológati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz

Rémai Dániel	Nemzeti Közszerológálati Egyetem Terrorellháritási Tanszék munkatársá; az NKE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusz
Schubert Bálint	Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, egyetemi hallgató
Speck Gyula	Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Suhajda Attila	Nemzeti Közszerológálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Takács Lili	Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Thomázy Gabriella	Nemzeti Közszerológálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Varga Péter	Digitális Jólét Program Digitális Agrár Stratégia, divízió vezető

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Dr. habil. Boda József	vezérőrnagy, PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem NBI Polgári Nemzetbiztonsági Tanszék, habilitált egyetemi docens
Dr. Csiki Varga Tamás	PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Stratégiai Védelmi Kutatóintézet, tudományos munkatárs
Dr. Forgács Balázs	őrnagy, PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens
Dr. Kaiser Ferenc	PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, tanszékvezető
Dr. Kassai Károly	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Kis-Benedek József	nyá. ezredes, PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem c. egyetemi tanár
Dr. Kenedli Tamás	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. habil. Molnár Anna	PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, egyetemi docens
Prof. Dr. Resperger István	ezredes, PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem NBI Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, egyetemi tanár
Simon László	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Dr. habil. Sente-Varga Mónika	PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Nemzetközi Kapcsolatok és Diplomácia Tanszék, egyetemi docens
Dr. habil. Ujházi Lóránd	PhD, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék, tudományos főmunkatárs

A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakéreshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos terület témáit, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények(és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot elektronikus formában Times New Roman 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a szakmaiszemle.kontakt@gmail.com e-mail-címen. A kézírathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembe vételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indokolás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;

- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)
 AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)
 ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)
 KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)
 SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézetek jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

Példák:

TARJÁN G. Gábor: A terrorizmus, p. 4.
KECSKEMÉTI Klára: A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, 2010. május XV. évfolyam 5. szám p. 38.
J. Nagy László: Mit kell tudni Algériáról?, Kossuth Kiadó, Budapest, 1987. p. 46-47.
PRYCE, Paul: France's Long War: Operation Barkhane, <http://natoconcil.ca/frances-long-war-operation-barkhane/> (Letöltés ideje: 2015.02.24.),
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról, *Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6*
BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai, In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények, Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái, In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszám (pld. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.